

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

พิชญภา ยืนยาว

คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

๒๕๕๙

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญภา ยืนยาว
ปร.ด. (การบริหารการศึกษา)

คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

๒๕๕๙

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนเรื่อง “พื้นฐานการศึกษา” เล่มนี้เรียบเรียงขึ้นเพื่อให้นักศึกษาสาขาวิชาชีพครู ใช้ประกอบการเรียนตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม รายวิชาพื้นฐาน การศึกษา รหัส ๑๑๑๒๑๐๑ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานการศึกษาซึ่งเป็นความรู้ที่ จำเป็นในการศึกษาในสาขาวิชาชีพครูในชั้นปีต่อไป เนื้อหาแบ่งออกเป็น ๖ บท คือ บทที่ ๑ ประวัติความเป็นมาของการศึกษา บทที่ ๒ บทบาทการศึกษาในการพัฒนาประเทศ บทที่ ๓ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษา บทที่ ๔ โครงสร้างและการจัดระบบการบริหารสถานศึกษา บทที่ ๕ พระราชบัญญัติการศึกษา และบทที่ ๖ บริบทและแนวโน้มทางการศึกษาของท้องถิ่น

เอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ นอกจากจะให้ความรู้เรื่องพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของไทย สำหรับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อนักศึกษาในหลักสูตรอื่น ตลอดจนผู้สนใจที่จะ เรียนรู้เกี่ยวกับปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนในสาขาของตนเอง ได้อีกด้วย

ผู้เรียบเรียงมีความมั่นใจอย่างยิ่งว่าเอกสารประกอบการสอนฉบับนี้ จะสามารถช่วยให้นักศึกษาและผู้สนใจทุกท่านทราบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการประกอบวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาในอนาคต หากมีข้อผิดพลาดประการใดผู้เรียบเรียงขอน้อมรับคำติชมเพื่อปรับปรุงในครั้งต่อไป ขอขอบพระคุณเจ้าของแหล่งอ้างอิงค้นคว้าที่ปรากฏในบรรณานุกรมทุกท่าน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งต่อการ ศึกษาและเติมเต็มความสมบูรณ์ในเนื้อหาได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญภา ยืนยาว

พฤศจิกายน ๒๕๕๙

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๑)
สารบัญ	(๓)
สารบัญภาพ	(๗)
บทที่ ๑ ประวัติความเป็นมาของการศึกษา.....	๑
บทนำ	๑
ความหมายของการศึกษา.....	๓
ประวัติความเป็นมาของการศึกษาไทย.....	๔
ประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๕
ประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๓๕
บทสรุป.....	๔๕
บทที่ ๒ บทบาทการศึกษาในการพัฒนาประเทศ.....	๔๗
บทนำ	๔๗
การศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๔๗
สาระสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๔๘
การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ.....	๕๔
การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม.....	๕๔
การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านสังคม.....	๕๕
แนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๖๐
อุปสรรค และความท้าทายของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๖๑
นโยบายการจัดการศึกษาของไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	๖๕
บทสรุป	๖๘

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ ๓	ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษา.....	๗๑
	บทนำ.....	๗๑
	ปรัชญาการศึกษา	๗๓
	ความหมายของปรัชญา.....	๗๓
	สาขาของปรัชญา.....	๗๔
	พุทธปรัชญา.....	๘๖
	ความเป็นมาของพุทธปรัชญา.....	๘๗
	หลักคำสอนพื้นฐานในพุทธปรัชญา.....	๘๘
	สาระสำคัญของพุทธปรัชญากับการศึกษา.....	๙๒
	การประเมินผลการศึกษาในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม.....	๙๔
	บทสรุป	๙๕
บทที่ ๔	โครงสร้างและการจัดระบบการบริหารสถานศึกษา.....	๙๗
	บทนำ.....	๙๗
	กฎหมายและระเบียบทางการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน	๙๗
	โครงสร้างการบริหารงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	๑๐๓
	ขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษา	๑๐๔
	นโยบายทางการศึกษา	๑๐๘
	บทสรุป	๑๑๕
บทที่ ๕	แผนการศึกษาและพระราชบัญญัติการศึกษา.....	๑๑๗
	บทนำ.....	๑๑๗
	พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒	๑๑๘
	พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕	๑๔๐
	พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓	๑๔๕
	บทสรุป	๑๔๗

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๖ บริบทและแนวโน้มทางการศึกษาของท้องถิ่น	๑๔๙
บทนำ.....	๑๔๙
การศึกษาท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ.....	๑๕๔
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.....	๑๖๑
การมีส่วนร่วมชุมชน.....	๑๖๔
การศึกษาเพื่อชุมชน.....	๑๗๕
เศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการศึกษา.....	๑๙๐
บทสรุป.....	๒๐๓
บรรณานุกรม	๒๐๗

(6)

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑ สมุดช่วยในสมัยอยุธยา	๗
๑.๒ หนังสือประถม ก. กา	๑๐
๑.๓ หนังสือประถม มาลา	๑๐
๑.๔ โรงเรียนหลวงแห่งแรกในรัชกาลที่ ๕	๑๘
๑.๕ แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม	๒๔
๔.๑ แผนภูมิบริหารงานในสถานศึกษา.....	๑๑๓
๖.๑ กรอบแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๙๒

บทที่ ๑

ประวัติความเป็นมาของการศึกษา

บทนำ

การศึกษานับเป็นโครงสร้างพื้นฐานของทุกสังคม เพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ การศึกษาจึงเป็นสิ่งแรกที่พ่อแม่ ผู้ปกครองจะมอบให้กับบุตรหลานของตนเองได้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษามีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะการศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา มนุษย์เริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดา การศึกษาของมนุษย์จะเริ่มอย่างจริงจังก็ต่อเมื่อชีวิตได้เริ่มสัมผัสตาหูโลกและจะต้องศึกษาอยู่ตลอดไปจนกว่าชีวิตจะดับสูญไป การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์สังคม ประเทศชาติ และต่อโลกเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้เพราะมนุษย์จึงต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาสำหรับการพัฒนาตน และเมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพแล้ว สังคมและประเทศชาติรวมทั้งโลกก็จะได้รับการพัฒนาต่อไปด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า การศึกษา คือการสร้างคนให้มีความรู้ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงามมีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบกิจการงานอาชีพได้ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเสมือนเครื่องมือช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม จึงสรุปได้ว่าการศึกษาเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็นด้านที่อยู่อาศัย อาหารเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และเปรียบเสมือนปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาทุก ๆ ด้านของชีวิตท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันที่ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นเท่าไร การศึกษาก็จะยิ่งช่วยให้ทุกคนมีชีวิตที่ดี มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น ดังที่ พนม พงษ์ไพบูลย์ และคณะ (๒๕๔๖, หน้า ๑๒) ได้สรุปไว้ว่า “การศึกษา” จะต้องมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

๑) เป็นการศึกษานี้ให้ความรู้ และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นอย่างเพียงพอ เช่น ความรู้และทักษะทางด้านภาษา การคิดคำนวณ ความเข้าใจหลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น สภาพปัจจุบันมี

๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

ความจำเป็นต้องสนับสนุนให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย ๑๒ ปี จึงจะเพียงพอกับความต้องการ และความจำเป็นที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

๒) การศึกษาทำให้คนเป็นคนฉลาด เป็นคนมีเหตุผล คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อการทำงานอาชีพ

๓) การศึกษาต้องสร้างนิสัยที่ดีงาม ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยเฉพาะนิสัยรักการเรียนรู้ และนิสัยอื่น ๆ เช่น ความเป็นคนซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รับผิดชอบ เป็นต้น

๔) การศึกษาต้องสร้างความองกงามทางร่างกาย มีสุขภาพพลานามัยที่ดี รู้จักรักษาตนให้แข็งแรง ปลอดภัยโรคภัยไข้เจ็บ และสารพิษ

๕) การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่นช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยสร้างสังคมที่สงบเป็นสุข รักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

๖) การศึกษาต้องทำให้คนมีทักษะการทำงานอาชีพที่เพียงพอกับการเข้าสู่การทำงานอาชีพ รู้จักการประกอบอาชีพ และรู้จักพัฒนาการทำงานอาชีพ

ทั้ง ๖ ประการนี้ล้วนเป็นพื้นฐานทางการศึกษาที่จำเป็น ที่คนจะต้องได้รับรู้อย่างทั่วถึงทุกคน ถ้าทุกคนได้รับอย่างครบถ้วนเพียงพอก็จะทำให้เกิดทักษะลักษณะและนิสัยที่พึงประสงค์ได้ การศึกษาจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นเพียงสำหรับคนบางคน แต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ขาดความพร้อมในปัจจุบันต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ยังมีความจำเป็นมากเท่าไร คนที่ขาดความพร้อมย่อมต้องการการศึกษา มากเท่านั้น กลุ่มคนที่ขาดความพร้อมด้านการศึกษามักเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการดูแล และได้รับบริการที่ยังไม่เพียงพอกับการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัยต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งตรงข้ามกับผู้ที่มีความพร้อมพอจะช่วยตนเองได้ กลับได้รับบริการที่มีคุณภาพและปริมาณที่ดีกว่ามาก ดังจะเห็นได้จากสถานศึกษาในเมืองกับในชนบท ที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ การศึกษานอกจากจะไม่สามารถสร้างความพร้อมที่เพียงพอกับผู้ต้องการแล้ว ยังส่งเสริมให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนแตกต่างกันมากขึ้นด้วย เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับยุทธศาสตร์การศึกษาให้หันมาให้ความสำคัญกับคนยากจน คนเสียเปรียบ และคนด้อยโอกาสให้มากขึ้น ทรัพยากรของรัฐต้องนำมาใช้จ่ายเพื่อปรับปรุงบริการการศึกษาสำหรับคนยากจนให้ดีขึ้นเป็นพิเศษเพื่อให้เพียงพอกับการสร้างลักษณะนิสัยและความพร้อมที่จำเป็น ถ้าคนยากจน คนเสียเปรียบ คนด้อยโอกาสได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและมีคุณภาพแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ในบ้านเมืองก็จะลดน้อยลงไปด้วย ปริยายและยังทำให้เขากลายเป็นกำลังสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างดีด้วย

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์เรารู้จักการศึกษา หรือการเล่าเรียนมานานแล้ว ซึ่งมีมาตั้งแต่ยุคสมัยหิน หรืออย่างช้าก็ตั้งแต่ยุคแรกของยุคประวัติศาสตร์ เพียงแต่ว่าในเวลานั้นเป็นการเล่าเรียนประเภทถ่ายทอด ความรู้จากผู้ทรงความรู้ในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง หรือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์นั่นเอง ระบบการศึกษาที่ ถ่ายทอดความรู้ให้กันอย่างเป็นระบบการศึกษาได้เริ่มขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน การจะเข้าใจการศึกษาให้ถ่อง แท้นั้น เราควรศึกษาตั้งแต่รากเหง้าของของการศึกษา นั่นก็คือ ปรัชญาการศึกษานั้นเอง

ความหมายของการศึกษา

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า “การศึกษา” ไว้หลากหลาย เพราะว่าการศึกษาเป็น การพัฒนาบุคคล การพัฒนานั้นย่อมมุ่งที่จะ บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เป้าหมายย่อมถูกกำหนดด้วยค่า แต่สิ่งของมีค่าสำหรับแต่ละคน ไม่เหมือนกัน ดังนั้นแต่ละคนจึงให้ความหมายการศึกษาไม่เหมือนกัน เพราะ ความหมายของแต่ละคนย่อมคล้อยไปตามสิ่งที่แต่ละคนถือว่ามีค่าสูงสุด (วิทย์ วิศทเวทย์, ๒๕๔๐, หน้า ๒๗)

คำว่า “การศึกษา” (Education) ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน ๒ คำ ซึ่ง มีผู้ให้ ความเห็นไว้ต่างกัน คือ เชื่อว่ามาจากคำว่า “educare” ซึ่งหมายถึง การปลูกฝัง อบรม กับ คำว่า “educere” ซึ่งหมายถึง การให้กำเนิด การทำให้เกิดขึ้น รากศัพท์คำแรก หมายถึง การอบรมสั่งสอนให้เกิด ความเจริญงอกงามนั้น เป็นความหมายของการศึกษาที่ยึดถือ อยู่ปัจจุบัน ส่วนคำหลังนั้นถือว่า การศึกษาเป็น เพียงการชักนำให้บุคคลรู้จักและตระหนักใน คุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคนเพื่อจะได้ใช้ความสามารถที่มี อยู่ตามธรรมชาตินั้นได้เต็มที่ (วิจิตร ศรีสอ้าน, ๒๕๔๓, หน้า ๓๒)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ,๒๕๔๕: ๒) ได้ให้ ความหมาย “การศึกษา” ว่าหมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล และสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้า ทางร่างกาย การสร้างองค์ความรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต

วิชัย ตันศิริ (๒๕๔๓, หน้า ๔๖-๕๑) ได้ให้ ความหมาย “การศึกษากการศึกษา” มี ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยการ “ถ่ายทอดความรู้” การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องมีการจัด เพราะ การถ่ายทอดความรู้ที่ดี การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมที่ดี คงจะเกิดขึ้นโดยไม่มี การจัดของ สมาชิกในสังคมคงจะเป็นไปไม่ได้ นอกจากนั้นแล้ว กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวยังต้องเป็นไป

ส่วนที่สอง คือ การศึกษาหมายถึง การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้าง องค์ความรู้อันเกิดจากสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอด ชีวิต เช่น การวิจัย ค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการสร้างองค์ความรู้ต่อไป

๔ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

สาโรช บัวศรี (๒๕๔๔, หน้า ๑๘) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ การพัฒนาขั้นทั้ง ๕ โดยใช้ มรรค ๘ เพื่อให้บุคคลมีคุณลักษณะ คือ ความโลภ ความโกรธ และ ความหลงลดน้อยลง หรือเบาบางมากที่สุด ซึ่ง ขั้น ๕ ประกอบด้วย

- ๑) รูป คือ ร่างกาย
- ๒) เวทนา คือ ความรู้สึก
- ๓) สัญญา คือ ความทรงจำ
- ๔) สังขาร คือ เครื่องปรุงแต่ง
- ๕) วิญญาณ คือ การเกิดความรู้

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (๒๕๔๔, หน้า ๑๐-๑๓) ได้ให้ความหมายของคำว่าการศึกษาว่า การศึกษา คือ การที่มนุษย์เราได้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถโดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์ จากคน รุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ภิญโญ สาร (๒๕๔๖, หน้า ๑๓) ได้ให้ความหมายของคำว่าการศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาบุคคล ทั้งในด้านจิตใจ นิสัย และคุณสมบัติอย่างอื่น ๆ กระบวนการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่คนรุ่นหนึ่งให้แก่คนอีก รุ่นหนึ่ง เครื่องมือนี้ ถ้าไม่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อันใด นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐใน การสร้างความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐตามที่รัฐต้องการ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง

สรุปว่า การศึกษาหมายถึง ความเจริญงอกงาม ที่ส่งเสริมให้มนุษย์ได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้ง ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม โดยช่วยส่งเสริมการสร้าง ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ส่งเสริม สุขภาพชุมชน การสร้างคนให้มีศีลธรรม การเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ตลอดจนการรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประวัติความเป็นมาของการศึกษาไทย

การจัดการศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการมาโดยตลอด อาจจะเป็นเพราะมีปัจจัยทั้งภายในและ ภายนอกประเทศทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ปัจจัยภายในเกิดจากความต้องการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญและทันสมัย ส่วนปัจจัยภายนอกเกิดจากกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนการติดต่อสื่อสารกันทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวให้ทันสมัย เพื่อความอยู่รอดและ ประเทศได้เกิดการพัฒนายให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทำให้การจัดการศึกษาของไทยมี วิวัฒนาการเรื่อยมา ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของชาติ

ให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้า ดังจะได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการศึกษาไทย (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๒๙-๙๗) ดังนี้

ประวัติการศึกษาไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๑. การศึกษาในยุคสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การศึกษาของไทยสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๘๐๐-๒๔๑๑) การจัดการศึกษาของไทยสมัยโบราณ เริ่มมีหลักฐานที่ชัดเจนมากขึ้นในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งเจริญสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาของไทยในยุคต้น ๆ ไม่มีการจัดเป็นระบบโรงเรียน มีแต่การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมโดยอาศัยสถาบันสังคมทั้งสามคือ บ้าน วัด และวัง ซึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับหลักและระบบบริหารการศึกษาไทยตั้งยุคสุโขทัยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน จะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละยุคสมัยที่ส่งผลต่อการบริการการศึกษาไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สภาพการจัดการศึกษาในแต่ละสมัยมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ การศึกษาสมัยสุโขทัย (๑๘๐๐-๑๙๔๑)

๑.๑.๑ สภาพการจัดการศึกษา

การศึกษาที่บ้าน วัด และวัง การศึกษาสมัยโบราณเริ่มต้นที่บ้าน บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้สอนให้ความรู้เบื้องต้นแก่เด็ก สำหรับเด็กผู้ชายเมื่อโตขึ้นผู้ปกครองมักนำไปฝากที่วัด ให้พระสงฆ์อบรมสั่งสอนศีลธรรม ศาสนา และความรู้ในวิชาอื่น ๆ ถ้าพระสงฆ์เป็นอาจารย์ที่มีความรู้ในทางหนังสือก็สอนหนังสือให้ เด็กชายส่วนใหญ่จะเป็นสามเณร เมื่อโตขึ้นก็ช่วยพ่อแม่ทำงาน พออายุครบเกณฑ์บวชก็บวช เมื่อสึกแล้วก็ไปประกอบอาชีพตั้งบ้านเรือนของตน ส่วนเด็กผู้หญิงนั้นได้รับการศึกษาที่บ้านจนโตเป็นสาว มารดาจะเป็นผู้อบรมให้รู้จักงานในหน้าที่แม่บ้าน ให้มีความประพฤติตามแบบอย่าง กุลสตรี ส่วนความรู้ความสามารถพิเศษนั้นบิดามารดาจะนำไปฝากผู้ชำนาญงานตามแต่จะเห็นเหมาะสม

การศึกษาได้แก่การเรียนด้านศาสนาคู่กับการเรียนในวิชาอย่างอื่นเท่าที่จำเป็น ในวันสำคัญทางศาสนาประชาชนจะไปฟังเทศน์และประกอบศาสนกิจพร้อมเพรียงกัน เด็กชายได้เรียนหนังสือจากพระสงฆ์ การเรียนหนังสือส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อพอขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นการสอนหนังสือไทยก็ได้รับการพัฒนาขึ้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีแบบเรียนภาษาไทยเป็นหลักฐาน สันนิษฐานได้ว่าแบบเรียนคงเป็นภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี ภาษาเขมร และอาจสูญหายไปหาไม่พบหรืออาจเป็นเพราะแบบเรียนต่าง ๆ ครูเป็นผู้กำหนดโดยนำศิลาจารึกและพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้นมาศึกษาและเรียนสืบทอดกันโดยวิธีท่องจำ เล่าปากต่อปาก หนังสือสำคัญที่ตกทอดมาจากกรุงสุโขทัยในปัจจุบันมีอยู่เรื่องเดียว คือหนังสือ เถกมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าลิไท สภาพทั่วไปของการจัดการศึกษาสมัยสุโขทัยสรุปได้ดังนี้

๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

๑) รัฐและวัดทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนพลเมืองทั่วไป นั่นคือทั้งรัฐบาลและวัดจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด

๒) กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดและรัฐจัดขึ้นนั้นยังมุ่งประโยชน์ทั้งด้านการปกครองหรือการบริหารราชการแผ่นดินและประโยชน์ทางการศึกษาของประชาชน

๓) สถานศึกษาที่สำคัญมีอยู่ ๒ แห่ง ได้แก่ วัด และสำนักราชบัณฑิต หรือวัง ซึ่งเป็นสถานศึกษาสำหรับเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการส่วนวัดเป็นสถานศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป

๔) ความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์ คือความรู้อันสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาบาลี ทำให้เข้าใจได้ว่าความรู้สูงสุด

๕) คนสมัยสุโขทัยมีค่านิยมอยู่สองประการคือสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์

๑.๑.๒ วิชาที่สอน

ในสมัยสุโขทัยนั้นมีวิชาความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์และความรู้ทางศาสนา ถ้าแจกแจงออกเป็นหมวดวิชาจะได้แก่ ภาษาบาลี ศาสนาพุทธ ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ เวชศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ ตำราพิชัยสงคราม วิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับแม่บ้านและสตรี

๑.๑.๓ กระบวนการเรียนการสอน

จุดมุ่งหมายในการสอนคือให้เป็นคนดีมีความรู้ ครูคือ พระ สอนด้วยความเมตตา ลูกศิษย์ก็เล่าเรียนด้วยความรักและความเคารพในครูอาจารย์ของตนอย่างมาก ในอดีตครูจึงเป็นบุพชนิบุคคลที่ศิษย์มีความเคารพเทิดทูนเช่นเดียวกับบิดามารดาของตน และจากเตภูมิกถา ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดทำให้เรามองเห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างดี โดยมีการบรรยายให้เกิดความสะพรึงกลัวต่อผลของการทำชั่วทำบาปต่อครูอาจารย์ คนที่ไม่เคารพครูบาอาจารย์ไม่เชื่อในคำสั่งสอนจะมีอายุสั้นลงเรื่อย ๆ เมื่อลูกศิษย์มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์แล้ว ครูก็จะอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวิทยาการ จนมีความรู้ความสามารถถึงได้รับมอบเป็นครูสอนผู้อื่นต่อไป ทั้งในด้านอ่านเขียนภาษาไทยและบาลีตลอดจนพุทธศาสนา หรือถ้ามีความรู้พิเศษก็อาจถ่ายทอดต่อเป็นครูสอนวิชาอื่นได้ เช่น วิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาโหราศาสตร์ วิชาช่างก่อสร้าง ช่างวาด ช่างแกะสลัก ช่างหล่อพระพุทธรูป วิชาป้องกันตัว ตามที่ได้รับการอบรมถ่ายทอดความรู้จากครูบาอาจารย์ผู้มีความชำนาญในแต่ละวัด เมื่อเรียนในสำนักของตนจบแล้วลูกศิษย์สามารถขอย้ายสำนักไปศึกษาสาขาอื่นที่วัดที่ตนสนใจและมีชื่อเสียงได้

อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่มีอะไรมากนัก มีเพียงกระดานชนวนสำหรับเขียนไม้บรรทัด และดินสอหินก็พอ เนื้อหาวิชาสอนแบบไตรภาค คืออ่าน เขียนและคิดเลข ซึ่งเป็นวิชาสามัญ

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นแต่ยังไม่แพร่หลายมากนัก ภาษาที่เรียนจึงเป็นภาษาบาลีและภาษาขอมเป็นพื้น เตรียมไว้เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยและวิชาชีพชั้นสูง

อย่างไรก็ตามเด็กหญิงจะไม่มีโอกาสได้เรียนเช่นเด็กชาย เพราะที่วัดมีพระเป็นผู้สอนซึ่งไม่เหมาะสมประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือสังคมไม่ยกย่องให้หญิงรู้เท่าชาย โดยคาดหวังให้เป็นแม่บ้านที่ดีมากกว่าจึงมักได้รับการถ่ายทอดจากมารดาในกิจการบ้านเรือนหรือถ้าเป็นเด็กหญิงที่มีตระกูลสูง ผู้ปกครองจะส่งไปเรียนที่ตำหนักเจ้านายในวังเพื่อให้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนกริยามารยาทและการครองตน

๑.๒ การศึกษาสมัยศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐)

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐ รวม ๔๑๗ ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๓๓ พระองค์ มีเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาดังนี้

๑.๒.๑ ภาพการจัดการศึกษา

แม้ว่าสังคมไทยสมัยศรีอยุธยาจะมีความสลับซับซ้อนและมีปัญหาทางสังคมผิดแผกไปจากสังคมไทยสมัยสุโขทัยบ้างก็ตาม แต่สภาพทั่วไปของการศึกษาไทยสมัยศรีอยุธยากับสมัยสุโขทัยยังคงมีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ เช่น

๑) รูปแบบของการจัดการศึกษายังคงเป็นรูปแบบของการศึกษาในสังคมแบบโบราณ หรือสังคมแบบปฐมฐาน (primitive society)

๒) เนื้อหาสาระสำคัญของการศึกษายังคงแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ การศึกษาฝ่ายพุทธจักรและการศึกษาฝ่ายอาณาจักร

๓) สถานศึกษาหรือโรงเรียนยังคงอาศัยบ้านหรือครอบครัว วัดและวัง หรือสำนักราชบัณฑิต เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในสมัยสุโขทัย แม้ว่าในสมัยศรีอยุธยาจะได้เน้นความสำคัญของวัดมากกว่าวังก็ตาม

ความเห็นเกี่ยวกับสภาพทั่ว ๆ ของการศึกษาไทยสมัยศรีอยุธยา สรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

๑) สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) การศึกษาได้เปลี่ยนรูปต่าง ๆ จากการศึกษาสมัยสุโขทัย ลักษณะการศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปในทางติดต่อกับประชาคมเท่านั้น เพราะการศึกษาทั่วไปตกอยู่แก่วัด

๒) ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ พระองค์ทรงกวดขันการศึกษาทางพระศาสนามาก บุตรหลานข้าราชการคนใดที่จะถวายตัวทำราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ประเพณี

นี้ยังผลให้วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียน และพระภิกษุทุกรูปเป็นครูทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ของตนตามความสามารถที่จะจัดได้

๓) คำว่า โรงเรียน ในเวลานั้นมีลักษณะต่างกับโรงเรียนในเวลานี้ กล่าวคือ ไม่มีอาคารปลูกขึ้นสำหรับใช้เป็นที่เรียนโดยเฉพาะ เป็นแต่ศิษย์ใครใครก็สอนอยู่ที่กุฏิของตนตามสะดวกและความพอใจ พระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ มีศิษย์ไม่กี่คนเพราะจะต้องบิณฑบาตมาเลี้ยงดูศิษย์ด้วย

๔) ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษาเจริญมาก มีสอนทั้งภาษาไทยบาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญและจีน เข้าใจว่าโดยเฉพาะวิชาภาษาไทยคงจะได้วางมาตรฐานดีมาแต่ครั้งนั้น เพราะปรากฏว่าพระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยชื่อ จินตามณี ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๕) สำนักเรียนนอกจากวัด ในบางรัชกาลยังมีราชสำนัก สำนักราชบัณฑิตและโรงเรียนมิชชันนารี ปรากฏว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีโบสถ์ฝรั่งใหญ่ ๆ มากกว่าในรัชกาลก่อน ๆ และพระองค์ทรงส่งมหาดเล็กรุ่นเด็กเป็นจำนวนมากเข้าเรียนในโรงเรียนสามเณร ซึ่งพวกฝรั่งตั้งขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวพื้นเมืองที่ประสงค์จะเข้ารับ แต่นอกจากสอนศาสนาก็ได้สอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ด้วย โรงเรียนสามเณรจึงเป็นสำนักเรียนวิชาสามัญอีกแห่งหนึ่ง และแสดงให้เห็นว่าในสมัยศรีอยุธยานอกจากจะมีกรมธรรมการ ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของกรมวัง ทำหน้าที่แทนองค์พระมหากษัตริย์ในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนและคงทำหน้าที่ควบคุมการจัดการศึกษาที่มีอยู่ในวัด ย่อมกล่าวได้ว่าในสมัยศรีอยุธยาสถาบันพระมหากษัตริย์ควบคุมสถาบันพุทธศาสนา เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามนโยบายของรัฐ (องค์พระมหากษัตริย์) อย่างแท้จริง (ปรากฏว่ากรมธรรมการนี้มีสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์)

การศึกษาสมัยอยุธยา ที่สำคัญคือสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๘-๒๒๓๑) ไทยมีนโยบายเปิดประเทศและติดต่อกับต่างชาติ โดยประเทศไทยได้สร้างสัมพันธภาพกับฝรั่งเศสอย่างแน่นแฟ้น พวกฝรั่งเศสมุ่งเน้นเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์มากกว่าจะติดต่อค้าขาย ไทยได้อนุญาตให้ฝรั่งเศสมาสร้างโบสถ์และเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยสะดวก นอกจากนั้นยังอนุญาตให้ชาวฝรั่งเศสสร้างโรงเรียนสำหรับคนไทยด้วย การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนจึงเกิดขึ้นในสมัยนี้ นอกจากนั้นยังมีการส่งคนไทยไปเรียนในประเทศฝรั่งเศสด้วย สิ่งดีที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้แก่ การแต่งแบบเรียนสำหรับการสอนหนังสือชื่อ จินตามณี แบบเรียนเล่มนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงให้พระโหราธิบดีแต่งขึ้น โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่าถ้าไทยเราไม่เอาธุระในการจัดการศึกษาเล่าเรียนให้รุ่งเรืองแล้วจะเสียเปรียบฝรั่ง เพราะฝรั่งหลายชาติได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและการศึกษากันมาก ในสมัยนั้นคนไทยได้ใช้ตำราเล่มนี้สอนหนังสือไทยติดต่อกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ตำราเล่มนี้ถูกคัดลอก แก้ไข แต่งเติมหลายครั้ง จึงปรากฏว่ามีหนังสือจินตามณีหลายสำนวน การเรียนการสอนในสมัยอยุธยามีความเจริญขึ้นด้วยสาเหตุหลาย

ประการ ที่สำคัญได้แก่ การมีกระดาษใช้สำหรับคัดลอกตำรา กระดาษไทยในสมัยโบราณทำจากต้นช่อย เมื่อนำไปคัดลอกตำราเรียกว่า “สมุดช่อย” การเผยแพร่ตำราอาศัยสมุดช่อย ส่วนความรู้ทางศาสนาใช้การจารึกบนใบลาน ซึ่งก็ทำให้การเรียนรู้พุทธศาสนาขยายตัว อย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๑.๑ สมุดช่อยในสมัยอยุธยา

ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๓๔)

๑.๓ การศึกษาสมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๓-๒๓๒๕)

สภาพการจัดการศึกษา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ บ้านเมืองต้องว่างกษัตริย์อยู่เป็นเวลานานถึงสามปี จนกระทั่งพระเจ้าตากสินขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ และสถาปนากษัตริย์ธนบุรีเป็นราชธานี ความระส่ำระสายจึงค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ แต่พระเจ้าตากสินหาได้มีเวลาว่างพอที่จะทะนุบำรุงประเทศได้อย่างเต็มที่ ไม่ เพราะสมัยกรุงธนบุรีนี้สั้นมาก คือ ระยะเวลาเพียง ๑๓ ปีเท่านั้น กล่าวกันว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า การยอมรับราชสมบัติก็เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องทรงกระทำเพื่อเป็นการทะนุบำรุงบวรพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป ดังนั้นเมื่อปราบดาภิเษกแล้ว พระองค์ทรงเริ่มทะนุบำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองมั่นคงดังเดิม โปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระภิกษุที่ยังเหลือรอดจากสงครามในถิ่นต่าง ๆ มาประชุมพร้อมกันที่วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) ทรงแต่งตั้งพระสังฆราช พระราชาคณะเพื่อให้การปกครองพระอารามและคณะสงฆ์ทั้งปวงดำเนินต่อไปด้วยดี และพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัด โบสถ์ วิหาร และกุฏิขึ้นอีกมากมาย

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีดังกล่าวข้างต้น ย่อมถือได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาทางฝ่ายพุทธจักรในสมัยธนบุรี และคงจะต้องดำเนินตามแบบอย่างที่เคยปรากฏในสมัยศรีอยุธยา อย่างแน่นอน ในด้านการจัดการศึกษาในยุคกรุงธนบุรีนี้ ยังคงใช้รูปแบบเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นช่วงระยะสั้น ซึ่งยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก

๑๐ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

แบบเรียนหนังสือไทย เข้ากันว่าในสมัยกรุงธนบุรีปรากฏมีแบบเรียนหนังสือไทย ๒ เล่ม คือ หนังสือประถม ก. กา และหนังสือประถม มาลา

ภาพที่ ๑.๒ หนังสือประถม ก. กา
ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๓๙)

ภาพที่ ๑.๓ หนังสือประถม มาลา
ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๓๙)

ด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงฟื้นฟูวรรณคดีโดยที่พระองค์ได้ทรงนิพนธ์เรื่องราวเกียรติไฉไลหลายตอน เช่น ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิชัยกรูปเทวดา ตอนหนุมานเกี่ยวนางวารินทร เป็นต้น และยังมีกวีที่สำคัญ เช่น หลวงสรวิชาติ (เจ้าพระยาพระคลัง) ผู้ประพันธ์ลิลิตเพชรมงกุฎ และอิเหนา คำฉันท์ นายสวนมหาดเล็กผู้ประพันธ์โคลงยอพระเกียรติ พระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น

ด้านพลศึกษา หรือการต่อสู้ป้องกันตัว เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในยามสงครามจึงมีการกวัดขังให้มีการฝึกอาวุธสำหรับผู้ชาย โดยใช้สนามฝึกเฉพาะ เรียกว่า สนามชัย (สิน ทวีกุล, ๒๕๓๓, หน้า ๕๘) สถาบันการสอนยังคงเป็นบ้าน วัด วัง และมีพระเป็นผู้สอน

๑.๔ การศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๑๑)

สภาพทั่วไป

เนื่องด้วยสภาพทั่วไปของสังคมไทย และรูปแบบของการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะสำคัญคล้ายคลึงกันกับสังคมไทยสมัยศรีอยุธยา และดังได้กล่าวแล้วว่าเริ่มต้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นระยะเริ่มต้นตั้งกรุงเทพฯ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔) นโยบายการปกครอง คือ “การสร้างบ้านเมืองให้ใหญ่โต สง่างามเทียบเท่ากรุงศรีอยุธยา” ดังนั้น ย่อมเชื่อได้ว่าการจัดการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นย่อมดำเนินไปเช่นเดียวกันกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ มีวัดเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมืองให้เหมาะสมแก่ความต้องการของสังคมหรือชุมชน วัด และบ้าน รับภาระในการอบรมสั่งสอนเด็ก ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมตลอดจนให้ความอุปถัมภ์ตามสมควร อาจกล่าวถึงสภาพทั่วไปของการศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปของการศึกษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๑) ย่อมมีลักษณะสำคัญคล้ายคลึงกับการศึกษาในสมัยศรีอยุธยา เช่น รูปแบบ เนื้อหาสาระสำคัญ วัตถุประสงค์ ตลอดจนสถานศึกษาหรือสำนักเรียน เป็นต้น

๒) ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กำหนดให้วัดและบ้านรับภาระในการจัดการศึกษา ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมและให้ความอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาฝ่ายพุทธจักร เช่น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตทำหน้าที่บอกหนังสือพระเนตรที่หอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมทุก ๆ ๓ ปี

เหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่น่าสนใจคือ ในยุคนี้นักกวีและวรรณคดีที่สำคัญ อาทิ เสภาขุนช้างขุนแผน เพลงยาวกลบทและกลอักษร บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กวีที่สำคัญ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระมหาเจษฎาดิศร ผู้แต่งโคลงโลกนิติ คุณพุ่มหรือบุษบา ทำเรื่องจ้างซึ่งเป็นกวีสตรี พระมหามนตรีแต่งระเด่นลันได คุณสุวรรณ แต่งพระมะเหลเถไถ เป็นต้น

หนังสือที่ใช้เรียน ได้แก่ ประถม ก กา ประถม มาลา สุกบินทกุมาร ประถมจินตามณี เล่ม ๑ และเล่ม ๒ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอบรัดเลย์ ตั้งเครื่องพิมพ์หนังสือไทยขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ยังไม่สามารถใช้งานได้ ใน พ.ศ. ๒๓๘๐ จึงได้ตั้งโรงพิมพ์และคิดทำตัวอักษรไทยได้สำเร็จ แต่ตอนแรกต้องส่งไปทำตัวพิมพ์ที่เมืองนอกจนถึง พ.ศ. ๒๓๘๔ จึงหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยได้ในประเทศไทย

๑๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

พ.ศ. ๒๓๘๒ รัชกาลที่ ๓ จ้างโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ประกาศห้ามสูบบุหรี่ พ.ศ. ๒๓๘๕ หมอบรัดเลย์ได้จัดพิมพ์หนังสือฉบับแรกของเมืองไทย ชื่อ บางกอกกาเลนเดอร์ (Bangkok Calendar) และในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ ได้ออกหนังสือพิมพ์รายเดือน ชื่อ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder)

จากการที่มีการพิมพ์อักษรไทยขึ้น ทำให้การจัดการเกี่ยวกับหนังสือตำราวิชาการต่าง ๆ มีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นยังมีการรวบรวมวิชาความรู้ต่าง ๆ โดยสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ มีพระราชประสงค์จะให้วัดพระเชตุพนเป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ ทั้งสามัญและอาชีพของประชาชนทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะ ใครใคร่จะเรียนอะไรก็มาคัดลอกไปได้โดยเสรี พระองค์จึงได้โปรดให้รวบรวมตำราต่าง ๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นขั้นวิชาชีพ มาตรวจชำระแก้ไข โดยใช้ของเดิมบ้างหรือประชุมผู้รู้หลักในวิชานั้น ๆ แต่งขึ้นใหม่บ้าง จัดทำเป็นตำราวิชาต่าง ๆ และมีรูปเขียน รูปปั้นประกอบตำราด้วย แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

๑. วิชาหนังสือ อธิบายลักษณะกาพย์ กลอน โคลงฉันท์ กลอนกลบท และโคลงกลบทต่าง ๆ พร้อมทั้งตัวอย่าง เนื้อเรื่องประกอบด้วยสุภาษิตทั้งนั้น

๒. วิชาแพทย์ มีตำรายาแก้โรคต่าง ๆ ตำราหมอนวด มีภาพและรูปภาพประกอบแม่พิมพ์ไม้สำหรับใช้ทำยาต่าง ๆ ก็ได้ทรงโปรดให้นำมาปลูกไว้เป็นตัวอย่าง

๓. วิชาช่าง ได้แก่ ช่างเขียนภาพและลาย ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างประดับ ซึ่งเป็นฝีมือสำหรับที่จะนำไปใช้เป็นแบบอย่างได้

ส่วนภาพที่เขียนไว้ตามฝาผนังต่าง ๆ นั้น จัดเป็นตำราของหมวดวิชาต่าง ๆ ได้อีกด้วย เช่น แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ คชศาสตร์ อศวนศาสตร์ รวมทั้งความรู้ทางพุทธศาสนา สุภาษิต นิยาย ทำเนียบสมณศักดิ์ พดยศ ตราตำแหน่ง และทำเนียบหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝาผนังือ ตลอดจนขนบธรรมเนียมแบบแผน และกระบวนพยุหยาตรา จึงทำให้วัดพระเชตุพนมีสภาพเสมือนมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย สรุไปได้ว่าเหตุที่สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมวิชาความรู้ต่าง ๆ มาเก็บไว้ในวัดพระเชตุพนครั้งนั้น อาจจะเป็นเพราะว่าพระองค์ทรงวิตกว่าวิทยาการต่าง ๆ ของไทยจะสูญหายไปอย่างหนึ่ง เพราะเห็นว่าคนไทยมีนิสัยหวงแหนวิชา หรืออาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เกรงว่าคนไทยจะหันไปสนใจความรู้ใหม่ จนลืมความรู้เก่าของไทยอันจะเป็นการทำให้เอกลักษณ์ของไทยถูกทำลายไป

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชกาลสุดท้ายแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระองค์ทรงสนพระทัยในความรู้ของชาวตะวันตก พระองค์ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนตลอดมาตั้งแต่สมัยที่ทรงผนวชอยู่ เช่น ทรงเชิญมิชชันนารีมาสอนพระองค์ และทรงศึกษาภาษาอังกฤษ เลข ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ พุทธศาสนา ปรัชญา ฯลฯ

การจัดการศึกษาสมัยนี้ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากแบบเดิมมาเป็นการศึกษาระบบโรงเรียน อันจะเป็นรากฐานของการศึกษาสมัยใหม่มีเหตุการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเกิดขึ้นครั้งนี้

๑) การศาสนา พระองค์ได้ทรงริเริ่มธรรมยุติกนิกายขึ้น

๒) โปรดให้จ้างนางแอนนา เลียว โนเวนส์ มาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง

๓) ประกาศตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นที่วัดบวรนิเวศเป็นครั้งแรก

๔) การจัดตั้งโรงเรียนการศึกษาแบบสมัยใหม่ กล่าวคือ ได้เริ่มตั้งโรงเรียนชายขึ้นที่ตำบลวัดแจ้ง เริ่มสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ ดำเนินการโดย นางบริดเลย์ นอกจากนั้นพวกสอนศาสนาชาวอเมริกันก็ได้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนสำหรับชายในส่วนภูมิภาคอีกด้วย

๕) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญทางคณิตศาสตร์สามารถคำนวณการเกิดสุริยุปราคาเต็มดวง เมื่อ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๑๑ ที่ตำบลหัวกอ ได้อย่างถูกต้อง

๖) ทรงนิพนธ์หนังสือหลายเรื่อง เช่น ประวัตินางนพมาศกับพิธีลอยกระทง พิธีโกนจุก กฎหมายและธรรมเนียมว่าด้วยทาส พิธีแต่งงาน การทำศพ เรื่องกฐิน ผ้าป่า และประวัติศาสตร์เขมร เป็นต้น

ในกระบวนการจัดการศึกษา ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น จากการศึกษาที่สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม คนไทยมีอาชีพทางเกษตรกรรมประมาณร้อยละ ๘๕ และในอดีตก่อนรัชกาลที่ ๕ คนไทยมีการศึกษาตามแบบสังคมกสิกรรมโบราณอย่างน้อยก็ ๖๐๐ ปี คือการศึกษาอาชีพตามบรรพบุรุษ และศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นจากพระพุทธศาสนา

การศึกษาจึงเป็นไปในแบบอุปนัย คือไม่มีโรงเรียน ไม่มีสถาบันการศึกษา พ่อแม่ สอนลูกในครอบครัว สอนกันตามแบบให้ปฏิบัติจริง มีการเลียนแบบเป็นสำคัญ อาศัยการสังเกตและการลองผิดลองถูก มีการจดจำผลที่ได้แล้วก็นำมาถ่ายทอดต่อ ๆ กันไป ผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดการศึกษา ย่อมได้แก่ผู้นำ (หรือผู้ปกครอง) ของสังคม คือพระเจ้าแผ่นดิน และพระในฐานะที่เป็นผู้นำทางศาสนา ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาของไทยในยุคโบราณ จึงมีลักษณะเป็น “ระบบถ่ายทอดหมุนเวียนอยู่ภายในตัวเอง” (in breeding system) คือเมื่อ ปู่-ย่า ตา-ยาย ให้การศึกษาแก่ พ่อ-แม่ แล้วพ่อ-แม่ ก็จะทำหน้าที่เป็นครูสั่งสอนลูก ๆ ซึ่งต่อมากลูก ๆ ก็จะเป็นครูของหลาน ๆ สืบต่อไปไม่หยุดยั้ง

ใน พ.ศ. ๒๓๗๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษา คือ พวกมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบต์เรียนได้เข้ามาสอนศาสนาให้แก่ชาวจีน ส่วนคนไทยนั้นเพียงแต่ช่วยรักษาพยาบาลให้อย่างเดียว เพราะพวกมิชชันนารีไม่รู้จักภาษาไทย และไม่ได้เตรียมหนังสือสอนศาสนาเข้ามาด้วย โดยเหตุที่พวกนี้มาช่วยรักษาโรคด้วย ทำให้คนไทยสำคัญว่าพวกมิชชันนารีอเมริกันเป็นแพทย์ จึงเรียกด่าหม้อ ซึ่งบางคนก็เป็นแพทย์จริง ๆ แต่บางคนได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตวิชาศาสนศาสตร์ ครั้งเมื่ออยู่เมืองไทยนาน

เข้าพวกมิชชันนารีอเมริกันเรียนรู้ภาษาไทยจึงขยายการสอนศาสนาถึงคนไทย โดยเขียนคำสอนเป็นภาษาไทย แล้วส่งไปพิมพ์ที่สิงคโปร์ แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาสมัยนี้มีศูนย์กลางอยู่ในวัดเหมือนสมัยอยุธยา สังฆราชปาเลกัวซ์ บันทึกไว้ว่า บิดามารดาจะส่งบุตรของตนไปวัดเพื่อให้เรียนอ่าน เขียน พวกเด็กจะรับใช้พระสงฆ์โดยเป็นศิษย์วัด พระสงฆ์ก็แบ่งอาหารที่ได้รับบิณฑบาตให้และสอนให้อ่านหนังสือไปวันละเล็กละน้อย

การศึกษาเน้นหนักวิชาหนังสือ มีการสอนอ่าน การเขียนใช้หนังสือจินตตามณี ซึ่งใช้กันมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีการเรียนเลขเบื้องต้นตามแผนเก่า มีพระภิกษุเป็นครูบาอาจารย์ เป็นการศึกษาที่ปล่อยเสรีให้เป็นไปเองตามความสมัครใจของแต่ละคน ใครจะเรียนก็ได้ไม่เรียนก็ได้ ไม่มีใครว่าใครบังคับ และในการสอนนั้นสอนโดยไม่มีหลักสูตรหรือประมวลการสอน สอนกันอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นการสอนให้เปล่าไม่มีค่าจ้างเป็นเงินเดือนเหมือนดังเช่นทุกวันนี้

กล่าวถึงการศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไว้สองประเด็น ประเด็นแรกกล่าวว่า การศึกษาตั้งต้นแต่การโกนจุก แล้วเด็กผู้ชายถูกส่งไปอยู่วัด เรียนอ่าน เขียน และคำสอนศาสนากับพระ ส่วนประเด็นที่สองนั้นกล่าวไว้ว่า พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาและโรงเรียนอยู่ติดกับวัดโดยมาก ย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญมากของระบบการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่านและเขียนหนังสือออก แต่วิธีที่จะแสวงหาความรู้ชั้นสูงสาขาใดสาขาหนึ่งมีอยู่น้อย ถึงกระนั้นก็ดี โดยเฉพาะในบรรดาขุนนางยังใฝ่ใจเรียนวิชาเครื่องจักรกลโก รู้จักใช้เครื่องมือเดินเรือและวิชาปรัชญากันมาก ค่าเล่าเรียนตามปกติในโรงเรียนสามัญที่กรุงเทพฯ เก็บจากเด็กชายคนละ ๘ ดอลลาร์ หรือ ๓๕ ชิลลิงต่อปี และอีก ๑๕ ดอลลาร์เป็นค่าที่อยู่ เสื้อผ้า เครื่องเขียนและอื่น ๆ ชาวเงินที่รวยบางคนจ้างครูสอนส่วนตัว เดือนละ ๘ ดอลลาร์ ห้องเรียนห้องหนึ่งอาจเช่าได้เดือนละ ๒ ดอลลาร์ ครึ่งหรือต่ำกว่านั้น การศึกษาสตรีถูกทอดทิ้ง ในประเทศสยาม มีอยู่น้อยคนที่อ่านหรือเขียนได้

๒. การศึกษาสมัยปฏิรูปการศึกษา

๒.๑ การศึกษารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพทั่วไป

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา หรือการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเกิดจากอิทธิพล ทั้งภายนอกและภายในประเทศหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้สอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ภายในประเทศขณะนั้น อันได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ทางด้านการปกครอง ทางด้านการคลัง และทางด้านการศาล มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งจำแนกออกได้ ๔ ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของการจัดการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวความคิดเกี่ยวกับค่านิยมของการศึกษา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (transition period) ของการศึกษาไทย เพราะได้มีความตื่นตัวเกี่ยวกับการศึกษาสมัยใหม่ตามแบบอย่างประเทศตะวันตก หากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์ต่อมาก็คงจะปรับปรุงการศึกษาให้ทัดเทียมนานาชาติแต่พระองค์ด่วนเสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ได้ทรงเจริญรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ตอนก่อนการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕)

ตอนที่ ๒ ตอนหลังการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓)

๑) สรุปแนวความคิดทางการศึกษาที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒) สรุปเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) เป็นเหตุการณ์ตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์การศึกษาไทยยุคปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๑๑ จนถึงปัจจุบัน) แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ก่อนการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงธรรมการ) คือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕

ตอนที่ ๒ หลังการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงธรรมการ) คือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓

การกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ก่อนการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕ มีหัวข้อสำคัญของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) การเริ่มจัดตั้งโรงเรียนแผนปัจจุบัน

๑๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

- ๒) การสร้างแบบเรียนหลวง
- ๓) การวางหลักสูตรและระเบียบการสอบไล่
- ๔) การจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร
- ๕) การปรับปรุงการสอนของครู
- ๖) การตั้งกรมศึกษาธิการ
- ๗) การเปลี่ยนแบบเรียนหลวง
- ๘) ย้ายกรมศึกษาธิการไปรวมอยู่ในกรมธรรมการ
- ๙) การแก้ไขหลักสูตรสำหรับสอบไล่
- ๑๐) การประกาศตั้งกระทรวงธรรมการ
- ๑๑) การเริ่มต้นวิชาการพยาบาล และการแพทย์แผนใหม่

ตอนที่ ๒ หลังการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓ มีหัวข้อสำคัญของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๑) การตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรก
- ๒) การกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียน
- ๓) ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนราษฎร
- ๔) การปรับปรุงหลักสูตรใหม่
- ๕) การตั้งโรงเรียนราชนิกูลวิทยาลัย
- ๖) การศึกษาสำหรับสตรี
- ๗) การเริ่มต้นของการพลศึกษา
- ๘) การกำหนดโครงการศึกษาชาติ
- ๙) การแบ่งเขตการศึกษา
- ๑๐) การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์
- ๑๑) การก่อตั้งสามัคยาจารย์สมาคม
- ๑๒) การจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยยุคปัจจุบัน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕ แยกออกกล่าวตามลำดับดังต่อไปนี้

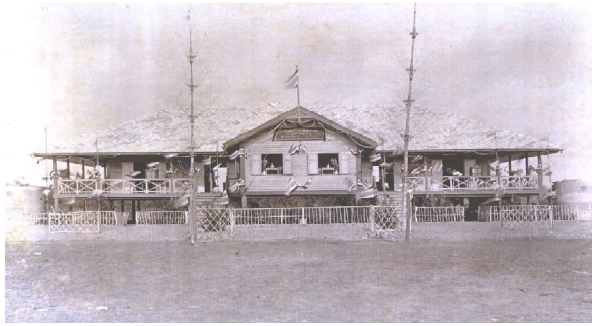
๑) การเริ่มจัดตั้งโรงเรียนแผนปัจจุบัน โรงเรียนแผนปัจจุบันแห่งแรก ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง คือ พ.ศ. ๒๔๑๔ “ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔

นับเป็นโรงเรียนแรกที่มีตรงตามศัพท์ โรงเรียน ที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ ตัวโรงเรียนอยู่ในบริเวณโรงพยาบาลมหาดเล็กข้างโรงละครเก่า แนวการศึกษาของโรงเรียน มีจุดประสงค์ไปในทางวิชาหนังสือ และวิชาเลข ส่วนความมุ่งหมายอย่างแคบนั้นมีว่า ให้เล่าเรียนเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้ โรงเรียนนี้ต่างกับโรงเรียนแผนโบราณหรือโรงเรียนวัด กล่าวคือ มีสถานที่เล่าเรียน ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู และมาทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมีภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยสอนในโรงเรียนแผนโบราณ เมื่อจัดตั้งโรงเรียนขึ้นแล้ว ก็ได้โปรดให้มีหมายประกาศชักชวนพระราชวงศ์และข้าราชการให้ส่งบุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า บุตรหลานของท่านทั้งปวง บรรดาที่เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่นั้นแต่ล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูล ควรจะรับราชการในเบื้องหน้าต่อไป แต่ยังไม่รู้หนังสือไทยและขนบธรรมเนียมราชการอยู่โดยมาก ที่รู้อยู่บ้างแต่ยังใช้อักษรเอกโท และตัวสะกดผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก และการรู้หนังสือนี้ก็เป็คุณสำคัญข้อใหญ่ เป็นเหตุจะทำให้รู้วิชาและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวังแล้วจัดคนในกรมพระอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนครูสอนให้สมควรพอใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้นก็พระราชทานเสื้อผ้านุ่งห่มกับเบี้ยเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อยไม่ให้ด่าตีหยาบคาย

อนึ่ง บุตรหลานของข้าราชการซึ่งยังไม่ได้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้นก็ถ้าสมัครจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทยก็จะทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียนเพื่อจะรู้หนังสือ รู้จักคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหมายประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดี หมั่นตักเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวงให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนชำนาญในการหนังสือแล้ว ความดีงามความเจริญก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสืบกาลนาน

ภาพที่ ๑.๔ โรงเรียนหลวงแห่งแรกในรัชกาลที่ ๕
ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๔)

ในการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นครั้งนั้น โรงเรียนหลวงแห่งแรก เป็นโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทย หรือโรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เพราะท่านทำหน้าที่เป็นอาจารย์ใหญ่ เมื่อตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทยขึ้นได้ไม่นานนักก็ได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภว่า “สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ และหม่อมเจ้าต่างกรม ซึ่งได้เล่าเรียนอักษรสมัยภาษาไทยแล้ว ควรจะเล่าเรียนภาษาต่างประเทศ ให้มีความรู้สูงขึ้นไป จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษขึ้นอีกแห่งหนึ่ง” โรงเรียนแห่งนี้ น่าจะหมายถึง โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ

สำหรับการจัดตั้งโรงเรียนอื่น ๆ มีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๒ จัดตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งที่พระราชวังนั้นทอชุกยาน มี ดร.แมคฟาร์แลนด์ เป็นอาจารย์ใหญ่ ดำเนินการโดยมีคณะกรรมการคณะหนึ่ง ตอนหลังย้ายไปรวมกับโรงเรียนสุนันทาลัย ในพ.ศ. ๒๔๒๙

พ.ศ. ๒๔๒๓ ตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยเป็นโรงเรียนสตรี และดำเนินการโดยมีคณะกรรมการ

พ.ศ. ๒๔๒๔ ตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ หรือโรงเรียนทหารมหาดเล็ก สำหรับฝึกสอนผู้ที่จะเป็นนายร้อย นายสิบ ในกรมทหารมหาดเล็ก ต่อมาได้ปรับปรุงให้เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ดำเนินการโดย “กรรมการสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน” และสุดท้ายกลายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓

เรื่องราวที่เกี่ยวกับการจัดตั้งและปรับปรุงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ จนกลายมาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวโดยย่อมีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๑๔ ได้โปรดให้คัดเลือกบุตรหลานผู้มีตระกูลสูงมาฝึกหัดสำหรับเข้ารับราชการ ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ผู้ที่เข้ามารับการฝึกหัดอบรมครั้งนั้นจะได้รับการฝึกหัดอบรมให้มีความรู้ ๒ ส่วน คือ ๑) ความรู้ที่เกี่ยวกับการเข้ารับราชการ ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์โดยเฉพาะ และ ๒) ความรู้ในราชสำนักสำหรับการเข้ารับราชการอื่นด้วย ในระยะแรกนั้นยังไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนสำหรับหานี้ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาด้วยพระองค์เอง ปรากฏว่ามีเจ้านาย และบุตรหลานข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยสมัครเข้ามาเป็นทหารมหาดเล็กจำนวนมากมาย

พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนงยาเธอพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ราชองครักษ์เป็นผู้บังคับกรมทหารมหาดเล็ก พระองค์เจ้าดิศวรกุมารมีพระประสงค์จะปรับปรุงทหารมหาดเล็กให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ทรงดำริว่า “ควรจัดตั้งเป็นโรงเรียน จะได้มีผู้สมัครเข้ามา มาก ๆ” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย จึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกสอนผู้ที่จะเป็นนายร้อย นายสิบ ในกรมทหารมหาดเล็กอีกแห่งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๒๓

พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นปีที่การจัดตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ ได้โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ ซึ่งเดิมทรงศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ (จัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะในปี ๒๔๑๔ เช่นกัน) แต่นั้นมาโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบก็เปลี่ยนเป็นโรงเรียนพลเรือน ซึ่งได้กำหนดหลักสูตรสำหรับการรับราชการเป็นสำคัญสอนทั้งภาษาไทยและอังกฤษ นักเรียนชั้นสูงโดยมากมีตำแหน่งเป็นนายทหารมหาดเล็ก สรุปลแล้วหลักสูตรระยะนี้คงมีเค้าโครงเหมือนตอนเริ่มต้นคือ “สำหรับนักเรียนมหาดเล็กที่ประสงค์จะเข้ารับราชการเป็นนายทหารมหาดเล็กนั้น เมื่อเรียนวิชาความรู้เบื้องต้นในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้ว ก็แยกไปฝึกหัดวิชาทหารต่อไป”

พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๕๓ ได้ประกาศตั้งเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อมาได้จัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น นับเป็นมหาวิทยาลัย (แผนปัจจุบัน) แห่งแรกของไทย

นอกจากโรงเรียนต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนทำแผนที่ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง สังกัดในกรมทหารมหาดเล็ก ตั้งอยู่ที่โรงเรียนหลวง สำหรับสอนภาษาอังกฤษเดิม

พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนทำแผนที่ขึ้น ให้นายแมคคาร์ธี ช่างทำแผนที่ในกรมพระกลาโหมย้ายมาเป็นครู นักเรียนรุ่นแรกมีจำนวน ๓๐ คน คัดเลือกจากนายร้อย นายสิบ และพลทหาร ในกรมทหารมหาดเล็ก ตอนแรกไปฝึกหัดอยู่ที่บางปะอินก่อน แล้วจึงลงมาทำแผนที่ที่กรุงเทพฯ ในระยะเริ่มจัดตั้งโรงเรียนหลวงแผนที่ปัจจุบันขึ้นนี้ พอสรุปได้ดังนี้

- ๑) โรงเรียนหลวงเริ่มจัดตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวัง
- ๒) โรงเรียนหลวงที่ตั้งขึ้นในระยะแรกนี้ อยู่ในบังคับบัญชาของกรมทหารมหาดเล็ก
- ๓) โรงเรียนหลวงที่อยู่ในบังคับบัญชาของกรมทหารมหาดเล็กในระยะนั้นมี ๕ แห่ง คือ
  - ๓.๑) โรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นโรงเรียนหลวงสอนหนังสือไทย
  - ๓.๒) โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กที่พระตำหนักสวนกุหลาบ หรือโรงเรียน

พระตำหนักสวนกุหลาบ

- ๓.๓) โรงเรียนท่าแพนที่
- ๓.๔) โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ
- ๓.๕) โรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งโรงเรียนนี้เกิดจากการบอกพระปริยัติธรรม

พระภิกษุสามเณร เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบอกและการสอบพระปริยัติธรรมตามแบบอย่างที่ได้เคยปฏิบัติมาในสมัยโบราณ

โรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวังในครั้งนั้น นับเป็นโรงเรียนแรกที่มีขึ้นตรงตามศัพท์ “โรงเรียน” ที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ คือมีลักษณะต่างจากโรงเรียนแผนโบราณหรือโรงเรียนวัด กล่าวคือ “มีความมุ่งหมายเฉพาะ มีสถานที่ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู และมาทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมีภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยสอนในโรงเรียนแผนโบราณ สำหรับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้แก่การสอนเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถที่จะเข้ารับราชการได้

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนแผนใหม่ขึ้นในพระบรมมหาราชวังครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ครั้งนั้นนับเป็นการเปลี่ยนแปลงการศึกษาทางด้านรูปแบบของการจัดการศึกษาไทย คือในยุคโบราณการศึกษาไทยจัดเป็นการศึกษาแบบอรูปนัย (informal education) นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมาการศึกษาไทยได้เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงมาเป็นการศึกษาแบบรูปนัย (formal education) เรื่อยมาตามลำดับ

๒) แผนการศึกษา เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมา การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ดำเนินไปเรื่อย ๆ และปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ หลายด้าน สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานั้นจำแนกออกพิจารณาเป็น ๒ นัย คือ

๒.๑) นัยที่หนึ่ง วัตถุประสงค์ทางด้านนักเรียนหรือบุคคลที่จะมีโอกาสได้รับการศึกษา แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ

๒.๑.๑) ระยะแรก การจัดการศึกษาภายในพระบรมมหาราชวัง (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๒๗) การจัดการศึกษาในระยะนี้ วัตถุประสงค์สำคัญ คือ “การจัดการศึกษาสำหรับบุตรหลานของเจ้านายและข้าราชการเท่านั้น” บุคคลที่มีโอกาสจะได้รับการศึกษาย่อมได้แก่บุตรหลานของบรรดาข้าราชการใกล้ชิดพระองค์และเชื้อพระวงศ์เท่านั้น ดังปรากฏในพระบรมราชโองการประกาศเรื่องโรงเรียน พ.ศ. ๒๔๑๔

สาเหตุที่ทำให้การปฏิรูปการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะแรกระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๒๗ ทรงกระทำได้ภายในวงแคบ เป็นการจัดการศึกษาสำหรับบุตรเจ้านายและข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์โดยเฉพาะเท่านั้นอาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. สาเหตุอันสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของกลุ่มอำนาจ ๓ กลุ่ม ซึ่งได้อธิบายแล้วในตอนแรก

๒. สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การขาดแคลนบุคคลสำหรับดำเนินการ” ที่สำคัญที่สุดคือ ครูสำหรับทำการสอน

๓. สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความเลื่อมใสศรัทธาในการศึกษาแผนใหม่เข้าใจว่าพระองค์ทรงตระหนักดีว่า “โรงเรียนแผนใหม่” ยังเป็นของใหม่สำหรับประชาชนชาวไทย หากขยายออกไปอย่างรวดเร็วอาจจะไม่เป็นที่นิยมและไม่ได้รับความสนใจอย่างเพียงพอ ดังนั้นพระองค์จึงทรงเริ่มต้นภายในพระบรมมหาราชวังก่อน

๒.๑.๒) ระยะที่สอง การจัดการศึกษาสำหรับปวงชน (พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๕๓) การจัดการศึกษาในระยะนี้วัตถุประสงค์สำคัญ คือ “การขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขวาง เพื่อประชาชนทุกคนจะได้มีโอกาสทำการศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึง” ดังปรากฏในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งพระองค์ได้เสด็จไปพระราชทานรางวัลนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งได้จัดให้มีการสอบไล่ขึ้นเป็นครั้งแรกในปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๗

ผลอันสืบเนื่องมาจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง สำหรับอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายจะได้ทำการศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงนั้น ปรากฏว่า พ.ศ. ๒๔๒๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดมหรธรรพาราม เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะขยายการศึกษาออกไปเพื่อปวงชนผลจึง “ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ มีโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมืองรวม ๓๔ แห่ง ครู ๘๑ คน นักเรียน ๑,๙๙๔ คน ในส่วนภูมิภาคมีโรงเรียนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง อุทัยธานี ลพบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และสมุทรปราการ และในพระนครมีโรงเรียนชั้นสูงรวม ๕ แห่ง คือ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนมหาธาตุวิทยาลัย โรงเรียนสราญรมย์

โรงเรียนสุนันทาลัย และโรงเรียนแผนกที่ ต่อมาโรงเรียนทั้งหมดนี้อยู่ในสังกัดกรมศึกษาธิการซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะขยายการศึกษาเล่าเรียนต่าง ๆ ให้แพร่หลายไปถึงประชาชนได้รวดเร็วทันความต้องการ ดังนั้น พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้โปรดเกล้าฯ “ให้มีประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไป ทั้งในกรุงและหัวเมือง โดยประสงค์จะขยายการเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลาย และเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น งานขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไป เพื่อให้ประชาชนชาวไทยทุกคนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงนี้ ดำเนินไปอย่างเชื่องช้ามาก แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยเห็นว่า การขยายการศึกษาด้วยการอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา และพระสงฆ์เป็นครูสอนหนังสือ นั้นเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดแล้วก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุว่าอุปสรรคที่สำคัญในขณะนั้นคือ

๑. ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่นิยมเล่าเรียนตามแบบใหม่ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นแห่งแรกที่วัดมหรณพาราม ปรางภูมิประชาชนแตกตื่น กลัวว่าจะเป็นการเกณฑ์เอาบุตรหลานของตนไปเป็นทหาร พระองค์จึงต้องโปรดเกล้าฯ ให้มีหมายประกาศชี้แจงความมุ่งหมายของการศึกษาและชักชวนให้ราษฎรนิยมการเรียนหนังสือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘

๒. การขาดแคลนบุคคล และหน่วยงานสำหรับรับผิดชอบโดยตรงในการจัดการศึกษา คือ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๓๐ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ได้แก่ กรมธรรมการ (เดิม) หรือกรมธรรมการสังฆการี และกรมทหารมหาดเล็ก อยู่ในความรับผิดชอบของพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ) แต่เพียงผู้เดียว ครูที่ทำหน้าที่สอนหนังสือในระยะแรกก็อาศัย “คนในกรมพระอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย” และพระสงฆ์ในพระอารามต่าง ๆ

ส่วนที่กล่าวว่า “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าการขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปสู่ประชาชนชาวไทยทั้งปวง ด้วยการอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือ เป็นวิธีดำเนินการที่ดีที่สุด” นั้น มีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

๑. ย่อมสอดคล้องกับประเพณีนิยมเดิมของไทย คือ คนไทยย่อมนิยมส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนอยู่ในสำนักพระภิกษุตามพระอาราม

๒. ย่อมเป็นวิธินำมาซึ่งการปลูกฝังความนิยม ในคุณค่าของการศึกษาแบบใหม่่ง่ายกว่า และหากจะตั้งโรงเรียนนอกวัดแล้วอาจจะก่อให้เกิดความแตกตื่นจนไม่ยอมนำบุตรหลานของตนไปเรียนหนังสือ จะก่อให้เกิดผลเสียหายนามากกว่า

๓. ย่อมเป็นการรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายพระภิกษุ หรือทางวัด คือ พระภิกษุที่รับเด็กไว้เป็นศิษย์ย่อมได้ประโยชน์ใช้สอยศิษย์ ทั้งได้อุปการะผู้ปกครองของเด็กด้วย ทำให้การทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของวัดยังคงมีอยู่ตามเดิม

๔. ย่อมเป็นการประหยัดทั้งทุนทรัพย์และเวลา เพราะการตั้งโรงเรียนในวัดนั้นจะได้อาศัยทั้งที่ดิน และศาลาซึ่งมีอยู่แล้ว ทั้งภูมิที่ก็เหมาะสมด้วยวัดอยู่ในที่ประชุมชนทั่วทุกหนทุกแห่ง

๒.๒) นายที่สอง วัดอุประสงค์ทางด้านการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้ ย่อมเป็นที่ ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี วัดอุประสงค์สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ “การจัดการศึกษาเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ ความสามารถพอที่จะ เข้ารับราชการได้” วัดอุประสงค์ดังกล่าวนี้ คือ วัดอุประสงค์ทางด้านการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้ในการบริหารประเทศ ซึ่งเป็นผลอันสืบเนื่องมาจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้เกิดความจำเป็นอันรีบด่วน ที่จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา โดยเน้นหนักไปในการผลิตข้าราชการที่ ทรงคุณวุฒิออกมาให้พอเพียงกับการเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

สำหรับวัดอุประสงค์ทางด้านการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้นี้ ย่อมจำแนกออก พิจารณาได้เป็น ๒ ระยะ คือ

ระยะก่อน พ.ศ. ๒๔๒๗ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๒๗ วัดอุประสงค์สำคัญของการจัดการศึกษา คือ การผลิตคนสำหรับเข้ารับราชการ ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

ระยะหลัง พ.ศ. ๒๔๒๗ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๕๓ วัดอุประสงค์ของการจัดการศึกษา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนไปจากเดิม คือ การผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ ทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร

๓) หลักสูตรแบบเรียนและระเบียบการสอบไล่

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ แล้วก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้ง เป็นหลวงสารประเสริฐได้เรียบเรียง “หนังสือแบบเรียนหลวง” ขึ้น มี ๖ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และพิศาลการันต์ ได้ยกเลิกหนังสือแบบเรียนที่ได้เคยใช้มาก่อน โดยให้ใช้แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม สำหรับเป็น “หลักสูตรวิชาชั้นต้น”

เนื้อหาสำคัญของแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม สรุปย่อได้ดังนี้ “มูลบทบรรพกิจ สอนตั้งแต่ แม่ ก กา จนจบแม่ เกย วาหนิตินิกร สอนอักษรนำ อักษรประโยค สอนอักษรควบ สังโยคพิธาน สอน ตัวสะกด ไวพจน์พิจารณ์ สอนคำพ้อง และพิศาลการันต์ สอนตัวการันต์” อาจจะกล่าวได้ว่า การสร้าง

๒๔ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

แบบเรียนหลวงขึ้นครั้งนี้ก็คือ การปรับปรุงแบบเรียนภาษาไทยฉบับดั้งเดิม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันได้แก่ หนังสือจินตามณี เล่ม ๑ และเล่ม ๒ เพื่อให้เหมาะสมกับการศึกษาของ “โรงเรียนหลวงสอนภาษาไทย” เน้นความสำคัญของการสอน “วิชาหนังสือ” โดยเฉพาะเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มีความเห็นเช่นนี้ ก็เพราะได้มีผู้สันนิษฐานว่า “เฉพาะมูลบทบรรพกิจนั้น ได้ไต่มาจากหนังสือจินตามณี แต่คงนำมาดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย และได้นำกาพย์เรื่องพระไชยสุริยาของพระสุนทรโวหาร (ภู่) ซึ่งแต่งในรัชกาลที่ ๓ มาแทรกไว้ในมูลบทบรรพกิจเป็นตอน ๆ ไป...” ความสำคัญของแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม แยกออกกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๓.๑) นับเป็น “แบบเรียนหลวง” (ตำราเรียน) ชุดแรกที่ทางราชการเรียบเรียงจัดพิมพ์ขึ้นเป็นมาตรฐาน สำหรับใช้หัดอ่านเบื้องต้นของการเรียนวิชาหนังสือไทย ก่อนที่จะมีแบบเรียนหลวงชุดนี้ ยังไม่เคยมีการจัดพิมพ์แบบเรียนชุดใดเลย

๓.๒) แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่มนี้มีลักษณะเป็น “หลักสูตรภาษาไทย” ของโรงเรียนแผนปัจจุบัน คือได้กำหนดให้มีการสอนตาม “แบบแผน” นับว่าแตกต่างไปจากการสอนหนังสือไทยสมัยโบราณ ดังได้กล่าวแล้วว่า เป็นการสอนหนังสือไทยกันอย่างไม่มีแบบแผน

๓.๓) แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่มนี้ คือ “ต้นกำเนิดแห่งความคิด” ในการจัดทำ “หนังสือแบบเรียนภาษาไทย” ในยุคปัจจุบันซึ่งเราจะเห็นได้ว่า “หนังสือแบบหัดอ่านเบื้องต้น” ที่ใช้สืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ทุกเล่ม ก็แต่งโดยถือแบบเรียนชุดนี้เป็นบรรทัดฐานทั้งสิ้น

ภาพที่ ๑.๕ แบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม

ที่มา (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ๒๕๓๙, หน้า ๕๑)

สำหรับหลักสูตร และระเบียบการสอบไล่ของโรงเรียนหลวงที่ปรากฏว่าได้กำหนดไว้ อย่างชัดเจนในระยะเริ่มจัดตั้งโรงเรียนหลวงแผนปัจจุบันนี้ได้แก่ หลักสูตรและระเบียบการสอบไล่ชั้นประโยค หนึ่ง ของโรงเรียนหลวงสอนภาษาไทย ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นปีแรกที่จัดให้มีการสอบไล่ขึ้น ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ข้าหลวงเป็นผู้สอบความรู้นักเรียนตั้งแต่มูลบทบรรพกิจ ไปจนจบพิศาลการันต์ ใครสอบได้ก็ให้ประกาศนียบัตรเป็น สำคัญ เหตุการณ์ที่กล่าวถึงการสอบไล่ ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบซึ่งขณะนั้นได้รับการปรับปรุงให้เป็น โรงเรียนพลเรือนแล้ว ว่าเป็นการสอบไล่ภาษาไทย หรือการสอบไล่วิชาสามัญศึกษา เป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์การศึกษาไทยนั้น เพราะวิชาภาษาไทยหรือวิชาสามัญศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนพระ ตำหนักสวนกุหลาบ และอนุโลมตามหลักสูตรของโรงเรียนพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

หลักสูตรของชั้นประโยคหนึ่งได้อนุโลมตาม “แบบเรียนหลวง ๖ เล่ม” และจำแนกชั้นออก ตามชื่อหนังสือที่เรียน คือ นักเรียนมูลบท นักเรียนวาทินิกร นักเรียนอักษรประโยค นักเรียนสังโยค นักเรียน ไวยากรณ์ และนักเรียนจบการันต์

สำหรับวิธีดำเนินการสอบไล่ได้อนุโลมตามวิธีสอบพระปริยัติธรรม คือ เมื่อสอบผ่านชั้น ใดชั้นหนึ่งแล้ว ก็ดำเนินการสอบต่อ ๆ ไป จนกว่าจะไล่จบความสามารถของนักเรียนแต่ละคน

วิวัฒนาการการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถ สรุปได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คิดแบบวิธีไล่หนังสือไทย (การสอบไล่หรือ การวัดผลการศึกษา) ขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๒๘ มีการกำหนดหลักสูตรประโยค ๑ และประโยค ๒ นับเป็นการเริ่มต้น ปรับปรุงหลักสูตรอย่างมีแบบแผนรัดกุมยิ่งขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่ามีการแบ่งขั้นตอนของ การศึกษาไว้อย่างชัดเจน และเป็นการเริ่มต้นของการกำหนดระบบโรงเรียนไว้อย่างชัดเจน

พ.ศ. ๒๔๔๑ จัดทำโครงการศึกษาระดับแรกขึ้น และได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เมื่อได้พิจารณา “ประกาศการเรียนหนังสือ” ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในแนวความคิดทาง การศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) หลักสูตร “ชั้นประโยคต้น” ของโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทย ได้แก่ “แบบเรียนหลวง ๖ เล่ม” (คือเริ่มต้นจากมูลบทบรรพกิจ จนจบพิศาลการันต์)

๒) หลักสูตร “ชั้นประโยคสอง” ของโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาไทยมีอยู่ ๘ วิชา ได้แก่

๒๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

๒.๑) คัดลายมือ (ลายมือหวัดและบรรจง)

๒.๒) เขียนตามคำบอก (เขียนหนังสือใช้ตัววางวรรคตอนถูกต้องตามใจความไม่ต้องดูแบบ)

๒.๓) การตรวจทานหนังสือ (ทานหนังสือที่คัดผิดจากลายมือหวัด)

๒.๔) การบันทึกข้อความ การคัดลอกและการสรุปใจความสำคัญ (คัดสำเนาความและย่อความ)

๒.๕) การเขียนจดหมาย (แต่งจดหมาย)

๒.๖) วิชาเรียงความ (แต่งแก้กระทู้ความร้อยแก้ว)

๒.๗) วิชาเลขคณิต (วิชาเลข)

๒.๘) วิชาบัญชี (ทำบัญชี)

ระเบียบการสอบไล่ (ซึ่งเรียกว่าแบบหลวงสำหรับสอบไล่วิชาหนังสือไทย) มีวิธีการและแนวความคิดคล้ายคลึงกันมากกับการสอบปริยัติธรรมสงฆ์ ดังเช่น “...พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้คัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้มาตั้งเป็นพระราชาคณะ ทำการสั่งสอนหนังสือและพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์สามเณรและกุลบุตรต่อไป โปรดให้พวกราชบัณฑิตเข้ามาบอกหนังสือพระเณรที่หอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมทุก ๆ ๓ ปี ในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ประชุมสอบไล่พระปริยัติธรรม ในพระบรมมหาราชวัง ทรงอุปการะเลี้ยงดูตลอดจนบิดา มารดา พระสงฆ์ที่สอบไล่ได้เป็นเปรียญ บิดามารดาของพระเปรียญที่เป็นพระราชาคณะแล้วถ้าเป็นทาสเขาก็โปรดให้จ่ายพระราชทรัพย์ให้พ้นเป็นทาส นับเป็นทางส่งเสริมการเรียนพระปริยัติธรรม...”

จุดมุ่งหมายสำคัญของการกำหนดระเบียบการสอบไล่ขึ้นมานั้น ย่อมได้แก่การกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน สำหรับการตรวจสอบระดับความรู้ของนักเรียน พร้อมทั้งได้มีการให้ใบประกาศนียบัตร (หนังสือสำหรับตัวใบหนึ่ง) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเหตุที่จำเป็นต้องให้มีการสอบไล่ก็คือความต้องการที่จะสร้างเกณฑ์มาตรฐานมาตรฐานสำหรับตรวจสอบความรู้ ซึ่งตรงกับแนวความคิดของการศึกษาปัจจุบัน ในเรื่องการออกข้อสอบมาตรฐาน (standardized test and measurement) ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริที่ว่า “...ทุกวันนี้ผู้ที่เล่าเรียนวิชาหนังสือไทยก็มีเป็นอันมาก แต่บางคนเรียนรู้จบตำราเรียนบ้าง ที่เรียนได้แต่ครั้งหนึ่งก่อนหนึ่งแล้วเลิกเรียนเสียก็มีเป็นอันมาก เพราะไม่มีกำหนดอันใดเป็นสิ่งที่สังเกตที่จะรับประกันว่าผู้ใดรู้ถ่องแท้จริงและผู้ใดไม่รู้จริง...”

นักเรียนที่สอบไล่ได้ชั้นประโยคหนึ่งแล้ว ส่วนมากสมัครเข้าเรียนวิชาชั้นประโยคสอง สำหรับผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นประโยคสองนั้นถ้าหากอายุมากพอสมควร ก็จัดให้เข้ารับราชการ ส่วนที่อายุน้อยอยู่

ก็จัดให้เข้าเรียนต่อชั้นสูงต่อไป (ซึ่งมีอยู่ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเท่านั้น ในครั้งนั้น) สำหรับนโยบายในการดำเนินการศึกษาเพื่อให้เผยแพร่ไปอย่างรวดเร็ว หรือเพื่อให้เป็นที่นิยมของคนทั่วไป ได้แก่ การทำให้คนทั้งหลายเห็น “คุณประโยชน์” ที่จะได้รับเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว เช่น การชี้แจงให้เห็นว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ย่อมมีโอกาสที่จะเข้ารับราชการดีกว่าคนอื่นและย่อมมีฐานะทางสังคม (social status) สูงขึ้นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากพระบรมราชโองการที่ว่า “...ถ้าผู้ใดเล่าเรียนรู้ถ่องแท้จริง ถึงแม้ว่าจะเป็นคนตระกูลสูงต่ำอย่างใดก็สมควรที่จะทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯ เลี้ยงให้มียศศักดิ์รับราชการบ้านเมือง สนองพระเดชพระคุณตามคุณานุรูปถ้วนทั่วกัน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่สอบไล่ได้ “ชั้นประโยคสอง” มีสิทธิพิเศษอีกประการหนึ่งคือ “ถ้าเป็นไพร่หลวง หรือไพร่สมกรมใด ๆ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขาดจากสังกัดเดิม ได้รับหนังสือพิมพ์คุ้มสักตลอดชีวิต”

๒.๒ การศึกษาสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๗๕)

๒.๒.๑ สภาพทั่วไป

ระยะที่ ๑ ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๙)

ระยะที่ ๒ ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๖๙)

ระยะที่ ๓ ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๕)

ระยะที่หนึ่ง ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๙) มีหัวข้อเหตุการณ์ดังนี้ คือ

๑) ประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒) ประกาศตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓) การปรับปรุงส่วนราชการกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ)

๔) การประชุมร่วมกันระหว่างสามกระทรวงเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์

๕) การปรับปรุงการฝึกหัดครู

๖) การจัดแบ่งเขตแขวงการศึกษาในมณฑลกรุงเทพฯ ออกเป็น ๙ แขวง

๗) การปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ

๘) การตั้งกองลูกเสือครั้งแรก

ระยะที่สอง ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๖๙) มีหัวข้อเหตุการณ์ต่อจากระยะที่หนึ่งดังต่อไปนี้คือ

- ๑) การปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงธรรมการ
- ๒) การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์
- ๓) การปรับปรุงข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือ
- ๔) การปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ
- ๕) การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก
- ๖) การจัดตั้งอนุสภาการศึกษา
- ๗) การเริ่มต้นกิจการสุขาภิบาลโรงเรียน

ระยะที่สาม ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๕) มีหัวข้อเหตุการณ์ต่อจากระยะที่สองดังนี้ คือ

- ๑) การปรับปรุงระเบียบและหลักสูตรการฝึกหัดครู
- ๒) การปรับปรุงหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย
- ๓) การปรับปรุงวิธีดำเนินการเกี่ยวกับการสอนวิชาพลศึกษา
- ๔) การจัดตั้งกรมวิชาธิการ (กรมวิชาการในปัจจุบัน)
- ๕) การยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี
- ๖) การปรับปรุงกระทรวงธรรมการเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ

ประเทศ

- ๗) การยกเลิกระเบียบว่าด้วยการควบคุมแบบเรียน
  - ๘) การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง
- เกิดปัญหาของคนล้นงานและคนละทิ้งอาชีพ และถิ่นฐานเดิม เพราะการจัดการศึกษาไม่ได้สัดส่วนกัน

พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๖๙ มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์การศึกษา เหตุการณ์ได้แก่ “การเลิกเกณฑ์แรงงาน” ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙

พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นปีที่ชาวไทย “มีเสรีในการที่จะใช้ชีวิตประกอบอาชีพได้ตั้งใจสมัคร” เพราะเหตุว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ นี้เป็นปีที่ชาวไทยทั่วไปพ้นจากการถูกเกณฑ์แรงงาน คือไม่ต้องเป็นไพร่สมและไพร่หลวงอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยในครั้งนี้ ปรากฏให้เห็น ดังนี้

๑) รูปแบบของการปกครองของไทยในระบอบนั้น เป็นการปกครองโดยมีผู้ปกครองท้องถิ่นตามกฎหมายใหม่ ซึ่งย่อมกล่าวได้ว่าได้เลิกล้มแนวความคิดในการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนาย

๒) มีการแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัย ยกเลิกกฎหมายและจารีตนครบาลทั้งหลายที่ขัดแก่อิสรภาพของประชาชน

เมื่อระบบทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ย่อมมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาหลายประการ เช่น

๑) ราษฎรยังไม่เข้าใจระบบการปกครองแบบใหม่

๒) ราษฎรยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายใหม่

๓) ราษฎรมีความเข้าใจในความหมายของอิสรภาพในทางที่ผิด

๒.๒.๒ การจัดการศึกษา

ได้มีการประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่ประกาศตั้งขึ้นครั้งนี้ เป็นการปรับปรุงโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเดิม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯจัดตั้งขึ้น และมีการปรับปรุงเรื่อยมา ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นพระราชานุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (จึงให้ชื่อว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) การจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนมีจุดประสงค์เพื่อสำหรับส่งคนไปรับราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม เพราะการปกครองนั้น ไม่ใช่เป็นหน้าที่เฉพาะของกระทรวงมหาดไทยและนครบาลเท่านั้น กระทรวงอื่น ๆ ย่อมมีหน้าที่ซึ่งจะจัดการอาศัยซึ่งกันและกัน และรับผิดชอบด้วยกันทั่วทั้งพระราชอาณาจักร รวมนับว่าเป็นการปกครองของรัฐบาลอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักสูตรของโรงเรียนให้จัดแบ่งออกเป็น “แผนกวิทยา” กฎหมายการปกครอง การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง และการแพทย์ เป็นต้น

คณะบุคคลที่ทำหน้าที่ในการบริหารโรงเรียนนี้ เรียกว่า “สภากรรณการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ประกอบด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ของโรงเรียน ในสมาชิกสภากรรณการให้มีนายกผู้หนึ่ง สำหรับวินิจฉัยกิจการก่อนที่จะนำความขึ้นกราบบังคับทูลพระกรุณา มีเลขานุการสำหรับเป็นผู้จัดการตามคำสั่งสภานายกและให้เสนาบดีกระทรวงซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการที่จะต้องปรึกษาในสภานี้เป็นสมาชิกพิเศษของสภานี้” ให้นำเอาเงิน (ทุน) ที่เหลือจากการที่ราษฎรเรียไรการสร้างอนุสาวรีย์ปิยมหาราชมาใช้ในการจัดการโรงเรียนนี้ด้วย

สำหรับนักเรียนเมื่อสำเร็จจากโรงเรียนนี้แล้ว ก่อนที่จะรับราชการนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ตามพระราชประเพณีเดิม

ต่อมาได้เริ่มจัดตั้งการฝึกหัดครูขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ คือ ตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ขึ้นที่ โรงเรียนเลี้ยงเด็กใน พ.ศ. ๒๔๔๕ ต่อมาได้ย้ายไปเปิดสอนที่ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนเทพศิรินทร์ นับตั้งแต่นั้นมาการฝึกหัดครูก็ขยายตัวและปรับปรุงกิจการไปเรื่อย ๆ ถึงแม้จะมีการริเริ่มจัดการฝึกหัดครูสำหรับสตรีอยู่บ้าง แต่ความขาดแคลนครูสตรีก็ยังมีอยู่มาก กระทรวงศึกษาจึงสั่งให้มณฑลต่าง ๆ คัดเลือกนักเรียนสตรีที่มีคุณลักษณะเหมาะสมส่งเข้ามาเรียนที่กรุงเทพฯ ปีละ ๕ คน และจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาและโรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร นับว่าเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสำหรับชายที่มีประวัติอันยาวนาน ได้ผลิตครูรับใช้บ้านเมืองอย่างดีเด่น การฝึกหัดครูในระยะนั้นจัดเป็นหลายระดับ พอสรุปได้ดังนี้

ระดับครูมัธยม เปิดสอนที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ แล้วย้ายไปโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก ผู้ที่จบหลักสูตรฝึกหัดครูมัธยมจะได้รับเงินเดือน ๘๐ บาท ต่อมาได้รับนักเรียนอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ที่เรียนจบปีที่ ๒ มาเรียนวิชาครูต่อ ๑ ปี จบแล้วก็ให้ประกาศนียบัตรฝึกหัดครูมัธยม

ระดับครูประถม เปิดรับนักเรียนที่จบจากชั้นมัธยมปีที่ ๖ ไปเรียนต่ออีก ๓ ปี เมื่อจบแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรวิชาครูประถม

ระดับครูมูล เปิดสอนในมณฑลต่าง ๆ รับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ไปเรียนต่ออีก ๒ ปี จึงจะได้รับประกาศนียบัตรวิชาครูมูล

นอกจากนี้มีการฝึกหัดครูกสิกรรม ครูหัตถกรรม ครูวาดเขียน สำหรับสอนวิชาต่าง ๆ ซึ่งมีในหลักสูตรในโรงเรียนสามัญ

๒.๒.๓ การประกาศตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้ประกาศให้โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” (เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๔๕๙) ให้ขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ส่วนโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเดิมยังคงให้อยู่ในบังคับบัญชาของสภากรรณการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนตามเดิม ทำให้ประเทศไทยมี “มหาวิทยาลัยแผนปัจจุบัน” แห่งแรกเกิดขึ้น (ถ้าเรายอมรับว่า วัดพระเชตุพนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย” ซึ่งหมายความว่า การปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รวบรวมตำรับตำราหลายสาขาวิชา เช่น แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ คหศาสตร์ อักษรศาสตร์ ฯลฯ มีทั้งที่เขียนไว้และทั้งที่ทำเป็นรูปปั้นประกอบคำอธิบาย แต่ทั้งหมดเป็นตำราของไทยสมัยโบราณ) มีความเชื่อกันว่า “โครงการตั้งมหาวิทยาลัยนั้น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อครั้งเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ ครั้งหนึ่งแล้ว

ในปีแรกที่ทำการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแบ่งออกเป็น ๔ คณะ คือ

- ๑) คณะแพทยศาสตร์
- ๒) คณะรัฐประศาสนศาสตร์
- ๓) คณะวิศวกรรมศาสตร์ และ
- ๔) คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์

๒.๒.๔ การตั้งกองลูกเสือขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย

เดิมที ลอร์ดเบเดน เพาเวลล์ นายทหารอังกฤษนอกประจำการ เป็นผู้ก่อกำเนิด การลูกเสือขึ้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นวิธีการอบรมบ่มนิสัยกุลบุตรอย่างหนึ่ง ให้เป็นผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์ หูตา ไว และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่จะเป็นพลเมืองดีต่อไป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นสมควรที่จะ นำมาใช้ในประเทศไทย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้นดังนี้

พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้นเป็นครั้งแรกใน ประเทศไทย และได้ตราข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือขึ้น เพื่อฝึกฝนน้ำใจคนไทยให้เป็นเสือป่าแต่ยังเยาว์

เมื่อประกาศตั้งกองลูกเสือและตราข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือขึ้นแล้ว เป็น ผลให้มีคณะกรรมการจัดการลูกเสือเกิดขึ้น และกระทรวงธรรมการกำหนดวิชาลูกเสือลงในหลักสูตรของ โรงเรียน และกำหนดคะแนนสอบไล่สำหรับวิชานี้ไว้ด้วย ในระยะเริ่มแรกนี้การบริหารงานส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ กรมบัญชาการ กระทรวงธรรมการ (คือสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน)

๒.๒.๕ การปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ

พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้มีการปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ อีกครั้งหนึ่ง และได้นำออก ประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้นเอง โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ มีข้อควรสังเกตดังนี้

๑) โครงการศึกษานี้ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของรัฐบาลในขณะนั้น โดยอาศัยเค้ามูลมาจากฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๖ และ พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงปรากฏว่ามี ลักษณะทั่วไป ตลอดจนข้อความที่ใช้มีความคล้ายคลึงกันมากกับโครงการศึกษาชาติทั้งสองฉบับดังกล่าว

๒) เหตุผลในการประกาศใช้โครงการศึกษานี้ พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็คือเหตุผลอย่าง เดียวกันกับที่ได้เคยปรากฏมีอยู่ในการประกาศใช้โครงการศึกษานี้ พ.ศ. ๒๔๕๖ และฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๘ คือ “ต้องการจะแก้ไขความนิยมอาชีพเป็นเสมือนของพลเมือง” เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันนี้ ในโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงได้จัดทำคำแนะนำชี้แจงสำหรับราษฎร เกี่ยวกับหนทางในการทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเรียน วิชาชีพอย่างอื่นบ้าง แสดงให้เห็นความพยายามอย่างแรงกล้าของรัฐบาลที่จะแก้ปัญหาเรื่องความนิยมอาชีพ เสมียนของประชาชนในขณะนั้น

๓๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

๓) โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๔ มีส่วนแตกต่างไปจากโครงการศึกษาลดับ พ.ศ. ๒๕๕๖ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๘ อยู่ประการหนึ่ง คือการแจกแจงรายละเอียดต่าง ๆ เช่น รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการจัดการศึกษาในหัวเมือง และอื่น ๆ รายละเอียดอันหนึ่งที่ควรแก่การสนใจมาก คือ การกำหนดอัตราส่วนระหว่างครูกับนักเรียน

การแบ่งประเภทของการศึกษาออกตามความแตกต่างแห่งความมุ่งหมายของวิชาความรู้

๑) สามัญศึกษา ได้แก่ การเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้สามัญ ซึ่งคนควรจะรู้ทุกคน มากหรือน้อยตามควรแก่อัตภาพ เช่น วิชาหนังสือเลข และจรรยา

๒) วิสามัญศึกษา ได้แก่ การเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้พิเศษ ซึ่งบุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง โดยควรแก่อัตภาพ ไม่จำเป็นจะเรียนให้รู้ทุกอย่างทุกคน เช่น วิชาครู วิชาแพทย์ เป็นต้น

การแบ่งประเภทของการศึกษาออกตาม ลักษณะแห่งความแตกต่างของเอกัตบุคคล มี ๒ ประเภท คือ

๑) ภาคศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ ได้แก่ ความรู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ซึ่งสมควรจะให้ราษฎรมีความรู้เป็นพื้นฐานไว้ทุกคน พอให้รู้ผิดชอบชั่วดี รู้วิชากลาง ๆ ไว้สำหรับให้พอแก่ที่จะต้องใช้อยู่ทุกวัน รู้จักทางที่จะรักษาตัวทั้งส่วนชีวิตร่างกายทรัพย์สินสมบัติและชื่อเสียง ให้พอครองตนเป็นพลเมืองดีได้คนหนึ่งกับให้รู้จักทำการหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาเหล่าตระกูลของตน รวมเรียกว่า ประถมศึกษา

๒) ภาคศึกษาพิเศษ ได้แก่ ความรู้อันไม่จำเป็นที่คนจะต้องรู้เสมอกันทุกคน เป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับ สุดแล้วแต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์และสติปัญญาจะเล่าเรียน เรียกว่า มัธยมศึกษา และวิสามัญศึกษาที่สูงกว่าประถมศึกษา

๒.๒.๖ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก

พ.ศ. ๒๕๖๔ ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ (และมีผลใช้เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ปีเดียวกัน) นับเป็นพระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรกของประเทศไทย สาระสำคัญในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๔ มีสิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจซึ่งจะนำมากล่าวโดยสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) การกำหนดอายุสำหรับการศึกษาภาคบังคับ บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีบริบูรณ์ เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียน จนอายุ ๑๔ ปี บริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน เขตอายุ ๗ ปี ที่ว่านี้อาจเขยิบขึ้นไปเป็น ๘ ปี ๙ ปี หรือ ๑๐ ปี ก็ได้ ด้วยความเห็นชอบของกระทรวง ศึกษาธิการ หากมี

ความจำเป็นเฉพาะท้องถิ่นที่เกิดขึ้น เป็นต้นว่าหาครูได้ไม่เพียงพอ หรือโรงเรียนตั้งอยู่ในถิ่นที่กั้นดารจนนักเรียนเดินทางไปมาลำบาก แต่จะเขยิบเขตอายุของเด็กให้เกิน ๑๐ ปี ไม่ได้

๒) ระยะเวลาเรียนของเด็กในรอบหนึ่งปี ในปีหนึ่ง (อาจหมายถึงปีการศึกษาหนึ่ง) จะต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓๒๐ เวลา (หรือ ๘๐๐ ชั่วโมง) การที่กำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อจะให้ผู้ปกครองที่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานของเด็กได้มีโอกาสใช้เด็กทำงานได้บ้าง

๓) การเรียนอยู่ในโรงเรียน หมายความว่าถึงการศึกษาที่เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียน ประถมศึกษาที่สอนตามหลักสูตรประถมศึกษา หรือหลักสูตรอื่นที่เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าเทียบเท่ากับหลักสูตรประถมศึกษาได้และการที่เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียนที่ว่านั้นจริง ๆ ไม่ขาดเกิน ๓๐ วันติด ๆ กัน โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือปราศจากเหตุผลที่ฟังได้

๔) สारว้ตรศึกษา คือ เจ้าหน้าที่ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งไว้สำหรับตรวจตรา การเข้าเรียนของเด็ก ถ้าบิดามารดาเด็กไม่ปฏิบัติตามความมุ่งหมายแห่งพระราชบัญญัตินี้ สारว้ตรศึกษามีหน้าที่แจ้งด้วยลายลักษณ์อักษรให้ปฏิบัติตามภายในเวลาอันสมควร หากบิดามารดาเด็กยังไม่ปฏิบัติตาม สारว้ตรมีหน้าที่รายงานต่อนายอำเภอ เพื่อบังคับบิดามารดาเด็กดังกล่าว

๕) บทลงโทษ เพื่อเป็นการบังคับให้บิดามารดาเด็กปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ได้มีการกำหนดพิธิพิจารณาโทษไว้ด้วย กล่าวโดยทั่วไป ก็มีการปรับใหม่ตามส่วนของความผิด

๖) การผ่อนผันโทษ มาตรา ๑๐ ความว่า “เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการจะยกเว้นเด็กคนใดคนหนึ่งจากการเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาก็ได้ ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครองร้องว่า เด็กคนนั้นรับการศึกษาอยู่ในครอบครัวของเขาแล้ว แต่ถ้าได้รับการยกเว้นดังนี้บิดามารดาหรือผู้ปกครองต้องส่งเด็กนั้นให้ศึกษาธิการอำเภอปีละครั้งหนึ่ง เพื่อสอบไล่ดูว่าการศึกษาที่ได้รับนั้นเป็นอย่างไรในเวลานั้น ถ้าปรากฏไม่เพียงพอ หรือไม่ได้เรียนจบหลักสูตรประถมศึกษาหรือหลักสูตรที่เทียบเท่าแล้ว เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการเมื่อได้ทราบจากรายงานของนายอำเภอว่าเป็นดังนั้นแล้ว จะถอนยกเว้นเสียก็ได้”

๗) การยกเว้นจากการบังคับให้เรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา มีลักษณะดังนี้

๗.๑) เด็กอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี ซึ่งได้เรียนจบและสอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาหรือเทียบเท่า

๗.๒) เด็กที่บกพร่องในส่วนกำลังกายหรือกำลังความคิดหรือเป็นโรคติดต่อ

๗.๓) เด็กที่อยู่ห่างจากโรงเรียนประถมศึกษาเกินกว่า ๓,๒๐๐ เมตร หรือที่ไม่สามารถจะไปให้ถึงโรงเรียนได้ ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง อันไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้

๘) โรงเรียนประชาบาล ตามความในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ หมายถึง โรงเรียนที่ประชาชนอำเภอหนึ่งหรือตำบลหนึ่งตั้งและดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง และโรงเรียนที่นายอำเภอตั้งขึ้นและดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของประชาชนที่ว่านั้นในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ

ในการตั้งโรงเรียนประชาบาลนี้ จึงอาจจัดตั้งขึ้นได้โดยประชาชนในตำบลใดตำบลหนึ่งมีสมัครตั้งขึ้น หรือนายอำเภอเป็นผู้ตั้งขึ้น ทั้งนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดเสียก่อน สำหรับโรงเรียนประชาบาลที่นายอำเภอตั้งขึ้น มีศึกษาธิการอำเภอเป็นผู้ช่วย และอาจตั้งข้าราชการอื่น ๆ ในอำเภอนั้นเป็นผู้ช่วยอีกก็ได้ เงินค่าใช้จ่ายสำหรับโรงเรียนประชาบาลที่นายอำเภอตั้งขึ้น ได้จากเงินที่ประชาชนจ่ายให้เป็นรายปี เรียกว่า เงินศึกษาพลี หรือได้จากวิธีอื่นซึ่งอุปราชหรือสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้วางระเบียบการเก็บ นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการอาจจ่ายเงินอุดหนุนโรงเรียนประชาบาลอีกทางหนึ่งด้วย

๙) เงินศึกษาพลี คือเงินที่จำเป็นต้องจ่ายสำหรับการตั้งและดำรงอยู่แห่งโรงเรียนประชาบาลตามพระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๑ การเรียกเก็บเงินศึกษาพลีมีหลักเกณฑ์ดังนี้

๙.๑) ชายฉกรรจ์ทุกคนที่มีอายุระหว่าง ๑๘ ปี ถึง ๖๐ ปี จะต้องเสียเงินศึกษาพลีในอัตราไม่ต่ำกว่าปีละ ๑ บาท หรือไม่เกิน ๓ บาท แล้วแต่ทางการในแต่ละท้องที่จะกำหนด

๙.๒) การเก็บเงินศึกษาพลี จะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน

๙.๓) บุคคลต่อไปนี้ ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียเงินศึกษาพลีคือ ๑) ผู้ที่นำมาหาเลี้ยงชีพไม่ได้ ๒) ภิกษุสามเณร บาทหลวง ครูสอนศาสนาคริสเตียน และผู้สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งกำหนดให้สุเหร่าแห่งหนึ่งไม่เกินสามคน ๓) พลทหารและพลตำรวจที่ต้องประจำการตามพระราชบัญญัติ และ ๔) ผู้ที่ในปีเดียวกันนั้นได้สมัครออกเงินบำรุงโรงเรียนประชาบาลของตน ไม่น้อยกว่าเงินศึกษาพลี

การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ นี้ นับได้ว่า “ประเทศไทยมีการศึกษาภาคบังคับก่อนประเทศต่าง ๆ ในเอเชียทั้งหมด” ซึ่งย่อมปรากฏผลว่า การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ ทำให้จำนวนนักเรียนทวีขึ้น นับได้ว่าสอดคล้องกันตามความต้องการของรัฐบาล ซึ่งได้พยายามจัดการศึกษาสำหรับชาติ และได้ดำเนินโครงการเรื่องการศึกษาประชาบาลมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๔ และประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ย่อมมีความสัมพันธ์กันมากกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ อันได้แก่การใช้นโยบายการศึกษา เพื่อประโยชน์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นภายในชาติ

๒.๒.๗ การเริ่มต้นกิจการสุขาภิบาลโรงเรียน

พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้เริ่มทำการทดลองโครงการสุขาภิบาลโรงเรียนขึ้นเป็นผลให้มีแผนกการสุขาภิบาลในโรงเรียน ที่จัดขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ โครงการสุขาภิบาลโรงเรียน ที่จัดขึ้นในครั้งแรกนั้น

เป็นโครงการทดลองตามหัวข้อโครงการของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) ซึ่งได้ทรงพระราชทานไว้

จุดมุ่งหมายของโครงการ คือ การมุ่งฝึกหัดให้เด็กเข้าใจการสุขภาพและการสาธารณสุขเสียแต่ยังอยู่ในโรงเรียน การดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายย่อมได้แก่ การจัดสอนตามหลักสูตรวิชาสุขวิทยาและอนามัยที่มีอยู่ในโรงเรียนแล้วซึ่งเราเรียกว่า การให้บริการทางด้านโครงการสอน และการให้เด็กได้มีโอกาสได้รับบริการทางด้านสุขภาพอนามัยซึ่งเรียกว่า การให้บริการทางด้านโครงการสุขภาพอนามัย

สำหรับการดำเนินงานของโครงการนี้ ในระยะแรกได้รับความช่วยเหลือจากสภาการศึกษาไทย จัดเจ้าหน้าที่อนามัยมาร่วมปฏิบัติการ ส่วนกระทรวงศึกษาธิการได้จัดเจ้าหน้าที่แพทย์สุขภาพโรงเรียน ออกทำการตรวจตรารักษอนามัยของนักเรียน ในระยะแรกนั้นนับว่ามีความยุ่งยากมาก เพราะขาดงบประมาณ

ประวัติการศึกษาไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๑. สภาพทั่วไป

คณะรัฐบาลมีนโยบายที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตยให้แพร่หลาย และเร่งรัดให้ประชาชนสนใจในการปกครองตามระบอบใหม่ ปรากฏว่าได้บรรลุความรู้เกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐสภาไว้ในหลักสูตรชั้นประถมศึกษา และได้พยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจของประชาชน เช่น การจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

นโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรดังกล่าวนี้ มีผลทำให้อุดมการณ์ของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอุดมการณ์แบบไตรภาคี หรืออุดมการณ์อันประกอบด้วยองค์สาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะที่เปลี่ยนแปลงเรียกว่าคณะราษฎร เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ถือว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งที่รัฐบาลจะต้องเร่งทำนุบำรุงเป็นการใหญ่ เพราะการปกครองแบบนี้จะดำเนินได้ด้วยดีก็ต้องอาศัยการศึกษาและพลเมืองที่มีการศึกษาคิดยอมทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้า คณะราษฎรได้ประกาศหลัก ๖ ประการ เป็นนโยบายในการบริหารประเทศ การศึกษาเป็นหลักสำคัญประการหนึ่ง โดยจะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่แก่ราษฎร ดังนั้นจึงต้องปรับปรุงการศึกษาอย่างเร่งด่วน

๒. แผนการศึกษาชาติ

ในยุคเริ่มการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้มีแผนการศึกษาชาติประกาศใช้ ๒ ฉบับ คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙

แผนการศึกษาชาติได้กำหนดส่วนที่นโยบายการศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

๑) รัฐทรงไว้ซึ่งสิทธิในการศึกษาแก่พลเมือง รัฐทรงไว้ซึ่งอำนาจควบคุมการอบรมสั่งสอนกุลบุตร กุลธิดาในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ

๒) รัฐใช้วิธีแบ่งแรงในการจัดการศึกษา คือ จัดส่งเองบ้างและยอมให้บุคคลหรือคณะจัดตั้งบ้าง

๓) รัฐให้จัดตั้งโรงเรียนวิสามัญศึกษาจนสามัญศึกษาทุกระดับทั่วประเทศในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้เปลี่ยนมาเป็นสามัญศึกษากับอาชีวศึกษา

๔) รัฐจัดการศึกษาบังคับแบบให้เปล่าโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็น ประถมสามัญศึกษา ๔ ปี และประถมวิสามัญศึกษา ๒ ปี ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ กำหนดเฉพาะ ประถมศึกษา ส่วนวิสามัญศึกษาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนอาชีพและมีได้ถือเป็นการศึกษาบังคับ

๕) การเรียนภาษาต่างประเทศกำหนดให้เรียนภาษาต่างประเทศที่ ๑ และที่ ๒ ตั้งแต่ชั้นมัธยม ต้นและมัธยมปลายตามลำดับ ผู้ประสงค์จะเรียนเพียงระดับมัธยมวิสามัญตอนต้น แต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ มิได้กำหนดไว้

๖) การศึกษาของหญิงกำหนดให้จัดโดยเสมอภาคกับของชายแต่บางลักษณะอาจจัดหลักสูตร เฉพาะให้เหมาะกับธรรมชาติของหญิงก็ได้

๗) รัฐอาจให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนราษฎร์ และจะจัดสรรทุนเล่าเรียนแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ ยากจน

๓. นโยบายการศึกษา

๓.๑ นโยบายการศึกษาของรัฐบาลระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๓

นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภานั้น คณะรัฐมนตรี ๘ คณะแรกเป็นคณะรัฐมนตรีของ คณะราษฎรที่แถลงนโยบายโดยยึดหลัก ๖ ประการ ซึ่งหลักการศึกษาคือ จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ ราษฎร

คณะรัฐมนตรีคณะที่ ๘ ได้แถลงนโยบายที่มีสาระชัดเจนและเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น โดย กำหนดไว้ ๙ ประการ มีสาระสำคัญคือการขยายการศึกษาภาคบังคับตามแนวพระราชบัญญัติประถมศึกษา การจัดการศึกษาจะเร่งรัดคุณภาพการศึกษา คุณภาพครู และสนับสนุนการจัดโรงเรียนราษฎร์ การ จัด พลศึกษา การรักษาและส่งเสริมศิลปกรรมของไทย การศาสนาจะปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้ เหมาะสมกับกาลสมัย จะปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมแก่เด็กตั้งแต่เยาว์

คณะรัฐมนตรีคณะที่ ๙ นโยบายการศึกษาที่แถลงมีสาระสำคัญเกือบจะเหมือนกันทุกประการ

๓.๒ นโยบายการศึกษาสมัยการปกครองโดยคณะปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๑๖

๓.๒.๑ นโยบายการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

เมื่อได้มีการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๑ หัวหน้าคณะปฏิวัติได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงการศึกษาขึ้น เพื่อดำเนินการพิจารณาปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะปฏิวัติ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ จึงได้มีการยกเลิกคณะกรรมการและได้ออกร่างปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติไปให้สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งจัดตั้งใน พ.ศ. ๒๕๐๒ รัฐบาลได้จัดร่างและประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓

สาระสำคัญอาศัยเค้าโครงจากแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นหลักใหญ่ ดังนี้

- ๑) จัดมุ่งหมาย แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓
- ๒) เกณฑ์อายุที่บุคคลควรอยู่ในโรงเรียน
- ๓) แนวการจัดการศึกษา
- ๔) องค์แห่งการศึกษา
- ๕) ระบบโรงเรียน

นโยบายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ กำหนดให้รัฐขยายการศึกษาบังคับเป็นระยะตามกำลังเศรษฐกิจ และต้องจัดโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน พร้อมทั้งจัดอุปถัมภ์สนับสนุน รัฐถือว่าการจัดระบบการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งปวงอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครู และรัฐใช้วิธีการแบ่งแรงในการจัดการศึกษา ในการจัดการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา

๓.๒.๒ นโยบายการศึกษาของรัฐบาลคณะปฏิวัติ

สภาการศึกษาแห่งชาติได้พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติต่อรัฐบาลและได้มีการประกาศใช้เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๓ โดยดำเนินการจัดการศึกษาให้เข้ากับสากล และสอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและการปกครองประเทศ ได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากเดิมประถมศึกษา ๔ ปี เพิ่มเป็น ๗ ปี แบ่งเป็นประถมศึกษาตอนต้น ๔ ปี ประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี ประโยคมัธยมศึกษาแบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ ปี นอกจากนั้นยังได้เน้นถึงองค์สี่แห่งการศึกษา คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา แผนการศึกษาแห่งชาตินี้จะใช้เป็นกรอบในการกำหนดแนวจัดการศึกษาของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ

ในสมัยรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ แห่งชาติฉบับแรกในปี ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นแผน ๖ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙ จัดแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะแรก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖ และระยะที่สอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙ แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ได้เริ่ม ผนวกการพัฒนาการศึกษาเข้าเป็นส่วนหนึ่งด้วยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ระยะที่สองเป็น ต้นมา

นโยบายการจัดการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๑ นั้น มุ่งขยาย การศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง และจัดการศึกษาระดับอื่นให้สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ โดยในระดับประถมศึกษาจะจัดให้ทั่วถึงและมีมาตรฐานสูงขึ้น ระดับมัธยมศึกษาทั้งสายสามัญ และอาชีวศึกษา จะปรับปรุงให้เป็นรากฐานในการสร้างแรงงานในแขนงอาชีพต่าง ๆ ให้ทันต่อความต้องการ อันเร่งด่วน

ในปี ๒๕๑๒ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับมอบหมายให้จัดตั้งคณะรัฐบาลนำ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติในช่วงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้มีการจัดทำและประกาศใช้แผนพัฒนา การศึกษาแห่งชาติ ๒ ฉบับ คือ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔) ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙) นับตั้งแต่แผนฯ ฉบับที่ ๒ เป็นต้นมาการเปลี่ยนช่วงระยะเวลาของแผนฯ ได้ลดมาเหลือช่วงละ ๕ ปี จากนั้นยังได้มีการ ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่งระยะที่สอง (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙) ซึ่งเริ่มบรรจุ แผนพัฒนาการศึกษาไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วย

การพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ระยะที่ สอง (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙) เป็นการขยายการศึกษาภาคบังคับและการผลิตกำลังคนระดับต่าง ๆ ที่จะใช้ใน แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในแต่ละแขนงอย่างพอเพียง โดยกำหนดเป็นนโยบายหลัก ๔ ประการ คือ การขยายและปรับปรุงการศึกษาภาคบังคับ การขยายและปรับปรุงการศึกษาระดับกลาง การผลิตครูและ อาจารย์ให้เพียงพอกับความต้องการและการส่งเสริมอุดมศึกษาให้สามารถผลิตนักศึกษาในอาชีพแขนงต่าง ๆ ให้เพียงพอกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ กำหนดนโยบายการจัด การศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เน้นการผลิตแรงงานระดับกลางประเภทช่างฝีมือ และแรงงานระดับสูงสาขาวิทยาศาสตร์ จึงต้องมีการเร่งรัดการผลิตและปรับปรุงคุณภาพครูและการปรับปรุง คุณภาพของประชากร โดยให้ความสำคัญแก่การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่องในลักษณะที่สัมพันธ์กับ การศึกษาภาคบังคับ

นโยบายการศึกษาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ ปรับปรุงการศึกษาภาคบังคับให้ได้ สัดส่วนกับประชากรในวัยเรียน เน้นการขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ให้สอดคล้องกับ

ความต้องการกำลังคนระดับกลางและสูง เร่งการผลิตครูให้เพียงพอกับความต้องการ ส่งเสริมการฝึกอบรมและการศึกษานอกโรงเรียนโดยเน้นการเกษตร การส่งเสริมอาชีพของประชาชนในชนบทและส่งเสริมเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การดำเนินงานสำคัญทางการศึกษาในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๑๖ ในช่วงยุคปฏิบัตินี้ มีการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาที่สำคัญ คือ

๑) การขยายอุดมศึกษาไปยังชนบท ช่วงยุคนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของการอุดมศึกษา

๒) การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการประถมศึกษา การขยายการศึกษาภาคบังคับและการโอนการจัดการศึกษาให้แก่เทศบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัด การขยายการศึกษาภาคบังคับกระทำตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ ซึ่งกำหนดว่า “รัฐพึงขยายการศึกษาบังคับให้สูงขึ้นเป็นระยะตามกำลังทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มาตรฐานความรู้ของพลเมืองสูงขึ้น” ได้กำหนดให้มีประถมศึกษาตอนต้น ๔ ปี และประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี โดยรัฐมีเจตนารมณ์ที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น ๗ ปี ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการแก้ไข พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี ๒๕๐๕ กำหนดว่า “เมื่อมีความเหมาะสมเฉพาะท้องถิ่น ตำบลใด เกณฑ์ความรู้สอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาตอนต้น อาจเทียบขึ้นเป็นความรู้สอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

ได้มีการโอนโรงเรียนประถมศึกษาในเขตเทศบาลไปอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาล พ.ศ. ๒๕๐๔ และโอนโรงเรียนประชาบาลที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นประเภทหนึ่ง ในปี ๒๕๐๙ ทั้งนี้เป็นไปตามนโยบายการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาประชาบาลไปให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง แต่การโอนครั้งนี้มิได้โอนโรงเรียนไปทั้งหมด ยังคงมีโรงเรียนจำนวนหนึ่งสังกัดกรมสามัญศึกษาเพื่อจัดเป็นโรงเรียนตัวอย่างตั้งแต่ระยะนี้เป็นต้นมาจนถึงต้นปีงบประมาณ ๒๕๒๔ การจัดการประถมศึกษาจึงอยู่ในความรับผิดชอบของหลายหน่วยงานและหลายสังกัด อันมีผลทำให้เกิดการแตกต่างกันในระบบบริหารคุณภาพของการศึกษา สถานภาพของบุคลากร ตลอดจนความเสมอภาคทางการศึกษา และความยุ่งยากในการประสานการจัดการ

๓.๓ นโยบายการศึกษาสมัยปฏิรูปการศึกษา

ช่วงระยะเวลาเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึงวันปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ จัดเป็นยุคของประชาธิปไตยแบ่งบาน ได้มีการประท้วงและเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ มากมาย การเรียกร้องทางด้านการศึกษา คือการขอให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปทั้งในส่วนที่เป็นระบบและกระบวนการจัดการศึกษาให้สามารถโน้มนำสังคมไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและ

เป็นธรรมแก่ประชาชนโดยไม่มีข้อแตกต่างในเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ และถิ่นที่อยู่ด้วยเหตุนี้รัฐบาลเกือบทุกคณะในช่วงเวลานี้จึงได้สนองตอบต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวด้วยการกำหนดเป็นนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภาว่าจะให้มีการปฏิรูปการศึกษาหรือการสร้างระบบการศึกษาให้เป็นธรรม ยกเว้นรัฐบาลคณะแรก (๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗) เพียงคณะเดียวเท่านั้นที่มีได้กำหนดนโยบายดังกล่าวไว้

๓.๔ นโยบายการศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗

นโยบายการศึกษาของรัฐบาลแถลงต่อรัฐสภา หากพิจารณาตามเนื้อหาสาระแล้วอาจแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ และ ๒ ช่วงระยะเวลา

ลักษณะแรก รัฐบาลกำหนดนโยบายการศึกษาให้ส่งเสริมความจงรักภักดีในสถาบันหลักของประเทศ สิ่งสำคัญที่สุดของนโยบายการศึกษาคือการกำหนดว่ารัฐบาล “จะวางรากฐานและแนวทางปฏิบัติในการปฏิรูประบบการศึกษา” ซึ่งรัฐบาลก็ได้ดำเนินการดังกล่าว และแนวทางปฏิรูปการศึกษาที่จัดทำขึ้นนี้มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะที่สอง เน้นการศึกษาและนำสาระสำคัญของแนวทางปฏิรูปการศึกษาที่คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา นโยบายกำหนดว่าจะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้บุคคลมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษา อบรมตามความสามารถทางสติปัญญาและกำลังทางเศรษฐกิจ จะเร่งขยายการศึกษาภาคบังคับและมัธยมศึกษาอย่างกว้างขวาง

สำหรับรัฐบาล การดำเนินงานที่สำคัญที่สุดคือ การแต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาขึ้น ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำหน้าที่พิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และลักษณะอื่น ให้เหมาะสมกับกาลสมัยเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบบประชาธิปไตย คณะกรรมการได้พิจารณาและจัดทำรายงานการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม สาระและหลักการสำคัญจากรายงานการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมนี้ได้รับการนำเอาไว้บรรจุในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) นอกจากนั้นยังมีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องด้วย ซึ่งได้ประกาศเป็นหลักสูตรประถมและมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๑ การดำเนินงานเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาและการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ จึงได้กระทำควบคู่กันมาและเป็นไปโดยอาศัยหลักการและสาระเดียวกันเป็นส่วนใหญ่

๓.๕ นโยบายการศึกษาสมัยปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

แนวนโยบายการศึกษา แบ่งได้เป็น ๒ ยุคตามรัฐบาล คือในยุครัฐบาลอันเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน และรัฐบาลยุคปฏิวัติ แนวนโยบายการศึกษาของรัฐบาลในยุคปฏิรูป

การปกครองแผ่นดินระดับถึงแนวการจัดและส่งเสริมศึกษาในแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา จุดสำคัญคือ การส่งเสริมและการจัดการศึกษาให้สอดคล้องและตระหนักในคุณค่าของสถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และเอกลักษณ์ทางการศึกษาของชาติ พยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำว่า “ปฏิรูปการศึกษา” โดยนำเอาคำ “ปรับปรุงระบบและกระบวนการศึกษาทุกระดับทุกประเภททั้งในและนอกระบบโรงเรียน” มาใช้แทน

แนวนโยบายการศึกษาในช่วงปฏิวัติหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ การพัฒนาการศึกษาทุกระดับให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะ การอาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน การจัดให้มีความเสมอภาคทางการศึกษาเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเข้ารับการศึกษา และได้รับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน ไม่ว่าจะสถานศึกษาจะตั้งอยู่ ณ ที่ใด ในส่วนที่สามคือการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารการศึกษาเพื่อให้เกิดการประสานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น

ช่วงยุคนี้ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) ซึ่งได้นำเอาหลักการสำคัญของแนวปฏิรูปการศึกษามาบรรจุไว้

๓.๖ นโยบายการศึกษาสมัยประชาธิปไตย

ในช่วงนี้ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการศึกษาจะเร่งรัดพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จุดสำคัญของแนวนโยบายในแผนฯ นี้ก็คือการกำหนดให้รัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาอย่างน้อยร้อยละ ๒๐ ของงบประมาณประเทศหรือไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะมีการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและสามารถก้าวทัน การพัฒนาการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว

การดำเนินงานในยุคกึ่งประชาธิปไตยนี้มีผลงานสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการศึกษา สาระหลักคือการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ โดยโอนการจัดการประถมศึกษาซึ่งเคยอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและของกรมสามัญศึกษามาสังกัด

ผลสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการประถมศึกษาในปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือการยกระดับครูประชาบาลเดิม ซึ่งเป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่น สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาเป็นข้าราชการครูส่วนกลาง มีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับข้าราชการพลเรือนโดยทั่วไปทุกประการ และส่งผลกระทบต่อในการจัดการประถมศึกษา จากการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นจัดเป็นรัฐจัดเอง

๓.๗ นโยบายการศึกษาสมัยรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง

การดำเนินงานการศึกษาในช่วงประชาธิปไตย ได้มีการดำเนินงานสำคัญ ๕ เรื่อง คือ

- ๑) การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕
- ๒) การประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๗
- ๓) การขยายโอกาสทางการศึกษา
- ๔) การวางแผนกระจายอำนาจการจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไปยังจังหวัด
- ๕) การเปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยออกจากระบบราชการ

หลักสูตรการศึกษา

๑. หลักสูตรการศึกษาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๒๐)

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๐ รัฐบาลได้ขยายการศึกษาและปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ ขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปเป็น ๗ ปี มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติเป็นระยะ ๆ รวม ๒๓ ฉบับ ดังนี้

๑.๑ ประมวลศึกษาภาค ๒ หลักสูตรชั้นประถมศึกษา หลักสูตรชั้นมัธยมต้น และหลักสูตรชั้นมัธยมปลาย พ.ศ. ๒๔๘๐ รวม ๓ ฉบับ

๑.๒ หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๑ รวม ๒ ฉบับ

๑.๓ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๔๘๓ รวม ๒ ฉบับ

๑.๔ หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๕ รวม ๒ ฉบับ

๑.๕ หลักสูตรประถมศึกษา สำหรับใช้ในโรงเรียนปรับปรุง ป.๑ และ ป.๒ พ.ศ. ๒๕๐๑

๑.๖ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๐๓ รวม ๔ ฉบับ

๑.๗ หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๑๘ หลักสูตรนี้ประกาศใช้เป็นหลักสูตรชั่วคราว มีโครงสร้างเป็นระบบหน่วยกิต

๑.๘ หลักสูตรประโยคประถมศึกษา หมวดวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษาและหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๐ (รวม ๓ ฉบับ)

๒. หลักสูตรการศึกษา ๒๕๒๑-ปัจจุบัน

ในระหว่างปี ๒๕๑๗-๒๕๒๐ คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรทั้ง ๒ คณะ ได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นการปรับระบบการศึกษาเป็น

ประถมศึกษา ๖ ปี มัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี และไม่เรียกเป็นตัวย่ออีกต่อไป การศึกษาระดับประถมศึกษา ๖ ปี เป็นการศึกษามากบังคับ

๒.๑ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ มีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ ประการแรก การจัดเนื้อหาสาระ จัดเป็นมวลประสบการณ์ ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มทักษะ เป็นกลุ่มที่มุ่งให้ใช้ทักษะเป็นเครื่องมือ สำหรับการค้นคว้าหาความรู้และการดำรงชีวิต กลุ่มนี้จะรวมภาษาไทย คณิตศาสตร์ อยู่ด้วยกัน กลุ่มที่ ๒ คือ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หรือกลุ่ม สปช. กลุ่มนี้จะเน้นชีวิต สิ่งแวดล้อม และสังคม โดยรวมเอาวิชา สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และสุขศึกษา บูรณาการกันเป็นหน่วยต่าง ๆ ตั้งแต่ใกล้ตัวเด็กจนไกลตัวออกไป กลุ่มที่ ๓ คือ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หรือกลุ่ม สลน. เน้นการเป็นคนดี มีคุณลักษณะอุปนิสัยที่ดีงาม มีจริยธรรม และร่างกายแข็งแรง กลุ่มนี้จะรวมวิชาจริยศึกษา พลศึกษา ศิลปะศึกษา ดนตรีนาฏศิลป์ รวมทั้งกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดเข้าด้วยกัน ในลักษณะผสมผสาน กลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ หรือ กลุ่ม กพอ. ที่มุ่งให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับการใช้มือ และแรงงานเพื่อเตรียมให้ผู้เรียนพร้อมที่จะไปดำรงชีวิตช่วยตัวเอง ครอบครัวยุ และสังคมได้

๒.๒ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ มีหลักการและจุดหมายสอดคล้องและต่อเนื่องกับหลักสูตรประถมศึกษา ๒๕๒๑ แบ่งวิชาเป็น ๕ กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาภาษา ประกอบด้วย ภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ และกลุ่มวิชาการงานและอาชีพ

๒.๓ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ เป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงมาจากหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๑๘

๒.๔ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) หลักสูตรนี้มีเป้าหมายมุ่งให้ผู้เรียนลงมือทำประโยชน์ให้สังคมตามความสามารถของตน โครงการแบ่งเป็นวิชาบังคับแกน บังคับเลือก และเลือกเสรี เหมือนมัธยมศึกษาตอนต้น มีวิชาต่าง ๆ ๙ วิชา คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา พละนาฏย วิทยาศาสตร์ พื้นฐานวิชาอาชีพ คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ศิลปะ และอาชีพ วิชาบังคับแกนมี ๓ วิชา คือ ภาษาไทย สังคม และพละนาฏย

หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ นี้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาผู้เรียนมากกว่าหลักสูตรฉบับก่อน ๆ นับว่าเป็นหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาโดยการใช้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ครบทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการและด้านเจตคติ ค่านิยมที่พึงประสงค์

๒.๕ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เป็นหลักสูตรแกนกลางระดับชาติ ครอบคลุมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อความเป็นเอกภาพ แต่มีความหลากหลายในทาง

ปฏิบัติ โดยมีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างการศึกษาทุกระบบขณะที่หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ มีหลายหลักสูตร ทั้งระดับชาติ และหลักสูตรอื่น ๆ ที่เทียบเท่ากัน เช่น หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา หลักสูตรนาฏศิลป์ หลักสูตรโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น หลักสูตร ๒๕๔๔ เป็นหลักสูตรต่อเนื่อง ๑๒ ปี ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น ๔ ช่วงชั้น ช่วงชั้นละ ๓ ปี คือ ช่วงชั้นที่ ๑ ป.๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๒ ป.๔-๖ ช่วงชั้นที่ ๓ ม.๑-๓ และช่วงชั้นที่ ๔ ม.๔-๖ เหตุผลคือเพื่อให้มีความยืดหยุ่นในการถ่ายโอนการศึกษาทุกระบบ และเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ขณะที่หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นหลักสูตรที่จับในตัวเองในแต่ละระดับ หลักสูตร ๒๕๔๔ เป็นหลักสูตรที่ใช้มาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม กำหนดไว้ทั้งมาตรฐานการเรียนรู้เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี ในการจัดหลักสูตรประกอบด้วย ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ

๒.๖ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ การจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการวางแผน ดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยมีสาระสำคัญ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐานรวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑) ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษา ถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

๒) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิด อย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

๕) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้ ๑) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒) ซื่อสัตย์สุจริต ๓) มีวินัย ๔) ใฝ่เรียนรู้ ๕) อยู่อย่างพอเพียง ๖) มุ่งมั่นในการทำงาน ๗) รักความเป็นไทย และ ๘) มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้องตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล จึงต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระดับที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

บทสรุป

วิวัฒนาการของการศึกษาไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเริ่มจากศึกษาในบ้าน วัด และวัง เรียนกันตามแบบอย่างบรรพบุรุษ มีการกำหนดแบบเรียนหลวงเล่มแรกในสมัยอยุธยา จนพัฒนาให้มีการศึกษาสำหรับราษฎรในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับว่าเป็น

การปฏิรูปการศึกษาครั้งแรกของไทย จนกระทั่งถึงการปฏิรูปการปกครอง คณะราษฎรได้กำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใช้ จากนั้นระบบการศึกษาไทยก็มีการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาเรื่อยมา ลองผิดลองถูกเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด แต่เนื่องจากบริบทการศึกษาไทยขาดความพร้อมทั้งด้านบุคลากรงบประมาณ นโยบายที่จะรองรับรูปแบบการศึกษาที่นำแนวคิดมาจากต่างประเทศ ดังนั้น การศึกษาไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทิศทางและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาไทยได้ปรับเปลี่ยนกรอบความคิดทางการศึกษา ซึ่งจะมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมด้านการศึกษาของคนในสังคม ปัจจุบันการจัดการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูและบุคลากรทางการศึกษา จะต้องมีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ ๒

บทบาทการศึกษาในการพัฒนาประเทศ

บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่า การศึกษาเป็นกลไกสำคัญสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คำถามที่ผุดขึ้นมาในใจของทุกคนคือ สังคมที่ยั่งยืนเป็นอย่างไร มีกระบวนการขับเคลื่อนอะไรบ้าง และถ้าหากเรื่องนี้เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของคนในสังคมจริง ทำไมนักการศึกษาจึงยังไม่แสดงท่าทีให้ความสนใจหรือใส่ใจส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำผู้เรียนไปสู่ความเป็นประชากรที่ดีของสังคมที่ยั่งยืนดังกล่าวได้

ขณะเดียวกัน เราอาจจะมองออกได้ไม่ยากนักว่า สังคมที่พัฒนาอย่างไม่ยั่งยืนนั้นเป็นอย่างไร โดยได้มีการระบุถึงพฤติกรรมบางประการของคนในสังคม ที่มุ่งสนองความต้องการอย่างฉาบฉวยของตน ไม่สนใจถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวเอง ซึ่งจะกลายเป็นอุปสรรคต่อความเจริญของสังคมในระยะต่อไป ตัวอย่างของพฤติกรรมดังกล่าว ได้แก่ การใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย การขาดประสิทธิภาพพลังงาน การก่อภาวะมลพิษ การไม่เคารพต่อสิทธิมนุษยชน การบริโภคอย่างไม่เหมาะสม และอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้นแม้ว่าคำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนจะยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ ประเด็นเร่งด่วนที่น่าจะให้ความสำคัญคือ การค้นหาความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ของทุกคน ให้เกิดจิตสำนึก การตัดสินใจ และการปฏิบัติตน เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีกว่า และเกื้อหนุนต่อความสมดุลของสังคมโลก ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

การศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญของการพัฒนาในสังคมที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษามีผลกระทบโดยตรงต่อประเทศ ชุมชน และประชาชน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒) ดังนี้

๑) การพัฒนาของประเทศ ประเทศชาติจะมีการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น ประชากรในประเทศต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ จะสามารถครอบคลุมขอบเขตและสาระสำคัญมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับคุณภาพการศึกษาของคนในประเทศนั้นๆ ประเทศที่ประชากรได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ จะมีทางเลือกในการพัฒนาประเทศมากกว่าเสมอ เนื่องจากมีทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรทุนที่มีอยู่ในประเทศ มีความเข้าใจถึงระดับความต้องการและศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนมีความรอบรู้เกี่ยวกับปัจจัย หรือทางเลือกระหว่างปัจจัยหลายๆ ประเภท ที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เกิด

ความยั่งยืน อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ เป็นต้น ซึ่งหากประชากรของประเทศขาดความรู้และทักษะเหล่านี้แล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ มักจำเป็นต้องพึ่งพาระบบการผลิตขั้นพื้นฐาน และการส่งออกสินค้าประเภทวัตถุดิบมูลค่าต่ำ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงจากแรงงาน และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด

๒) การตัดสินใจของชุมชน ศักยภาพในการตัดสินใจของชุมชน ซึ่งมีผลต่อความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาวะแวดล้อมของชุมชน มักขึ้นอยู่กับคุณภาพด้านการศึกษาของคนในชุมชน เนื่องจากการศึกษา ทำให้สมาชิกชุมชนทุกคน ทุกเพศ และทุกวัย มีความรอบรู้มากขึ้น และสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนา หรือจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีพลังความรู้ที่เข้มแข็ง สามารถคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองถึงข้อดี-ข้อเสียและผลกระทบจากแรงกดดันที่เกิดจากภายนอกชุมชน เพื่อการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

๓) คุณภาพชีวิตของประชาชน การศึกษาสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้คนในชุมชน/สังคมได้ โดยทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวดีขึ้น ทำให้มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตลอดจนมีผลต่อการลดอัตราการตายของเด็กแรกเกิด และเพิ่มอัตราการเข้าโรงเรียนของเด็ก ซึ่งจะเป็นทรัพยากรของชาติต่อไปในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมให้เกิดความรู้อะกัษะ มุมมอง และค่านิยม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักขั้่นนำและจูงใจให้บุคคล แสวงหาและดำเนินชีวิตของตนในแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากสภาวะการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการสร้างตัวและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ในขณะที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมให้อยู่รอดได้ด้วยนั้น จึงครอบคลุมหัวข้อวิชาและประเด็นที่ต้องเรียนรู้มากมาย ทั้งที่เป็นความรู้และทักษะจำเป็นต่อการใช้ชีวิตในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลก ด้วยเหตุนี้ กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีสาระเนื้อหาที่เหมาะสม และมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต (จากครรภ์มารดาถึงวัยชรา)

สาระสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หัวใจสำคัญของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่าง การกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนทุกคน ทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต โดยมีพื้นฐานความคิดว่า เศรษฐกิจที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนาได้นั้น จำเป็นต้องเป็นเศรษฐกิจ

ในสังคมที่มีรากฐานมั่นคง มีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกัน ประชาชนในสังคมสามารถพัฒนาระเบียบวิถีชีวิต ทั้งของตนเองและส่วนรวม ให้ดำรงอยู่ได้ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้น นโยบายสำคัญในการส่งเสริมแนวคิดของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) มุมมอง (perspectives) และค่านิยม (values) ของคนในสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สมดุลและยั่งยืน (สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาศึกษาและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๗, หน้า ๒๑)

ความรู้ (Knowledge)

หลายคนมีคำถามว่า “คนในสังคมต้องรู้อะไรบ้าง จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน?” จากการรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัยในระยะที่ผ่านมา สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจอย่างน้อย ๒ ด้าน คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

โจทย์ข้อต่อไปน่าจะเป็นคำถามว่า “ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงอะไร?” จากประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้ชี้ให้เห็นถึงบทเรียนข้อหนึ่ง คือ ต้นทุนทางธรรมชาติที่เป็นฐานของการพัฒนาในระยะที่ผ่านมามีขีดจำกัด โดยในห้วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ธรรมชาติเริ่มส่งสัญญาณให้เห็นอย่างชัดเจน อาทิ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น การแพร่ขยายตัวของเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และสภาวะขาดแคลนน้ำในหลายพื้นที่ทั่วโลก เป็นต้น ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ประชาชาติส่วนใหญ่ยอมรับกันว่า หากมนุษยียังไม่ตระหนักถึงเงื่อนไขข้อจำกัดทางธรรมชาติ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่างให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ ชีวิตและสังคมโลก รวมถึงความมุ่งหวังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่องในอนาคต จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง บทเรียนดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึงการยอมรับว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร้ขีดจำกัด ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและ ความซับซ้อนของระบบนิเวศ เป็นเป้าหมายที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยมีเหตุผลสนับสนุน ทั้งจากมุมมองของนักวิทยาศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักฐานจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์สัมผัสได้ในปัจจุบัน

สำหรับความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น นอกจากความรู้เบื้องต้นขั้นพื้นฐานที่ใช้สอนในโรงเรียน และความรู้ขั้นสูงเกี่ยวกับศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพของบุคคล รวมทั้งช่วยสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศแล้ว ประชากรของสังคมที่มีพัฒนาอย่างยั่งยืน ยังต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโลก ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดจนประเด็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจของชาวโลก

เพื่อให้สามารถตัดสินใจและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม มีความสอดคล้องกับแนวคิดและแนวทางที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ

ทักษะ (Skills)

นอกจากความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาระดับโลกดังกล่าวแล้ว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ประชากรของโลกทุกคน ยังต้องได้รับการเสริมทักษะ หรือความชำนาญที่จำเป็นต่อการดำรงตนในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามเงื่อนไขของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่ร่วมอาศัย ตัวอย่างของกลุ่มทักษะที่จะเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่ยั่งยืน มีดังนี้

๑. **ทักษะในการคิดอย่างเป็นระบบ** สามารถจัดระเบียบการคิดทีละด้านอย่างเป็นระบบ มีการดึงเอาความรู้และประสบการณ์ของผู้คิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. **ทักษะในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ** สามารถใช้การเขียน คำพูด และท่าทาง เพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์

๓. **ทักษะในการวิเคราะห์และวางแผนล่วงหน้า** สามารถนำข้อมูลและความรู้ที่มีอยู่มาเปรียบเทียบ ประมวลผล แปลความหมาย และกำหนดเป้าหมายในอนาคตที่ต้องการ ตลอดจนวางกลยุทธ์ให้ไปถึงเป้าหมายที่วางไว้

๔. **ทักษะในการคิดอย่างมีจริยธรรมเกี่ยวกับค่านิยม (values)** สามารถประเมินปัญหาหรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัว ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิต โดยอาศัยความรู้ คุณธรรม และความเพียร ให้เกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ถูกต้อง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในสังคมไทย เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีระบบ

๕. **ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล** สามารถสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้างไว้ได้ยืนยาว มีการค้นหา รู้จัก และเข้าใจตนเอง รวมทั้งเข้าใจถึงความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถยอมรับบุคคลอื่นที่ต่างจากตนเอง มีการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่า หรือได้รับความเดือดร้อน

๖. **ทักษะการอยู่ร่วมในสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างปลอดภัย** อาทิ เข้าใจและตระหนักในการดูแลตนเองให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่โรคร้ายไข้เจ็บได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เข้าใจและตระหนักในภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน รู้วิธีป้องกันภัยอันตรายที่จะ

เกิดขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัยอันตรายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้วิธีใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษ และสามารถแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษในชุมชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นต้น

มุมมอง (Perspectives)

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เน้นการส่งเสริมให้บุคคลสามารถมองได้รอบด้าน ครอบคลุมทั้งที่เป็นประเด็นปัญหาในระดับโลก และความเชื่อมโยงหรือผลกระทบของปัญหาเหล่านั้นในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ มีสาเหตุจากการตัดสินใจและ/หรือการกระทำในอดีต และมีผลต่อเนื่องเป็นประเด็นข้อคิดสำหรับอนาคต ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมองให้เข้าใจถึงรากฐานของปัญหา และสามารถมองคาดการณ์ออกไปให้เห็นถึงความน่าจะเป็นในอนาคต ซึ่งอาจมีทางเลือกสำหรับการตัดสินใจหรือแนวทางปฏิบัติได้หลายประการ ขึ้นอยู่กับข้อสมมติฐานหรือความต้องการของแต่ละคนในแต่ละสถานการณ์ ขณะเดียวกัน ต้องมองให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของแต่ละปัญหาในระดับโลกด้วย ทั้งนี้ การฝึกให้สามารถมองปัญหาในหลายๆ มุมที่แตกต่างกันออกไป จะช่วยให้บุคคลเข้าใจถึงเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้น เกิดความมีส่วนร่วม และสามารถคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกับคนอื่นๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ ศักยภาพดังกล่าวของคนในสังคมโลก ถือเป็นปัจจัยสำคัญสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มุมมองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่

- ๑) ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ทุกๆ ปัญหาที่มีมาและที่ไป
- ๒) ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของโลก ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน
- ๓) มนุษย์ทุกคนมีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกัน เช่น มีความรักลูก
- ๔) การมองให้เข้าใจถึงชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ รวมถึงมองออกไปให้เข้าใจถึงบริบทที่กว้างไกลออกไปจากชุมชนที่อาศัยอยู่ จะทำให้บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของท้องถิ่นในบริบทของโลก
- ๕) ก่อนที่บุคคลจะทำการตัดสินใจ หรือชี้ขาดในเรื่องใดๆ จำเป็นต้องมองให้รอบด้าน และพยายามมองจากมุมที่แตกต่างกัน
- ๖) เนื่องจากมนุษย์มีความสนใจและพื้นฐานที่แตกต่างกัน จึงมักมีความเห็นที่ไม่สอดคล้อง หรือมีการแข่งขันกันอยู่เสมอ ในประเด็นเกี่ยวกับคุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา และสังคม
- ๗) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทุกเรื่องได้โดยลำพัง
- ๘) นอกจากการเป็นประชากรของประเทศที่ตนอาศัยอยู่แล้ว คนทุกคนเป็นประชากรของโลก
- ๙) การตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าประเภทใดประเภทหนึ่ง และพฤติกรรมอื่นๆ ที่แสดงออกโดย

บุคคลในสถานที่หนึ่ง มีผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรและกระบวนการผลิตในสถานที่อื่นที่อยู่ห่างไกลออกไป

๑๐) การเลือกปฏิบัติตามหลักป้องกันไว้ก่อนเกิดความเสียหาย แม้จะยังไม่สามารถหาข้อมูล เหตุผล มายืนยันความแน่นอนของการเกิดปัญหา หรือสถานะเสียหายในอนาคตได้ก็ตาม โดยการหลีกเลี่ยง การกระทำใดๆ ที่มีความเป็นไปได้ว่าจะก่อความเสียหายต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นมาตรการที่จำเป็น ต่อการอยู่ดีมีสุขของชุมชนและโลกในระยะยาว

ค่านิยม (Values)

องค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างความเข้าใจให้ ประชากรโลก เกี่ยวกับค่านิยมที่เหมาะสมสำหรับสังคมที่ยั่งยืน เพื่อให้คนได้ตระหนักถึงแนวความคิดหรือ พฤติกรรม ที่ตนเลือกใช้เป็นแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวัน และทำความเข้าใจกับความคิดหรือพฤติกรรมที่ คนอื่นใช้เป็นแบบแผนในชีวิตประจำวันเช่นกัน โดยผ่านกระบวนการพิจารณา ไตร่ตรอง และวิเคราะห์ เป้าหมาย รูปแบบ และผลกระทบของความคิดและพฤติกรรม ที่สมาชิกของสังคมยอมรับ และใช้เป็นบรรทัด ฐาน ในการกำหนดแบบแผนเชิงพฤติกรรมของตน ขณะเดียวกัน เปิดโอกาสให้คนในสังคมได้ร่วมกันสร้าง ค่านิยมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปฏิญญาโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (earth charter) เสนอแนะแนวทางที่มนุษย์โลกควรยึดถือเป็น แบบแผนในการดำรงชีวิตรวม ๑๖ ประการ ดังนี้

๑) การให้ความเคารพและใส่ใจต่อประชาคมแห่งชีวิต เคารพต่อโลกและทุกชีวิตใน ความหลากหลาย

๒) ดูแลเอาใจใส่ประชาคมแห่งชีวิต ด้วยความเข้าใจ ความรัก และความเมตตาสงสาร

๓) สร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตยที่มีความยุติธรรม การมีส่วนร่วม ความยั่งยืน และสันติภาพ

๔) ปกป้องความอุดมสมบูรณ์ และความงดงามของโลก เพื่อผู้คนในปัจจุบัน และในอนาคต ความสมบูรณ์มั่งคั่งของระบบนิเวศ

๕) คุ้มครองและฟื้นฟูความสมบูรณ์มั่งคั่งของระบบนิเวศโลก โดยใส่ใจอย่างจริงจังกับ ความหลากหลายทางชีวภาพ และกระบวนการทางธรรมชาติ ที่ค้ำจุนสรรพชีวิต

๖) พิทักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยวิธีป้องกันให้พ้นจากอันตราย หากไม่รู้ชัดถึงอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น ให้ใช้หลักป้องกันไว้ก่อน

๗) ปฏิบัติตามรูปแบบการผลิตและการบริโภค ที่คุ้มครองศักยภาพของโลกในการผลิตขึ้นมาใหม่ สิทธิมนุษยชน และความเป็นอยู่ที่ดีของประชาคม

๘) ส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับความยั่งยืนของระบบนิเวศ ตลอดจนสนับสนุนการแลกเปลี่ยนและ

นำความรู้ไปใช้อย่างกว้างขวาง ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

๙) ขจัดปัญหาความยากจน โดยถือเป็นภารกิจที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ของประเด็นทางจริยธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม

๑๐) ทำให้เกิดความมั่นใจว่า กิจกรรมและสถาบันทางเศรษฐกิจในทุกระดับ มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาคนอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน

๑๑) ให้การรับรองว่า ความเป็นธรรมและเสมอภาคทางเพศ เป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งสร้างความมั่นใจให้ประชากรของโลกได้รับการศึกษา การบริการด้านสุขภาพ และโอกาสทางเศรษฐกิจ

๑๒) คุ้มครองสิทธิของทุกคนที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม ซึ่งคำจูนหรือหนุนเสริมศักดิ์ศรี สุขภาพทางร่างกาย และจิตใจที่ดีของมนุษย์ โดยปราศจากการแบ่งแยก พร้อมให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อสิทธิของคนพื้นเมืองและชนกลุ่มน้อย ประชาธิปไตย อหิงสา และสันติภาพ

๑๓) เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันเพื่อประชาธิปไตยในทุกระดับ ให้ความโปร่งใสและความรับผิดชอบเป็นส่วนหนึ่งของธรรมาภิบาล สนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรม

๑๔) บูรณาการความรู้ คุณค่า และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน ไว้ในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑๕) ปฏิบัติต่อชีวิตทั้งมวลด้วยความนับถือและให้เกียรติ

๑๖) ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการอดกลั้น อหิงสา และสันติภาพ

กรอบการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน อ้างอิงมาจากแนวทางการดำเนินการในระดับสากล ซึ่งครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักบรรษัทภิบาลที่ดี เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่สอดคล้องกันในทุกธุรกิจ โดยกำหนดเป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานให้ทุกธุรกิจนำไปปฏิบัติ เพื่อจัดทำ "แนวทางปฏิบัติการพัฒนาอย่างยั่งยืน" ให้เป็นคู่มือการดำเนินการในเรื่องต่างๆ อันจะส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความเชื่อมโยงของการดำเนินงาน ในแต่ละเรื่องนี้อาจมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบร่วมกัน ประกอบด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 ประเภท ดังนี้

๑. การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ

เป้าหมายสูงสุดของการดำเนินธุรกิจ คือ สร้างคุณค่าให้แก่ลูกค้า พนักงาน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างสมดุล โดยมีผลกำไรเป็นเสมือนทางผ่านไปสู่ประโยชน์สุขร่วมกันของทุกฝ่าย ในการที่จะเติบโตอย่างยั่งยืนไปพร้อมๆ กัน (ทีปรัตน์ วัชรางกูร, ๒๕๔๘, หน้า ๗๑)

รักษาความเป็นเลิศในการดำเนินงาน

มุ่งเน้นกลยุทธ์เพื่อเสริมจุดแข็งในการเป็นผู้นำด้านคุณภาพและการบริหารต้นทุนสำหรับสินค้า โดยใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และการพัฒนากระบวนการทำงาน การควบคุมกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงสุด รวมทั้งปรับ กลยุทธ์การดำเนินธุรกิจด้วยความรอบคอบ อย่างเหมาะสม บริหารความเสี่ยงอย่างรัดกุม เพื่อเจริญเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ลงทุนวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเพิ่ม

มุ่งเน้นวิจัยและพัฒนา (Research and Development) สินค้าและบริการใหม่ๆ ที่มีมูลค่าเพิ่ม มีความหลากหลาย ครบวงจร และคุณภาพเยี่ยม เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่ไม่หยุดนิ่ง ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ยั่งยืน

ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์อย่างรวดเร็ว เพื่อสอดคล้องกับสถานการณ์

ปรับตัวอย่างรวดเร็ว เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยความไม่แน่นอน เช่น การชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก ผลกระทบจากปัญหาทางการเมืองในประเทศ โดยบริหารธุรกิจอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะด้านการเงิน และบริหารกระจายความเสี่ยง โดยเพิ่มความหลากหลายของตลาดและสินค้า และมีฐานะทางการเงินที่แข็งแกร่งและมั่นคงยิ่งขึ้น

พัฒนาบุคลากร เพื่อมุ่งสู่องค์กรแห่งนวัตกรรม

มุ่งพัฒนาพนักงานและปลูกฝังวัฒนธรรมการเป็นองค์กรนวัตกรรมโดยการสร้างบรรยากาศให้พนักงานทุกระดับ คิดนอกกรอบ กล้าแสดงความคิดเห็น เปิดใจรับฟัง ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งกล้ารับความเสี่ยงในการทดลองสิ่งใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ในทางที่เป็นประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น ชุมชน รวมทั้งพนักงานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน

นโยบายว่าจ้างคนในชุมชนซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ตั้งโรงงานเป็นพนักงาน ผู้รับเหมา และร่วมสนับสนุนชุมชน ให้มีรายได้เพิ่มขึ้นโดยใช้ผลิตภัณฑ์ สินค้าที่ผลิตโดยชุมชน เช่น อาหาร เครื่องดื่ม วัสดุในโรงงาน นอกจากนั้น ยังช่วยส่งเสริมอาชีพของชุมชนให้มีความแข็งแกร่ง ด้วยการให้ความรู้ในการจัดทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เช่น การปรับปรุงคุณภาพสินค้า การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การตลาด และนำไปสู่การรวมกลุ่มกันในรูปแบบ ของชมรมสหกรณ์หมู่บ้าน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

๒. การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

ด้วยลักษณะธุรกิจผลิตน้ำประปาที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัย บริษัทน้ำประปาไทยตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีและพัฒนาระบบการผลิตให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมครอบคลุมทั้งการจัดการทรัพยากรน้ำ การบำบัดน้ำเสียจากระบบการผลิต พร้อมไปกับการปลูกฝังให้พนักงานมีจิตสำนึกในการคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ โดยให้การมุ่งมั่นสู่การเป็นธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการ (ที่ปรีรัตน์ วัชรารังกูร, ๒๕๔๘, หน้า ๗๒) ดังนี้

๒.๑ กระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

เลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่ดีที่สุดและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และลดการก่อให้เกิดของเสียและมลพิษ

๒.๒ การวิจัยและพัฒนาสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

มุ่งมั่นทุ่มเทในงานวิจัยและพัฒนาสำหรับสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่ให้ความสำคัญ ในการใช้สินค้าที่ไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังแสวงหาโอกาสในธุรกิจใหม่ๆ

๒.๓ การสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

กระตุ้นพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้กับพนักงานรวมถึงชุมชนที่บริษัทฯ ดำเนินโครงการ "ได้ริเริ่มโครงการ "๑ ล้านกล้าสร้างป่าต้นน้ำ" ด้วยการปลูกป่าคืนสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์สู่ผืนป่าโดยมีกิจกรรมหลักคือ การร่วมกับชุมชนปลูกป่าทดแทนป่าเสื่อมโทรม เพื่อสร้างความชุ่มชื้นและคืนความสมดุลให้ผืนป่า

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านสังคม

สร้างสรรค์สังคมและพัฒนาศักยภาพของคนในด้านต่างๆ ทั้งสิ่งแวดล้อม การศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี กีฬา และศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เติบโตคู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืน (ที่ปรีรัตน์ วัชรารังกูร, ๒๕๔๘, หน้า ๗๒-๗๓)

ความสำคัญของ "สังคม" ว่าเป็นกลไกที่จะช่วยผลักดันให้การดำเนินธุรกิจคงอยู่และก้าวหน้าอย่างยั่งยืน รวมถึงเป็นแรงสำคัญที่จะช่วยธำรงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดไว้ ให้การพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องเสมอมา จากสังคมภายในองค์กร บริษัทฯ ถือว่า "พนักงาน" เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของบริษัทฯ โดยได้พัฒนาทักษะทั้งด้านงานบริหารและการทำงานให้กับพนักงานควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้พนักงานมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อชุมชนและสังคม นอกจากนี้ ยังได้ขยายขอบเขตการดูแลและพัฒนาไปสู่ชุมชนและสังคมในวงกว้าง ผ่านการดำเนินโครงการและกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างต่อเนื่อง

๓.๑ การกำกับดูแลกิจการที่ดี

ศึกษาและปฏิบัติตามแนวปฏิบัติในเรื่องหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่ออกโดยหน่วยงานกำกับดูแล หรือ สมาคมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ เช่น “หลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีสำหรับบริษัทจดทะเบียนปี ๒๕๔๙” ที่จัดทำ โดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ทั้งนี้หลักการดังกล่าวได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักการกำกับดูแลกิจการของ OECD (OECD Principles of Corporate Governance, ๒๐๐๔) ซึ่งเนื้อหาของหลักการนี้ ได้แบ่งออกเป็น ๕ หมวดคือ

- ๑) สิทธิของผู้ถือหุ้น
- ๒) การปฏิบัติต่อผู้ถือหุ้นอย่างเท่าเทียมกัน
- ๓) บทบาทของผู้มีส่วนได้เสีย
- ๔) การเปิดเผยข้อมูลและความโปร่งใส
- ๕) ความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริษัท

ในแต่ละหมวดข้างต้นประกอบด้วยส่วนที่เป็นหลักการสำคัญ และส่วนที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีเพื่อให้ บริษัทฯ สามารถปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวนอกจากนี้กรรมการบริษัท จะต้องศึกษาเอกสาร “คู่มือกรรมการ” ที่ออกโดยสำนักงานคณะกรรมการ ก.ล.ต. เพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของกรรมการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๒ การประกอบธุรกิจด้วยความเป็นธรรม

๑) หลีกเลี่ยงการดำเนินการที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ หรือหากพบว่ามี ความขัดแย้งทางผลประโยชน์เกิดขึ้น ก็ควรจัดให้มีกระบวนการไกล่เกลี่ยที่เป็นธรรมและมีการเปิดเผยข้อมูล ที่สำคัญ อย่างครบถ้วน

๒) ส่งเสริมการแข่งขันทางการค้าอย่างเสรีหลีกเลี่ยงพฤติกรรมการเล่นพรรคเล่นพวกหรือ ร่วมสมคบคิด(ฮั้ว) กัน

๓) ไม่สนับสนุนการดำเนินการที่มีลักษณะเป็นการละเมิดทรัพย์สินทาง ปัญญาหรือลิขสิทธิ์

๔) จัดให้มีระบบการบริหารจัดการที่สามารถป้องกันการจ่ายสินบนและทุจริต หรือสามารถ ตรวจสอบพบได้โดยไม่ชักช้า รวมถึงมีกระบวนการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพพร้อมกับให้ความเป็นธรรม หากเกิดกรณีดังกล่าวขึ้น

๕) รมรงศ์ให้กรรมการ ผู้บริหาร และพนักงานเห็นความสำคัญของการต่อต้านการทุจริต รวมทั้งการกรรโชก และการให้สินบนในทุกรูปแบบ

๓.๓ การเคารพลิทธิมนุษยชนและการปฏิบัติต่อแรงงานอย่างเป็นธรรม

๑) สนับสนุนและเคารพในการปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยหมั่นตรวจตราดูแลมิให้ธุรกิจของบริษัทฯ เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น ไม่สนับสนุนการบังคับใช้แรงงานต่อต้านการใช้แรงงานเด็ก เป็นต้น

๒) ส่งเสริมให้มีการเฝ้าระวังการปฏิบัติตามข้อกำหนดด้านสิทธิมนุษยชน ภายในธุรกิจของบริษัทฯ และกระตุ้นให้มีการปฏิบัติตามหลักการสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากล โดยความรับผิดชอบของธุรกิจด้านสิทธิมนุษยชนยังครอบคลุมไปถึงบริษัทในเครือ ผู้ร่วมทุนและคู่ค้า

๓) จัดให้มีระบบการทำงานที่มุ่งเน้นความปลอดภัยและสุขอนามัยในสถานที่ทำงานอย่างเหมาะสม เช่น การมีระบบป้องกันมลพิษที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงาน การจัดให้มีสถานที่ทำงานที่สะอาดเพื่อความปลอดภัยจากอันตรายที่อาจเกิดขึ้นทั้งจากอุบัติเหตุและโรคภัย

๔) พัฒนาพนักงานเพื่อฝึกฝนทักษะและเพิ่มพูนศักยภาพ โดยเปิดโอกาสให้พนักงานมีการเรียนรู้และเลื่อนตำแหน่งเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสม

๕) จัดให้มีเงื่อนไขการจ้างงานที่เป็นธรรมสำหรับพนักงาน และให้พนักงานได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมตามศักยภาพ

๖) จัดให้มีกระบวนการร้องเรียนอย่างเหมาะสมสำหรับพนักงานที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม

๗) จัดให้มีการดูแลในเรื่องสวัสดิการแก่พนักงานตามสมควร เช่น จัดให้มีวันลาพักผ่อนประจำปีการทำงานล่วงเวลาที่สมเหตุสมผล การรักษาพยาบาลตามความจำเป็นและสมควร เป็นต้น

๘) ส่งเสริมให้พนักงานมีดุลยภาพในการใช้ชีวิตระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว มีการพิจารณาใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ ส่งเสริมให้พนักงานมีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์ทำความดีเพื่อสังคมรวมทั้งการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน

๙) จัดให้มีนโยบายปกป้องพนักงาน ไม่กลั่นแกล้ง หรือลงโทษทางวินัยกับพนักงานที่มีการรายงานอย่างสุจริตต่อผู้บริหารหรือหน่วยงานของรัฐเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่ถูกต้องที่เกิดขึ้นภายในองค์กรธุรกิจ

๑๐) ให้ข้อมูลสำคัญแก่พนักงานและตัวแทนพนักงาน เพื่อให้ทราบผลการดำเนินงานและสภาพที่แท้จริงขององค์กรธุรกิจ

๑๑) สนับสนุนการหารือ/ความร่วมมือระหว่างนายจ้างกับพนักงาน และ ตัวแทนพนักงาน เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงาน

๑๒) เคารพสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของพนักงาน ซึ่งครอบคลุมถึง การมีอิสระในการให้ความเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง การได้รับข้อมูลหรือความคิดเห็นผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งจัดให้มีช่องทางการสื่อสารเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียอย่างเสรี

๓.๔ ความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค

๑) ผลิตสินค้า/บริการที่ปลอดภัยและไว้วางใจได้ โดยไม่ผลิตสินค้าที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภค

๒) จัดเก็บข้อมูลผู้บริโภคอย่างปลอดภัย ไม่ส่งต่อข้อมูลผู้บริโภคให้กับผู้อื่นนอกจากจะได้รับความยินยอมจากผู้บริโภคนก่อน

๓) ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอแก่ผู้บริโภค โดยคำนึงถึงสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้บริโภคเป็นสำคัญ เช่น ไม่โฆษณาเกินจริง ฉลากสินค้าควรมีข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน ใช้ภาษาเรียบง่ายต่อการทำความเข้าใจ บอกวิธีการใช้สินค้าอย่างปลอดภัยรวมถึงการกำจัดซากขยะหลังการใช้งาน เป็นต้น

๔) กระตุ้นให้ผู้บริโภคและผู้ผลิตเห็นความสำคัญของการใช้สินค้า/บริการที่คำนึงถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมและสังคมมากขึ้น

๕) พัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้า และบริการของธุรกิจให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรควบคู่ไปกับการนำพาสังคมผู้บริโภคให้เป็นสังคมคนดีมีวัฒนธรรม และคุณธรรมที่ยังให้เกิดการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นได้ตลอดไปอย่างยั่งยืน

๓.๕ การร่วมพัฒนาชุมชนและสังคม

๑) สำรวจ ตรวจสอบสภาพชุมชนและสังคมโดยรอบที่ตั้งของธุรกิจทั้งใกล้และไกลว่า ได้รับผลกระทบในทางลบจากการดำเนินการของธุรกิจหรือโครงการที่จะดำเนินการในอนาคตมากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาพิจารณาแก้ไข/ปรับปรุงการดำเนินการ มิให้เกิดผลกระทบในทางลบ และสร้างความเสียหายต่อชุมชนและสังคมทั้งโดยตรงและทางอ้อม

๒) สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมอาสาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและสังคม

๓) ร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังคมให้น่าอยู่

๔) สนับสนุนให้ชุมชนและสังคมมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ อย่างเพียงพอเช่น สถานศึกษา สถานพยาบาล ถนน เป็นต้น

๕) สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะ เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำมาค้าดีลด อดบายมุขเพื่อความอยู่ดีมีสุขภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

๖) ในการจัดกิจกรรมหรือมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสังคม ธุรกิจสามารถขอคำปรึกษาและข้อเสนอแนะได้จาก ก.ล.ต. สถาบัน ธุรกิจเพื่อสังคม (Corporate Social

Responsibility Institute หรือ CSRI) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ศูนย์ส่งเสริมธุรกิจเพื่อสังคม (CSR) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

๓.๖ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

๑) จัดให้มีระบบการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และติดตามประเมินผลการดำเนินการดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบนิเวศน์ ปัญหาโลกร้อน มลภาวะ เป็นต้น

๒) ใช้เทคโนโลยีและขั้นตอนการผลิตที่มีมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงการลดปริมาณและการบำบัดมลพิษก่อนปล่อยสู่ธรรมชาติ

๓) ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีมาตรการประหยัดพลังงาน และมีการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่

๔) พัฒนาสินค้า/บริการที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีความปลอดภัยในการใช้งาน

๕) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และระบบสาธารณสุขแก่พนักงานและสาธารณชน

๖) ส่งเสริมให้ลูกค้าตระหนักถึงข้อพึงระวังด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้สินค้า/บริการของบริษัท

๗) ให้ความรู้และฝึกอบรมพนักงานในเรื่องสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และสาธารณสุข

๘) จัดเตรียมแผนฉุกเฉินเพื่อจัดการกับปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นรวมทั้งจัดให้มีระบบการรายงานต่อหน่วยงานกำกับดูแลทันทีที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว

๓.๗ นวัตกรรมและการเผยแพร่นวัตกรรมจากการดำเนินความรับผิดชอบต่อสังคม

๑) สสำรวจกระบวนการต่างๆ ของธุรกิจที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันว่า ก่อให้เกิดความเสี่ยงหรือมีผลกระทบในทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร และศึกษาหาแนวทางแก้ไขเพื่อลดผลกระทบดังกล่าวนอกจากนี้ควรศึกษาพิจารณา และวิเคราะห์กระบวนการทำงานอย่างละเอียดและครอบคลุมทุกด้าน เพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาไปสู่การค้นพบนวัตกรรมทางธุรกิจ

๒) เปิดเผยนวัตกรรมที่ค้นพบในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อกระตุ้นให้ธุรกิจและผู้ประกอบการรายอื่นได้ปฏิบัติตาม

๓) หมั่นวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหา ตลอดจนพัฒนา นวัตกรรมตลอดเวลา โดยควรเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องอย่างไม่หยุดนิ่ง เพื่อสร้างโอกาสในการคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ และเพื่อความเจริญเติบโตควบคู่การสร้างผลกำไรของธุรกิจอย่างยั่งยืน เนื่องจากความต้องการของผู้บริโภคในศตวรรษที่ ๒๑

จะเปลี่ยนไปสู่ความต้องการสินค้าและบริการที่มีองค์ประกอบด้าน CSR มากขึ้น หากธุรกิจไม่สามารถปรับตัวตอบสนองความต้องการได้ทันทั่วทั้งที่อาจสูญเสียตลาดและโอกาสทางธุรกิจได้

แนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เมื่อทำความเข้าใจกับเป้าหมายและส่วนประกอบที่สำคัญ ของแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว คำถามต่อมาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการนำแนวคิดสู่การปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งในส่วนนี้ สหประชาชาติ ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติข้อที่ ๓๖ ว่าด้วยการศึกษา ฝึกอบรม และความตระหนักของสาธารณชน ภายใต้แผนปฏิบัติการ ๒๑ โดยได้ชี้แนะถึง “ภารกิจ” สำคัญของประเทศ ในการส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, ๒๕๕๖, หน้า ๙) สรุปได้ดังนี้

๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการศึกษา มีมติให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน เป็นกระบวนการเรียนรู้สำหรับคนทุกเพศทุกวัย เพื่อให้มีโอกาสได้แสวงหาและสะสมความรู้ เครื่องมือ และทักษะทั่วไปที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เพื่อปลูกฝังทัศนคติในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รู้จักถาม สังเกต วิเคราะห์ปัญหา และคิดค้นวิธีแก้ไขปัญหาย่างรอบคอบ และเพื่อให้ตระหนักว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

ในขณะที่เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ได้แก่ การเพิ่มจำนวนประชากรที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หากรัฐมีเป้าหมายผลักดันให้สังคมมีการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณภาพของการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย โดยเน้นการเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้ถึงค่านิยมที่เหมาะสม และการสร้างเสริมมุมมองที่ยึดหลักเหตุและผล ทั้งนี้ ความรู้และทักษะดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และให้ความสำคัญ กับการแสดงบทบาทของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมและกระบวนการตัดสินใจของชุมชนในสังคม อย่างเหมาะสมและชาญฉลาด

๒) การปรับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดโครงสร้างและแนวทางการศึกษาในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การกำหนดนโยบายและแผนการศึกษาแห่งชาติ การจัดการกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษา ตลอดจนการวัดและประเมินผลการศึกษา ให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหา

สาระอันเป็นองค์ความรู้เฉพาะด้านที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ทักษะในการคิดอย่างเป็นระบบ ภูมิปัญญาจากการใช้เหตุผล และตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือค่านิยมที่เหมาะสม ซึ่งเป็นแนวทางสู่การดำเนินวิถีชีวิตที่ยั่งยืน ตลอดจนการใช้ทักษะอย่างเหมาะสมในการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตน

อาศัยอยู่ การจัดระบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าว ควรดำเนินการครอบคลุมทุกระดับของระบบการศึกษา ตั้งแต่การศึกษาระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับอุดมศึกษา ขณะเดียวกัน การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องมีการมองย้อนหลังถึงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งปลูกฝังคุณค่าความเป็นมนุษย์ รวมทั้งขนบธรรมเนียมในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ที่สังคมชุมชนยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน

๓) การเสริมสร้างความเข้าใจและความตระหนักของสาธารณชน สังคมจะเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนได้ ต้องประกอบด้วยสมาชิก ที่มีความตระหนักถึงเป้าประสงค์ของการมุ่งสู่ความยั่งยืน รวมทั้งมีความรู้และทักษะที่เอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนทุกคนมีหน้าที่สำคัญในการคัดเลือกผู้แทนของตน เพื่อเข้าไปร่วมบริหารจัดการประเทศ ดังนั้น หากคนส่วนใหญ่ในสังคมมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คนเหล่านั้น จะมีส่วนช่วยผลักดันและกระตุ้นให้ผู้แทนของตน ชี้นำนโยบาย กำหนดมาตรการ และวางแผนดำเนินงานบริหารจัดการประเทศ ไปในแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ นอกจากนี้ เมื่อเรายอมรับกันว่า การบริโภคอย่างไม่เหมาะสม หรือฟุ่มเฟือย มีส่วนทำให้สังคมพัฒนาอย่างไม่ยั่งยืน คนในสังคมที่ต้องการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมบริโภคที่ยั่งยืน เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนตามแนวทางการบริโภคที่ยั่งยืนได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีข้อมูลความรู้ที่เท่าทันสื่อและโฆษณาต่างๆ ซึ่งมักเชิญชวนให้สาธารณชนบริโภคเกินความจำเป็น ขณะเดียวกัน สื่อและโฆษณาทุกรูปแบบในสังคม ควรให้ความร่วมมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคของประชาชนด้วย

๔) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและฝึกอบรม ในสังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประชากรควรได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเจริญและมั่นคงแก่สังคม ดังนั้น ทุกภาคส่วนของสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม องค์กรพัฒนา องค์กรชุมชน และชุมชนท้องถิ่น จึงควรส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแก่สมาชิกของตนและส่วนรวม โดยจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพบุคคล และการฝึกอบรม เกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน อาทิ การพัฒนาศักยภาพและความชำนาญของบุคคลให้สามารถประกอบวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการกระตุ้นให้เกิดสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและสภาพแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก

อุปสรรค และความท้าทายของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในปัจจุบัน แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วโลก ทั้งนี้ นับตั้งแต่สหประชาชาติ ประกาศเริ่มต้นทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี ๒๕๔๘ เป็นต้นมา

ได้มีประเทศต่างๆ นำแนวคิดและหลักการดังกล่าวข้างต้น ไปปรับใช้กับระบบการศึกษาของตนแล้ว ซึ่งจากการศึกษาประสบการณ์ของหลายประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา (ภาคผนวก) ทำให้ได้เรียนรู้ถึงอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ รวมถึงข้อจำกัดที่เป็นปัญหาท้าทายความพยายามในการดำเนินงานของประชาคมโลก เพื่อผลักดันให้การศึกษาเป็นกระบวนการพื้นฐานนำสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน บทเรียนที่ประเทศอื่นได้รับ จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการริเริ่มกระบวนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของไทยต่อไป (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, ๒๕๕๖, หน้า ๑๐)

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๑ การเสริมสร้างความตระหนัก

ขั้นตอนแรกที่สำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างความตระหนักของผู้บริหาร บุคลากรด้านการศึกษา และบุคลากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาของชาติ ได้มีโอกาสเรียนรู้และทำความเข้าใจกับแนวความคิดพื้นฐาน ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนเหตุผลที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหรือรูปแบบการศึกษาของประเทศ ไปสู่แนวทางที่สอดคล้องกับกระแสโลก ขณะเดียวกัน มีความเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๒ การบูรณาการหลักสูตร

สำหรับการศึกษาในระบบ (Formal Education) นั้น กลยุทธ์ในการนำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าไปบูรณาการไว้ในหลักสูตรการศึกษา ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษา นับเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบจริงจัง ในการนี้ รัฐสามารถเลือกปฏิบัติได้อย่างน้อย ๒ วิธี คือ วิธีที่หนึ่ง โดยการเพิ่มสาระวิชาใหม่ในหลักสูตรการเรียนการสอนที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (เช่น รายวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน รายวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา หรือ รายวิชาจริยธรรมการพัฒนา เป็นต้น) หรือวิธีที่สอง โดยการพัฒนาหลักสูตรใหม่ให้มีโครงสร้าง แผนการศึกษา และรายวิชาที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานด้วยวิธีใด รูปแบบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ค่านิยม และมุมมองที่สามารถสร้างความยั่งยืนแก่ชุมชนของตนเอง

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๓ การปฏิรูปการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาเป็นตัวแปรสำคัญของการพัฒนาประเทศ แนวคิดเรื่องเป้าหมายของการจัดการศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญ หากรัฐมองเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน (ซึ่งอาจแตกต่างจากการพัฒนาขีดความสามารถการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจตลาดโลก) และกำหนดเป็นกรอบเป้าหมายของการศึกษาในทุกๆระดับ โครงสร้างและกระบวนการเรียนรู้ของประชากรในประเทศ จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับกรอบที่วางไว้ เพื่อให้คนทั้งประเทศมีความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกร่วมกัน

แก้ไขปัญหาการขาดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การปฏิรูปการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลักดันประชากรของประเทศ สู่เป้าหมายที่รัฐต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ควรมองข้ามความสำคัญของการรณรงค์ให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของปัญหา และตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๔ นิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในขณะที่ทั่วโลก ยอมรับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องมานานกว่าสองทศวรรษ เพื่อกำหนดเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงประการหนึ่ง คือ นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ต่างมีนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แตกต่างกันออกไป และมีการสร้างภาพของสังคมที่ยั่งยืนกันอย่างหลากหลาย ทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น ทำให้ไม่สามารถกำหนดความหมายที่ชัดเจนของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การเรียนการสอนเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นเรื่องยุ่งยากและซับซ้อน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีวิธีปรับเนื้อหาสาระที่ใช้ในการเรียนการสอนให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นภารกิจที่ค่อนข้างหนักสำหรับครูและบุคลากรด้านการศึกษา

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๕ การมีส่วนร่วมของชุมชน

ความซับซ้อนของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังรวมถึงความหลากหลายของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง นักวิชาการ และผู้ถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ครูในโรงเรียน วิทยากรจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา และผู้ฝึกสอนความชำนาญเฉพาะด้านให้ชุมชน เป็นต้น บุคลากรด้านการศึกษาเหล่านี้ จำเป็นต้องได้รับการออกแบบแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่เดิมภายใต้บริบทใหม่ของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานในระดับชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งต้องคำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมมากขึ้น กลยุทธ์ข้อหนึ่งในการทำงานระดับท้องถิ่น ได้แก่ การกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบการปฏิบัติงานด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของท้องถิ่น เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และเป็นการลดความกังวลเกี่ยวกับแผนการทำงานของผู้สอนอีกทางหนึ่งด้วย

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๖ การบูรณาการเนื้อหาสาระการเรียนรู้

ในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน ที่มีการเน้นเป้าหมายการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้สอนจำเป็นต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ทุกสาขาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงความคิด มุมมอง และคุณค่าของการตัดสินใจ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ของเพื่อนร่วมโลก ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อน เนื่องจากมีมิติของความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน

การสอนแบบบูรณาการสามารถเลือกทำได้หลายรูปแบบ อาทิ เชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กับ เนื้อหาสาระของกลุ่มวิชาที่มีในหลักสูตร หรือจัดหัวข้อการสอนใหม่ โดยนำเนื้อหาสาระในแต่ละกลุ่มวิชา ที่ สามารถนำมาเชื่อมโยงกัน เพื่อเน้นความสำคัญของหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น ผู้สอนจึงต้องมีความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ และมีทักษะในการบูรณาการอย่างเหมาะสม

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๗ บทบาทของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

ปัจจุบันนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนถือเป็นเป้าหมายของทุกองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงานราชการที่ รับผิดชอบด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าหน่วยงานเหล่านี้ มีบทบาทและหน้าที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงควรมีการหารือและแลกเปลี่ยนความรู้หรือมุมมองร่วมกัน เพื่อกำหนดกรอบเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ตลอดจนแผนการปฏิบัติงาน ที่สอดคล้องซึ่งกันและกัน

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๘ การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ความสำเร็จของการส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ คือ ประสิทธิภาพของบุคลากรที่ เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ สถานการณ์ของโลกและท้องถิ่นในปัจจุบัน สามารถพัฒนาทักษะในการสร้างเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญ และ ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพของผู้นำ

ด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถทำได้อย่างน้อย ๒ รูปแบบ คือ การจัดการสอน หลักสูตรพิเศษในสถานศึกษา (มีเป้าหมายผลิตครูและบุคลากรด้านการศึกษารุ่นใหม่ ที่สามารถบูรณาการ แนวคิดและหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการเรียนการสอนในสาระวิชาที่ตนถนัด) และการฝึกอบรมวิทยากรครู ต้นแบบ (มีเป้าหมายเสริมสร้างขีดความสามารถของครูและบุคลากรด้านการศึกษา ที่มีประสบการณ์ด้านการ เรียนการสอนมาบ้างแล้ว ให้มีความรู้และทักษะในการบูรณาการเนื้อหาสาระการเรียนการสอน จากกลุ่มสาระ ต่างๆ ให้เกิดความเชื่อมโยงกับแนวคิดและหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน)

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๙ การจัดระบบงบประมาณและปัจจัยสนับสนุน

ปัจจัยอีกส่วนหนึ่งที่เอื้อต่อความสำเร็จของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ งบประมาณ สื่อ การเรียนการสอน และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง รูปแบบ และกระบวนการ

จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและสถานศึกษา จำเป็นต้องใช้งบประมาณค่อนข้างมาก เพื่อสนับสนุน การจัดทำหลักสูตร การบริหารจัดการ และการฝึกอบรม ขณะเดียวกัน ครูและบุคลากรด้านการศึกษา จำเป็นต้องมีสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนี้ ในยุคของ สังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูล ข่าวสาร และเป็นการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน ที่อาศัยเทคโนโลยีและการสื่อสารรูปแบบใหม่ อาทิ คอมพิวเตอร์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และอินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

ประเด็นท้าทายข้อที่ ๑๐ การกำหนดนโยบายส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

รัฐควรมีบทบาทโดยตรงในการส่งเสริมสนับสนุนบุคคล ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันสังคมอื่น ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ด้วยวิธีส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ เพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการศึกษา จึงควรผลักดันให้มีการวางแนวทางดำเนินงาน ของรัฐ ด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ การพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพตามที่ต้องการ

นโยบายการจัดการศึกษาของไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้วางแนวทางการปรับปรุงคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ของประเทศ ให้มีความสมบูรณ์และสมดุลทางปัญญา ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมใน การดำรงชีวิต อันจะพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของโลก โดยกำหนดให้มี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งรวมถึงการปฏิรูป กระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้เป็นคนที่มีทั้งความรู้และทักษะในการเรียนรู้ ที่จำเป็นใน การพัฒนาตนเองอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ทั้งนี้ นับตั้งแต่ได้มีการริเริ่มปฏิรูปการศึกษาตามแนวทาง ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นมา โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาของ ชาติได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างกว้างขวาง อาทิ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา ตาม องค์ประกอบที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การบริหารและจัดการศึกษาแบบ School-based Management การจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษา การจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ การจัดทำระบบ การตรวจสอบและประเมินตนเอง การพัฒนาครูและบุคลากรด้านการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการจัดทำ และพัฒนาหลักสูตร และแผนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เป็นต้น การปฏิรูปการศึกษาตามแนว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเปิดโอกาสให้ประเทศไทย ก้าวสู่ความร่วมมือกับองค์การสหประชาชาติ ในการสานต่อแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๖, หน้า ๒)

ทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ประชุมสหประชาชาติมีมติประกาศให้ปี ๒๕๔๘-๒๕๕๗ เป็นทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Decade of Education for Sustainable Development –DESD) พร้อมกับมอบหมายให้องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) เป็นหน่วยงานหลักประสานการดำเนินงานตลอดทศวรรษดังกล่าว ทั้งนี้ นายโคอิชิโร มัตสึระ (Koishiro Mutsura) ผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโก ได้เป็นประธานในพิธีเปิดทศวรรษดังกล่าวอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๘ ณ สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเชิญชวนให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ร่วมกันบูรณาการแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้ากับระบบการศึกษาของชาติ ตลอดจนจัดทำแผนปฏิบัติการทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับนานาชาติ เพื่อเป็นกรอบแนวทางสำหรับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประเทศและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายของทศวรรษดังกล่าว (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๖: หน้า ๓)

“ทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” มีเป้าหมายหลัก ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อสร้างเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๒. เพื่อเสริมสร้างคุณภาพการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. เพื่อเปิดโอกาสให้ประเทศต่างๆ มีส่วนร่วมในการปฏิรูปหรือจัดระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้การเรียนรู้ทุกรูปแบบ และการสร้างจิตสำนึกของสาธารณชน ตลอดจนส่งเสริมค่านิยมที่เหมาะสม
๔. เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของประเทศต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals – MDGs)

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สหประชาชาติ มีความตระหนักถึงความสำคัญของการให้ร่วมมือและสนับสนุนอย่างจริงจังต่อเนื่อง จากทุกประเทศและทุกภาคส่วน จึงได้เสนอกยุทธ์หลัก ๗ ประการ (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๖, หน้า ๓) ดังนี้

๑. การกำหนดวิสัยทัศน์ (vision) ที่ตรงกัน เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนการขับเคลื่อนการทำงานของทุกภาคส่วน ให้ไปในทางเดียวกัน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากสื่อมวลชน

๒. รัฐควรมีบทบาทริเริ่ม และกระตุ้นให้เกิดกระบวนการกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย การวางแผน และการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดสำนึกความเป็นเจ้าของ

๓. เนื่องจากการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีลักษณะบูรณาการระหว่างสาขาความรู้ต่างๆ ดังนั้น การสร้างความเป็นหุ้นส่วนและเครือข่ายที่เป็นแนวร่วมในการทำงาน จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลดำเนินงาน และกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศการทำงานร่วมกันอย่างประสานสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๔. การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องใช้ทักษะหลายๆ ด้าน ดังนั้น การดึงองค์ความรู้และทักษะที่มีอยู่มารวมไว้ในแหล่งเดียวกัน สามารถช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกัน ควรสนับสนุนกระบวนการสร้างเสริมศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย

๕. การศึกษาวิจัย และการนำผลงานวิจัย หรือนวัตกรรมที่ค้นพบจากการวิจัย มาใช้ในทางปฏิบัติ ถือเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยให้งานด้านส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถก้าวหน้าได้อย่างเป็นรูปธรรม รวดเร็วขึ้น และครอบคลุมขอบเขตกว้างไกลยิ่งขึ้น

๖. เทคโนโลยีการสื่อสารและข้อมูล นับเป็นกลไกสนับสนุนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับผู้ที่เกี่ยวข้องในที่ห่างไกล รวมทั้งการจัดการระบบและเผยแพร่ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ

๗. การติดตามและประเมินผลความสำเร็จ ของการดำเนินงานตามเป้าหมายแห่งทศวรรษ ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และนานาชาติ ขึ้นอยู่กับการกำหนดชุดมาตรฐานตัวชี้วัดที่เหมาะสมและได้รับการยอมรับทั่วไป

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของไทย: ก้าวแรกสู่เป้าหมายของทศวรรษ

ในขณะที่ปัจจุบันนโยบายของรัฐด้านการศึกษา มุ่งการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของคนไทยเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ ทัศนคติ ระบบความเชื่อต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง และเอื้อต่อการดำรงชีวิตของประชากรไทยอย่างสงบสุข และสอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมโลกปัจจุบันและอนาคต อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความซับซ้อนและยากต่อการทำความเข้าใจในระยะเริ่มแรก ดำเนินการ การเผยแพร่แนวคิดของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานด้านส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยอาศัยกลไกของการวิจัย พัฒนา และฝึกอบรม

จึงน่าจะเป็นภารกิจเบื้องต้นที่สำคัญของทุกฝ่ายที่สนใจและเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว คือ การผลักดันให้สาธารณชนได้เข้าใจถึงความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว กลุ่มกิจกรรมที่องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ด้านพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรให้ความสำคัญในระยะ ๕-๑๐ ปีข้างหน้า (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, ๒๕๔๖, หน้า ๑๒) มีดังนี้

๑. การศึกษาสถานการณ์ของประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์ถึงโอกาสและทางเลือกในการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ในบริบทของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. การเผยแพร่แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสู่ระดับนโยบาย โดยการจัดหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้แทนจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

๓. การสร้างเครือข่ายพันธมิตร เพื่อกระตุ้นความร่วมมือระหว่างบุคคลและองค์กรให้เกิดกระบวนการทำงาน ที่สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการจัดระบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๔. การผลักดันให้มีการบูรณาการแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าไปในแผนการศึกษาแห่งชาติ

๕. การจัดทำระบบข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนาช่องทางหลักในการเผยแพร่ข้อมูลที่มีคุณภาพแก่สาธารณชน

๖. การพัฒนาศักยภาพของครูประจำการและผู้นำชุมชน เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางถ่ายทอดแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

๗. การผลิตคู่มือการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ (อาทิ นักบริหาร ครู นักเรียน นักธุรกิจ-อุตสาหกรรม เกษตรกร ผู้นำชุมชน) และผู้สนใจทั่วไป

๘. การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในโรงเรียนและชุมชน ขณะเดียวกัน บูรณาการประเด็นเกี่ยวกับความสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เข้ากับการพัฒนาด้านสังคม และการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ

บทสรุป

ดังนั้น การศึกษาของประเทศไทยจะต้องแข่งขันด้วยคุณภาพการบริการด้านการศึกษาที่หลากหลายมากขึ้น ภาพอนาคตของการศึกษาไทยที่ต้องปรับตัวเองสู่คุณภาพที่สูงขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ การแข่งขันของตลาดการค้าเสรีแรงผลักดันจากภายนอก รวมทั้งแรงผลักดันภายในภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ ทำให้การปฏิรูปการศึกษาจึงมีความจริงจังมากขึ้น และสืบเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้โลกเต็มไปด้วยข่าวสารข้อมูล ที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว บุคคลที่มีสื่อต่าง ๆ อยู่ในครอบครองจะสามารถ

รับรู้และสัมผัสข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็ว และสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้มากกว่าบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่มีโอกาสในการใช้บริการของเทคโนโลยีสารสนเทศมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากเหตุผลหรือข้อจำกัดต่าง ๆ ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ คนไทยมีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้กว้างขวางขึ้นและในทางสร้างสรรค์ เทคโนโลยีสารสนเทศได้นำเสนอโอกาสและทางเลือกให้บุคคลได้เรียนรู้จากหลายช่องทางและหลายรูปแบบ ทำให้การเรียนรู้สามารถยืดหยุ่นทั้งเวลาและสถานที่ ตลอดจนสามารถเรียนรู้ และรับรู้ข้อมูลได้อย่างต่อเนื่องตามความสนใจของตนเอง และในอนาคตบุคคลจะแสวงหาแนวทางและค้นหาความรู้ได้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จะเกิดจากการจัดการศึกษาในสถานศึกษาโดยเรียนผ่านสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษาที่จะมีการนำเสนอความรู้หลากหลาย และเรียนจากเหตุการณ์จริงในสังคม ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และสร้างรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง การแสวงหาความรู้จะเกิดจากความพึงพอใจเป็นการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมประสบการณ์และเพื่อการศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต ผลกระทบเหล่านี้ทำให้จำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอนในแนวใหม่ที่สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้โดยวิธีใดก็ได้ จะต้องมีความหลากหลายและยืดหยุ่น แต่มีการเทียบมาตรฐานและรับรองคุณภาพให้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น การศึกษายุคใหม่จะต้องเตรียมคนให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ สามารถควบคุมภาวะวิกฤตเศรษฐกิจได้ ต้องมีเป้าหมายหลักในการสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ เพื่อก่อให้เกิดองค์กรและสังคมแห่งการเรียนรู้ที่จะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาและยกระดับการศึกษาของประเทศให้สามารถเข้าสู่การแข่งขันกับนานาชาติได้

บทที่ ๓

ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษา

บทนำ

การศึกษานับเป็นโครงสร้างพื้นฐานของทุกสังคม เพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ การศึกษาจึงเป็นสิ่งแรกที่พ่อแม่ ผู้ปกครองจะมอบให้กับบุตรหลานของตนเองได้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษามีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะการศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา มนุษย์เริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดา การศึกษาของมนุษย์จะเริ่มอย่างจริงจังก็ต่อเมื่อชีวิตได้เริ่มสัมผัสโลกและจะต้องศึกษาอยู่ตลอดไปจนกว่าชีวิตจะดับสูญไป การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์สังคม ประเทศชาติ และต่อโลกเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้เพราะมนุษย์จึงต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาสำหรับการพัฒนาตน และเมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพแล้ว สังคมและประเทศชาติรวมทั้งโลกก็จะได้รับการพัฒนาต่อไปด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า การศึกษา คือการสร้างคนให้มีความรู้ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงามมีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบกิจการงานอาชีพได้ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเสมือนเครื่องมือช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม จึงสรุปได้ว่าการศึกษาเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็นด้านที่อยู่อาศัย อาหารเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และเปรียบเสมือนปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาทุก ๆ ด้านของชีวิตท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันที่ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นเท่าไร การศึกษาก็จะยิ่งช่วยให้ทุกคนมีชีวิตที่ดี มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น ดังที่ พนม พงษ์ไพบูลย์ และคณะ (๒๕๔๖, หน้า ๑๒) ได้สรุปไว้ว่า “การศึกษา” จะต้องมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

๑) เป็นการศึกษานี้ให้ความรู้ และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นอย่างเพียงพอ เช่น ความรู้และทักษะทางด้านภาษา การคิดคำนวณ ความเข้าใจหลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น สภาพปัจจุบันมี

๗/๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

ความจำเป็นต้องสนับสนุนให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย ๑๒ ปี จึงจะเพียงพอกับความต้องการ และความจำเป็นที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

๒) การศึกษาทำให้คนเป็นคนฉลาด เป็นคนมีเหตุผล คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อการทำงานอาชีพ

๓) การศึกษาต้องสร้างนิสัยที่ดีงาม ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยเฉพาะนิสัยรักการเรียนรู้ และนิสัยอื่น ๆ เช่น ความเป็นคนซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รับผิดชอบ เป็นต้น

๔) การศึกษาต้องสร้างความองกงามทางร่างกาย มีสุขภาพพลานามัยที่ดี รู้จักรักษาตนให้แข็งแรง ปลอดภัยโรคภัยไข้เจ็บ และสารพิษ

๕) การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่นช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยสร้างสังคมที่สงบเป็นสุข รักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

๖) การศึกษาต้องทำให้คนมีทักษะการทำงานอาชีพที่เพียงพอกับการเข้าสู่การทำงานอาชีพ รู้จัก การประกอบอาชีพ และรู้จักพัฒนาการทำงานอาชีพ

ทั้ง ๖ ประการนี้ล้วนเป็นพื้นฐานทางการศึกษาที่จำเป็น ที่คนจะต้องได้รับรู้อย่างทั่วถึงทุกคน ถ้าทุกคนได้รับอย่างครบถ้วนเพียงพอก็จะทำให้เกิดทักษะลักษณะและนิสัยที่พึงประสงค์ได้ การศึกษาจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นเพียงสำหรับคนบางคน แต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ขาดความพร้อมในปัจจุบันต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ยังมีความจำเป็นมากเท่าไร คนที่ขาดความพร้อมย่อมต้องการการศึกษา มากเท่านั้น กลุ่มคนที่ขาดความพร้อมด้านการศึกษามักเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการดูแล และได้รับบริการที่ยังไม่เพียงพอกับการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัยต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งตรงข้ามกับผู้ที่มีความพร้อมพอจะช่วยตนเองได้ กลับได้รับบริการที่มีคุณภาพและปริมาณที่ดีกว่ามาก ดังจะเห็นได้จากสถานศึกษาในเมืองกับในชนบท ที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ การศึกษานอกจากจะไม่สามารถสร้างความพร้อมที่เพียงพอกับผู้ต้องการแล้ว ยังส่งเสริมให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนแตกต่างกันมากขึ้นด้วย เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับยุทธศาสตร์การศึกษาให้หันมาให้ความสำคัญกับคนยากจน คนเสียเปรียบ และคนด้อยโอกาสให้มากขึ้น ทรัพยากรของรัฐต้องนำมาใช้จ่ายเพื่อปรับปรุงบริการการศึกษาสำหรับคนยากจนให้ดีขึ้นเป็นพิเศษเพื่อให้เพียงพอต่อการสร้างลักษณะนิสัยและความพร้อมที่จำเป็น ถ้าคนยากจนคนเสียเปรียบคนด้อยโอกาสได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและมีคุณภาพแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ในบ้านเมืองก็จะลดน้อยลงไปด้วย ปรียายและยังทำให้เขากลายเป็นกำลังสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างดีด้วย

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์เรารู้จักการศึกษา หรือการเล่าเรียนมานานแล้ว ซึ่งมีมาตั้งแต่ยุคสมัยหิน หรืออย่างช้าก็ตั้งแต่ยุคแรกของยุคประวัติศาสตร์ เพียงแต่ว่าในเวลานั้นเป็นการเล่าเรียนประเภทถ่ายทอด ความรู้จากผู้ทรงความรู้ในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง หรือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์นั่นเอง ระบบการศึกษาที่ ถ่ายทอดความรู้ให้กันอย่างเป็นระบบการศึกษาได้เริ่มขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน การจะเข้าใจการศึกษาให้ ถ่องแท้ นั้น เราควรศึกษาตั้งแต่รากเหง้าของของการศึกษา นั่นก็คือ ปรัชญาการศึกษานั้นเอง

ปรัชญาการศึกษา

๑. ความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

“ปรัชญา” นับเป็นที่รวมของศาสตร์ทั้งหลายเปรียบเสมือนมรดกของสังคมอันเกิดมาจาก ความอยากรู้ อยากเห็น ความสงสัย แปลกประหลาดใจ ทำให้เกิดความคิดและสร้างทฤษฎีปรัชญาต่าง ๆ ขึ้น ก่อนอื่นควรจะทราบและทำความเข้าใจถึงปรัชญาทั่วไปและปรัชญาการศึกษาก่อน

คำว่า “ปรัชญา” เป็นศัพท์บัญญัติของพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ มาจากรากศัพท์สันสกฤตว่า ชญา แปลว่า รู้ เข้าใจ เติมอุปสรรค พร เป็น ปรัชญา แปลว่า ความปราดเปรื่องหรือ ความรอบรู้ ซึ่งภาษาอังกฤษใช้ว่า “philosophy” มาจากรากศัพท์ภาษากรีก ว่า “philosophia” จากคำว่า “philos” แปลว่า “loving of wisdom” “sophia” แปลว่า “wisdom” ฉะนั้นถ้าแปลโดยรูปศัพท์ก็ หมายความว่าความรักในความรู้ (loving of wisdom) แต่ถ้าเราจะแปลความหมายในแง่ธรรมดา มีความหมาย ได้หลายนัย (อุตร รัตนภักดิ์, ๒๕๒๓, หน้า ๑) ดังนี้

๑) ปรัชญา หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวกับความจริงหรือสิ่งที่แท้จริงของมนุษย์และสากลจักรวาลอัน เป็นการแสดงถึงวุฒิปัญญาของผู้แสดงความคิดนั้นออกมา

๒) ปรัชญา หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อที่เรามีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และความคิด ความเชื่อนี้แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์หรืออุดมคติ

๓) ปรัชญา หมายถึง วิชาสาขาหนึ่งซึ่งว่าด้วยแนวความคิดที่เกี่ยวกับความจริงของโลกและชีวิต

กิริติ บุญเจือ (๒๕๒๓, หน้า ๓) ให้ความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความ ปราดเปรื่องหรือความรอบรู้

วิจิตร ศรีสะอ้าน (๒๕๓๐, หน้า ๒๒๐) กล่าวว่า ปรัชญาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความรักในความรู้และการแสวงหาความรู้ เมื่อแสวงหาแล้วก็จะพบความจริงที่เรียกว่าสัจธรรม

ดังนั้น สรุปได้ได้ว่า ปรัชญาเป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้ความคิด ใช้ปัญญาและเหตุผลแสวงหาความรู้ ช่วยให้ผู้รู้จักตนเองและมีหลักการในการดำรงชีวิตในสังคม เป็นศาสตร์ที่ศึกษาหาความรู้ ความจริงของมนุษย์ โลก ธรรมชาติ และชีวิตอย่างลึกซึ้ง เพื่ออธิบายเหตุการณ์ และสิ่งต่าง ๆ โดยมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน การนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา จะต้องพิจารณาว่าแนวทางใด จึงจะดีที่สุด ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง เพื่อนำเอาปรัชญาการศึกษานั้นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

สำหรับความหมายของ “ปรัชญาการศึกษา” ได้มีนักวิชาการได้รวบรวมความหมายไว้ดังนี้

ภิญโญ สาร (๒๕๔๖, หน้า ๘๑) ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา ว่าเป็นวิชาที่ว่าด้วยความรู้ อันเกี่ยวกับการศึกษา ความรู้อันเกี่ยวกับการศึกษานั้น หมายถึง วัตถุประสงค์ของการศึกษาเนื้อหาวิชาที่ให้ศึกษาและวิธีการให้ศึกษา

วิจิตร ศรีสะอ้าน (๒๕๓๐, หน้า ๒๒๓) ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาไว้ว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นหลักและทฤษฎีทางการศึกษา ซึ่งสามารถที่จะนำมาเป็นหลักหรือเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ได้

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษา คือการเชื่อมโยงความหมายของ “ปรัชญา” และ “การศึกษา” เข้าด้วยกัน หมายถึงแนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องนำทางหรือเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษานับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร การเรียนการสอนการกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา

๒. สาขาปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาประยุกต์ (applied philosophy) เพราะเป็นการนำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ (pure philosophy) มาประยุกต์ใช้กับการศึกษา จึงเรียกว่า ปรัชญาการศึกษาโดยมุ่งให้มนุษย์เจริญงอกงามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น ปรัชญาการศึกษา จึงเป็นสิ่งกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา หรือเป้าหมายของการศึกษาที่กำหนดคุณลักษณะผู้เรียนเป็น (วิทย์ วิศทเวทย์, ๒๕๕๕, หน้า ๑๖-๒๒) ประกอบด้วย

๒.๑) **ปรัชญาสาขาสารนิยม หรือสารัตถนิยม (Essentialism)** เป็นชื่อของปรัชญาการศึกษาที่กำหนดขึ้นมาจากความเชื่อตามหลักปรัชญาของจิตนิยม (Idealism) และสัจนิยม (Realism) ซึ่งเป็นปรัชญาทั่วไปประกอบด้วย

๑) **ปรัชญาสารนิยมหรือสารัตถนิยมตามแนวจิตนิยม สารัตถนิยม (Essentialism)** มาจากภาษาละตินว่า Essentia หมายถึง สาร หรือ เนื้อหาที่เป็นหลัก เป็นแก่น เป็นสิ่งสำคัญปรัชญาสารัตถนิยมในทางการศึกษา คือ ปรัชญาที่ยึดเนื้อหา (subject matter) เป็นหลักสำคัญของการศึกษา และเนื้อหาที่

สำคัญนั้นก็ต้องเน้นเนื้อหาที่ได้มาจากมรดกทางวัฒนธรรม ที่ควรได้รับการถ่ายทอดต่อไป สารัตถนิยม เป็นการหล่อหลอมความคิด ของจิตนิยม (Idealism) และ สัจนิยม (Realism) มีชื่อเรียกอื่น ๆ เช่น สารานิยม สารวาส ลัทธิจิตนิยม หรือ คตินิยม (Idealism) เชื่อว่า ความเป็นจริง (reality) เป็นความนึกคิด (mind) และเป็นจิตรภาพ (idea) หรือ แบบ (form) ที่มีอยู่ในจินตนาการของเรา โลกแห่งความเป็นจริงอันสูงสุด (ultimate reality) จึงเป็นโลกแห่งจินตนาการ (a world of mind) จากพื้นฐานความจริงนี้ จึงเชื่อต่อไปว่า การล่วงรู้ความจริงได้ต้องอาศัยจิต (mind) อาศัยปัญญา (intellect) เพื่อเข้าถึงความเป็นจริงที่มีอยู่ในจิตรภาพ (idea) คือ เราใช้ปัญญาและความคิดในการรับรู้ความจริงเมื่อปัญญาล่วงรู้สิ่งที่เป็จริงแล้วก็หมายถึงเรามี “ความรู้”

๒) ปรัชญาสารานิยมหรือสารัตถนิยมตามแนวสัจนิยม เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้และความจริงทางธรรมชาติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น หลักสูตรการศึกษาจึงควรประกอบไปด้วย ความรู้ ความจริง และการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ การจัดการเรียนการสอนตามความเชื่อนี้จึงเน้นการให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง และการสรุปกฎเกณฑ์จากข้อมูลข้อเท็จจริงเหล่านั้น

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาสารานิยมจะสนับสนุน the three R's (three R's) คือ การอ่านออก (Reading) เขียนได้ (writing) คิดเลขเป็น (arithmetic) ซึ่งความเชื่อตามปรัชญานี้ ผู้เรียนก็คือ ดวงจิตเล็ก ๆ และประกอบด้วยระบบประสาทสัมผัส ครูคือต้นแบบที่ดีที่มีความรู้จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอนนักเรียนโดยการแสดงการสาธิต หรือเป็นนักสาธิตให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเห็นอย่างจริงจัง ในด้านการสอนนั้นมุ่งให้นักเรียนรับรู้และเข้าใจ ผู้สอนจะพยายามชี้แจงและให้เหตุผลมากมาย เพื่อให้ผู้เรียนคล้อยตามและยอมรับหลักการ ความคิด และค่านิยมที่ครูนำมาให้การเรียนจึงไม่เป็นการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ ๆ แต่เป็นการยอมรับสิ่งที่คนในสังคมเคยเชื่อและเคยปฏิบัติมาก่อนการเรียนรู้ เกิดขึ้นได้จากการทำงานหนักและนำไปประยุกต์ใช้ได้ ความมีระเบียบวินัย เคารงครัดเป็นสิ่งสำคัญ ปลูกฝังให้เด็กเกิดความมานะ พยายาม ต้องอุทิศตนเพื่อจุดหมายปลายทางในอนาคต การริเริ่มทางการศึกษา ควรเริ่มต้นที่ครู ครูเป็นผู้นำในการเรียน และสร้างพัฒนาการให้กับเด็ก ทำหน้าที่เชื่อมโยงโลกของผู้ใหญ่กับโลกของเด็กเข้าด้วยกัน หัวใจสำคัญของการศึกษา คือ การเรียนรู้เนื้อหาวิชามาเชื่อมโยงกัน การศึกษาช่วยให้เอ้กักตบคุลตระหนักในศักยภาพของตน ความรู้และประสบการณ์ที่เป็นมรดกตกทอดเป็นสิ่งที่ตั้งามและถูกต้อง เน้นความสำคัญของ “ประสบการณ์ของเชื้อชาติ” โรงเรียนควรรักษาวิธีการดั้งเดิมที่ใช้ระเบียบวินัยและการอบรมจิตใจเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสอนเด็กให้เกิดการเรียนรู้ ควรสอนให้เข้าใจในสาระสำคัญ แม้ว่าจะต้องมีการปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก

การประเมินผลจะเน้นเรื่องเนื้อหาสาระหรือความรู้มากที่สุด ในการปฏิบัติจริงจะออกมาในรูปของการทดสอบความสามารถในการจำมากกว่าการทดสอบความสามารถในการคิด การใช้เหตุผลหรือความเข้าใจในหลักการ ไม่มีการวัดพัฒนาการทางด้านทัศนคติในการบริการหรือปรับปรุงสังคม แต่เน้นพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

๒.๒) ปรัชญาสาขาพิพัฒนาการนิยม หรือพิพัฒน์นิยม หรือวิวัฒนาการนิยม (Progressivism)

พิพัฒนาการนิยมเกิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดและวิธีการศึกษาแบบเดิมที่เน้นแต่เนื้อหา สอนแต่ท่องจำ ไม่คำนึงถึงความสนใจของเด็ก และพัฒนาเด็กแต่เพียงสติปัญญาเท่านั้น ทำให้ผู้เรียนขาดความ ริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง อีกอย่างหนึ่งเพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ความนิยมในประชาธิปไตยและพัฒนาการใหม่ ๆ ทางจิตวิทยา การเรียนรู้ซึ่งหลายคนอาจเข้าใจผิดว่า นักปรัชญากลุ่มนี้ไม่สนใจหรือไม่เห็นความสำคัญของ “การคิด” สนใจแต่การกระทำเป็นหลัก แต่แท้ที่จริงแล้ว ความหมายของปรัชญานี้ ก็คือ “การนำความคิดให้ไปสู่การกระทำ” เพราะเห็นว่าลำพังแต่เพียงการคิดไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ซึ่งการดำรงชีวิตที่ดีต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดี และการกระทำที่เหมาะสม โดยมีแนวคิดเช่นเดียวกับปรัชญาปฏิบัตินิยม เชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงส่งในการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมและสังคม คือ การค้นคว้า ทดลอง และประสบการณ์ของมนุษย์ที่ได้เห็นประจักษ์ เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดอนาคตโชคชะตาของตนเอง มนุษย์ควรจะเน้นความสำคัญและคุณค่าของแต่ละบุคคลให้มาก ดังนั้น การศึกษาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องเปลี่ยนแปลงสภาพไปด้วยเมื่อถึงความจำเป็นการศึกษาไม่ใช่สอนให้คนยึดมั่นในความจริง หรือถูกกำหนดไว้ตายตัว หากจะต้องหาทางปรับปรุงการศึกษาเพื่อจะเป็นแนวทางนำไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

พิพัฒนาการนิยมเกิดจากทัศนะทางการศึกษาของ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ชาวอเมริกา เชื่อว่า การศึกษาจะช่วยพัฒนาเด็กไปในทางที่ดี ต่อมามีนักการศึกษาชาวสวิเดนชื่อ เพสตาโลสซี (Johann Heinrich Pestalozzi) มีแนวคิดว่าการพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการจะยึดอะไรเป็นหลัก ไม่ว่าจะทางด้านความรู้ หรือความเชื่อยอมเป็นการถ่วงพัฒนาการ หรือ การเปลี่ยนแปลงของเด็ก เพสตาโลสซี จึงเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เน้นพัฒนาการของผู้เรียนแต่ความคิดของนักการศึกษาทั้งสองมาแพร่หลายเมื่อ จอนห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม คือ แทนที่จะเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นเลิศทางสติปัญญาของผู้เรียน ดิวอี้ หันมาเน้นใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตัวผู้เรียนแทน โดยเน้นว่าผู้เรียนควรเข้าใจและตระหนักในตนเอง (self-realization) ในการที่คนเราจะไปได้มัน จำต้องรู้เสียก่อนว่าตนเองมีความสนใจอะไร หรือตนเองมีปัญหาอะไร ความสนใจและปัญหานี้เองที่ใช้เป็นหลักยึดในการจัดการศึกษา ซึ่งการที่เด็กจะพัฒนาได้นั้นต้องเกิดจากการพยายามแก้ปัญหา และสนองความสนใจของตนเอง ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดวิธีการในการพัฒนาหลักสูตร และการสอนแบบเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ดิวอี้ เชื่อว่า

ในกระบวนการที่เด็กพยายามแก้ปัญหาหรือสนองความสนใจของตนเองนั้น เด็กจะต้องลงมือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งและในกระบวนการนี้เอง การเรียนรู้จะเกิดขึ้น หลักการนี้ทำให้เกิดวิธีการเรียนแบบแก้ปัญหา (problem solving) หรือ เรียนด้วยการปฏิบัติ (learning by doing) ซึ่งเขาได้ทดลองให้เด็กเรียนรู้จากการกระทำในบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็กได้รับอิสระในการริเริ่มความคิดและลงมือทำตามที่คิด ซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางในการจัดการเรียนการสอน และจากหลักการที่ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลง คนเราจะหยุดพัฒนาไม่ได้ ดังนั้น การเรียนรู้ของคนเราจึงมิได้หยุดอยู่แต่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่จะดำเนินไปตลอดชีวิตของผู้เรียน ทำให้เกิดความเชื่อว่า การศึกษาคือชีวิต (education is life)

นอกจากความมุ่งหมายของการศึกษาที่จะพัฒนาตัวผู้เรียนตามที่กล่าวมาแล้ว ประชัญยานี้ยังนำเรื่องของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยการเตรียมผู้เรียนให้มีความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย จริยธรรม ศาสนา และศิลปะอีกด้วย แต่การเน้นทางด้านสังคมของประชัญยานี้ไม่ค่อยหนักแน่นและชัดเจนเหมือนกับประชัญยาอื่น ๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไป

จุดมุ่งหมายการศึกษาในประชัญยาการศึกษา พัฒนาการนิยม สรุปลงได้ว่า มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความถนัด ความสนใจ และตามความสามารถของผู้เรียน ส่งเสริมประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และมุ่งให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตเป็นหมู่คณะ และรู้จักปกครองตนเอง

การศึกษาฝ่ายพัฒนาการนิยมจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่เน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาจัดการเนื้อหาวิชาแบบเก่า วิธีการในการจัดหลักสูตรเช่นนี้เรียกว่า “ยึดประสบการณ์เป็นศูนย์กลาง” หรือ “ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง” ผิดกับพวกสารนิยมและสัจวิทยานิยม ที่จัดหลักสูตรโดยถือ “วิชาเป็นศูนย์กลาง” เชื่อว่ามนุษย์เป็นคนดีมาแต่กำเนิด มนุษย์ไม่ได้โง่หรือฉลาดมาแต่กำเนิด มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า ความฉลาดหรืออุปนิสัยอื่น ๆ มนุษย์มาได้รับภายหลังและจากประสบการณ์ทั้งสิ้น มนุษย์มีอิสระ ไม่ได้อยู่ใต้การชี้นำของผู้ใด มีศักยภาพ ที่จะพัฒนาตัวเองให้ดี ยึดหลักความสนใจของผู้เรียนที่จะแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ เป็นประการสำคัญ ด้วยเหตุนี้การเรียนการสอน จึงส่งเสริมการฝึกหัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อฝึกแก้ปัญหาโดยอาศัยการอภิปรายซักถาม และการถกปัญหาร่วมกันซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถที่จะพิจารณาตัดสินใจ โดยอาศัยประสบการณ์และผลที่เกิดจากการทำงานเป็นกลุ่ม ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนมีความสามารถที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ดังเช่น “โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา” เกิดจากความคิดของ มีชัย วีระไวทยะ นายกษัตริย์ พัฒนาประชากรและชุมชน และนายเจมส์ คลาร์ค ชาวอังกฤษ ได้เปิดทำการเรียนการสอนเมื่อปี ๒๕๔๖ มี วัตถุประสงค์เพื่อให้โรงเรียนเป็นแบบอย่างในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเพื่อให้นักเรียนในชนบทได้ เรียนในโรงเรียนที่มีคุณภาพโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน โดยเปิดสอนระดับอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ การ จัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนนี้เกิดจากแนวคิดนอกรอบโดยมุ่งหวังจะปฏิวัติการเรียนการสอนที่เคยมีมาใน ระบบการศึกษาไทยจากหลักปรัชญา “การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” (education for complete human development) ซึ่งหมายถึงการเรียนการสอนที่พัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งร่างกาย ความคิด อารมณ์และจิตวิญญาณ ภายใต้อบรมวิชาการเรียนรู้อย่างมีความสุข ไม่มีการสอบ ไม่มีเสียงระฆัง ไม่ต้องใช้แบบเรียน ไม่มีดาวให้นักเรียน ไม่ได้จัดลำดับความสามารถผู้เรียน เป็นโรงเรียนที่ครูสอนด้วยเสียงที่ เบาที่สุด โรงเรียนที่พ่อแม่ต้องมาเรียนรู้ร่วมกับลูก โรงเรียนที่ทุกคนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข โรงเรียนลำปลาย มาศพัฒนาจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยแนวคิดการจัดการศึกษาโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based learning หรือ PBL) ซึ่งเป็นนวัตกรรมหนึ่งในการพัฒนาความฉลาดภายนอก ความเข้าใจต่อโลกและปรากฏการณ์ให้กับ ผู้เรียนของโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา ทำให้เป็นหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ทำให้เกิดกระบวนการ เรียนรู้จากปมปัญหาสู่ปัญญา เพราะสังคมโลกนับวันจะยิ่งซับซ้อนขึ้น จำนวนปัญหาจะมากขึ้น ซับซ้อนขึ้น ยุ่ง เหยิงขึ้น กระบวนการเรียนรู้โดย PBL จะทำให้ผู้เรียนไม่ตื่นกลัวกับปัญหา มองปัญหาเป็นเรื่องท้าทายซึ่งจะ นำไปสู่การสร้างความเข้าใจต่อปัญหา และหาวิธีการแก้ปัญหากระบวนการทำความเข้าใจต่อปัญหา และ กระบวนการหาวิธีการหรือนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาผู้เรียนจะต้องใช้ความรู้อันหลากหลาย (multi knowledge) และ ทักษะที่หลากหลาย (multi skills) ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเข้าถึงความเข้าใจหลักของเนื้อหาชุด นั้น จนเกิดทักษะอันหลากหลายที่จำเป็นสำหรับศตวรรษใหม่ (21st century skills) ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ และการเรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทักษะการสังเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ ทักษะชีวิต ทำกิน เป็น อยู่ได้ ใช้เป็น การทำงานร่วมกัน การจัดการความขัดแย้ง การสื่อสาร การคิดหลายระดับ การสร้างปัจจัย การดำเนินชีวิต การดูแลสุขภาพ การแสวงหาข้อมูล การปรับตัว การออกแบบวิถีชีวิต อุปนิสัยการชี้นำตนเอง จิตสำนึกต่อคนอื่น วัฒนธรรมอื่นและต่อโลก (วิกิพีเดีย, ๒๕๕๖)

๒.๓) ปรัชญาสาขาสัจวิทยานิยม หรือสัจนิยมวิทยา หรือนิรันดรนิยม หรือนิรันดรนิยม (Perennialism) สิ่งที่คงที่ ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นนิรันดรปรัชญาการศึกษา นิรันดรนิยม เชื่อว่าการศึกษาคควรจะได้สอนสิ่งซึ่งเป็นนิรันดรไม่เปลี่ยนแปลง มีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ได้แก่ คุณค่าของเหตุผลและคุณค่าของศาสนา อันเป็นหลักสำคัญของปรัชญานิรันดรนิยม โดยแบ่งแนวการศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ลักษณะของปรัชญาทั่วไปที่เน้นหนักในเรื่องของเหตุผล สติปัญญา ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง และ ๒)

ลักษณะของปรัชญาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง เป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนานิกาย คาทอลิก ที่สัมพันธ์เรื่องศาสนาเข้ากับเหตุผล

สัจวิทยานิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่ยึดแนวความเชื่อตามหลักปรัชญาสากลสาขาเทวนิยม โดยมีความเชื่อว่า นักเรียน คือ ดวงวิญญาณที่มีเหตุผล ครุคือดวงวิญญาณที่มีลักษณะของการเป็นผู้นำ และนักวิชาการ สำหรับหลักสูตรนั้นก็ป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับดวงวิญญาณและสติปัญญา เช่น หลักการของศาสนา กฎเกณฑ์ หลักการต่าง ๆ ของภาษา คณิตศาสตร์ เป็นต้น

ปรัชญาสัจวิทยานิยมเชื่อว่าคนมีธรรมชาติเหมือนทุกคน ดังนั้นการศึกษาจึงควรเป็นแบบเดียวกันสำหรับทุกคน และเนื่องจากมนุษย์มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ คือเป็นผู้สามารถใช้เหตุผล ดังนั้นการศึกษาจึงควรเน้นการพัฒนาความมีเหตุผล และการใช้เหตุผล มนุษย์จำเป็นต้องใช้เหตุผลในการดำรงชีวิตและควบคุมกำกับตนเอง มิฉะนั้นจะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ การศึกษาเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับความจริงแท้แน่นอน ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง มิใช่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับโลกแห่งวัตถุ ซึ่งไม่ใช่ความจริงแท้ ดังนั้นผู้เรียนควรได้รับการสอนวิชาพื้นฐานต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้เขาได้รู้จักและเรียนรู้ความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรม ไม่เปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ และจิตใจ และวิชาหรือเนื้อหาสาระที่เป็นความจริงแท้ แน่นนอน ไม่เปลี่ยนแปลง ที่เด็กควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนคือ “great books” ซึ่งประกอบด้วย ศาสนา วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ ตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาและดนตรี

การจัดการเรียนการสอนตามปรัชญานี้ จะมุ่งเน้นการสอนให้ผู้เรียนจดจำ ใช้เหตุผล และตั้งใจกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยผู้สอนใช้การบรรยาย ซักถามเป็นหลัก รวมทั้งเป็นผู้ควบคุม ดูแล ให้ผู้เรียนอยู่ในระเบียบวินัย ส่วนการปล่อยให้ผู้เรียนมีอิสระจนเกินไปในการเรียนตามใจชอบนั้น แต่เป็นการขัดขวางโอกาสที่ผู้เรียนจะได้พัฒนาความสามารถที่แท้จริงของเขา การค้นพบตัวเองต้องอาศัยระเบียบวินัยในตนเอง ซึ่งไม่ใช่มีโดยไม่ต้องอาศัยวินัยจากภายนอก ความสนใจในสิ่งที่เป็นความจริงแท่นั้นมีอยู่ในตัวคนทุกคน แต่มันจะไม่สามารถแสดงออกมาได้โดยง่าย ต้องอาศัยการศึกษาที่ช่วยฝึกฝนและดึงความสามารถเหล่านี้ออกมา แม้ว่าสภาพแวดล้อมจะแตกต่างกันออกไปแต่ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมจะเหมือนกันในทุกแห่งหน ดังนั้นการจัดการศึกษาให้แก่มนุษย์ควรจะเป็นแบบเดียวกันหมดทุกคน ความมีเหตุผลเป็นคุณลักษณะอันสูงสุดของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องใช้ความมีเหตุผลเป็นเครื่องควบคุมสัญชาตญาณตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นอำนาจฝ่ายต่ำของตน เพื่อจะได้บรรลุจุดหมายของชีวิตที่ได้เลือกสรรแล้ว หน้าที่ของการศึกษา คือ การแสวงหาความรู้ในเรื่องของความเป็นจริงอันเป็นนิรันดร์ การศึกษามีใช่เป็นการเลียนแบบอย่างชีวิต แต่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต นักเรียนควรจะได้เรียนวิชาพื้นฐานบางวิชา เพื่อให้เข้าใจและคุ้นเคยกับสิ่งที่คงทน ถาวรของโลก นักเรียนควร

จะได้ศึกษางานนิพนธ์ที่สำคัญ ๆ ทางวรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นผลงานที่บรรดาปรัชญาและผู้ทรงความรู้ทั้งหลายในยุคที่ผ่านมาได้ถ่ายทอดความรู้ ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่เอาไว้

ในด้านกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนต้องมีความเป็นเลิศ ต้องมีความรอบรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เน้นความเป็นเลิศในการสอน ผู้สอนต้องให้ผู้เรียนได้เรียนไปตามความสามารถทางสติปัญญาและเอกลักษณ์ มนุษย์ และยังต้องเป็นผู้มีความรู้ และสามารถจัดกิจกรรมให้กับผู้เรียน เป็นผู้สร้างบรรยากาศในการเรียน เป็นผู้เสนอความรู้ ข้อคิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาความคิดและสติปัญญาของผู้เรียน เป็นผู้มีความคิดกว้างไกล มีความสามารถในการอภิปรายให้เหตุผล แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจสำคัญ

สำหรับผู้เรียนต้องเป็นผู้มีสติปัญญา มีศักยภาพอยู่ในตัวเอง การเรียนรู้หรือสติปัญญาจะเกิดได้จากการฝึกฝน ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนอย่างมากเท่า ๆ กัน หรือมากกว่าครู และเป็นลักษณะอภิปรายแลกเปลี่ยนกับครูภายใต้การแนะนำของครู ผู้เรียนมีความสนใจใคร่เรียนรู้

สำหรับผู้บริหารจะต้องยึดหลักของเหตุผล ตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบให้การบริการ ภายใต้บรรยากาศของความเป็นอิสระในสถาบันการศึกษา มีเสรีภาพทางวิชาการเอื้อต่อการอภิปราย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลหรือรับฟังเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลเพียงพอใช้เหตุผลในการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และให้โอกาสที่จะเสนอความเห็น ตัดสินใจในการดำเนินงานของสถาบัน มีการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ แต่การทำงานของคณะกรรมการเป็นการทำงานเพื่อให้ได้เหตุผลที่ดีและเหมาะสมยิ่งขึ้น จะไม่ใช่ลักษณะเสียงข้างมาก แต่จะใช้เหตุผล

ดังเช่น โรงเรียนวิถิพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ การจัดสภาพของโรงเรียนวิถิพุทธ ประกอบด้วย ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียน ต่าง ๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น และด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขาดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียนการสอน บูรณาการพุทธธรรมในการจัดเรียนรู้ชัดเจน

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรม แสวงปัญญา เป็นต้น (คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา, ๒๕๕๗)

๒.๔) ปรัชญาสาขาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) การบูรณะหรือการสร้างขึ้นใหม่ ปฏิรูปนิยมจึงมุ่งการปฏิรูปสังคม ขึ้นมาใหม่ เพราะถือว่าสังคมในปัจจุบันมีปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และศิลปวัฒนธรรม เป็นเหตุต้องแก้ปัญหาอยู่เรื่อย ๆ จึงต้องหาทางสร้างค่านิยมและแบบแผนของ สังคมขึ้นมาใหม่ ปฏิรูปนิยมมีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม ผสมผสานกับปรัชญาพัฒนาการ แนวคิดที่ ผสมผสานทำให้ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเน้นการศึกษาเพื่อสังคมเป็นสำคัญ คือผู้เรียนไม่ได้มุ่งพัฒนา ตนเองอย่างเดียว แต่เพื่อนำความรู้พัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ได้ชื่อว่า “แนวทางแห่งการปฏิรูปเพื่อสร้างวัฒนธรรม ใหม่ขึ้นมา” พวกปฏิรูปนิยมมองโรงเรียนว่า เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างระเบียบทางสังคมขึ้นมาใหม่ การจัดหลักสูตรตามแนวของปฏิรูปนิยม จึงเน้นเนื้อหาสาระและวิธีการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึง ความรับผิดชอบที่จะปฏิรูป และสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าขึ้นมา ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และระดับโลกใน ที่สุด

ความมุ่งหมายของหลักสูตรจะเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่ จะออกไปปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ที่เลือกมาบรรจุในหลักสูตรจะเกี่ยวกับสภาพและ ปัญหาของสังคมเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาวิชาเหล่านี้จะเน้นหนักในหมวดสังคมศึกษา เพราะปรัชญานี้เชื่อว่าการปฏิรูปสังคม หรือการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น โดยกระบวนการช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม การจัดระเบียบของสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และ การส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นหน้าที่ของ สมาชิกในสังคม และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้

การสอนจะมุ่งเน้นกระบวนการประชาธิปไตยเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม การพัฒนา ผู้เรียนให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคมและการปฏิรูปให้สังคมดีขึ้น และ จะไม่เน้น การถ่ายทอดวิชาความรู้โดยการบรรยายของครูมากเหมือนหลักสูตรในปรัชญาสารนิยมแต่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน สำรวจความสนใจ ความต้องการของตนเองและสนองความสนใจด้วยการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เน้น การอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับปัญหาของสังคม พร้อมทั้ง หาข้อเสนอแนะและแนวทางในการปฏิรูปด้วย

กระบวนการเรียนการสอนจะเน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสนใจความต้องการของตนเอง สอนอง ความสนใจด้วยการค้นคว้า การอภิปรายและแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับสังคมวิธีการเรียน การสอนเป็นวิธีการแก้ปัญหาของสังคมโดยตรง อาศัยวิธีแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการแบบ โครงการ วิธีการของปรัชญา และวิธีการทางประวัติศาสตร์

สถาบันการศึกษา ต้องสนใจในเรื่องอนาคต นำทางให้ผู้เรียนพบสังคมใหม่ให้ผู้เรียนพร้อมที่จะวางแผนให้กับสังคมใหม่ และทำงาน ร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมเพื่อจุดหมายร่วมกันสร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็น คนส่วนใหญ่ และนำไปปฏิบัติสถาบันมีหน้าที่ผลิตเด็กให้สามารถช่วยแก้ปัญหาและสร้างสังคมใหม่ที่มีความเท่าเทียม ความยุติธรรมในสังคม

ผู้บริหาร ต้องมีความคิดกว้างไกล เป็นนักปฏิรูป ชอบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และลงมือปฏิบัติเนืองงานในฐานะผู้นำสร้างระเบียบสังคมใหม่ที่ดีให้เกิดขึ้น เพื่อความเหมาะสมกับค่านิยมและวัฒนธรรมตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ผู้สอนต้องเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยและนำไปสอนแก่ผู้เรียนต้องเป็นผู้บุกเบิกนักแก้ปัญหา สนใจเรื่องสังคมและปัญหาสังคมอย่างกว้างขวางเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น และคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคม ช่วยแก้ไขปัญหาสังคม

ผู้เรียนต้องเป็นผู้ได้รับการปลูกฝังให้มีความสำนึกในหน้าที่ พร้อมปฏิบัติทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมได้รับการฝึกฝนให้รู้จักเทคนิค และวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาสังคมตามแนวทางประชาธิปไตย โดยครูและนักเรียนร่วมมือกัน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ผู้เรียนต้องเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เพื่อการวางแผนปฏิรูปสังคมในอนาคต

สำหรับวิธีสอน ควรสร้างบรรยากาศของการมีอิสระ มิใช่ด้วยการบังคับ เสนอแนะวิธีแก้ปัญหา การจัดการสอนควรมีการยืดหยุ่น ศึกษาโดยการค้นคว้าและอภิปรายเป็นหลัก ให้ผู้เรียนรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับอนาคต การสอนของครูกับผู้เรียนจึงควรทำงานร่วมกัน วางแผน แก้ปัญหา เช่น วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการวางโครงการ หรือวิธีแก้ปัญหา

ในด้านการจัดการหลักสูตรควรต้องเน้นสังคมเป็นหลัก ผู้เรียนต้องเข้าใจสภาพของสังคมดีพอและมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ความยากจน การจราจร ยาเสพติด ควรจัดการศึกษาอุตสาหกรรม สื่อสารมวลชน การขนส่ง การอนามัย และสาธารณสุข นิเวศน์วิทยา และวิชาทั่วไป เช่น วรรณคดี ดนตรี ศิลปะ ฟิสิกส์ เคมี สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และคณิตศาสตร์ หลักสูตรในลักษณะนี้ให้ความสำคัญแก่วิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสังคมเป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดในการจัดการเรียนการสอนแนวนี้คือ “โรงเรียนรุ่งอรุณ” ซึ่งผู้ก่อตั้งโรงเรียนนี้คือ รองศาสตราจารย์ประภาภัทร นิยม อดีตอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีมุมมองว่าการศึกษาในระบบปัจจุบันที่มุ่งเน้นการสอบแข่งขัน และแยกเนื้อหาวิชาเรียนออกจากวิถีชีวิต ทำให้เด็กจำนวนมากไม่สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ แม้เรื่องการปฏิรูปการศึกษาจะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นในสังคมอยู่บ่อยครั้ง แต่ก็ไม่เคยได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงตัดสินใจว่าจะก่อตั้งโรงเรียนแนวใหม่ที่ตอบโจทย์ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยได้รับคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ในการจัดการเรียนการสอนให้มีลักษณะ

บูรณาการแบบองค์รวม จนกระทั่งเกิดมิติใหม่แห่งความร่วมมือกันระหว่างมูลนิธิเพื่อสังคมกับภาคธุรกิจและการเงิน อันนำไปสู่การเปิดโรงเรียนรุ่งอรุณในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ การเรียนการสอนของโรงเรียนรุ่งอรุณใช้แนวทางพุทธศาสนาเป็นแกนหลัก เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม มีการออกแบบวิธีการสอนที่เอื้อให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง กล้าคิดกล้าทำ และบูรณาการการเรียนรู้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตได้ในด้านการศึกษา ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกระบบการศึกษาที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ของนักเรียน ทั้งด้านวิชาการ ทักษะการใช้ชีวิต และการทำงานเป็นทีม ทำให้เด็กสามารถเรียนรู้จากความสนใจของตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง สังเคราะห์เชื่อมโยงความรู้วิชาต่าง ๆ เข้าหากันได้ รวมทั้งมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตตนเองกับชุมชนและสังคมส่วนรวม ผ่านการจัดหลักสูตรและกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น พานักเรียนไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ สอนให้ทำนา ง่ายตลาด ทำกับข้าวกินเอง หรือการเดินทางธรรมยัตราร่วมกับวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เน้นความเป็นธรรมชาติ ภายใต้อาณาเขตการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ ทำให้นักเรียนได้สัมผัสประสบการณ์ที่หลากหลาย และเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ รวมทั้งสอดแทรกหลักธรรมะในการเรียนการสอนอย่างมีชั้นเชิง สัตว์ส่วนครูต่อนักเรียน ๑ ต่อ ๘ และจำนวนนักเรียนเพียง ๒๕ คนต่อ ๑ ห้อง เอื้ออำนวยให้ครูกับนักเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม, ๒๕๕๗)

๒.๕) ปรัชญาสาขาอัตถิภาวนิยม หรืออัตนิยม หรือสภาวะนิยม (existentialism) ปรัชญานี้ให้ความสนใจที่ตัวบุคคล หรือความเป็นอยู่ มีอยู่ของมนุษย์ ซึ่งมักถูกละเลย ซึ่งพวกเขาที่มีความคิดเห็นว่าสภาวะโลกปัจจุบันนี้มีสรรพสิ่งทางเลือกมากมายเกินความสามารถที่มนุษย์เราจะเรียนรู้ จะศึกษา และจะมีประสบการณ์ได้ทั่วถึง ฉะนั้นมนุษย์เราควรมีสติหรือโอกาสที่จะเลือกสรรสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวของตัวเองมากกว่าที่จะให้ใครมาป้อนหรือมอบให้ จากแนวความคิดดังกล่าว พวกอัตถิภาวนิยมจึงมีความเชื่อว่าเป้าหมายของสังคมนั้นต้องมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้คนเรามีอิสรภาพ และมีความรับผิดชอบ และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราพยายามเปิดโอกาสหรือยอมให้ผู้เรียนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเป็นผู้เลือกเอง ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้นและปรัชญานี้มีความเชื่อว่าธรรมชาติของคนก็ดี สภาพแวดล้อมทางสังคมก็ดีเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว คนแต่ละคนสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้ เพราะมีอิสระในการเลือกทุกสิ่งทุกอย่างไม่อยู่คงที่แต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพราะเชื่อว่าความจริง (truth) เป็นเรื่องนามธรรมที่ไม่มีคำตอบสำเร็จรูปให้ สารความจริงก็คือ ความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ (existence) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (essence) ด้วยตนเอง โดยการเผชิญกับสถานการณ์ที่เรียกว่า “existential situation” ซึ่งบุคคลแต่ละคนมีเสรีภาพที่จะเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้นการศึกษาคือการส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนรู้จักพิจารณา ตัดสินใจตามสภาพและเจตจำนงที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของตนเองอย่างแท้จริงโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกสรรคุณธรรมค่านิยมได้อย่างเสรี พร้อมกันนั้นก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองด้วย หรืออาจกล่าว

อย่างสรุปได้ว่าการศึกษาคือกระบวนการที่ส่งเสริมให้มนุษย์เป็นมนุษย์ นั่นคือมีอิสระที่จะเลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเอง ด้วยตนเองและรับผิดชอบต่อการตัดสินใจเลือกนั้น

การจัดการศึกษาตามปรัชญานี้จึงให้ความสำคัญกับการให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด และสนับสนุนส่งเสริมผู้เรียนในการค้นหาความหมายและสาระสำคัญของชีวิตของเขาเอง ผู้เรียนมีเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่ยึดตามที่ต้องการมีเสรีภาพในการเลือกตัดสินใจเมื่อเผชิญกับปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ และรับผิดชอบในการตัดสินใจหรือการกระทำของตน

ผู้สอนจะต้องให้เสรีภาพแก่นักเรียนอย่างเต็มที่ ครูเป็นเสมือนพ่อแม่มากกว่าเป็นครูผู้มีอำนาจ เป็นผู้ให้ความรัก ความอบอุ่น เลี้ยงดู และปฏิบัติต่อผู้เรียนเสมือนเป็นลูกของตนเอง คอยให้คำปรึกษาหารือ แก้ปัญหาส่วนตัวตามความต้องการของเด็กอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทั้งในภาวะปกติและเจ็บป่วย ต้องเอาใจใส่จัดการเรียนการสอนให้เกิดความสนุกสนาน และคำนึงถึง ความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน ทั้งด้านสติปัญญา และอารมณ์ ครูจะต้องช่วยสร้างความพร้อมด้านอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เรียนให้เกิดความพร้อมที่จะเรียนรู้ หรือเกิดความสนใจและต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และครูต้องพัฒนาการสอนของตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ต้องเป็นผู้เข้าใจผู้เรียน รู้จิตรู้ใจ และรู้ปัญหาของผู้เรียนแต่ละคนอย่างแท้จริง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาและรักษาตนเอง โดยครูจะต้องมีพรสวรรค์พอที่จะรู้ว่าควรอยู่ห่างหรือใกล้ชิดในระยะเวลาที่เหมาะสม และใจกว้างพอที่จะให้ผู้เรียนมีเสรีภาพเสมอภาคกับตนได้ ต้องไม่เผด็จการ หรือบังคับให้ผู้เรียนทำในสิ่งที่ไม่อยากทำจนกว่าผู้เรียนจะอยากกระทำเองโดยไม่มี การบังคับ

ผู้เรียนสามารถใช้เสรีภาพได้อย่างเต็มที่โดยไม่ละเมิดสิทธิส่วนตัวของผู้อื่นและส่วนรวม ทุกคนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่และทัดเทียมกัน มีการปกครองตนเองในรูปแบบของการประชุมสภาโรงเรียน ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจากการดำรงชีวิต ไม่ใช่วิชาเกี่ยวกับชีวิตการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตย มีเสรีภาพที่จะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมหรือความต้องการของเด็กผู้เรียน ไม่มีการบังคับผู้เรียนที่ยังไม่เข้าห้องเรียนจะเลือกเล่นหรือทำกิจกรรมที่เขาสนใจก็ได้ตามความสมัครใจ มีโอกาสที่จะเลือกเรียน หรือจะทำกิจกรรมอื่นตามความสนใจ หรือจะเลือกอยู่กับครูที่ตนเองมีความพอใจเป็นพิเศษได้ตามความต้องการ

หลักสูตรควรเน้นทั้งด้านวิชาการควบคู่กับวิชาชีพ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง คือ เมื่อจบการศึกษาแล้วต้องประกอบอาชีพได้ โดยเฉพาะเกษตรกรรมหรือเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้เช่นกัน เนื้อหาวิชาภาษาไทยฝึกให้นักเรียนฟัง พูด อ่าน เขียน ไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะการเขียนและจับประเด็นอภิปรายในเรื่องต่าง ๆ จัดให้มีกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ให้ผู้เรียนเลือกตามความสนใจ เช่น กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ได้แก่ วิชางานประดิษฐ์ งานเกษตร งานบ้าน งานช่าง เป็นต้น และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ได้แก่ ศิลปศึกษา พลศึกษา ดนตรี การแสดงละคร เป็นต้น

การประเมินผล จากความเชื่อที่ว่าผู้เรียนมีความแตกต่างกันในด้านการเรียนรู้ ฉะนั้น การวัดผลประเมินผลก็เพื่อสำรวจพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคนว่าสามารถเรียนรู้ในเรื่องใดผ่านบ้างและควร เน้นหรือทบทวนเรื่องใดเป็นพิเศษบ้าง เพื่อหาข้อบกพร่องของครูผู้สอน เพื่อจะได้ปรับปรุงการจัดการสอนให้ เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มากที่สุด มีใช้วัดผลประเมินผลเพื่อหาข้อบกพร่องของผู้เรียนฝ่าย เดียว เพื่อเปลี่ยนกลุ่มหรือเลื่อนกลุ่มการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีอยู่ตลอดปีเป็นการเลื่อนกลุ่มสำหรับผู้เรียนที่มี ความสามารถที่จะเรียนในกลุ่มที่ระดับสูงขึ้น สำหรับการวัดผลนั้น ครูจะต้องทำให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับใน ความสามารถของตนเองและของผู้อื่น เพราะโดยธรรมชาติแล้วผู้เรียนจะมีความถนัด หรือความสามารถที่ แตกต่างกัน การที่จะทำให้ทุกคนได้ดีในสิ่งเดียวกันจึงเป็นเรื่องที่ขัดกับความเป็นจริง และเป็นการสร้างบมให้เกิด ขึ้นกับผู้เรียน ดังนั้น การเรียนจะต้องไม่เป็นลักษณะการแข่งขันว่าใครเก่งใครอ่อน แต่ควรให้ผู้เรียนแข่งขันกับ ตัวเอง ครูต้องหาความเด่นหรือความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน และทำให้คนอื่นเห็นและเปิดโอกาสให้เด็ก เหล่านั้นแนะนำช่วยเหลือกันเองในเรื่องที่แต่ละคนทำไม่ได้

ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดคือ โรงเรียนทางเลือกอย่าง “โรงเรียนเพลินพัฒนา” เป็น โรงเรียนที่ เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของเด็ก ๆ วิทยาลัยเป็นวัยที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ เป็นวัยที่สามารถซึมซับอะไรได้ ง่าย และเป็นช่วงเวลาที่สำคัญมากๆ ซึ่งหากมีอุปสรรคใด ๆ มาขัดขวางกระบวนการการเรียนรู้ในช่วงนี้อาจจะ ทำให้เด็ก ๆ ไม่สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้เต็มประสิทธิภาพอย่างที่ควรจะเป็น และอาจเป็นการบ่มเพาะ พฤติกรรม หรืออุปนิสัยไม่พึงประสงค์บางอย่างให้กับเด็ก ๆ ได้ ดังนั้นการเลือกโรงเรียนอนุบาลที่เข้าใจ ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ๆ และเปิดกว้างต่อ การเรียนรู้ในหลาย ๆ รูปแบบ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะหากพ่อแม่สามารถเลือกโรงเรียนที่มีกระบวนการการเรียนการสอนที่สอดคล้อง และสนับสนุนส่งเสริม ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ในแต่ละช่วงวัยได้ เด็ก ๆ ก็จะสามารถพัฒนาศักยภาพของตัวเองได้อย่างเต็มที่ เพลินพัฒนา เป็นหนึ่งในโรงเรียนทางเลือก ที่มีการจัดสภาพแวดล้อม และจัดกระบวนการการเรียนการสอนให้ สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กในแต่ละช่วงวัย และยังมีกิจกรรมต่างๆ ที่เสริมเข้ามา เพื่อช่วยสนับสนุน พัฒนาการหลายด้านของเด็ก ๆ โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญที่สุดคือ เรียนรู้ผ่านการเล่น เพราะธรรมชาติของ เด็กคือการเล่น และเมื่อเด็ก ๆ ได้เล่น เขาก็จะมีความสุข และพร้อมที่จะเปิดกว้างรับสิ่งต่าง ๆ ที่ครูสอดแทรก เข้าไประหว่างการเล่น เช่น กิจกรรม ดนตรีชีวิต ที่คุณครูจะเล่านิทานให้เด็กๆ ฟัง แล้วคอยทำท่าต่าง ๆ ให้ เด็ก ๆ ทำตาม ด้วยหลักคิดที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีจังหวะต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหวอยู่ ดังนั้นการนำดนตรี มาเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ ก็จะช่วยให้สิ่งต่าง ๆ ที่ครูต้องการสอนค่อย ๆ แทรกซึมลงไปในการรับรู้ของ เด็ก ๆ ได้ง่ายกว่าการนั่งเรียนกับหนังสือ หรือตำราเพียงอย่างเดียว เพราะขณะที่ใช้เสียงเพลง ควบคู่ไปกับ นิทานเป็นสื่อกลางในการสอนนั้น เด็ก ๆ จะรู้สึกผ่อนคลาย และมีความสุข เมื่อเด็ก ๆ มีความสุข สมองและ จิตใจก็จะเปิดกว้าง จากนั้น ไม่ว่าจะครูจะป้อนเรื่องอะไรให้ เด็กก็จะเรียนรู้ และจดจำได้โดยง่าย ไม่ว่าจะ

เลข ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ดนตรี หรือการฝึกมิติสัมพันธ์ ฝึกจินตนาการ ฝึกกล้ามเนื้อมัดเล็ก และการฝึกกฎกติกาการยาต่าง ๆ (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, ๒๕๕๖)

กล่าวโดยสรุป “ปรัชญา” คือแนวคิด ส่วนการศึกษาเป็นการนำแนวคิดนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผลซึ่งความเชื่อ แนวคิด ของคนนั้นแตกต่างกันไปความเชื่อดังกล่าวเรียกว่า “อุดมการณ์” ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู ก็เรียกว่า อุดมการณ์ในความเป็นครู ซึ่งอุดมการณ์นี้มีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล ยึดมั่นถือมั่นเพราะอุดมการณ์เสมือนหนึ่งแนวทางยึดหรือเข็มทิศ กำหนดการกระทำของคนบุคคลให้เป็นไปตามนั้น ๆ ทำนองเดียวกัน การให้การศึกษาแก่พลเมืองของชาติจะดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อ เช่นความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศึกษา แทนที่จะเรียก อุดมการณ์ กลับเรียก ปรัชญาทางการศึกษา เมื่อการพัฒนาการศึกษาไทยได้ลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานานแล้ว ขาดการใช้ปรัชญาการศึกษาเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาไทยให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยะประเทศนั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเองให้ดีเสียก่อน ดังนั้น เราควรเรียนรู้บริบทของการศึกษาไทยทั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำข้อผิดพลาดและบทเรียนที่ได้พัฒนาการศึกษาไทยในอนาคตให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในประเทศไทยซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เมืองพุทธ” เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และทรงมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระศาสนาอุปถัมภ์ เช่นนี้แล้ว จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าประเทศไทยจำเป็นต้องมี “พุทธปรัชญา” เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังนั้น เราควรจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธปรัชญาด้วยเช่นกัน

พุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาการศึกษา มาจากคำว่า Buddhist philosophy of education ซึ่งได้แนวคิดมาจากพระพุทธศาสนา (Buddhism) จากพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและปรัชญาการศึกษาอื่น ๆ การศึกษาในพุทธปรัชญา คือ การศึกษาเพื่อให้เข้าใจความจริงเข้าใจความหมายของชีวิต ทั้งดำรงชีวิตให้สอดคล้องสัมพันธ์กับความจริง โดยได้นำหลักเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลกได้ชี้แนะให้ทราบว่าอะไรคือความเป็นเลิศ หรือ ความดีที่พึงปรารถนาในชีวิตและจะศึกษาปฏิบัติให้เป็นผลได้อย่างไร

อิทธิพลของพุทธศาสนาต่อการศึกษาในประเทศไทยจากประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุพรรณภูมิ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รวม ๙ สมัยด้วยกัน อิทธิพลที่พุทธศาสนามีต่อประเทศไทยก็คือวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยในแต่ละยุคสมัยมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นรากฐานที่สำคัญคือ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเป็นบ่อเกิดศิลปะและวัฒนธรรมของชาติไทยสมัยรัชกาลที่ ๑ มีการชำระประไตรปิฎก รัชกาลที่ ๒ มีการนิมนต์

พระไปสอนในวัง รัชกาลที่ ๓ ทรงใช้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาให้เด่นชัดขึ้นมาโดยสร้างวัดโพธิ์ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาของไทยเป็นแห่งแรกพระเป็นผู้นำ ทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ภาระหลักของพระสงฆ์คือต้องเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อสอนผู้อื่น อาชีพของพระคือการศึกษาตัวเองที่เรียกกันว่า สิกขาสาชีพ วัดเป็นสถานศึกษานอกบ้านของคนทั่วไป ผู้ที่มาเรียนที่วัดนั้นมาโดยสมัครใจ และมีได้มาเรียนวิชาซีพขั้นสูงขั้นหรือเรียนแบบแผนธรรมนิยมของสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นแต่มารับการฝึกอบรมเพื่อเป็นชาวพุทธที่ดีและสำหรับผู้สนใจก็อาจฝึกฝนระดับสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเข้าถึงปรมาตถ์ของศาสนาก็ได้ แม้รัฐจะมีอำนาจเหนือศาสนจักรแต่ก็ไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวหรือควบคุมการศึกษาซึ่งจัดที่วัดซึ่งสมัคร บุราวาศ (๒๕๔๒, หน้า ๑๐๘-๑๑๒) ได้นำเสนอสาระเกี่ยวกับพุทธปรัชญาไว้ ดังนี้

๑. ความเป็นมาของพุทธปรัชญา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและได้หล่อหลอมเป็นวิถีดำเนินชีวิตของคนไทยจึงเห็นควรให้พุทธปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานอยู่บนความเป็นไทยผู้รู้ที่สนับสนุนให้พิจารณาปรัชญาการศึกษาไทยบนพื้นฐานของพุทธปรัชญา เช่นศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ท่านพุทธทาสภิกขุ พระเทพเวที พระราชวรมุนี สุนทรภรณ์ ศิวรักษ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง เป็นต้นพระพุทเจ้าชี้ให้เห็นถึงความจริงหรือสัจธรรมในหลักไตรลักษณ์ (สมัคร บุราวาศ, ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๘) ซึ่งได้แก่

๑) อนิจจัง คือ ความเป็นของไม่เที่ยง

๒) ทุกขัง คือ ความเป็นทุกข์

๓) อนัตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตน

โลกและชีวิตเป็นอนิจจังไม่มีอะไรแน่นอนมนุษย์จึงไม่ควรติดอยู่กับวัตถุหรือมุ่งแสวงหาแต่ความสุขทางวัตถุเพราะชีวิตแท้จริงแล้วเป็นทุกข์ เพราะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ อันเป็นของไม่เที่ยง คือขั้น ๕ ได้แก่

๑) รูป คือ ร่างกาย รวมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมทั้งปวง

๒) เวทนา คือ อารมณ์ทุกข์และสุขของมนุษย์

๓) สัญญา คือ การเรียนรู้ ความจำ

๔) สังขาร คือ องค์ประกอบทางจิตที่คอยปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว ได้แก่ เจตคติค่านิยม ความตั้งใจ ความสนใจ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นแรงขับให้มีการกระทำ

๕) วิญญาณ คือ การรับรู้เกิดจากประสาทสัมผัสโดยตรง

มนุษย์เป็นอนัตตาคือไม่มีตัวตนที่แท้จริงที่เห็นว่าเป็นตัวตนอยู่นี้ก็เพราะว่าองค์ประกอบ ทั้ง ๕ มารวมกันอยู่ในกระแสแห่งการเกิดดับ ซึ่งเป็นไปตามหลักปฏิจสมุปบาท คือทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในกฎเหตุและผลหรือเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์

พุทธปรัชญาการศึกษา คือ การพัฒนาขั้น ๕ เพื่อให้ความโง่เขลาของผู้เรียนลดน้อยลงและหมดไปมากที่สุดและให้อยู่ในสังคมอย่างเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุขในโลกปัจจุบันและอนาคต

๒. หลักคำสอนพื้นฐานในพุทธปรัชญา

อริยสัจ ๔ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ หลักคำสอนเรื่องอริยสัจ ๔ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ (สมัคร บุราวาส, ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๙) ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

๒.๑) ทุกข์ คือ ความจริงว่าด้วยทุกข์ คนทุกคนต่างก็เคยพบกับความทุกข์หรือประสบปัญหาบางอย่างมาแล้วทั้งนั้น เช่น นักเรียนที่สอบตกก็เป็นทุกข์ เศรษฐีที่หาเงินได้ยังไม่มากพอตามที่ตนต้องการก็เป็นทุกข์ คนจนก็เป็นทุกข์เพราะไม่มีสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอาจมิได้ทุกขณะ ความจริงก็คือว่าความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเราจะต้องไม่ประมาทและพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาทุกเรื่อง หน้าที่ต้องทำในทุกข์ คือ การกำหนดรู้ในทุกข์ หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

หมวดธรรมที่ว่าทุกข์ได้แก่ ชั้น ๕ ในส่วนที่เป็นจิตและเจตสิก

จิตหรือ วิญญาณธาตุ แปลว่า สภาวะที่รู้ เมื่อมีร่างกายจึงรู้คิด รู้พิจารณา รู้จักไตร่ตรอง ใคร่ครวญได้หมายถึง สภาวะที่รู้คิด รู้พิจารณา ไตร่ตรองโดยต้องมีร่างกายที่มีอาการ ๓๒ ครอบ เป็นเครื่องมือหรือภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์

เจตสิก หมายถึง สภาวะที่ประกอบกับจิตคุณสมบัติและอาการของจิต มีจิตฝ่ายกุศล จิตฝ่ายอกุศล และจิตที่เป็นกลาง ๆ คือไม่ได้มีชั่วชีวิตประกอบด้วย ร่างกายและจิต (รูปและนาม)

๑) รูป หมายถึง ร่างกาย คือ ส่วนประกอบของชีวิตเป็นสสาร (ธาตุดิน น้ำ ลมไฟ)

๒) เวทนา หมายถึง อาการที่เป็นความสุข ความทุกข์และไม่เป็นสุขไม่เป็นทุกข์ ที่เกิดขึ้นกับร่างกายและใจ เรียกว่า กายเป็นทุกข์ใจเป็นทุกข์

๓) สัญญา หมายถึง ความจำได้หมายรู้ในสิ่งต่าง ๆ ของใจ

๔) สังขาร หมายถึง การคิดปรุงแต่งทั้งทางดี ทางชั่วไม่ได้ไม่ชั่ว ของใจ

๕) วิญญาณ หมายถึง ความรู้แจ้งทางอารมณ์ในสิ่งต่าง ๆ ของใจ มี ๖ ทาง คือ ตา (จักขุ) หู (โสต) จมูก (ฆานะ) ลิ้น (ชีวนา) กาย (กายะ) ใจ (มโน) ประกอบด้วย

๕.๑) ความรู้แจ้งทางอารมณ์ที่ตามองเห็นสิ่งต่าง ๆ เรียก จักขุวิญญาณ

๕.๒) ความรู้แจ้งทางอารมณ์ที่หูได้ยินเสียงสิ่งต่าง ๆ เรียก โสตวิญญาณ

๕.๓) ความรู้แจ้งทางอารมณ์ที่จมูกสุดดมกลิ่นสิ่งต่าง ๆ เรียก ฆานวิญญาณ

๕.๔) ความรู้แจ้งทางอารมณ์ที่ลิ้นได้ลิ้มรสสิ่งต่าง ๆ เรียก ชีวนาวิญญาณ

๕.๕) ความรู้แจ้งทางอารมณ์ที่กายได้สัมผัสสิ่งต่าง ๆ เรียก กายวิญญาน

๕.๖) ความรู้แจ้งทางอารมณ์เมื่อใจได้สัมผัสอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจ เรียกมโนวิญญาน

๒.๒) สมุทัย คือความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนนั้นย่อมเกิดจากสาเหตุบางอย่าง มิใช่เกิดขึ้นลอยๆ ดังพุทธดำรัสว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดสิ่งนั้นจึงเกิด ตัวอย่างเช่นนักเรียนที่สอบตกอาจเป็นเพราะเกียจคร้านในการอ่านหนังสือเศรษฐกิจที่หาเงินได้ยังไม่มากพอตามที่ตนต้องการอาจเป็นเพราะมีความโลภจนเกินไป เป็นต้น ซึ่งสาเหตุของความทุกข์นั้น คือ ความอยากที่เกินพอดี ซึ่งเรียกว่าตัณหา มี ๓ อย่าง คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

หมวดธรรมที่ว่าด้วย สมุทัย ได้แก่ ปฏิจสสุปบาท นีวรณ ๕ และอุปาทาน ๔

๑) ปฏิจสสุปบาท สภาพที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นหรืออิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น กล่าวโดยหลักการ คือ เมื่อสิ่งเหล่านี้มี สิ่งเหล่านั้นจึงมี เพราะสิ่งเหล่านี้เกิดสิ่งเหล่านั้นจึงเกิด เมื่อสิ่งเหล่านี้ไม่มี สิ่งเหล่านั้นจึงไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้ดับ สิ่งเหล่านั้นจึงดับ

สรุปความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตามหลักปฏิจสสุปบาทเกิดจากการกระทำเหตุหรือปัจจัยที่ไม่เหมาะสม เช่น ความไม่ดี ความประมาทความเกียจคร้าน เป็นต้น ผลก็เป็นความทุกข์เช่น ความเดือดร้อน ความไม่เจริญก้าวหน้า ความวิบัติ เป็นต้น

๒) นีวรณ ๕ แปลว่า กิเลสเป็นเครื่องกั้น เป็นเครื่องขัดขวางเป็นเครื่องห้ามมิให้บรรลุนิเวศน์ มีให้ฉาน อภิญญา สมาบัติ มรรค ผลเกิดขึ้นได้ เป็นเครื่องกีดขวาง ปิดกั้นการทำความดี คือ

๒.๑) กามฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในกามคุณ ๕ มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นีวรณนี้ เมื่อเกิดขึ้นครอบงำใจแล้วย่อมทำให้เกิดความหมกมุ่นครุ่นคิด หาแต่กามคุณที่ตนปรารถนาทำให้จิตใจไม่เป็นสมาธิในการทำความดี ในการปฏิบัติธรรมขัดขวางมิให้บรรลุกุศลธรรมได้

๒.๒) พยาบาท คือ ความปองร้าย ความคิดอาฆาตมาดร้ายความไม่พอใจในอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา นีวรณข้อนี้ เมื่อเกิดขึ้นครอบงำใจแล้วย่อมทำให้เกิดความขุ่นเคืองความหม่นหมองใจทำให้จิตใจไม่มีปีติปราโมทย์ในการทำความดี ในการปฏิบัติขัดขวางมิให้กุศลธรรมเกิดขึ้นได้

๒.๓) ถีนมิทธะ คือ ความห่อหุ้มท้อแท้ใจและความง่วงเหงาหาวนอนนีวรณข้อนี้เมื่อเกิดขึ้นครอบงำใจแล้ว ย่อมทำให้จิตใจห่อหุ้มท้อแท้ ท้อถอยง่วงเหงาหาวนอน ทำให้จิตปราศจากกุศลจิต คือทำให้จิตใจไม่มีแก้ไขที่จะทำความดีไม่คิดปฏิบัติธรรม ขัดขวางมิให้กุศลธรรมเกิดขึ้นได้

๒.๔) อุทธัจจกุกกัจจะ คือ ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจได้แก่ ความคิดฟุ้งซ่าน แลปลไหลไปในอารมณ์ต่าง ๆ คิดเลื่อนลอยไปในอารมณ์ต่าง ๆ และเกิดความรำคาญใจ ร้อนใจ กลุ้มใจในความผิดพลาดต่าง ๆ เช่น มัวคิดไปว่าตนเองได้ทำความชั่ว ความผิดพลาดไว้มาก ไม่ได้ทำความดีไว้เลย แล้วเกิด

ความร้อใจรำคาญใจในภายหลัง นีวรณข้อนี้เมื่อเกิดขึ้นครอบงำใจแล้วยอมทำให้จิตไม่มีความสุขไม่สบายใจ ในการทำความดี ในการปฏิบัติธรรม ชัดขวางมิให้กุศลธรรมเกิดขึ้นได้

๒.๕) วิจิกิจฉา คือ ความสงสัย ความลังเลใจอันได้แก่ความสงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เป็นต้นนีวรณข้อนี้เมื่อเกิดขึ้นครอบงำใจแล้ว จะทำให้ขาดวิจาร์ณไม่ สามารถพินิจพิจารณาตัดสินใจทำความดี ตัดสินใจปฏิบัติธรรมได้ยอมชัดขวางมิให้กุศลธรรมเกิดขึ้นได้

สรุพนีวรณ ๕ เมื่อเกิดขึ้นอยู่ในใจของผู้ใดแล้ว ย่อมชัดขวางหรือขวางกั้นในการทำความดี หรือการปฏิบัติหน้าที่การงานทั้งทางโลกและทางธรรมมิให้เกิดความเจริญก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จ

๓) อุปาทาน ๔ กามอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นในกาม (กามคุณ ๕ = รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) ทิฏฐูปาทานความยึดมั่นถือมั่นด้วยทิฏฐิ (ความเห็น) สิลัพพตูปาทานความยึดมั่นถือมั่นด้วยศีลวัตร (ข้อ ปฏิบัติ) อตตวาทุปาทานความยึดมั่นถือมั่นว่าตน (การแบ่งเราแบ่งเขา) อุปาทานเป็นชื่อของกิเลสกลุ่ม หนึ่ง ที่แสดงออกมาในลักษณะที่ยึดมั่น ถือมั่นด้วยอำนาจของกิเลสนั้น ๆ โดยความหมายทั่วไป อุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ

๓.๑) กามอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในกาม คือการที่จิตเข้าไปยึดถือในวัตถุกามทั้ง ๕ คือ รูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันตนกำหนดว่าน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจความยึดถือของจิตนั้นมีความรู้สึก ว่า “นั่นเป็นของเรา” เช่นเห็นรูปสวยงามเข้าก็อยากได้มาเป็นของตนด้วย อำนาจตัณหา เมื่อได้มาไว้ใน ครอบครองแล้ว จะยึดมั่นถือมั่นว่า รูปนั้นของเราในขณะที่เดียวกันก็พร้อมที่จะยึดถือรูปเป็นต้น อย่างอื่นใน ทำนองเดียวกันความทุกข์ในชีวิตจะเกิดขึ้น เพราะการแสวงหาการครอบครอง การเปลี่ยนแปลงหรือ พลัดพรากไปของวัตถุกามเหล่านั้น

๓.๒) ทิฏฐูปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดเช่นยึดถือในลัทธิ ธรรมเนียม ความเชื่อถือต่าง ๆ ขาดการใช้ปัญญา พิจารณาหาเหตุผลเช่น ถือว่าการกระทำดี ชั่วไม่มีความสุข ความทุกข์ในชีวิตของคนไม่ได้เกิดมาจากเหตุอะไรทั้งสิ้น ไม่มีบุญบาป บิดามารดา พระอรียบุคคล เป็นต้น ความยึดถือบางอย่างนอกจากจะละได้แล้วยังนำไปสู่การถกเถียงการแตกแยกกันจนต้องประสบทุกข์ใน อบายเพราะทิฏฐูปาทานบางอย่าง

๓.๓) สิลัพพตูปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นในศีลวัตรและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ตนประพฤติมา จนชินด้วยความเข้าใจว่าหลัง คักดิ์สิทธิ์ถูกต้องเป็นต้น โดยทั่วไปเช่นการยึดติดในธรรมเนียมบางอย่าง พิธีกรรม บางประเภทถือฤกษ์ฆานาที่ ทิศทิศไม่ตี วันดีวันร้าย จนถึงการถือวัตรปฏิบัติที่มกมายต่าง ๆ เช่น การทำตน เลียนแบบสุนัขบ้าง โคบัง โดยเข้าใจว่าการทำเช่นนั้นทำให้ตนได้ประสบบุญ เป็นที่โปรดปรานของพระ เจ้าจนถึงละสิ้นทุกข์ เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นต้น

๓.๔) อุตตวาทุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นนว่าตนโดยความหมายทั่วไป หมายถึง ยึดถือในทำนองแบ่งเป็นเรา เป็นเขา เป็นพวกเราพวกเขาจนถึงการยึดถือว่ามีตัวตนที่เที่ยงแท้อยู่ ตนนั่นเอง เป็นผู้ มี ผู้รับผู้ไปในภพต่าง ๆ เสวยผลบุญบาปต่าง ๆ ที่ตนทำไว้ โดยขาดการมองตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งทั้งหลายนั้นล้วนแต่เกิดขึ้นเพราะการประชุมพร้อมแห่งปัจจัยทั้งหลายเท่านั้น

อุปาทานทั้ง ๔ ประการนี้ ที่ทรงแสดงไว้ในปฏิจสมุขปาทานนั้นอุปาทานอยู่ในฐานะเป็น ปัจจุบันเหตุ ร่วมกับต้นเหตุและด้วยอำนาจแห่งอุปาทานนี้เอง ที่ทำให้ได้ประสบการณ์ทุกข์ต่าง ๆ

๒.๓) นิโรธ คือความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ กล่าวคือ ความทุกข์นั้นเมื่อเกิดได้ก็ดับได้เมื่อ ความทุกข์เกิดจากสาเหตุ ถ้าเราดับสาเหตุนั้นเสีย ความทุกข์นั้นก็ย่อมดับไปด้วยดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนั้นก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับสิ่งนั้นก็ดับ” ความทุกข์หรือปัญหาของคนเรานั้นเมื่อเกิดแล้วก็จะไม่คงอยู่อย่างนั้น เป็นนิจันรันตร แต่อยู่ในวิสัย ที่เราสามารถจะแก้ไขได้ไม่ช้าก็เร็ว ไม่มากก็น้อยและอยู่ที่ว่ามีความตั้งใจจริงที่จะ แก้ไขหรือไม่

หมวดธรรมที่ว่าด้วยนิโรธ ได้แก่ นิพพาน

คำว่า “นิพพาน” แปลว่า ดับเย็น นิพพานในพระพุทธศาสนามีนิยามที่ต้องพิจารณาอย่าง ละเอียดอยู่ ๓ อย่างคือ

- ๑) การสิ้นกิเลสหรือการดับกิเลสเรียกว่า นิพพาน
- ๒) ผลที่เกิดขึ้นเป็นความสงบปราศจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ภาวะที่ปราศจากความทุกข์ อันเกิดจากการสิ้นกิเลสตนเองเป็นตัวนิพพาน
- ๓) ธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ดับของกิเลสและเป็นสภาพที่มีอยู่นิรันดรเมื่อใครปฏิบัติหรือ ลุถึง กิเลสของบุคคลนั้นก็ดับไปธรรมชาติอันนี้ถูกจัดว่าเป็นนิพพาน

๒.๔) มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือหมดปัญหาต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงมีองค์ประกอบ ๘ ประการ ได้แก่

- ๑) เห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) คือเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง
- ๒) ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) คือไม่ลุ่มหลงมัวเมากับความสุขทางกาย ไม่พยายาบาทและไม่คิด ทำร้ายผู้อื่น
- ๓) เจรจาชอบ (สัมมาวาจา) คือ การไม่พูดเท็จไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อ เจ้อ
- ๔) กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) คือ ไม่ทำลายชีวิตไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดทางกาม
- ๕) เลี้ยงชีวิตชอบ (สัมมาอาชีวะ) คือ การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกงไม่ หลอกลวง ไม่ทำกิจการในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อคนทั่วไป

๖) พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) คือความพยายามที่จะป้องกันมิให้ความชั่วเกิดขึ้น ความพยายามที่จะกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป ความพยายามที่จะสร้างคุณดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และ ความพยายามที่จะรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ตลอดไป

๗) ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ความหลงไม่เลืมนึกตัวอยู่เสมอว่ากำลังเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง

๘) ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) คือการที่สามารถตั้งจิตให้จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน

๓.สาระสำคัญของพุทธปรัชญาการศึกษา

ปรุตม์ บุญศรีตัน (๒๕๔๙, หน้า ๔๑) ได้นำเสนอสาระสำคัญของพุทธปรัชญาไว้ดังนี้

๓.๑) ความมุ่งหมายของการศึกษา

๑) เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนให้สมบูรณ์

๒) เพื่อให้เข้าใจอุดมการณ์สังคมที่ผู้เรียนในฐานะเป็นพลเมืองดี

๓) เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนไปสู่การคิดที่ถูกต้อง

๔) เพื่อพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนให้มีความสัมพันธ์อย่างสงพระหว่างสมาชิกของสังคมและโลก

๕) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและเจตคติในกลุ่มสาระตามหลักสูตรและระดับชั้นเรียนตามความต้องการของแต่ละบุคคล และความแตกต่างระหว่างบุคคล

สถานศึกษา สถานศึกษาที่จัดการศึกษาตามพุทธปรัชญาการศึกษาเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนพร้อมที่จะเป็นคนเก่ง คนดีและคนมีความสุขทุกช่วงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นสถานศึกษาต้องมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

๑) เตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนทุกคนเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุขในทุกช่วงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒) จัดสิ่งแวดล้อมและอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เอื้อและสอดคล้องต่อการพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนทุกคน

๓) ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแบ่งปันและการมีส่วนร่วมภายในสถานศึกษาและในสังคมภายนอกสถานศึกษา

๔) ส่งเสริมการเรียนรู้ ทักษะ และเจตคติกลุ่มสาระต่าง ๆ ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

๕) ส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคลในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๓.๒) จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตร (ปรุตม์ บุญศรีตัน, ๒๕๔๙, หน้า ๔๒) คือ การพัฒนาขั้น ๕ คือ

๑) เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีร่างกาย สุขภาพ พลานามัยที่แข็งแรง สมบูรณ์ส่วนคล่องแคล่ว ว่องไว มีพัฒนาการทางด้านร่างกายตามวัยและได้มาตรฐานสากล

๒) เพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้สึกโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้น

๓) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีสติปัญญา ความรู้และความสามารถและ การเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับตนเอง สังคมและโลกและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขในปัจจุบัน และอนาคต

๔) เพื่อพัฒนาแรงขับและคุณสมบัติทางจิตใจของผู้เรียน ได้แก่ อารมณ์ เจตคติ คุณธรรม ศิลธรรม และจริยธรรม

๕) เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีจิตสำนึกทั้งในทางกาย ทางวาจา และทางใจ (การคิด) เนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วย

๕.๑) มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาด้านร่างกาย ได้แก่ วิชาคหกรรมศาสตร์ วิชาพลานามัย วิชาสุขศึกษา เป็นต้น

๕.๒) ควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสริมสร้างและฝึกฝนร่างกายให้แข็งแรง เช่น วิชา พลศึกษาการกีฬา นันทนาการ เป็นต้น

๕.๓) ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาความรู้สึกนึกคิด ได้แก่ วรรณคดี ภาษาศาสตร์ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ชีววิทยา และนิเวศวิทยา เป็นต้น

๕.๔) ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาความคิดและการใช้สมอง ได้แก่ วิชาวรรณคดี คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

๕.๕) ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาอารมณ์ เจตคติ คุณธรรม ศิลธรรม และจริยธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

๕.๖) ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาจิตสำนึกและการใช้เหตุผลทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจได้แก่ วิชาศีลธรรม จริยธรรม และสุนทรียภาพ สังคมศึกษา สังคมวิทยา สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติศึกษา เป็นต้น

วิธีการสอนต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและสภาพของผู้เรียน ดังนั้น จะยึดหลักปฏิบัติตามอริยสัจสี่ และมรรคแปด (ปรุทม์ บุญศรีตัน, ๒๕๔๙, หน้า ๔๓) ดังนี้

๑) ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข

๒) ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยวิธีการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งวิธีการเรียนเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

๓) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

๔) จัดสภาพภายในห้องเรียนและบริเวณสถานศึกษาและสภาพแวดล้อมภายนอกให้เอื้อต่อการเรียนรู้และการเรียนด้วยตัวเองส่งเสริมการมีวินัยในตนเองและการมีสมาธิของผู้เรียนแต่ละคนและการเรียนเป็นกลุ่มในบางครั้งตามความเหมาะสมเพื่อส่งเสริมการเป็นคนดีในหมู่คณะ รู้จักแบ่งปันและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งส่งผลต่อการเป็นพลเมืองดีของชาติ รู้จักเสียสละแบ่งปัน การให้ และการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยต่อไป

๕) ให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษเป็นรายบุคคลและต้องส่งเสริมเด็กเรียนเก่งให้เจริญงอกงามทั้งความรู้สึกละและสติปัญญา

๖) คิดหาวิธีสอนและกิจกรรมและประสบการณ์ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน และสอดคล้องกับสื่อและเนื้อหา ความรู้และทักษะของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

๓.๓) ลักษณะของผู้สอน-ครู

๑) เป็นผู้ให้วิทยากร (สืบทายก) ได้แก่การให้ความรู้ทางวิชาการและการประกอบอาชีพแก่ผู้เรียนรวมถึงต้องหมั่นค้นคว้าและหาความรู้

๒) มีหน้าที่ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง (กัลยาณมิตร) คือ สอนให้รู้จักคิด มองความหมายของสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องรู้ดีแสดงออกอย่างมีเหตุผล มีความรับผิดชอบและรู้จักดำเนินชีวิตที่ดี

๓.๔) ผู้เรียน

๑) เป็นผู้ที่มีความเคารพและศรัทธาต่อครู

๒) เป็นผู้รับฟังคำแนะนำของครู

๓) เป็นผู้ที่มีความพร้อมและมีวุฒิภาวะ รู้จักใช้เหตุผลและคุณธรรมในการตัดสินใจ

๓.๕) การวัดและประเมินผล

ประเมินโดยวัดผลจากการกระทำของนักเรียน ด้วยการสังเกตพฤติกรรมด้วยการประพฤติปฏิบัติตนของนักเรียน

๔. การประเมินผลการศึกษาในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม

ในกระบวนการศึกษาตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นสามารถประเมินผลการศึกษาจากพัฒนาตามความมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการศึกษาถ้าพัฒนาศึกษาอบรมโดยครบถ้วนแล้ว จะทำให้มนุษย์มีอิสรภาพ ๔ ด้านด้วยกันคือ

๔.๑) อิสรภาพทางกาย ได้แก่ เมื่อมนุษย์ขาดแคลนปัจจัย ๔ ก็สามารถแก้ปัญหาทำให้มนุษย์มีปัจจัย ๔ โดยการจัดสรรสร้างขึ้นมาก็ให้มีอิสรภาพพื้นฐานของชีวิต

๔.๒) อิศรภาพทางสังคม ได้แก่เมื่อมนุษย์รู้จักประมาณในการเสพบริโภค พร้อมทั้งมีการเผื่อแผ่แบ่งปันกันในสังคมมีความสัมพันธ์กันด้วยไมตรี เรียกว่า มีอิสรภาพในทางสังคม เพราะไม่ต้องเบียดเบียนไม่ต้องข่มเหงเอารัดเอาเปรียบกัน

๔.๓) อิศรภาพทางจิตใจ ได้แก่ สามารถพัฒนาจิตใจให้มีอิสรภาพ โดยพ้นจากอำนาจ บีบบังคับของกิเลสมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีสมรรถภาพมีคุณธรรม และมีความร่าเริงเบิกบาน มีความสุขในท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อโอกาสในการพัฒนาเช่นนั้น

๔.๔) อิศรภาพทางปัญญาอันสูงสุด ได้แก่การพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำให้ชีวิตเป็นอิสระจากปัญหาแม้แต่ความเป็นไปผันผวนปรวนแปรในโลกและความทุกข์ในธรรมชาติก็ไม่สามารถครอบงำจิตใจของเขาได้

บทสรุป

“ปรัชญา” คือแนวคิด ส่วนการศึกษาเป็นการนำแนวคิดนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผลซึ่งความเชื่อแนวคิด ของคนนั้นแตกต่างกันไปความเชื่อดังกล่าวเรียกว่า “อุดมการณ์” ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู ก็เรียกว่า อุดมการณ์ในความเป็นครู ซึ่งอุดมการณ์นี้เองมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล ยึดมั่นถ้อยมั่นเพราะอุดมการณ์เสมือนหนึ่งแนวทางยึดหรือเข็มทิศ กำหนดการกระทำของคนบุคคลให้เป็นไปตามนั้น ๆ ทำนองเดียวกัน การให้การศึกษาแก่พลเมืองของชาติจะดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อ เช่นความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศึกษา แทนที่จะเรียก อุดมการณ์ กลับเรียก ปรัชญาทางการศึกษา เมื่อการพัฒนาการศึกษาไทยได้ลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานานแล้ว ขากการใช้ปรัชญาการศึกษาเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาไทยให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศนั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเองให้ดีเสียก่อน ดังนั้น เราควรเรียนรู้บริบทของการศึกษาไทยทั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำข้อผิดพลาดและบทเรียนที่ได้พัฒนาการศึกษาไทยในอนาคตให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ในประเทศไทยซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เมืองพุทธ” เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และทรงมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระศาสนาอุปถัมภ์ เช่นนี้แล้ว จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าประเทศไทยจำต้องมี “พุทธปรัชญา” เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังนั้น เราควรจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธปรัชญาด้วยเช่นกัน

บทที่ ๔

โครงสร้างและการจัดระบบการบริหารสถานศึกษา

บทนำ

การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นก้าวแรกของความพยายามที่จะลดความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ที่ส่งผลต่อบุคคลหลากหลายกลุ่ม ทั้งสตรี เด็ก ชาวชนบท คนยากจนในเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อยด้อยโอกาส และเด็กเป็นจนวนล้านๆคนที่ขาดโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนและไม่มีการทำงาน (ยูเนสโก, ๒๕๓๙) ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญต่อการศึกษาระดับพื้นฐานของประชาชนเพื่อเป็นฐานของการพัฒนา โดยเฉพาะฐานการสร้างความสามารถในการแข่งขันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและการสื่อสาร ที่นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ละประเทศจึงให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเท่าเทียมและโอกาสในการได้รับการศึกษาของประชาชน ในชาติให้มากขึ้นตามดัชนีความเจริญเติบโตของประเทศ การบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สนองตอบความต้องการของประเทศและประชาชนที่มีประสิทธิภาพ คุณภาพ เป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม จึงเป็นความจำเป็นที่แต่ละประเทศต่างคำนึงถึงและมุ่งมั่นเพื่อความสำเร็จ และสานต่อการจัดการศึกษาในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นตามทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีความอิสระ คล่องตัว และมีประสิทธิภาพ

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นครั้งแรกในมาตรา ๔๓ ความว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และสานต่อเจตนารมณ์ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๔๙ ความว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพหรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่งและการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น”

ในการนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๔ วรรค ๕ ได้บัญญัติให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานหมายถึงสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา ๙ (๒) บัญญัติถึงหลักการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ มาตรา ๓๙ กำหนดว่า ให้

กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

ในด้านการจัดการศึกษาของสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายสุชาติ ธาดาธำรงเวช) ได้มีนโยบายไว้ว่า “จัดการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับเยาวชนทุกคน เยาวชนหมายถึง เด็กตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จะต้องได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกันทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบท จัดโดยรัฐหรือเอกชน การศึกษาในระดับโรงเรียนควรมีความรู้ในหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้เด็กมีกรอบคิด มีวิธีคิดที่กว้างขวาง จินตนาการ พร้อมทั้งจะเผชิญกับ โลกสมัยใหม่ และเตรียมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๐๑๕ (พ.ศ.๒๕๕๘) โดยเมื่อจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จะต้องเป็นแรงงานที่มีคุณภาพ”

เนื่องจาก ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ประเทศไทยต้องเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียน ตามกฎบัตรอาเซียนเพื่อขับเคลื่อนการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน ทั้งด้านการรักษาและเพิ่มพูนสวัสดิภาพความมั่นคง เสถียรภาพ การเพิ่มความร่วมมือด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เป็นเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์และอาวุธที่มีอานุภาพทำลายล้างสูง ในด้านความมั่นคงของมนุษย์ มุ่งบรรเทาความยากจน และลดช่องว่างการพัฒนา ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านความร่วมมือด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต นับเป็นความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของอาเซียน ที่ร่วมมือและผนึกกำลังกันอย่างโดดเด่นท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในทุกภูมิภาคทั่วโลก ขณะเดียวกันแต่ละประเทศต่างก็มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ด้วยกระบวนการปฏิรูปการศึกษาที่จะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศและร่วมขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย ในการนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบาย ๕ ประการ เพื่อจัดทำแผนรองรับปฏิญญาอาเซียนดังกล่าว โดยสรุป ได้แก่ นโยบายการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารและเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาเซียน นโยบายการพัฒนาศักยภาพนักเรียน นักศึกษา และประชาชนให้มีทักษะที่เหมาะสม นโยบายการพัฒนามาตรฐานการศึกษาเพื่อส่งเสริมการหมุนเวียนของนักศึกษา ครู และอาจารย์ในอาเซียน นโยบายการเตรียมความพร้อมเพื่อเปิดเสรีการศึกษาในอาเซียน และนโยบายการพัฒนาเยาวชนเพื่อเป็นทรัพยากรสำคัญในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการเคลื่อนย้ายกันอย่างเสรีในอาเซียนครั้งนี้ จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพตามขนาดและความพร้อมของสถานศึกษา

ในด้านขนาดของสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (๒๕๕๔) ได้แบ่งขนาดของสถานศึกษาตามจำนวนนักเรียน ออกเป็น ๗ ขนาด คือ ขนาดที่ ๑ จำนวนนักเรียนน้อยกว่า ๑๒๐ คน ขนาดที่ ๒ จำนวนนักเรียนระหว่าง ๑๒๑-๒๐๐ คน ขนาดที่ ๓ จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๒๐๑-๓๐๐ คน

ขนาดที่ ๔ จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๓๐๑-๔๙๙ คน ขนาดที่ ๕ จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๕๐๐-๑,๔๙๙ คน ขนาดที่ ๖ จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๑,๕๐๐-๒,๔๙๙ คน ขนาดที่ ๗ จำนวนนักเรียน ตั้งแต่ ๒,๕๐๐ คน ขึ้นไป ในการนี้ ได้มีการจัดกลุ่มขนาดเป็นขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ โดยจำแนกขนาดสถานศึกษามัธยมศึกษา ขนาดเล็ก จำนวนนักเรียน ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน ขนาดกลาง จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๑,๐๐๐-๑,๔๙๙ คน ขนาดใหญ่ จำนวนนักเรียนระหว่าง ๑,๕๐๐-๒,๔๙๙ คน และขนาดใหญ่พิเศษ ตั้งแต่ ๒,๕๐๐ คน ขึ้นไป และจำแนกขนาดโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก จำนวน นักเรียนตั้งแต่ ๔๙๙ คน ลงมา ขนาดกลาง จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๕๐๐-๑,๔๙๙ คน ขนาดใหญ่ จำนวนนักเรียน ระหว่าง ๑,๕๐๐-๒,๔๙๙ คน ขนาดใหญ่พิเศษ จำนวนนักเรียน ตั้งแต่ ๒,๕๐๐ คนขึ้นไป

กฎหมายและระเบียบทางการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๔๓ ความว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๔๙ ความว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพหรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่งและการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น”

ในการนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้บัญญัติจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา ๑๒ บัญญัติว่า นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัวยุ องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา ๔ วรรค ๕ บัญญัติว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานหมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา๙ (๒) บัญญัติถึงหลักการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ มาตรา ๓๙ บัญญัติว่า ให้กระทรวงกระจายอำนาจ การบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

การบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑.ระดับกระทรวง หรือระดับนโยบาย มีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นคณะกรรมการนโยบาย มีหน้าที่เสนอนโยบาย แผนพัฒนามาตรฐาน และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเสนอแนะในการออกระเบียบ หลักเกณฑ์และประกาศที่เกี่ยวกับการบริหารสำนักงาน และมีสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทำหน้าที่รับผิดชอบงานเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการ โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒.ระดับเขตพื้นที่การศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา เป็นเขตบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดขึ้นจากการประกาศในราชกิจจานุเบกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา จากเกณฑ์ปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมด้านอื่น ปัจจุบัน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา โดยมีคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษามีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

นอกจากนั้น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.๒๕๔๖ ยังได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา นอกจากตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายดังกล่าวและกฎหมายอื่นแล้ว ยังให้มีอำนาจหน้าที่ดังนี้ (๑) อำนาจหน้าที่ในการบริหารและการจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (๒) อำนาจหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการ และจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกับสถานศึกษา (๓) รับผิดชอบในการพิจารณาแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาของสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (๔) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

ในการนี้ กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้ (๑) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้

สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น (๒) วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษา และแจ้งการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบ รวมทั้งกำกับ ตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว (๓) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา (๔) กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและในเขตพื้นที่การศึกษา (๕) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา (๖) ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคล เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการจัด และพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา (๗) จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษา และประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา (๘) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษารูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา (๙) ดำเนินการและประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา (๑๐) ประสาน ส่งเสริมการดำเนินงานของ คณะอนุกรรมการและคณะทำงานด้านการศึกษา (๑๑) ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะสำนักงานผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการในเขตพื้นที่การศึกษา และ (๑๒) ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการภายในเขตพื้นที่การศึกษาที่มีได้ระบุให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานใดโดยเฉพาะ หรือปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

นอกจากนั้น ยังมีองค์กรคณะกรรมการอีก ๒ คณะ กล่าวคือ (๑) คณะกรรมการนิเทศ ติดตาม และ ประเมินผลการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา ทำหน้าที่เกี่ยวกับการนิเทศ ติดตาม และประเมินผล การจัดการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และ (๒) คณะอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ประจำเขตพื้นที่การศึกษา ทำหน้าที่โดยรวมเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในเขตพื้นที่การศึกษา (อ.ก.ค.ศ. เขต พื้นที่การศึกษา)

กล่าวได้ว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีหน้าที่โดยตรงในการบริหารจัดการ กำกับ สนับสนุน ส่งเสริม ประสานงาน ติดตาม ประเมินผล การจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด ให้เป็นไปตามนโยบายและมาตรฐานคุณภาพการศึกษา

๓.ระดับสถานศึกษา สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา มีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมี กรรมการสถานศึกษาทำหน้าที่กำกับและสนับสนุนกิจการสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (๑) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย และแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนบริบทและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น (๒) จัดตั้งงบประมาณ และรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา (๓) พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของนักเรียน ชุมชนและท้องถิ่น (๔) จัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสมและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง (๕) ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด (๖) กำกับ ติดตาม ประเมินผลงานตามแผนงาน โครงการและประเมินผล การปฏิบัติงาน ตลอดจนการพิจารณาความดีความชอบ การพัฒนา และดำเนินการทางวินัยกับครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด (๗) ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา (๘) จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ความร่วมมือในการประเมินคุณภาพการศึกษาจากหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา รวมทั้งรายงานผลการประเมินต่อคณะกรรมการสถานศึกษา และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (๙) ส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาและสถาบันอื่นในชุมชน และท้องถิ่น และ (๑๐) ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในสถานศึกษาหรือตามที่ได้รับมอบหมายและตามที่กฎหมายกำหนด

ทั้งนี้ ได้มีการจำแนกการบริหารจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ออกเป็น ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป รวมทั้ง หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ.๒๕๕๐ ได้กำหนดให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณากระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และบริหารงานทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาแล้วแต่กรณี

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า เป็นการจัดการศึกษาที่รัฐต้องจัดให้กับผู้เรียนและหรือประชาชนทุกคนอย่างมีคุณภาพ เสมอภาค และมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นฐานของการพัฒนาประเทศ ที่หน่วยจัดการศึกษาหรือสถานศึกษาต้องเป็นสถานศึกษาที่มีขนาดและความพร้อม ในการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ที่ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

โครงสร้างการบริหารงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดและส่งเสริมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโรงเรียนในความรับผิดชอบ ๓๑,๕๐๑ โรงเรียน/๗๖ ศูนย์การศึกษาพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ๑๘๕ แห่ง มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑) จัดทำข้อเสนอนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษา มาตรฐานการจัดการศึกษา และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒) กำหนดหลักเกณฑ์ แนวทาง และดำเนินการเกี่ยวกับการสนับสนุนทรัพยากร การจัดตั้งจัดสรรทรัพยากร และบริหารงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๓) พัฒนาระบบการบริหารและส่งเสริมประสานงานเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศการนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ในการเรียนการสอน รวมทั้งส่งเสริมการนิเทศ การบริหาร และการจัดการศึกษา

๔) ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเขตพื้นที่การศึกษา

๕) พัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับดูแลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ และประสานส่งเสริมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นของเขตพื้นที่การศึกษา

๖) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๗) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งส่วนราชการตามกฎหมายกระทรวงได้ ๑๐ ส่วนราชการ ดังนี้

๑) สำนักอำนวยการ

๒) สำนักการคลังและสินทรัพย์

๓) สำนักติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๔) สำนักทดสอบทางการศึกษา

๕) สำนักเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน

๖) สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๗) สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

๘) สำนักพัฒนานวัตกรรมจัดการศึกษา

๙) สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ

๑๐) สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

นอกจากส่วนราชการตามกฎหมายกระทรวง การแบ่งส่วนราชการดังกล่าว ยังมีส่วนราชการที่กำหนดให้มีในหน่วยงานคือ หน่วยตรวจสอบภายในกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร และยังได้กำหนดให้มีส่วนราชการภายในเพิ่มเติมคือ สำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักพัฒนาการศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสถาบันภาษาอังกฤษ

๒. โครงสร้างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีภารกิจในการประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการและกฎหมายอื่น ๆ โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบการปฏิบัติราชการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแบ่งส่วนราชการออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มอำนวยการ
- ๒) กลุ่มบริหารงานบุคคล
- ๓) กลุ่มนโยบายและแผน
- ๔) กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา
- ๕) กลุ่มส่งเสริมสถานศึกษาเอกชน
- ๖) กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการศึกษา

นอกจากส่วนราชการตามประกาศกระทรวงการแบ่งส่วนราชการดังกล่าว ยังมีส่วนราชการที่กำหนดให้มีในหน่วยงาน คือ หน่วยตรวจสอบภายใน

๓. โครงสร้างสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สถานศึกษามีการแบ่งโครงสร้างภายในตามกฎหมาย และเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษากำหนด ซึ่งสถานศึกษาจะต้องแบ่งส่วนราชการเป็นกลุ่ม ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับการกระจายอำนาจทางการศึกษา คือ ครอบคลุมใน ๔ งาน คือ งานวิชาการงานงบประมาณ งานบริหารงานบุคคล และงานบริหารทั่วไป

ขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษา

สถานศึกษามีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบการบริหารงานของสถานศึกษาที่มีโครงสร้างการบริหารงานตามกฎหมายที่มีขอบข่ายภารกิจที่กำหนดซึ่งการแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาเป็นไปตามกฎหมายและระเบียบที่คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษากำหนด ซึ่งจะแบ่งส่วนราชการเป็นกลุ่ม หรือฝ่าย หรืองาน ตลอดจนกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการ ซึ่งจะต้อง

ครอบคลุมขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณการบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ซึ่งมีขอบข่ายและภารกิจดังต่อไปนี้

๑. ด้านบริหารงานวิชาการ มีภาระหน้าที่ ๑๗ หน้าที่ด้วยกันคือ

- ๑) การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น
- ๒) การวางแผนงานด้านวิชาการ
- ๓) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา
- ๔) การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา
- ๕) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- ๖) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน
- ๗) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา
- ๘) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้
- ๙) การนิเทศการศึกษา
- ๑๐) การแนะแนว
- ๑๑) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา
- ๑๒) การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ
- ๑๓) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น
- ๑๔) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุวชน องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา
- ๑๕) การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา
- ๑๖) การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา
- ๑๗) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

๒. ด้านบริหารงานงบประมาณ มีภาระหน้าที่ ๒๒ หน้าที่ด้วยกันคือ

- ๑) การจัดทำแผนงบประมาณและคำขอตั้งงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี
- ๒) การจัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงินตามที่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยตรง
- ๓) การอนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร

๑๐๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

- ๔) การขอโอนและการขอเปลี่ยนแปลงงบประมาณ
- ๕) การรายงานผลการเบิกจ่ายงบประมาณ
- ๖) การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ
- ๗) การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้ผลผลิตจากงบประมาณ
- ๘) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
- ๙) การปฏิบัติงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการศึกษา
- ๑๐) การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา
- ๑๑) การวางแผนพัสดุ
- ๑๒) การกำหนดรูปแบบรายการ หรือคุณลักษณะเฉพาะของครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้างที่ใช้เงินงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วแต่กรณี
- ๑๓) การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำและจัดหาพัสดุ
- ๑๔) การจัดหาพัสดุ
- ๑๕) การควบคุมดูแล บำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ
- ๑๖) การจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สิน
- ๑๗) การเบิกเงินจากคลัง
- ๑๘) การรับเงิน การเก็บรักษาเงิน และการจ่ายเงิน
- ๑๙) การนำเงินส่งคลัง
- ๒๐) การจัดทำบัญชีการเงิน
- ๒๑) การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน
- ๒๒) การจัดทำหรือจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

๓. ด้านบริหารงานบุคคล มีภาระหน้าที่ ๒๐ หน้าที่ด้วยกันคือ

- ๑) การวางแผนอัตรากำลัง
- ๒) การจัดสรรอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
- ๓) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
- ๔) การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้น การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
- ๕) การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน
- ๖) การลาทุกประเภท

- ๗) การประเมินผลการปฏิบัติงาน
  - ๘) การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ
  - ๙) การสั่งพักราชการและการสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน
  - ๑๐) การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ
  - ๑๑) การอุทธรณ์และการร้องทุกข์
  - ๑๒) การออกจากราชการ
  - ๑๓) การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ
  - ๑๔) การจัดทำ บัญชีรายชื่อและให้ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
  - ๑๕) การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
  - ๑๖) การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ
  - ๑๗) การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ
  - ๑๘) การส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
  - ๑๙) การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต
  - ๒๐) การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
- การดำเนินการที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยกรนั้น

๔. ด้านบริหารงานบริหารทั่วไป มีภาระหน้าที่ ๒๒ หน้าที่ด้วยกันคือ

- ๑) การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ
- ๒) การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา
- ๓) การวางแผนการบริหารงานการศึกษา
- ๔) งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน
- ๕) การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร
- ๖) การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน
- ๗) งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- ๘) การดำเนินงานธุรการ
- ๙) การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม
- ๑๐) การจัดทำสำมะโนผู้เรียน
- ๑๑) การรับนักเรียน

- ๑๒) การเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา
- ๑๓) การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย
- ๑๔) การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษ
- ๑๕) การทัศนศึกษา
- ๑๖) งานกิจการนักเรียน
- ๑๗) การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา
- ๑๘) การส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กรหน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา
- ๑๙) งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น
- ๒๐) การรายงานผลการปฏิบัติงาน
- ๒๑) การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน
- ๒๒) แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงโทษนักเรียน

นโยบายทางการศึกษา

๑. นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ ๒๕๕๙

- ๑) เร่งรัดปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบและกระบวนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งระบบ ให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ให้สำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม
- ๒) เร่งพัฒนาความแข็งแกร่งทางการศึกษา ให้ผู้เรียนทุกระดับทุกประเภท รวมถึงเด็กพิการและด้อยโอกาส มีความรู้และทักษะแห่งโลกยุคใหม่ควบคู่กันไป โดยเฉพาะทักษะการอ่าน เขียน และการคิด เพื่อให้มีความพร้อมเข้าสู่การศึกษาระดับสูงและโลกของการทำงาน
- ๓) เร่งปรับระบบสนับสนุนการจัดการศึกษาที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน มีการประสานสัมพันธ์กับเนื้อหา ทักษะ และกระบวนการเรียนการสอน ประกอบไปด้วย มาตรฐานและการประเมินหลักสูตรและการสอน การพัฒนาทางวิชาชีพและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้
- ๔) ยกระดับความแข็งแกร่งมาตรฐานวิชาชีพครูและผู้บริหารสถานศึกษา ให้ครูเป็นผู้ที่มีความสามารถและทักษะที่เหมาะสมกับการพัฒนาการเรียนของผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการบริหารจัดการ และเป็นผู้นำทางวิชาการ ครูและผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนสร้างความมั่นใจและไว้วางใจ ส่งเสริมให้รับผิดชอบต่อผลที่เกิดกับนักเรียน ที่สอดคล้องกับวิชาชีพ

๕) เร่งสร้างระบบให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นองค์กรคุณภาพที่แข็งแกร่งและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การให้บริการที่ดี มีความสามารถรับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพและมาตรฐานได้เป็นอย่างดี

๖) เร่งรัดปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็งมีแรงบันดาลใจและมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ชัดเจน เป็นสถานศึกษาคุณภาพและมีประสิทธิภาพที่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล

๗) สร้างระบบการควบคุมการจัดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่มีข้อมูล สารสนเทศ และข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนอย่างพร้อมบริบูรณ์ และมีนโยบายการติดตามประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม

๘) สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงาน ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การให้บริการที่ดี ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เร่งรัดการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ปรับปรุงระบบของโรงเรียนให้เป็นแบบร่วมคิดร่วมทำ การมีส่วนร่วมและการประสานงาน สามารถใช้เครือข่ายการพัฒนาการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพ กลุ่มบุคคล องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน และองค์กรสังคมอื่น

๙) เร่งปรับปรุงระบบการบริหารงานบุคคล มุ่งเน้นความถูกต้องเหมาะสม เป็นธรรม ปราศจากคอร์รัปชัน ให้เป็นปัจจัยหนุนในการเสริมสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพ ขวัญและกำลังใจสร้างภาวะจูงใจ แรงบันดาลใจ และความรับผิดชอบในความสำเร็จตามภาระหน้าที่

๑๐) มุ่งสร้างพลเมืองดีที่ตื่นตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ และทำให้การศึกษานำการแก้ปัญหาสำคัญของสังคมรวมทั้งปัญหาการคอร์รัปชัน

๑๑) ทุ่มมาตรการเพื่อยกระดับคุณภาพสถานศึกษาที่พัฒนาแล้ว และโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่ได้คุณภาพ เพื่อไม่ให้ผู้เรียนต้องเสียโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล บนพื้นฐานของความเป็นไทย

๒. นโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้

กิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่โรงเรียนสามารถจัดอย่างหลากหลายเพื่อช่วยเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ ความมีน้ำใจต่อกัน การทำงานเป็นทีม และกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ค้นหา ศักยภาพและความชอบของตนเอง เพราะมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนมีความพิเศษ มีความสามารถในแบบฉบับของตนเอง กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตามความถนัด ความสนใจความต้องการ ทั้งปฏิบัติด้วยตนเอง หรือปฏิบัติเป็นกลุ่ม เป็นทีม โดยการปฏิบัติกิจกรรมไม่จำเป็นต้องเปิดให้เฉพาะผู้เรียนห้องเดียวกัน หรือระดับชั้นเดียวกัน บางกิจกรรมสามารถศึกษา หรือปฏิบัติร่วมกันหลาย

ระดับชั้นได้ เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักการปรับตัว การช่วยเหลือดูแลกัน การมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลายช่วงวัยโดยเป็น การจำลองสภาพจริงในสังคม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ซึ่งจะยิ่งช่วยเพิ่มทักษะในการแก้ปัญหาให้กับเด็กไทย การจัด กิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”

แนวคิดการ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” เป็นการจัดกิจกรรมโดยให้นักเรียนทุกคนได้เรียนรู้ ร่วมกัน ครูจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา ชี้แนะ ช่วยเหลือนักเรียนให้ ประสบผลสำเร็จ และนักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้เป็นทีม หรือจากกลุ่มเพื่อนมากขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ ลักษณะนี้ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ภายใต้แนวคิด ดังนี้

- ๑) กิจกรรมเป็นทางเลือก สนองตอบความสนใจความถนัดของผู้เรียนอย่างหลากหลาย
  - ๒) เรียนรู้หลักการ สร้างความรู้ผ่านกระบวนการและกิจกรรม (Process and Content)
  - ๓) ลงมือปฏิบัติและสร้างความรู้ในบรรยากาศที่อบอุ่น อิสระ และปลอดภัย
  - ๔) ปรับบทบาทครูจากการเป็นผู้สอนเป็นผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะ (Coach & Mentor)
  - ๕) ครูผู้สอนควรใช้วิธีการประเมินผลที่หลากหลาย และเป็นการประเมินตามสภาพจริง
- วิเคราะห์คุณภาพและพัฒนาการของนักเรียน มากกว่าการประเมินนักเรียนจากการสอบเท่านั้น

หลักการนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”

นโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” คือ การลดเวลาเรียน ภาควิชาการลง แต่ต้องไม่กระทบ เนื้อหาหลักที่เด็ก ๆ ควรเรียนรู้ ซึ่งครูต้องใช้ความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้ให้นักเรียนได้สาระที่ต้องรู้ ครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จากนโยบายการลดเวลาเรียนดังกล่าวจึงนำมาสู่การปฏิบัติ โดย กำหนดให้เรียนภาควิชาการถึงเวลา ๑๔.๓๐ น. ส่วน เวลา ๑๔.๓๐น. - ๑๕.๓๐ น. เป็นกิจกรรมตามนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรม สร้างเสริมสมรรถนะและการเรียนรู้ กิจกรรมสร้างเสริมคุณลักษณะและค่านิยม และกิจกรรมสร้างเสริมทักษะ การทำงาน การดำรงชีพ และทักษะชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพ

การบริหารจัดการด้านหลักสูตรและโครงสร้างเวลาเรียน

โรงเรียนต้องวางแผนดำเนินการปรับโครงสร้างหลักสูตรและเวลาเรียนตามนโยบาย “ลดเวลา เรียน เพิ่มเวลารู้” ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ เนื่องจากการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา จัด โครงสร้างหลักสูตรเป็นปีการศึกษา โรงเรียนจึงยังคงใช้โครงสร้างหลักสูตรเดิม แต่ได้ดำเนินการปรับลดเวลา เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ ตามนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” คือ เวลา ๐๘.๓๐ น. - ๑๔.๓๐ น. เรียนภาควิชาการ ส่วนในช่วงเวลา ๑๔.๓๐ - ๑๕.๓๐ น. เป็นการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่ม เวลารู้” ๔H ประกอบด้วย Head Heart Hand Health

การจัดกิจกรรม ๔H (Head Heart Hand Health) สู่การปฏิบัติ

การจัดกิจกรรม ๔H (Head Heart Hand Health) สู่การปฏิบัตินั้น โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และตามความต้องการ ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมสร้างเสริมสมรรถนะและการเรียนรู้ กิจกรรมสร้างเสริมคุณลักษณะและค่านิยม และกิจกรรมสร้างเสริมทักษะการทำงาน การดำรงชีพ และทักษะชีวิตในช่วงเวลา ๑๔.๓๐ – ๑๕.๓๐ น.

การวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรม ๔H

การวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรม ๔H โดยใช้วิธีการวัดประเมินผลอย่างหลากหลาย สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เน้นการประเมินจากสภาพจริง ประเมินความก้าวหน้า และพัฒนาการของนักเรียนเป็นรายบุคคล ใช้แบบประเมินพฤติกรรม แบบประเมินผลงาน โดยใช้เกณฑ์ระดับคุณภาพ และแบบประเมินความพึงพอใจ

การนิเทศภายใน เพื่อสนับสนุนกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”

การนิเทศภายในเพื่อสนับสนุนกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” โดยดำเนินการสร้างความเข้าใจแก่คณะครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนร่วมกัน มีการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทบทวนการทำงาน (AAR) อย่างสม่ำเสมอ และอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐

การเตรียมการศึกษาไทยเพื่อก้าวเข้าสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ มีปัจจัยหลายอย่างที่ต้องคำนึงถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรายังมีคนอีกจำนวนมากที่อยู่ในระบบ ๑.๐, ๒.๐, ๓.๐ ดังนั้น การจะเปลี่ยนแปลงต้องเป็นการก้าวทีละก้าวจึงจะเกิดความยั่งยืนได้ ในส่วนของการเตรียมการศึกษาจะต้องมีการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จัดหลักสูตรให้ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม พร้อมทั้งปรับปรุงตำราให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในความเป็นจริงต้องยอมรับว่ามีการเปลี่ยนหลักสูตรบ้างแล้ว แต่ไม่ได้เปลี่ยนตำราตามไปด้วย อีกทั้งยังมีครูผู้สอนเพียงร้อยละ ๒ เท่านั้น ที่มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น สิ่งที่เราควรจะต้องดำเนินการคือ การปรับปรุงตำราเรียนให้สอดคล้องกับหลักสูตร ซึ่งขณะนี้กำลังเตรียมการเพื่อจะให้มีการให้คะแนนตำราเรียน เช่น ตำราที่ดีก็จะได้ ๕ ดาว เป็นต้น พร้อมทั้งจะจัดอบรมชี้แจงแก่ผู้จัดพิมพ์ตำราทั้งหมดในช่วงเดือนตุลาคมนี้ด้วย นอกจากนี้ต้องเปลี่ยนระบบการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะการคิดเป็นวิเคราะห์เป็นตามทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ แต่หากยังไม่ปรับให้มีข้อสอบแบบอัตนัยเรื่องนี้ก็คงจะเกิดขึ้นยาก ในขณะเดียวกันต้องปรับการอบรมครูให้ตรงกับความต้องการในการนำความรู้ไปใช้ตลอดจนให้วิทยฐานะแก่ครูสอนดีหรือครูที่สนใจเด็กเพื่อยกย่องชมเชย สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการ

ควบคู่ไปด้วยกันสำหรับแนวทางสร้างนวัตกรรมด้านการศึกษาที่จะต่อยอดไปสู่การนำไปใช้นั้น ต้องยอมรับว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นแหล่งรวมคนเก่ง จึงสามารถสร้างนวัตกรรมได้ไม่ยากนัก ส่วนระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานได้มอบแนวทางแก่เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วว่า วิธีที่ดีที่สุดที่จะ ทำให้เด็กสร้างนวัตกรรมได้ คือ การใช้รูปแบบนำเสนอโครงการที่ใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และ คณิตศาสตร์เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่น เช่น การผลิตกระแสไฟฟ้าจากโซลาร์เซลล์ ซึ่งจะทำให้เด็กสนุกกับ การหาคำตอบ ชอบที่จะเรียน ชอบที่จะได้ปฏิบัติ จากนั้นให้ส่งผลงานมาประกวด หากผลงานใดผ่านเกณฑ์ก็ จะสนับสนุนงบประมาณเพื่อนำไปผลิตใช้จริงในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้เรียน

การพัฒนาประเทศให้ก้าวไปสู่อุไทยแลนด์ ๔.๐ นั้น สิ่งสำคัญคือเราทุกคนจำเป็นต้องหาปัญหาให้ ลึกและชัดเจน ยอมรับข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น มิฉะนั้นจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ เพราะเราจะไม่ รู้ตัวเองว่าอยู่ตรงไหนที่จะก้าวต่อไป ซึ่งในการบริหารงานกระทรวงศึกษาธิการก็เช่นเดียวกัน ก่อนที่จะ ดำเนินการในเรื่องใด ๆ ก็ตาม จำเป็นจะต้องให้ผู้คนที่กระทรวงเห็นสอดคล้องยอมรับกันก่อนที่จะดำเนินการ เรื่องใด ๆ ออกไป มิฉะนั้นจะเกิดการต่อต้าน ทั้งนี้ หลักการแก้ปัญหาในสภาวะวิกฤต มี ๒ ด้าน คือ ประการ แรก ต้องสร้างให้คนในองค์กรรับทราบข้อเท็จจริงในสภาวะวิกฤตนั้นๆ ก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการต่อต้าน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่องใด ๆ ประการที่สอง การทำงานในสภาวะวิกฤติ การสั่งงาน การหาข้อมูล ต้องลง ลึกและลงไปหาผู้ปฏิบัติเพื่อเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกจริงและถูกต้องที่จะนำมาแก้ไขปัญหา ซึ่งทำให้เรา รับทราบข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เป็นประเด็นปัญหาของการศึกษาไทย จากนั้นจึงนำมากำหนดเป็น ๖ ยุทธศาสตร์ ของกระทรวงศึกษาธิการ คือ หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้, การผลิตและพัฒนาครู, การผลิตและพัฒนา กำลังคนและงานวิจัย, การประเมินและการพัฒนามาตรฐานการศึกษา ICT เพื่อการศึกษา และการบริหาร จัดการ รวมทั้ง ๓๒ ประเด็นเร่งด่วนของปัญหา แล้วจึงนำปัญหาต่างๆ ทั้งหมดมาคลี่ออกเพื่อแก้ไขให้ตรงจุด หารายละเอียดของปัญหานั้นๆ ให้เจอ โดยนำหลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เข้ามาช่วย แก้ปัญหา ดังภาพที่ ๔.๑

ภาพที่ ๔.๑ ปัญหาการศึกษาไทย

ดังนั้นหากโครงการใดที่ตอบโจทย์ "มรรค" คือ ได้กำหนดให้เห็นชัดเจนถึงแนวปฏิบัติที่นำไปสู่การแก้ไขประเด็นปัญหา ก็ส่งผลให้สามารถดำเนินการตามนโยบายต่างๆ ภายใต้งบประมาณ ๕ แสนกว่าล้านบาทของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากประเด็นปัญหาของการศึกษาไทย (ตามภาพข้างต้น) แล้ว ในการประชุมรัฐมนตรีศึกษาอาเซียนเมื่อเร็วๆ นี้ ก็เห็นพ้องกันว่า สภาพแวดล้อมทางการศึกษาของอาเซียนในปัจจุบัน "ห้องเรียน" ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ ส่วน "ครูผู้สอน" ผลิตมาจากหลักสูตรที่ใช้สำหรับการสอนในศตวรรษที่ ๒๐ ในขณะที่ "นักเรียน" ยุคปัจจุบัน ต้องมีทักษะสำหรับการทำงานและการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเด็กเหล่านี้ถือเป็นผู้ Native Digital ส่วนครูที่เป็น Immigrant Digital ก็จึงจำเป็นต้องถือสมาร์ตโฟนไปพร้อมกับเด็กได้ด้วย ดังนั้น เราจำเป็นต้องยอมรับสภาพและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และคำนึงว่าเรายังคงมีปัญหาดังกล่าวในการจัดการศึกษาของประเทศหลายด้าน เช่น ประชาชนและนักเรียนไทยยังคงใช้ภาษาอังกฤษไม่เก่งหรือนักเรียนมีเวลาเรียนชั่วโมงเรียนต่อปีสูงเป็นอันดับต้นของโลก อีกประเด็นปัญหาที่สำคัญ คือ ภาพรวมอัตราค่าจ้างครู ซึ่งขณะนี้อัตราครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) ทั้งประเทศเกินอัตราค่าจ้างถึง ๘,๙๖๓ อัตรา ส่วนครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) และครูการศึกษาพิเศษทั่วประเทศ กลับขาดอัตราค่าจ้างถึง ๘,๖๔๔ อัตรา และ ๕,๕๒๙ อัตราตามลำดับ ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการเกลี้ยอัตราค่าจ้างครู ไม่ง่ายเท่ากับวงการบริหารที่จะออกคำสั่งย้ายได้โดยเร็ว เพราะในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบต่างๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะกฎระเบียบที่คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) กำหนด อีกทั้งการบริหารจัดการที่จะต้องคำนึงถึงสภาพของโรงเรียนขนาดเล็กด้วย เพราะปัจจุบันเรามีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนที่มีนักเรียน

ไม่เกิน ๒๐ คน จำนวน ๑,๐๗๒ แห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่มีนักเรียน ๐ คน จำนวน ๒๐๗ แห่ง นักเรียน ๑ คน ๘ แห่ง นักเรียน ๒ คน ๒๐ แห่ง กรณีนี้ทำให้เสียอัตราการรักษากรุณาผู้บริหารโรงเรียนและครู ซึ่งกฎระเบียบระบุว่าโรงเรียนที่ไม่มีนักเรียนทั้ง ๒๐๗ โรงเรียน จึงสามารถยุบโรงเรียนได้หลังจาก ๑ ปีการศึกษาไปแล้ว

๔. การศึกษาไทย ๔.๐

การเตรียมการศึกษาไทยเพื่อก้าวเข้าสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ มีปัจจัยหลายอย่างที่ต้องคำนึงถึงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรายังมีคนอีกจำนวนมากที่อยู่ในระบบ ๑.๐, ๒.๐, ๓.๐ ดังนั้น การจะเปลี่ยนแปลงต้องเป็นการก้าวที่ละก้าวจึงจะเกิดความยั่งยืนได้ โดยได้ยกตัวอย่างพัฒนาการศึกษาของประเทศสิงคโปร์ ซึ่งได้เริ่มการปฏิรูปการศึกษาเมื่อปี ค.ศ.1959 โดยกระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์ได้กำหนดนโยบาย 2 ภาษา (Bilingual Policy) และสร้างทักษะด้านวิชาชีพเพื่อเศรษฐกิจเชิงอุตสาหกรรม พร้อมทั้งมีการพัฒนาความสามารถด้านการศึกษาและจัดให้มี Thinking School โดยหลักการสำคัญด้านการศึกษาของสิงคโปร์ คือ การใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาของการศึกษา การใช้วิทยาศาสตร์เพื่อศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ การใช้คณิตศาสตร์เพื่อพัฒนาความสามารถทางสติปัญญา/ด้านการคิด การใช้เหตุผล และหลักสูตรวิชาคณิตศาสตร์ที่เน้นการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ สำหรับประเทศไทยควรต้องดำเนินการเตรียมการวางแผนการศึกษาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จัดหลักสูตรให้ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม พร้อมทั้งปรับปรุงตำราให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในความเป็นจริงต้องยอมรับว่ามีการเปลี่ยนหลักสูตรบ้างแล้ว แต่ไม่ได้เปลี่ยนตำราตามไปด้วย อีกทั้งยังมีครูผู้สอนเพียงร้อยละ ๒ เท่านั้น ที่มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น สิ่งที่เราควรจะต้องดำเนินการคือ การปรับปรุงตำราเรียนให้สอดคล้องกับหลักสูตร ซึ่งขณะนี้กำลังเตรียมการเพื่อจะให้มีการให้คะแนนตำราเรียน เช่น ตำราที่ดีก็จะได้ ๕ ดาว เป็นต้น พร้อมทั้งจะจัดอบรมชี้แจงแก่ผู้จัดพิมพ์ตำราทั้งหมดในช่วงเดือนตุลาคมนี้ด้วย นอกจากนี้ต้องเปลี่ยนระบบการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะการคิดเป็นวิเคราะห์ เป็นตามทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ แต่หากยังไม่ปรับให้มีข้อสอบแบบอัตนัยเรื่องนี้ก็อาจจะเกิดขึ้นยาก ในขณะเดียวกันต้องปรับการอบรมครูให้ตรงกับความต้องการในการนำความรู้ไปใช้ ตลอดจนให้วิทยฐานะแก่ครูสอนดีหรือครูที่สนใจเด็กเพื่อยกย่องชมเชย สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วยกัน

ดังนั้น การที่ประเทศจะเป็น Thailand ๔.๐ ได้ ทุกอย่างต้องผ่านการวางแผนเพื่อสร้างสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่ดี และต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก เพราะกว่าจะเห็นผลต้องใช้เวลาาน เปรียบดังการปลูกต้นไม้ ที่จะต้องมีการเตรียมดินให้ดี มีเมล็ดพันธุ์ที่ดี และต้องเฝ้าดูแลรดน้ำพรวนดิน เพื่อให้ต้นไม้งิเจริญเติบโตขึ้นมาได้ ทุกอย่างต้องใช้เวลาและต้องดำเนินงานหลายส่วนไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

สร้างนวัตกรรมในการขับเคลื่อนประเทศ ขณะนี้เราต้องกลับมาดูว่าสิ่งที่ผลิตกันอยู่เป็นนวัตกรรมหรือเป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์เท่านั้น เพราะนวัตกรรมที่ถูกต้องจริงๆ ต้องสามารถขยายผลในเชิงพาณิชย์ได้ สำหรับแนวทางสร้างนวัตกรรมด้านการศึกษาที่จะต่อยอดไปสู่การนำไปใช้นั้น ต้องยอมรับว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นแหล่งรวมคนเก่ง จึงสามารถสร้างนวัตกรรมได้ไม่ยากนัก ส่วนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มอบแนวทางแก่เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วว่า วิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้เด็กสร้างนวัตกรรมได้ คือ การใช้รูปแบบนำเสนอโครงการที่ใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่น การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากเวอร์ชัน ๓.๐ เป็นเวอร์ชัน ๔.๐ หรือจากประเทศที่ขับเคลื่อนด้วยการผลิต “เชิงอุตสาหกรรมหนัก” ไปสู่การขับเคลื่อนด้วย “เทคโนโลยีและนวัตกรรม” เพื่อหนีกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ที่ไทยติดอยู่เป็นเวลานานคือ พิมพ์เขียวที่รัฐบาลกางขึ้นบนโต๊ะและวางเป้าหมายที่จะปรับโครงสร้างประเทศให้ก้าวสู่ยุค ๔.๐ ภายใน ๓-๕ ปีนับจากนี้ หัวใจสำคัญของประเทศไทยในยุค ๔.๐ คือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมเปลี่ยนการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรมเปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมและเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าภาคบริการมากขึ้น

บทสรุป

การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและสร้างทักษะของบุคคลให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข มีพฤติกรรมใฝ่รู้ที่จะเป็นพลังปัญญาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีช่วยขัดเกลาให้คนละอายต่อบาป มีทักษะในการประกอบอาชีพ เคารพกฎหมาย รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติ ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อีกทั้งสามารถช่วยสร้างสรรค์สังคมและพัฒนาประเทศชาติ ในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย การศึกษาไทยได้มีการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขมาโดยตลอด แต่ยังมีปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษา และการบริหารการศึกษาหลายประการ ซึ่งนอกจากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ประเทศไทยในปัจจุบันยังประสบวิกฤตการศึกษาหลายประการ การแก้ปัญหาวิกฤตดังกล่าวจำต้องอาศัยปัจจัยแห่งความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา การออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ การที่ประเทศไทยจะแก้ปัญหการศึกษาได้นั้น ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญและหันมาร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่อให้การพัฒนาทางการศึกษาเป็นไปอย่างดี โดยจะมีส่วนทำให้บุคลากรของประเทศนั้นมีความรู้ ความสามารถ และมีคุณภาพมากขึ้น เพื่อที่จะช่วยกันพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ต่อไป สาเหตุที่ทำให้การศึกษาของไทยพัฒนาช้าเนื่องมาจากการเรียนการสอนในโรงเรียนก็ไม่มีมาตรฐานเดียวกัน เครื่องมืออุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนก็แตกต่างกันมาก ไม่ว่าจะ

โรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน หรือโรงเรียนเอกชน ต่างจังหวัดนั้นไม่มีอุปกรณ์การสอนเลยในขณะที่กรุงเทพฯ มีมากมาย ทำให้เด็กมีมาตรฐานไม่เหมือนกันอยู่แล้ว และนำเกณฑ์เดียวกันมาวัดทำให้เกิดความล้มเหลวทางการศึกษา และในโรงเรียนก็ไม่ได้สอนเต็มที่เพราะต้องการให้นักเรียนมาเรียนพิเศษอันนำมาซึ่งรายได้เพิ่ม สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาซ้ำของระบบการศึกษาอีกอย่างหนึ่งคือสถาบันกวดวิชา จะเห็นได้ว่าเป็นที่น่าสนใจมาก มีผู้เรียนเยอะเสียค่าเล่าเรียนแพงมาก แต่ธุรกิจพวกนี้ก็ยังอยู่ได้ แสดงว่ามีคนเรียนมากขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าหากมีการสอนที่ดีในโรงเรียนแล้วเด็กก็ไม่ต้องมาเรียนพิเศษมากมายขนาดนั้น จากปัญหาที่กล่าวมาในข้างต้น มีทั้งสาเหตุหลักและสาเหตุรองหลายประการที่ทำให้การพัฒนาการศึกษาของไทยยังไม่ถึงไหน พัฒนาได้ช้าแต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่ายังไม่สายเกินไปที่จะผ่าตัดการศึกษาของไทยให้ดีขึ้น ทั้งนี้การแก้ปัญหาการศึกษาบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือร่วมใจกันทั้งระบบ เริ่มตั้งแต่ผู้ที่จะมากำกับดูแลงานทางด้านการศึกษา รัฐบาลจะต้องแต่งตั้งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ทางด้านการศึกษาจริง ๆ มารับผิดชอบ นอกจากนี้การกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนจะต้องกำหนดให้มีหัวข้อวิชาคุณธรรม จริยธรรมไว้ในทุกหลังสูตรทุกระดับ จะต้องเพิ่มขวัญและกำลังใจให้กับครู การเลื่อนวิทยฐานะของครูต้องมีความเหมาะสมและเป็นธรรม และที่สำคัญในส่วนของผู้ปกครอง สื่อมวลชน สถาบันทางศาสนา ต้องแสดงบทบาทและหน้าที่ในการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาการศึกษาได้ด้วย หากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทและหน้าที่และร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจัง ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาของไทยจะพัฒนาได้อย่างไม่ช้าเหมือนที่ผ่านมา

บทที่ ๕

พระราชบัญญัติการศึกษา

บทนำ

ในสังคมของมนุษย์นั้นมีความหลากหลายที่มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านความคิดเห็นและพฤติกรรมต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบหรือกติการ่วมกัน เพื่อเป็นบรรทัดฐานสำคัญในการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ และช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคม ไม่ให้เกิดความวุ่นวาย กฎหมายมีความสำคัญต่อสังคมในด้านต่าง ๆ โดยสร้างความเป็นระเบียบและความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมและประเทศชาติ เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมทุกคนจำเป็นต้องมีบรรทัดฐาน ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติยึดถือเพื่อความสงบเรียบร้อย ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ พลเมืองไทยทุกคนต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมาย ก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม คนเราทุกคนย่อมต้องการความยุติธรรมด้วยกันทั้งสิ้น และเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปในทางใดหรือคุณภาพของพลเมืองเป็นอย่างไร จำเป็นต้องมีกฎหมายออกมาใช้บังคับ เพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี โดยรัฐเป็นผู้จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายนั้น ย่อมส่งผลให้ คุณภาพด้านการศึกษาของประชาชน ดังนั้น การที่ประเทศใดจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เป็นไปในแนวทางใดก็ตามถ้าได้มีบทบัญญัติของกฎหมายเป็นหลักการให้ทุกคนปฏิบัติตาม ก็ย่อมทำให้การพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนประสบผลสำเร็จได้สูงกว่าการปล่อยให้ไปตามวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมตามปกติ

การปฏิรูปการศึกษาไทยให้พัฒนาทัดเทียมกับนานาอารยประเทศได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่บุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและทำความเข้าใจว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทยนั้นมีความสำคัญอย่างไร เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาอย่างไร และจะมีผลกระทบต่อชาวไทยทุกคนในแง่ไหน กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาในปัจจุบัน ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับแก้ไข) พ.ศ. ๒๕๔๕ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งมีสาระสำคัญที่ควรรู้และทำความเข้าใจ ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

เป็นปีที่ ๕๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าโดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติพระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งอื่นในส่วนที่ได้บัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“การศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชน ที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

“สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

“มาตรฐานการศึกษา” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

“การประกันคุณภาพภายใน” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

“การประกันคุณภาพภายนอก” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

“ผู้สอน” หมายความว่า ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

“ครู” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

“คณาจารย์” หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารสถานศึกษา” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารการศึกษา” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

“บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษารวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียน การสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

“กระทรวง” หมายความว่า กระทรวงศึกษาธิการ ศาสนา และวัฒนธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

บททั่วไป

ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา ๖ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา ๗ ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพรู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๘ การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (๓) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๙ การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

- (๑) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (๒) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (๓) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา
- (๔) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาและการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- (๕) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

(๖) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

หมวด ๒

สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา ๑๐ การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การศึกษาสำหรับคนพิการ ในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

มาตรา ๑๑ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา ๑๗ และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา ๑๒ นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๓ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ดังต่อไปนี้

(๑) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล

(๒) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

(๓) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

๑๒๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

มาตรา ๑๔ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน-ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

- (๑) การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ
- (๒) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด
- (๓) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

หมวด ๓

ระบบการศึกษา

มาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย

(๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จ การศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของ บุคคลแต่ละกลุ่ม

(๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อมสื่อหรือแหล่ง ความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอน ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจาก สถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจาก ประสบการณ์การทำงาน

มาตรา ๑๖ การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การ แบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา

การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๗ ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๘ การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

(๒) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(๓) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียนบุคคล ครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

มาตรา ๑๙ การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบันวิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๒๐ การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๒๑ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษาเฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๔
แนวการจัดการศึกษา

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา

(๔) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(๕) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(๒) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำ เป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(๔) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(๕) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(๖) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา ๒๘ หลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักสูตรศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่งและวรรค

๑๒๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

สองแล้วยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูงและการค้นคว้า วิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนาสังคม

มาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา ๓๐ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

หมวด ๕

การบริหารและการจัดการศึกษา

ส่วนที่ ๑

การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ

มาตรา ๓๑ ให้กระทรวงมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท การศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

มาตรา ๓๒ ให้กระทรวงมีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภา หรือในรูปคณะกรรมการจำนวนสี่ องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อพิจารณาให้ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๓ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผนด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมการสนับสนุนทรัพยากร การประเมินผลการจัดการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้ง การพิจารณากลับรองกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วยรัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชนผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขานุการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายที่กำหนด

มาตรา ๓๔ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบายแผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐาน การอุดมศึกษา ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติการสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

มาตรา ๓๕ องค์ประกอบของคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ ประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

๑๒๘ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระ การดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการแต่ละคณะ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความแตกต่างของกิจการในความรับผิดชอบของคณะกรรมการแต่ละคณะด้วย

ให้สำนักงานคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการของแต่ละสำนักงานเป็น กรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการ

มาตรา ๓๖ ให้สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญาเป็นนิติบุคคล และอาจจัดเป็นส่วนราชการหรือเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ ยกเว้นสถานศึกษาเฉพาะทางตามมาตรา ๒๑

ให้สถานศึกษาดังกล่าวดำเนินกิจการได้โดยอิสระ สามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วย การจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ

มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากรเป็นหลัก และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสถานศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๘ ให้แต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา รวมทั้งพิจารณาการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชนองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายรวมทั้งการกำกับดูแลหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้นำทางศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระ การดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหาการเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๑) และ (๓)

ส่วนที่ ๒

การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา ๔๑ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

มาตรา ๔๒ ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษา สอดคล้องกับนโยบายและได้มาตรฐานการศึกษารวมทั้งการเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ส่วนที่ ๓

การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชน

มาตรา ๔๓ การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชนให้มีความเป็นอิสระโดยมีการกำกับติดตาม การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของรัฐ และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพและ มาตรฐาน การศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษาของรัฐ

มาตรา ๔๔ ให้สถานศึกษาเอกชนตามมาตรา ๑๘ (๒) เป็นนิติบุคคล และมีคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ผู้รับใบอนุญาต ผู้แทนผู้ปกครองผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนครู ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหาการเลือกประธาน กรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎระ ทรวง

มาตรา ๔๕ ให้สถานศึกษาเอกชนจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภท การศึกษาตามที่ กฎหมายกำหนด โดยรัฐต้องกำหนดนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเอกชนในด้าน การศึกษา การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐ ของเขตพื้นที่การศึกษา หรือขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการ การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับฟังความคิดเห็นของ เอกชนและประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย

ให้สถานศึกษาของเอกชนที่จัดการศึกษาระดับปริญญาดำเนินกิจการได้ โดยอิสระสามารถพัฒนา ระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการและอยู่ภายใต้การกำกับ ดูแลของสภาสถานศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มาตรา ๔๖ รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านเงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือการยกเว้นภาษี และสิทธิ ประโยชน์อย่างอื่นที่เป็นประโยชน์ในทางการศึกษาแก่สถานศึกษาเอกชนตามความเหมาะสมรวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนด้านวิชาการให้สถานศึกษาเอกชนมีมาตรฐานและสามารถพึ่งตนเองได้

หมวด ๖

มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

มาตรา ๔๗ ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก ระบบหลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๘ ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก

มาตรา ๔๙ ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบ คุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายและหลักการและแนวการจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนด ไว้ในพระราชบัญญัตินี้

ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุกห้าปี นับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

หมวด ๗

ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

มาตรา ๕๒ ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการกำกับและประสานให้สถาบันที่ทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาให้มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรใหม่และการพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง รัฐพึงจัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ

มาตรา ๕๓ ให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษามีฐานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้การบริหารของสภาวิชาชีพ ในกำกับของกระทรวง มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออก

๑๓๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

และเฟิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้ง การพัฒนาวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษา

ให้ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่นทั้งของรัฐและเอกชน ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามที่กฎหมายกำหนด การจัดทำมีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการในการออกและเฟิกถอน ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

ความในวรรคสองไม่ใช่บังคับแก่บุคลากรทางการศึกษาที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาตาม มาตรา ๑๘ (๓) ผู้บริหารการศึกษาระดับเหนือเขตพื้นที่การศึกษาและวิทยากรพิเศษทางการศึกษา

ความในมาตรานี้ไม่ใช่บังคับแก่คณาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษาใน ระดับอุดมศึกษาระดับปริญญา

มาตรา ๕๔ ให้มีองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู โดยให้ครูและบุคลากรทาง การศึกษาทั้งของหน่วยงานทางการศึกษาในระดับสถานศึกษาของรัฐ และระดับเขตพื้นที่การศึกษาเป็น ข้าราชการในสังกัดองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครูโดยยึดหลักการกระจายอำนาจ การบริหารงานบุคคลสู่เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๕๕ ให้มีกฎหมายว่าด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์เกื้อกูลอื่น สำหรับ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอและเหมาะสมกับฐานะทางสังคมและ วิชาชีพ

ให้มีกองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่ม สร้างสรรค์ ผลงานดีเด่น และเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไป ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๕๖ การผลิตและพัฒนาคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนามาตรฐานและ จรรยาบรรณของวิชาชีพ และการบริหารงานบุคคลของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐในสถานศึกษาระดับ ปริญญาที่เป็นนิติบุคคล ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่งและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๕๗ ให้นำหน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัด การศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา ๕๐ ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคลากร คณะกรรมการของสถานศึกษา รวมทั้งผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่พิจารณาเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการกิจของสถานศึกษา ตามคำร้องขอของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง ที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษานั้น

มาตรา ๕๑ ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษารายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือคณะกรรมการการอุดมศึกษาเพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข

หมวด ๘

ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา ๕๘ ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สินทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนเอกชนองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา ดังนี้

(๑) ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

(๒) ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชนองค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ทั้งนี้ ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุน การอุดหนุนและใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี ตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๕๙ ให้สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการปกครอง ดูแลบำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุ ตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุ และที่เป็น

๑๓๔ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

ทรัพย์สินอื่น รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการของสถานศึกษาและเก็บค่าธรรมเนียมการศึกษาที่ไม่ขัดหรือแย้งกับนโยบาย วัตถุประสงค์ และภารกิจหลักของสถานศึกษา

บรรดาอสังหาริมทรัพย์ที่สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคลได้มาโดยมีผู้อุทิศให้ หรือโดยการซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากรายได้ของสถานศึกษา ไม่ถือเป็นที่ราชพัสดุ และให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสถานศึกษา

บรรดารายได้และผลประโยชน์ของสถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุ เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการศึกษา และเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการซื้อทรัพย์สินหรือจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณไม่เป็นรายได้ที่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลังและกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ

บรรดารายได้และผลประโยชน์ของสถานศึกษาของรัฐที่ไม่เป็นนิติบุคคล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุ เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการศึกษา และเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการซื้อทรัพย์สินหรือจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณให้สถานศึกษาสามารถจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น ๆ ได้ตามระเบียบที่กระทรวงการคลังกำหนด

มาตรา ๖๐ ให้รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้การศึกษานิวฐานะที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศโดยจัดสรรเป็นเงินงบประมาณเพื่อการศึกษา ดังนี้

(๑) จัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐและเอกชนให้เท่าเทียมกัน

(๒) จัดสรรทุนการศึกษาในรูปของกองทุนกู้ยืมให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยตามความเหมาะสมและความจำเป็น

(๓) จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาอื่นเป็นพิเศษให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความจำเป็นในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการเป็นพิเศษแต่ละกลุ่มตามมาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ โดยคำนึงถึงความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและความเป็นธรรม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

(๔) จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายดำเนินการ และงบลงทุนให้สถานศึกษาของรัฐตามนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และภารกิจของสถานศึกษา โดยให้มีอิสระในการบริหารงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษา ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงคุณภาพและความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

(๕) จัดสรรงบประมาณในลักษณะเงินอุดหนุนทั่วไปให้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล และเป็นสถานศึกษาในกำกับของรัฐหรือองค์การมหาชน

(๖) จัดสรรกองทุนกู้ยืมดอกเบี่ยต่ำให้สถานศึกษาเอกชน เพื่อให้พึ่งตนเองได้

(๗) จัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาการศึกษาของรัฐและเอกชน

มาตรา ๖๑ ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัวองค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ตามความเหมาะสมและความจำเป็น

มาตรา ๖๒ ให้มีระบบการตรวจสอบ ติดตามและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลการใช้จ่ายงบประมาณการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการศึกษ แนวการจัดการศึกษาและคุณภาพมาตรฐานการศึกษา โดยหน่วยงานภายในและหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตรวจสอบภายนอก หลักเกณฑ์ และวิธีการในการตรวจสอบ ติดตามและการประเมิน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๙

เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

มาตรา ๖๓ รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานอื่นที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปแบบอื่น เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามความจำเป็น

มาตรา ๖๔ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิต และพัฒนาแบบเรียน ตำราหนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยเร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

มาตรา ๖๕ ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิต และผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการผลิต รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ

มาตรา ๖๖ ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา ๖๗ รัฐต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา การผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่าและเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย

๑๓๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

มาตรา ๖๘ ให้มีการระดมทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาจากเงินอุดหนุนของรัฐ ค่าสัมปทาน และผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจการด้านสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชนรวมทั้งการให้มีการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อการพัฒนาคนและสังคม หลักเกณฑ์และวิธีการจัดสรรเงินกองทุนเพื่อการผลิต การวิจัยและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๖๙ รัฐต้องจัดให้มีหน่วยงานกลางทำหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนส่งเสริมและประสานการวิจัย การพัฒนาและการใช้ รวมทั้งการประเมินคุณภาพ และประสิทธิภาพของการผลิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๗๐ บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ที่ใช้บังคับอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปจนกว่าจะได้มีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๑ ให้กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานการศึกษา และสถานศึกษาที่มีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับยังคงมีฐานะและอำนาจหน้าที่เช่นเดิม จนกว่าจะได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการศึกษาตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินสามปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๒ ในวาระเริ่มแรก มีให้นำบทบัญญัติ มาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง และมาตรา ๑๗ มาใช้บังคับจนกว่าจะมีการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติดังกล่าว ซึ่งต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยใช้บังคับ ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ดำเนินการออกกฎกระทรวงตามมาตรา ๑๖ วรรคสอง และวรรคสี่ ให้แล้วเสร็จ ภายในหกปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้กระทรวงจัดให้มีการประเมินผลภายนอกครั้งแรกของสถานศึกษาทุกแห่ง

มาตรา ๗๓ ในวาระเริ่มแรก มีให้นำบทบัญญัติในหมวด ๕ การบริหารและการจัดการศึกษาและหมวด ๗ ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มาใช้บังคับจนกว่าจะได้มีการดำเนินการให้เป็นไปตาม

บทบัญญัติให้หมวดดังกล่าว รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช ๒๔๘๘ และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งต้องไม่เกินสามปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๔ ในวาระเริ่มแรกที่การจัดตั้งกระทรวงยังไม่แล้วเสร็จ ให้นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของตน เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่การจัดระบบบริหารการศึกษาตามหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้จะแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการทบวงมหาวิทยาลัย และคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ โดยให้ทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้อง แล้วแต่กรณี

มาตรา ๗๕ ให้จัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นองค์การมหาชนเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาที่ออกตามความในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชนเพื่อทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอการจัดโครงสร้าง องค์กร การแบ่งส่วนงานตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้

(๒) เสนอการจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๗ ของพระราช-บัญญัตินี้

(๓) เสนอการจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๘ ของพระราชบัญญัตินี้

(๔) เสนอแนะเกี่ยวกับการร่างกฎหมายเพื่อรองรับการดำเนินการตาม (๑) (๒) และ (๓) ต่อคณะรัฐมนตรี

(๕) เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งที่บังคับใช้อยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตาม (๑) (๒) และ (๓) เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะรัฐมนตรี

(๖) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน
ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนประกอบด้วย

มาตรา ๗๖ ให้มีคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษาจำนวนเก้าคนประกอบด้วยประธานกรรมการและกรรมการ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา การบริหารรัฐกิจ การบริหารงานบุคคล การงบประมาณ การเงินและ

๑๓๘ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

การคลัง กฎหมายมหาชน และกฎหมายการศึกษา ทั้งนี้ จะต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีไขว้ราชการหรือผู้ปฏิบัติงาน ให้องค์กรของรัฐบาลรวมอยู่ด้วย ไม่น้อยกว่าสามคน

ให้คณะกรรมการบริหารมีอำนาจแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาและแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อ ปฏิบัติการตามที่คณะกรรมการบริหารมอบหมายได้

ให้เลขาธิการสำนักงานปฏิรูปการศึกษา เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการบริหารและ บริหารกิจการของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหาร

คณะกรรมการบริหารและเลขาธิการมีวาระการดำรงตำแหน่งวาระเดียวเป็นเวลาสามปีเมื่อครบ วาระแล้วให้ยุบเลิกตำแหน่งและสำนักงานปฏิรูปการศึกษา

มาตรา ๗๗ ให้มีคณะกรรมการสรรหาคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษาคณะหนึ่ง จำนวนสิบห้าคน ทำหน้าที่คัดเลือกบุคคลที่สมควรได้รับการเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการบริหารจำนวนสองเท่า ของจำนวนประธานและกรรมการบริหาร เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาแต่งตั้ง ประกอบด้วย

(๑) ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนห้าคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัด ทบวงมหาวิทยาลัย เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และ ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ

(๒) อธิการบดีของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งคัดเลือกกันเอง จำนวนสองคน และคณบดีคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนที่มีการสอนระดับ ปริญญาในสาขาวิชาครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษา ซึ่งคัดเลือกกันเองจำนวนสามคนในจำนวนนี้ จะต้องเป็นคณบดีคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐไม่น้อยกว่าหนึ่งคน

(๓) ผู้แทนสมาคมวิชาการ หรือวิชาชีพด้านการศึกษาที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งคัดเลือกกันเอง จำนวนห้าคน

ให้คณะกรรมการสรรหาเลือกกรรมการสรรหาคนหนึ่ง เป็นประธานกรรมการ และเลือกกรรมการ สรรหาอีกคนหนึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการสรรหา

มาตรา ๗๘ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา และ มีอำนาจกำกับดูแลกิจการของสำนักงานตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน

นอกจากที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาอย่าง น้อยต้องมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) องค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ และวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการบริหารตาม มาตรา ๗๕ และมาตรา ๗๖

(๒) องค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสรรหา หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหาและการเสนอแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร ตามมาตรา ๗๗

(๓) คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามรวมทั้งการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการบริหาร เลขาธิการ และเจ้าหน้าที่

(๔) ทุน รายได้ งบประมาณ และทรัพย์สิน

(๕) การบริหารงานบุคคล สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์อื่น

(๖) การกำกับดูแล การตรวจสอบ และการประเมินผลงาน

(๗) การยุบเลิก

(๘) ข้อกำหนดอื่น ๆ อันจำเป็นเพื่อให้กิจการดำเนินไปได้โดยเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ชวน หลีกภัย

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ:- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดการศึกษาวិทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติรวมทั้งในการจัดการศึกษาของรัฐให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ตามที่กฎหมายบัญญัติและให้ความคุ้มครองการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ดังนั้น จึงสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๔๕

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

เป็นปีที่ ๕๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำ และยินยอมของรัฐสภาดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกบทนิยามคำว่า “กระทรวง” ในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“กระทรวง” หมายความว่า กระทรวงศึกษาธิการ

มาตรา ๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้”

มาตรา ๕ “มาตรา ๓๑ กระทรวงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม และกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงาน การศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวง

“มาตรา ๓๑ กระทรวงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม และกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงาน การศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตามตรวจสอบ และ

ประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวง

มาตรา ๓๒ การจัดระเบียบบริหารราชการในกระทรวงให้มีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภาหรือในรูปคณะกรรมการจำนวนสี่องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษา และคณะกรรมการการอุดมศึกษา เพื่อพิจารณา ให้ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๓ สภาการศึกษา มีหน้าที่

(๑) พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ

(๒) พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามแผนตาม (๑)

(๓) พิจารณาเสนอนโยบายและแผนในการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา

(๔) ดำเนินการประเมินผลการจัดการศึกษาตาม (๑)

(๕) ให้ความเห็นหรือคำแนะนำเกี่ยวกับกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้

การเสนอ นโยบาย แผนการศึกษาแห่งชาติ และมาตรฐานการศึกษา ให้เสนอต่อคณะรัฐมนตรี

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ พระภิกษุ ซึ่งเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ ผู้แทนคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขานุการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๔ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๑๔๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

คณะกรรมการการอาชีวศึกษามีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตร การอาชีวศึกษาทุกระดับ ที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผน การศึกษาแห่งชาติ การส่งเสริมประสานงานการจัดการอาชีวศึกษาของรัฐและเอกชน การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการอาชีวศึกษา โดยคำนึงถึงคุณภาพและความเป็นเลิศทาง วิชาชีพ

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐาน การอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษา แห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง”

มาตรา ๖ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๗ มาตรา ๓๘ มาตรา ๓๙ และมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึง ปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษาขั้น พื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา

ในกรณีที่เขตพื้นที่การศึกษาไม่อาจบริหารและจัดการได้ตามวรรคหนึ่ง กระทรวงอาจจัดให้มีการ ศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้เพื่อเสริมการบริหารและการจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาก็ได้

(๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ

(๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย

(๓) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ

(๔) การจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดเขตพื้นที่ การศึกษา

มาตรา ๓๘ ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามี อำนาจหน้าที่ในการกำกับ ดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุน สถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัด

การศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการและครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่ การศึกษาโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริม สนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ

สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาและสถานศึกษาอาชีวศึกษาอาจมีกรรมการเพิ่มขึ้นได้ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา

ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๑) และ (๓)”

มาตรา ๗ ให้ยกเลิกความในวรรคสองของมาตรา ๕๘ แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐของเขตพื้นที่การศึกษาหรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการเขต

๑๔๔ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

พื้นที่การศึกษา หรือ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นรับฟังความคิดเห็นของเอกชนและประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย”

มาตรา ๘ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๕๑ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๕๑ ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดให้สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะ การปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษา ปรับปรุง แก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษา หรือคณะกรรมการการอุดมศึกษา เพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข”

มาตรา ๙ ให้ยกเลิกความในวรรคสองของมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่การจัดระบบบริหาร การศึกษาตามหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้จะแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัยและ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำ หน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร

นายกรัฐมนตรี

พระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓)

พ.ศ. ๒๕๕๓

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

เป็นปีที่ ๖๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึงระดับของการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรมและความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็นเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

ในกรณีที่สถานศึกษาใดจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาการกำหนดให้สถานศึกษาแห่งนั้นอยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาใด ให้ยึดระดับการศึกษาของสถานศึกษานั้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในกรณีที่เขตพื้นที่การศึกษาไม่อาจบริหารและจัดการได้ตามวรรคหนึ่ง กระทรวงอาจจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้เพื่อเสริมการบริหารและการจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาก็ได้

๑๔๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

(๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ

(๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย

(๓) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ

(๔) การจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา”

มาตรา ๔ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคห้าของมาตรา ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕

“ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสถานศึกษาเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าจะอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเขตพื้นที่การศึกษาใด ให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยการศึกษาระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีระบบการบริหารและการจัดการศึกษาของทั้งสองระดับรวมอยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ทำให้การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดความไม่คล่องตัวและเกิดปัญหาการพัฒนาการศึกษา สมควรแยกเขตพื้นที่การศึกษาออกเป็นเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการพัฒนาการศึกษาแก่นักเรียนในช่วงชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้สัมฤทธิ์ผลและมีคุณภาพยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

บทสรุป

สรุปแล้วกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่นำเสนอในบทนี้ ล้วนเป็นกฎหมายที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ เพื่อสามารถนำสาระที่ระบุไว้ในกฎหมายฉบับต่าง ๆ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ออกมาสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

นอกจากนี้ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกระดับชั้น และทุกภาคส่วนจำเป็นต้องศึกษากฎหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ เพื่อนำสาระกฎหมายดังกล่าวเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สอดคล้องกัน ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่บุคลากรทางการศึกษาจะละเลยไม่ได้เลยคือ ต้องติดตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากคณะรัฐบาล เพื่อให้การปฏิบัติงานในแต่ละหน่วยงานสอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดไว้ แต่มีข้อสังเกตว่า ประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนผู้ที่ดูแลนโยบายทางการศึกษาบ่อยครั้ง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาและติดตามนโยบายที่เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

บทที่ ๖

บริบทและแนวโน้มทางการศึกษาของท้องถิ่น

บทนำ

การศึกษานับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการสังคมไทยไม่ว่ายุคใดสมัยใด และเนื่องด้วยสังคมไทยเป็นสังคมแบบชุมชนมากกว่าสังคมเมือง ดังนั้น การที่จะพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาประเทศได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยสถานศึกษา ซึ่งนับว่าเป็นหน่วยงานสำคัญในการบริหารจัดการศึกษา เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับผู้เรียนและชุมชนเป็นอย่างมาก สถานศึกษาต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดระบบบริหารงานในสถานศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับภาระความรับผิดชอบนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษามีคุณภาพได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕, หน้า ๑๓) ดังนั้นสถานศึกษาจึงนับว่าเป็นหน่วยงานทางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญ โดยมีหน้าที่จัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาตามแนวทางที่ถูกต้อง และมีหน้าที่บริการตอบสนองความต้องการของสังคมหรือชุมชน เช่น การให้การศึกษ้อบรมแก่สมาชิกของชุมชน เป็นแหล่งวิทยากรของชุมชน เป็นแหล่งพัฒนาคน เป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม และเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทยให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอีกด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๐ วรรค ๔ บัญญัติว่า รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และมาตรา ๒๘๙ ที่บัญญัติว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษ้อบรมและการฝึกอบรมตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษ้อบรมของรัฐโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานและระบบการศึกษาของชาติ การจัดการศึกษ้อบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๒, หน้า ๑๕๕)

ทั้งนี้ รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ มาตรา ๔๑ ที่บัญญัติว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๑, หน้า ๒๓, ๑๑๖, ๑๓๕) ทำให้ส่วนราชการต้องถ่ายโอนภารกิจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว ซึ่งรวมไปถึงภารกิจด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ โดยรัฐจะสนับสนุนงบประมาณตามความเหมาะสม

ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบใดก็ตามในฐานะหน่วยงานซึ่งมีภาระหน้าที่รับผิดชอบและกำกับดูแลด้านการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช ๒๕๔๒ ซึ่งได้กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษาของรัฐให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช ๒๕๔๓ โดยมีภารกิจด้านการศึกษาที่ถ่ายโอน ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ภารกิจการศึกษาที่ถ่ายโอนโดยไม่ต้องประเมินความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ โครงการอาหารกลางวันอาหารเสริม (นม) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ส่วนภารกิจที่ถ่ายโอนโดยต้องมีการประเมินความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การถ่ายโอนสถานศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาโดยให้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทจะต้องผ่านเกณฑ์การประเมินความพร้อมก่อนจึงมีสิทธิและรับผิดชอบจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๔๘, หน้า ๑)

ตามภารกิจอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้จัดให้มีการจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลภายใต้ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมกำกับและดูแลการตรวจสอบการประเมินผลและการประกันคุณภาพการศึกษากล่าวคือ

๑) พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พุทธศักราช ๒๕๓๗

มาตรา ๖๗ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลดังต่อไปนี้

(๕) ส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

๒) พระราชบัญญัติเทศบาล พุทธศักราช ๒๔๙๖

มาตรา ๕๐ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเทศบาลตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาลดังต่อไปนี้

(๖) ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม

มาตรา ๕๓ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเทศบาลเมืองมีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาลดังต่อไปนี้

(๑) กิจการตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๕๐

มาตรา ๕๔ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเทศบาลเมืองอาจจัดทำกิจการใดๆในเขตเทศบาลดังต่อไปนี้

(๘) จัดตั้งและบำรุงโรงเรียนอาชีวศึกษา

มาตรา ๕๖ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเทศบาลนครมีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาลดังต่อไปนี้

(๑) กิจการตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๕๓

มาตรา ๕๗ เทศบาลนครอาจจัดทำกิจกรรมอื่น ๆ ตามมาตรา ๕๔ ได้

๓) พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัดพุทธศักราช ๒๕๔๐

มาตรา ๔๕ องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดดังต่อไปนี้

(๘) จัดทำกิจการใด ๆ อันเป็นอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นอื่นที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดและกิจการนั้นเป็นการสมควรให้ราชการส่วนท้องถิ่นอื่นร่วมกันดำเนินการหรือให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดทำทั้งนี้ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

กฎกระทรวง (พุทธศักราช ๒๕๔๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัดพุทธศักราช ๒๕๔๐

“ให้กิจการดังต่อไปนี้ เป็นกิจการที่ราชการส่วนท้องถิ่นอื่นสมควรให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดร่วมดำเนินการหรือให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดทำ”

(๑๑) จัดการศึกษาทำนุบำรุงศาสนาและบำรุงรักษาศิลปจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

๔) พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพุทธศักราช ๒๕๔๒

มาตรา ๑๖ ให้เทศบาลเมืองพัทยาองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ดังนี้

(๙) การจัดการศึกษา

มาตรา ๑๗ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๖ ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองดังนี้

(๖) การจัดการศึกษา กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและให้สถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานและสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติและเพื่อรองรับการประกัน

นอกจากนี้ รัฐบาลยังสนับสนุนการศึกษาของท้องถิ่น โดยมีนโยบายด้านการศึกษาฟรี ๑๕ ปีโดยมีการเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาที่อยู่ในความรับผิดชอบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์กรในชุมชนที่ได้รับผิดชอบด้านการศึกษาและได้มีการถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช ๒๕๔๒ ซึ่งทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีภารกิจหน้าที่ในด้านการจัดการศึกษาในท้องถิ่น แต่อีกด้านหนึ่งความร่วมมือด้านการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอในการบริหารจัดการ ทั้งทางด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ทำให้การถ่ายโอนภารกิจมีการหยุดชะงักลงในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา แต่ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่ง เช่น เทศบาลนั้นได้มีการจัดการศึกษาอยู่ก่อนแล้วก็สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น โรงเรียนในความรับผิดชอบของเทศบาล การศึกษาระดับอนุบาล หรือศูนย์เด็กเล็กบางส่วนนั้นก็ได้อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่แล้ว และได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่วนการปฏิรูปการศึกษานั้นได้มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอแนวคิดทิศทางการศึกษาไว้ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญด้านการศึกษาแต่ในความเป็นจริงแล้ว การศึกษาในประเทศไทยยังเกิดความไม่เสมอภาคในการได้รับบริการทางการศึกษาแบบทางการของภูมิภาค จังหวัดและประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โดยสรุปวิเคราะห์จากสถิติการสำรวจประเมินและงานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์การศึกษาฉบับต่าง ๆ มีทั้งเปรียบเทียบกับต่างประเทศและการวิจัยเรื่องการจัดสรรงบประมาณ กำลังคน และการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาจากการสอบระดับชาติของนักเรียนจากเขตพื้นที่การศึกษาที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่จากสถิติจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นในรอบ ๔-๕ ปีที่ผ่านมา มี การคาดการณ์ว่าประชาชนไทยในยุคปัจจุบันน่าจะมีโอกาสได้รับการศึกษาที่เสมอภาคกัน อย่างน้อยก็ในระดับการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี (ถึงมัธยมต้น) หรือนโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี (ถึงมัธยมปลาย) จะทำให้เด็กทั้งประเทศรวมทั้งเด็กจากครอบครัวยากจนมีโอกาสได้เรียนชั้นมัธยมปลายเป็นสัดส่วนต่อประชากรวัยเดียวกันเพิ่มขึ้น แต่ในความเป็นจริงเด็กจากครอบครัวที่ยากจนทั้งในชนบทและในเมืองมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่าและมักจะมีคุณภาพต่ำกว่าเด็กจากครอบครัวที่มีรายได้สูงกว่าปัญหาความยากจน การไม่สามารถเรียนได้ดี และปัญหาสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ทำให้เด็กจากครอบครัวยากจนมักจะออกกลางคัน หรือจบแค่ชั้นประถม ๖ บางส่วนจบแค่ชั้นมัธยม ๓ ไม่ได้เรียนต่อในระดับสูงกว่านั้น ปัญหาความไม่เสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาได้รับการยืนยันจากสถิติการ

สำรวจและการวิจัยทางเศรษฐศาสตร์การศึกษาจำนวนมาก ดังต่อไปนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๐ ก, หน้า ๓๔)

๑) นักเรียนที่ต้องออกกลางคัน สาเหตุที่ทำให้เด็กจากครอบครัวยากจนไม่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงข้อแรก คือ นโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี ไม่ได้เรียนฟรีจริงและไม่ได้ช่วยคนจนได้จริง เนื่องจากรัฐบาลจัดสรรงบประมาณไว้ไม่พอเพียง โรงเรียนขนาดใหญ่หลายแห่งโดยเฉพาะโรงเรียนในเมืองที่มีชื่อเสียงเก็บค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม ทั้งการส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือยังมีค่าใช้จ่ายอื่นนอกจากค่าเล่าเรียน ทั้งค่าเดินทาง ค่าหนังสือและอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ รวมทั้งค่าอาหาร ค่าที่พัก (สำหรับบางคน) ค่าเสื้อผ้า ค่าเสียโอกาสในการทำงาน ทำให้คนจนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายการศึกษาสูงเมื่อเทียบกับรายได้ของพวกเขา และคนจนไม่สามารถลงทุนทางการศึกษาแข่งขันกับคนชั้นกลางและคนรวยได้อย่างเท่าเทียม ทั้งคนจนที่ต้องอพยพโยกย้ายที่ทำงานบ่อย เช่น แรงงานก่อสร้าง ก็มักจะทำให้ลูกไม่ค่อยได้เรียนอย่างต่อเนื่อง สาเหตุข้อต่อมา คือ การจัดสรรงบประมาณและการกระจายครู อาจารย์ สู่สถานศึกษาต่าง ๆ ของรัฐบาลมีความไม่เป็นธรรมสูง ใ่อ้ต่อโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็กในชนบท ทำให้โรงเรียนมีคุณภาพแตกต่างกัน ทั้งการจัดสรรงบประมาณก็ใ่อ้ต่อการศึกษาระดับสูง (มัธยมปลายและอุดมศึกษา) ซึ่งคนรวยและคนชั้นกลางมีโอกาสสอบแข่งขันไปเรียนต่อระดับสูงได้มากกว่าคนจน

๒) ความเสมอภาคและประสิทธิภาพของการใช้จ่ายทางการศึกษา งบประมาณทางการศึกษาที่จัดสรรให้จังหวัดที่ยากจนได้รับงบประมาณต่อหัวต่ำกว่าจังหวัดที่รวย ส่วนการจัดสรรงบประมาณตรงให้แก่เขตพื้นที่การศึกษาพบว่าเขตที่ได้รับงบประมาณสูงสุด คือ สิงห์บุรี สมุทรปราการ เพชรบุรี เขต ๑ และลพบุรี เขต ๑ ส่วนเขตที่ได้รับงบประมาณน้อยที่สุดคือ นครพนม เขต ๒ ตาก เขต ๒ กาญจนบุรี เขต ๓ และสุรินทร์ เขต ๓ การอุดหนุนต่อหน่วยตามระดับการศึกษา ระดับการอุดมศึกษาได้รับการอุดหนุนเป็น ๓ เท่าของระดับก่อนประถมและประถมศึกษา และการอุดหนุนต่อหน่วยในระดับมัธยมศึกษาสูงกว่าระดับก่อนประถมศึกษาเล็กน้อย การอุดหนุนการศึกษาระดับก่อนประถมและประถมศึกษามีการกระจายค่อนข้างดี และทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยได้ประโยชน์ ส่วนการอุดหนุนระดับมัธยมศึกษาไม่มีการกระจายอย่างก้าวหน้าและไม่ตรงเป้าหมายมากนัก การอุดหนุนระดับอุดมศึกษามีการกระจายแบบถดถอยไม่เป็นสัดส่วนกับประชากรกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้นประโยชน์ของการใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของรัฐจึงเป็นลักษณะแบบสนับสนุนคนรวย

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองทิศทางการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษาจะต้องมีการปรับตัวตลอดจนพัฒนาบุคลากรและระบบการจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาเพื่อรองรับการจัดการศึกษาในอนาคตและเตรียมความพร้อมในด้านการศึกษาในท้องถิ่นจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อ

ประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นนั้น ๆ รวมทั้งการให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของท้องถิ่นการศึกษาจะมีคุณภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

สุธี วรประดิษฐ (๒๕๕๖) ได้สรุปว่าหลักสูตรท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับ สภาพและความต้องการของท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางยังมีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ความไม่ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้เรียน ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพ และค่านิยม ทำให้ผู้เรียนไม่ สนใจที่จะศึกษาเพราะเป็นเรื่องไกลตัว จึงทำให้ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น เพื่อตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียน และ ชุมชน ซึ่งเป็นความมุ่งหมายใน การปฏิรูปการศึกษา มีสาระสำคัญระบุไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕, หน้า ๑๒-๑๖) ในมาตรา ๒๗ ที่มีสาระสำคัญ สรุปได้ว่า “ให้ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษา ขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ”

การศึกษาท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

สำหรับในส่วนของขอบข่ายเนื้อหาสาระตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้กำหนดใน มาตรา ๒๓ ว่าการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้น ความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ การศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ (เมตต์ เมตต์การุณจิต, ๒๕๕๓, หน้า ๑๑๓)

๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม เช่น ครอบครัวชุมชน ชาติ และ สังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่อง การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๔) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

๕) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ทั้งนี้ จากสาระสำคัญในมาตรา ๒๘ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ได้ระบุไว้ว่า หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ รวมถึงสาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพจะต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม และตามความในมาตรา ๒๙ มีสาระสำคัญระบุไว้ว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุน ให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน

จากความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ แสดงให้เห็นว่าสถานศึกษา และบุคลากรในสถานศึกษามีบทบาทในเรื่องของหลักสูตรมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะการจัดทำสาระของหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่นและต้องปรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการประเมินผลให้สอดคล้องกับเนื้อหาตามบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว ดังนั้น ครูอาจารย์ในสถานศึกษา จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นอย่างดี จึงจะทำให้การจัดการศึกษาสามารถดำเนินไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้ต่อไป

๑. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙, หน้า ๑๐๗-๑๐๘) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงาน และบุคคลในท้องถิ่น จัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น

ทั้งนี้ คำว่า ท้องถิ่น มีความหมายใน ๒ ประการ คือประการที่หนึ่ง ท้องถิ่น หมายถึง ชุมชน ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานนั้นตั้งอยู่อาจเป็นชุมชน ในระดับหมู่บ้าน ตำบลอำเภอ จังหวัด หรือภาค ภูมิภาคศาสตร์ก็ได้ และทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอยู่หรือกำลังเกิดขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

๑๕๖ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

ประการที่สอง ท้องถิ่น หมายถึง สถานศึกษาหรือหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ในชุมชนนั้น ๆ โดยชุมชนทุกระดับสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (๒๕๔๑, หน้า ๒) ได้อธิบายความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนหรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลาง ที่ปรับให้เข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียน ตามท้องถิ่นต่าง ๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่มีผลกระทบต่อผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่นต้องสอดคล้อง และเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ เน้นการเรียนรู้ชีวิตของตนเอง เพื่อการปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ การใช้เทคโนโลยีและข่าวสารข้อมูลในการเรียนรู้ต่าง ๆ ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามสภาพชีวิตจริงของตนเอง สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของครอบครัวและท้องถิ่นได้

นิคม ชมภูหลง (๒๕๔๒, หน้า ๑๓) และมานิต สิทธิศร (๒๕๔๓, หน้า ๓๙) ได้ให้ความหมาย ของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้สอดคล้องกันว่า หมายถึง การที่ท้องถิ่น ปรับปรุง ขยาย หรือเพิ่มรายละเอียด เนื้อหา สาระ สื่อการเรียนการสอน แผนการสอนสู่การเรียนการสอน กำหนดกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพ และความต้องการเฉพาะท้องถิ่น โดยสัมพันธ์กับหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท

จากความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวล ประสพการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการและปัญหาของผู้เรียนและชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ และพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป

๒. ความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าว บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป., หน้า ๔๙) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า การพัฒนาหลักสูตรที่จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศ ได้ คือ การพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นที่สำคัญคือ ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และอาชีพของแต่ละท้องถิ่น การให้การศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ช่วยแก้ไขปัญหาสำคัญของประเทศได้เพราะหลักสูตรจากส่วนกลางไม่ยืดหยุ่นตามสภาพ เป็นการสอนในสิ่งที่ไกลตัว มีโอกาสที่จะศึกษาสิ่งรอบตัวน้อยมาก ไม่เกิดความภูมิใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งนี้ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙, หน้า ๑๐๙-๑๑๐) ได้ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า ถึงแม้จะมีหลักสูตรแกนกลางแล้ว แต่ยังมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้

๑) หลักสูตรแกนกลางกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรมไว้อย่างกว้าง เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้ คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสพการณ์ที่เป็นหลักการทั่วไป ไม่

สามารถประมวลรายละเอียดสาระความรู้จากสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นแต่ละแห่งได้

๒) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ได้

๓) ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาชาวบ้านของไทย มีอยู่เป็นจำนวนมาก หลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเรียนการสอนได้

นอกจากนี้ วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (๒๕๔๒, หน้า ๑๓๕) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีความสำคัญ เพราะหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทที่พัฒนาในระดับชาติ มีการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคมในลักษณะกว้าง ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน เนื้อหาสาระ และประสบการณ์บางอย่าง ไม่สามารถประมวลรายละเอียดตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น บางเนื้อหาสาระไม่อาจสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

ทั้งนี้ กรมวิชาการ (๒๕๔๒, หน้า ๒๖) ได้สรุปถึงความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า การที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น เนื่องมาจากสาเหตุต่อไปนี้

๑) การใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ ย่อมไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริงที่เป็นอยู่

๒) ทำให้ละเลยต่อมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งอันพึงอนุรักษ์ของท้องถิ่นทำให้มีการเสื่อมลงสิ่งที่มีค่าของท้องถิ่น

๓) ไม่เป็นการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการผลิต อาชีพ บางท้องถิ่นอาจมีปัญหาแตกต่างกันออกไป เช่น โรคภัยไข้เจ็บ แทนที่การศึกษาจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวกลับจะส่งเสริมให้คนได้บันไดเพื่อการศึกษาต่อที่สูงขึ้น

จากแนวคิด และทัศนะดังกล่าว สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีความสำคัญและจำเป็นที่ต้องมีการดำเนินการ เพราะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการพัฒนาการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เป็นการนำการพัฒนาสู่ชุมชนที่สนองต่อความต้องการและสภาพของชุมชนและผู้เรียน ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจ ในการพัฒนาตนเอง และสามารถนำเอาภูมิปัญญาองค์ความรู้ และทรัพยากรของท้องถิ่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุด

๓. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ให้สอดคล้องต่อความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริงและเพื่อให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น การดำเนินงานต้องมีระบบ และเป็นขั้นตอน ซึ่งนักการศึกษาได้เสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

กรมวิชาการ (๒๕๔๐, หน้า ๕๑-๕๓) ได้เสนอขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

๑) จัดตั้งคณะทำงาน โดยเลือกบุคคลซึ่งมีความสามารถ และมีความตั้งใจในการปฏิบัติงาน

๒) ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน โดยการเก็บข้อมูลอาจใช้วิธีการวิจัย สัมภาษณ์ ประชุม สัมมนาหรือวิธีการอื่น ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ทำให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง

๓) การกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร โดยกำหนดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชา/กลุ่มประสบการณ์ ครอบคลุมกับสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนทั้ง ๔ ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการ

๔) จัดทำเอกสารหลักสูตร ได้แก่ แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติม และสื่อต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕) ตรวจสอบคุณภาพและทดลองใช้หลักสูตร โดยพิจารณาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบองค์ประกอบต่าง ๆ จากนั้นนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ศึกษาผลการทดลองใช้และร่วมกันวิเคราะห์หาข้อบกพร่อง ปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพก่อนนำไปใช้จริง

๖) เสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามระเบียบและขั้นตอนที่กำหนด

๗) การนำหลักสูตรไปใช้ ในระหว่างการใช้หลักสูตร ส่วนที่สำคัญมากในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การนิเทศและติดตามผล

๘) การประเมินผลหลักสูตรและการปรับปรุงแก้ไข เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตรว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลการใช้หลักสูตร จะเป็นข้อมูลสำคัญในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

ขั้นตอนในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรนั้น ทาบา (Taba, ๑๙๖๒, p. ๑๒) เสนอแนวความคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบรากหญ้า (grass-roots) ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

๑) วินิจฉัยความต้องการ โดยสำรวจความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม

๒) กำหนดจุดประสงค์ที่ชัดเจนและมีความเข้าใจตรงกันตามที่สังคมต้องการ

๓) การเลือกเนื้อหาสาระที่ต้องการนำมาสอนให้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม

๔) จัดเนื้อหาสาระ โดยจัดระเบียบ จัดลำดับของเนื้อหาสาระที่คัดเลือกไว้แล้วในขั้นตอนที่ ๓

๕) เลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยคัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นการนำมาเสริมเนื้อหาสาระให้สมบูรณ์

๖) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ที่กำหนด

๗) การตัดสินใจว่าเนื้อหา ประสบการณ์การเรียนรู้อะไรที่จะต้องประเมินผลว่าได้มีการเรียนรู้ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด พร้อมกำหนดวิธีการประเมินผล

๘) ตรวจสอบความสมดุล ของลำดับขั้น รูปแบบการสอน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ก่อนการนำไปทดลองใช้

๙) นำหลักสูตรไปทดลองใช้เพื่อหาความเที่ยงตรงและประสิทธิภาพ ตลอดจนกำหนดระดับความสามารถที่ต้องการของผู้เรียน

๑๐) การปรับปรุงและแก้ไข หลังจากการทดลองใช้ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน โดยพิจารณาถึงหลักการและทฤษฎีในการกำหนดโครงสร้างบนพื้นฐานที่สามารถปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมได้

๑๑) การพัฒนากรอบโครงสร้างเป็นการตรวจสอบเพื่อความสมบูรณ์ของขอบข่ายและความเหมาะสมของลำดับเนื้อหาหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา

๑๒) นำหลักสูตรที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนด

การดำเนินการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในระดับรากหญ้า ไทเลอร์ (Tyler, ๑๙๔๙, p. ๓) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า ต้องศึกษาข้อมูลจาก ๓ แหล่ง คือ สังคม ผู้เรียนและผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชา หลังจากนั้นนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายชั่วคราว จุดมุ่งหมายชั่วคราว ที่ได้จาก ๓ แหล่งข้อมูล จะถูกกลั่นกรองโดยทฤษฎีการเรียนรู้ และปรัชญา เพื่อตัดทอนจุดมุ่งหมายที่สำคัญน้อยไม่จำเป็นออกไป ซึ่งจะได้จุดมุ่งหมายที่แท้จริง จึงกำหนดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลเป็นขั้นตอนสุดท้าย

จากหลักการ แนวคิด เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามขั้นตอนกระบวนการของ ทาบา (Taba) และไทเลอร์ (Tyler) เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบบรากหญ้า จากระดับล่างสู่บน (bottom-up) มีลักษณะเป็นแบบนิรนัย (deductive) ซึ่งเริ่มต้นด้วยการลงมือพัฒนาหลักสูตรนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรทั้งระบบบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากองค์ประกอบหลักของแหล่งข้อมูลได้แก่ สังคมชุมชน ผู้เรียน และผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชา โดยการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการของชุมชนและผู้เรียน วิเคราะห์สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมทฤษฎีและปรัชญาการศึกษาเพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร

๒) การพัฒนาโครงร่างหลักสูตร

- ๓) ประเมินโครงสร้างหลักสูตร พร้อมปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
- ๔) ทดลองใช้หลักสูตร พร้อมปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ๕) ติดตามผลและประเมินผล พร้อมปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กระบวนการของการพัฒนาหลักสูตรที่บุคคลในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเซย์เลอร์อเล็กซานเดอร์ และ เลวิส (Saylor, Alexander and Lewis, ๑๙๘๑, pp. ๔๒-๔๔) กล่าวว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรควรประกอบด้วย ผู้เรียน ครู บุคคลจากภายนอกสถานศึกษา เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน และการประเมินผลนักการศึกษาภายในชุมชน ผู้ปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับ โบแชมป์ (Beauchamp, ๑๙๘๑, pp. ๑๔๕-๑๕๑) ที่กล่าวว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรควรประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหากิจกรรม นักวิจัยด้านหลักสูตร ครู ศึกษานิเทศก์ ครูพิเศษ นักบริหารตัวแทนประชาชน และผู้เรียน

นอกจากนี้ รัตนะ บัวสนธ์ (๒๕๓๕, หน้า ๖) ได้กล่าวว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรประกอบด้วยบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ๒ ฝ่ายดังนี้

๑) บุคลากรที่อยู่ในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และผู้เรียน

๒) บุคลากรภายนอกสถานศึกษา ได้แก่

๒.๑) บุคลากรจากสถานศึกษา เช่น นักวิจัย นักพัฒนาหลักสูตร

๒.๒) บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระดับ เช่น ผู้บริหาร นักวิชาการ ศึกษานิเทศก์

๒.๓) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น

๒.๔) ตัวแทนประชาชนในชุมชน

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า บุคคลที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้แก่

๑) บุคคลภายในสถานศึกษา

๒) บุคคลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง

๓) นักวิจัยหรือนักพัฒนาหลักสูตร

๔) ประชาชนในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น พบว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการและปัญหาของผู้เรียนและชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นและสำคัญที่ต้องมีการดำเนินการเพื่อเป็นการพัฒนาการจัด

การศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจ ในการพัฒนาตนเองและสามารถนำเอาภูมิปัญญา องค์ความรู้และทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้สูงสุด ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยสรุป ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การสำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ๒) การสร้างหลักสูตร ๓) การทดลองใช้หลักสูตร ๔) การปรับปรุง หลักสูตร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และความต้องการของท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและ การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน อีกทั้งเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหลักในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของ โรงเรียนภายใต้การดูแลรับผิดชอบในเขตพื้นที่การศึกษาให้จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันในระดับชาติ นอกจากนี้จะต้อง ปลุกฝังให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนมีความรักความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้การจัดการศึกษา ภายในท้องถิ่นบรรลุผลดังกล่าว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะต้องจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นสำหรับ สถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในเรื่องเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นโดยดำเนินการให้ฝ่าย ต่าง ๆ อาทิโรงเรียนผู้ปกครองปราชญ์ในท้องถิ่น นักธุรกิจชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำกรอบ หลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ได้แนวคิดมุมมองที่หลากหลายครอบคลุมเรื่องสำคัญที่ผู้เรียนในท้องถิ่นควร เรียนรู้และมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง ดังนั้นองค์ประกอบที่ สำคัญของกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นมีดังนี้

องค์ประกอบของเอกสารกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น

ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ

ส่วนนำเป็นส่วนที่กล่าวถึงความเป็นมาและขั้นตอนของการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นซึ่งมี ขั้นตอนดังนี้

๑) แต่งตั้งคณะกรรมการ/คณะทำงานควรประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา/ ผู้บริหารส่วนราชการระดับท้องถิ่นผู้บริหารสถานศึกษาในท้องถิ่นทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ครูผู้สอนผู้แทนชุมชนเป็นต้น

๒) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ อาทิหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ รวมทั้งศึกษาสภาพแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงบริบทสภาพปัญหาความต้องการ ของท้องถิ่นชุมชนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในพื้นที่เป็นต้น

๑๖๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

๓) ดำเนินการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น: ในการดำเนินการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นให้มีคุณภาพจะต้องมีการวางแผนงานที่ชัดเจนเพื่อให้เห็นภาพการทำงานตลอดแนวด้วยกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม

๔) รับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง อาทิ ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ประชาชน ในชุมชน และหน่วยงานธุรกิจ เป็นต้น เพื่อนำข้อคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ มาปรับปรุงกรอบหลักสูตรให้มีความเหมาะสมชัดเจนยิ่งขึ้น

๕) เสนอคณะกรรมการเขตพื้นที่/คณะกรรมการระดับท้องถิ่น เพื่อให้ความเห็นชอบ

อนึ่ง การเรียกชื่อส่วนที่ ๑ นี้ อาจจะใช้ชื่ออื่น ๆ ได้ เช่น บทนำ ความนำ เกริ่นนำ ความเป็นมา

ส่วนที่ ๒ เป้าหมายและจุดเน้น

เป้าหมายเป็นทิศทางการส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และความต้องการของท้องถิ่น โดยระบุถึงความรู้ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนาให้เกิดขึ้นในผู้เรียน จุดเน้นเป็นความรู้ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะที่ท้องถิ่นตระหนักสนใจหรือให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาและหรือพัฒนาเป็นพิเศษ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การได้มาซึ่งเป้าหมายและจุดเน้น

เป้าหมายและจุดเน้นได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์หลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ข้อมูลสารสนเทศสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น และจากการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเน้นการมีส่วนร่วม

การเขียนเป้าหมายและจุดเน้น

การเขียนเป้าหมายและจุดเน้นควรเขียนให้เห็นทิศทางในการพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และความต้องการของท้องถิ่น มีความเป็นไปได้ในการนำสู่การปฏิบัติจริง และสามารถประเมินได้

ส่วนที่ ๓ สารการเรียนรู้ท้องถิ่น

สารการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ผู้เรียนควรเรียนรู้ ซึ่งเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานระดับท้องถิ่นพัฒนาขึ้นโดยพิจารณาจากสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา สภาพปัญหาชุมชน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม การงานอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและหวงแหนมรดกทางสังคมของบรรพบุรุษ มีความเป็นไทยสามารถดำรงชีวิตและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

การได้มาซึ่งสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นได้มาจากการวิเคราะห์มาตรฐานตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่นทั้ง ๘ กลุ่มสาระ และจากการศึกษาข้อมูลสารสนเทศ สภาพปัญหาการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนสังคมแล้วนำมาสังเคราะห์จัดเป็นหมวดหมู่เพื่อกำหนดเป็นสาระการเรียนรู้ระดับท้องถิ่น

การเขียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

การเขียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นควรกำหนดหัวข้อเรื่องขอบเขตเนื้อหาและประเด็นสำคัญที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยอธิบายในแต่ละประเด็นพอสังเขปตลอดจนมีการเสนอแนะแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อให้สถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนรู้

ส่วนที่ ๔ การประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับท้องถิ่น

การประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับท้องถิ่นเป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนและการรายงานผลการศึกษาระดับท้องถิ่นเพื่อตรวจสอบคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เป้าหมายและจุดเน้นของกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการวัดและประเมินผลด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายมีคุณภาพเชื่อถือได้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของท้องถิ่น

ในการกำหนดการประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับท้องถิ่นควรดำเนินการดังนี้

๑) มีแนวทางในการดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามเป้าหมายและจุดเน้นทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษาและชั้นเรียนโดยมีรายละเอียดในการดำเนินการเพียงพอที่จะให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษาและชั้นเรียนดำเนินการต่อได้

๒) ระบุกลุ่มเป้าหมายกลุ่มสาระการเรียนรู้วิธีการเครื่องมือและเกณฑ์การประเมินที่ครอบคลุม สอดคล้องและเหมาะสมกับเป้าหมายและจุดเน้นแต่ละข้อ

๓) ใช้วิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินที่หลากหลายในแต่ละเป้าหมายและจุดเน้น

๔) ระบุกิจกรรมการประเมินที่สำคัญที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเป้าหมายและจุดเน้น

๕) มีแนวทางในการนำผลการประเมินไปใช้ในการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ส่วนที่ ๕ การนำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

เขตพื้นที่การศึกษาควรมีการนำเสนอแนวทางวิธีการและขั้นตอนแก่สถานศึกษาในการนำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ดังนี้

การนำเป้าหมายและจุดเน้นไปใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์

๑๖๔ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

๑) การนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปใช้ในจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การสอดแทรกในรายวิชาพื้นฐานจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียน

๒) การนำแนวทางการประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับท้องถิ่นไปสู่การกำหนดการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ระดับสถานศึกษาและระดับชั้นเรียนนอกจากนั้นควรเสนอแนะกิจกรรมวิธีการหรือรูปแบบในการนำ สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายและจุดเน้นโดยมี รายละเอียดเพียงพอให้สถานศึกษาเห็นแนวทางที่ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้

จะเห็นได้ว่าไม่ว่ายุคใด สมัยใด ชุมชนย่อมมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาไทยเสมอมา สืบเนื่อง ตั้งแต่ครั้งอดีต จนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงนับว่าสำคัญยิ่งในการพัฒนาการศึกษาไทยให้มี ประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (bottom-up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Oakley, ๑๙๘๔, p. ๑๗) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (missing ingredient) ในกระบวนการ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย ปัจจัย ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้มากมาย โดยนำมากล่าวไว้เฉพาะที่สอดคล้องกับแนวทางการศึกษา ดังนี้

๑. ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ขวัญชัย แสงสุวรรณ (๒๕๔๕, หน้า ๒๒) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้วยความสมัครใจ โดยที่บุคคลเหล่านั้นจะมีส่วนร่วมคิดและแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนางาน

เกตุสุดช กัมแพงแก้ว (๒๕๔๖, หน้า ๑๘) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโรงเรียนหมายถึงการที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในเหตุการณ์กิจกรรมหรือโครงการ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหรือการเรียนรู้ให้กับลูกหลานหรือเด็กในอุปการะของตนกับโรงเรียน

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (๒๕๔๖, หน้า ๓) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมี ส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินโครงการนั้น ๆ ด้วย

พิลึก งามลตรี (๒๕๔๖, หน้า ๑๗) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการที่บุคคลหรือคณะบุคคล เข้าไปดำเนินการกิจกรรมกันจนเกิดความผูกพันต่อสมาชิกและองค์กรเพื่อเกิดผลต่อตนเองและองค์กร

สำราญ คำป่อง (๒๕๔๗, หน้า ๒๓) ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ จึงกระตุ้นให้พร้อมที่จะเข้ามาปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ ส่งผลให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ

กรมอนามัย (๒๕๔๗, หน้า ๙) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชน และองค์กรในชุมชนเข้าร่วมรับรู้ ร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหา ร่วมกำหนดความต้องการร่วมวางแผน การดำเนินงาน ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ ร่วมแก้ไขพัฒนาปรับปรุง รวมทั้งร่วมรับผิดชอบเกี่ยวกับงาน ด้วยความสมัครใจ โดยที่บุคคลเหล่านั้นจะมีส่วนร่วมความคิดและแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนางาน

๒. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

คูฟแมน (Koufman, ๑๙๔๙, p.๗) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้ ประยูร ศรีประสาธน์ (๒๕๔๒, หน้า ๕) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน ๓ ปัจจัย คือ

- ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
  - ๒) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
  - ๓) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
- จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้ ดังนี้
- ๑) ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ
  - ๒) ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
  - ๓) การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร

๓. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ฟอร์นารอฟ (Fornaroff, ๑๙๘๐, p. ๑๐๔) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล

๒) การดำเนินงาน

๓) การใช้บริการจากโครงการ

๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (๒๕๔๔, หน้า ๑๔-๑๕) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน ๔ ขั้นตอน คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

๒) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ

๓) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

ส่วน อคิน รพีพัฒน์ (๒๕๔๗, หน้า ๔๙) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑) การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข

๒) การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา

๓) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

๔) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมดสรุปได้ว่าขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี ๖ ขั้นตอน ได้แก่

๑) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข

- ๒) ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
- ๓) ลำดับความสำคัญ
- ๔) วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร
- ๕) วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร
- ๖) ดำเนินงานตามโครงการ และ/หรือ สนับสนุนการดำเนินงาน
- ๗) ประเมินผล

รชตวรรษ รอดผล (๒๕๔๘, หน้า ๓๕) ได้กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน อาจมีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย อายุ รายได้ ระดับการศึกษา การมีตำแหน่งในชุมชน การสนับสนุนจากครอบครัว การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการรับรู้ประโยชน์

๔. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

จากขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น บนพื้นฐานของการเข้ามามีส่วนร่วม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (๒๕๔๗) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม
- ๒) การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

ทั้งนี้ จากการที่กฎหมายได้กำหนดบทบาทของท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาในสาระมาตรา ๔๑ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ ที่ระบุไว้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่น ทั้งนี้ วิชิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ (๒๕๔๑, หน้า ๒๑-๒๙) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้

- ๑) รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนในชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างไม่มีขีดจำกัดของระยะเวลา สถานที่ เพศ และอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ แท้จริง ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา

๑๖๘ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้ ต้องอาศัยองค์ประกอบ ๓ อย่างที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยมีกระบวนการดำเนินการ คือ

- ๑.๑) การวิเคราะห์-สังเคราะห์ ปัญหาชุมชน
- ๑.๒) หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
- ๑.๓) ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหามีอยู่
- ๑.๔) ประเมินผลกิจกรรม

โดยการกำหนดเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน แล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด

๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพชุมชนสนองความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประเมินผล

๓) รูปแบบการเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ตามที่ได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้ว นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้ว ยังเป็นไปในลักษณะของการร่วมกันจัดการศึกษาให้แก่คนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้น ๆ ด้วยบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในระดับสูง

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (๒๕๔๒, หน้า ๒๐๙-๒๑๒) ได้เสนอแนวคิดถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่ามี ๘ ขั้นตอนคือ

- ๑) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ
- ๒) การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน
- ๓) การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม
- ๔) การสร้างกิจกรรม
- ๕) การต่อรองเพื่อการดำเนินการ
- ๖) การร่วมดำเนินการ
- ๗) การร่วมประเมินผลการดำเนินการ

๘) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

สุรเดช มาสินทพันธ์ (๒๕๕๕, หน้า ๒๒) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับหลักการเข้ามามีส่วนร่วมไว้ ๑๑ ประการดังนี้

- ๑) เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องตามความเชื่อพื้นฐานของตน
- ๒) เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
- ๓) เป็นกิจกรรมที่ตรงตามเป้าหมายหรือส่งเสริมปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง
- ๔) เป็นกิจกรรมที่ตนเองมีประสบการณ์มาก่อน
- ๕) เป็นกิจกรรมที่ตรงกับตนเอง มีความคาดหวังเอาไว้
- ๖) เป็นกิจกรรมที่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่
- ๗) เป็นกิจกรรมที่ไม่มีการบีบบังคับ
- ๘) เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับจารีตประเพณี
- ๙) เป็นกิจกรรมที่ขึ้นอยู่กับโอกาสที่อำนวย
- ๑๐) เป็นกิจกรรมที่ตรงตามความสามารถของตนเอง
- ๑๑) เป็นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, ๑๙๘๐ อ้างถึงใน เมตต์ เมตต์การุณจิต, ๒๕๕๓, หน้า ๒๕-๒๙) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ แบบคือ

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนคือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits)

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation)

ซัมซัน และอิงสตรอม (Sumtion & Engstrom, ๑๙๘๕ อ้างถึงในนพพงษ์ บุญจิตราดุล, ๒๕๔๐, หน้า ๓๖) ได้เสนอการจัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนโดยพิจารณาจาก การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

๑) การมีส่วนร่วมในระดับต้นคือการมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลให้รายละเอียดข้อมูลเพื่อการวางแผนการกำหนดนโยบายซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในระดับต้นจึงต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนจำนวนมาก

๒) การมีส่วนร่วมระดับกลางคือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่เก็บรวบรวมในระดับต้นซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากประชาชนจำนวนหนึ่งในการวิเคราะห์ตีความเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

๓) การมีส่วนร่วมในระดับสูงคือการมีส่วนร่วมตัดสินใจและดำเนินการเป็นผลต่อเนื่องจากการมีส่วนร่วมในระดับต้นและระดับกลางในการมีส่วนร่วมตัดสินใจจึงอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนจำนวนหนึ่งเท่านั้น

ฮอย และ มิสเคิล (Hoy & Miskel, ๑๙๙๖ อ้างถึงใน นพพงษ์ บุญจิตราดุล, ๒๕๔๐, หน้า๙๖) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนย่อมสามารถตัดสินใจร่วมกันได้ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อคุณภาพการสอน เป็นการรองรับการกระจายอำนาจที่จะมีขึ้นในด้านการตัดสินใจ

ชาติดิต และ คณะ (Shadid & others, ๑๙๙๙ อ้างถึงใน อัมพร เลิศณรงค์, ๒๕๔๕, หน้า ๒๔-๒๕) ได้ให้แนวคิดในการจำแนกขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการของการตัดสินใจนั้นประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นจะได้คำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีใดเช่นการช่วยเหลือด้านทรัพยากรการบริหารงานและประสานงานและการขอความช่วยเหลือเป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้วยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลประโยชน์และเป็นโทษต่อตัวบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือความเห็นความชอบและความคาดหวังซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

เพียนด้า และ คณะ (Pienda & other, ๒๐๐๒, pp. ๒๗๕-๒๘๗) กล่าวว่าไว้ในรอบ ๓๐ ปีที่ผ่านมา พบว่า การพัฒนาของทฤษฎีและผลงานวิจัยจำนวนมากได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน นอกจากจะทำให้เด็กประสบความสำเร็จในด้านวิชาการแล้วยังช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกายจิตใจอารมณ์และสังคมอีกด้วย

สรุปได้ว่า การพัฒนาการศึกษาไทยให้พัฒนาและเตรียมความพร้อมเข้าสู่มาตรฐานสากล และประชาคมอาเซียนได้นั้น ต้องส่งเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการจัดการศึกษานั้น ต้องสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ด้วย ดังที่ สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (๒๕๕๔, หน้า ๘-๙) ได้ทำการศึกษา อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน ในลักษณะแผนภาพและคำอธิบายที่ได้จากผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างรูปแบบการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) องค์ประกอบสังคมแห่งการเรียนรู้ ๒) หลักการสำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ๓) กระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่ง การเรียนรู้ ๔) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ และ ๕) ปัจจัยแห่งความสำเร็จจะเห็นได้จากแผนภาพอนาคตรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนมีองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนได้แก่องค์ประกอบทางสังคมหรือทุนทางสังคมประกอบด้วยทุนมนุษย์หรือบุคคลทุนสังคมทุนสถาบันทุนภูมิปัญญาศาสนาและวัฒนธรรมทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานสำคัญของชุมชนไทยโดยทุนทางสังคมเหล่านี้มีอยู่ในทุกชุมชนแต่อาจมีความหลากหลายแตกต่างกัน การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพื้นฐานทางสังคมที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนจะขับเคลื่อนไปได้อย่างมั่นคงนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลักที่สำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ๕ ประการได้แก่

๑) **องค์ประกอบสังคมแห่งการเรียนรู้** องค์ประกอบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบเสริมองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ๑) บุคคลแห่งการเรียนรู้หรือผู้เรียนรู้ ๒) ผู้จัดการเรียนรู้ ๓) แหล่งเรียนรู้ ๔) องค์ความรู้ ๕) กิจกรรมการเรียนรู้ ๖) บรรยากาศการเรียนรู้ ๗) เครือข่ายการเรียนรู้ ๘) การจัดการความรู้ ๙) องค์กรแห่งการเรียนรู้ และองค์ประกอบเสริมของสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน ได้แก่ ขนาดชุมชนลักษณะเฉพาะของชุมชน เช่น วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลายระบบความผูกพันใกล้ชิดระหว่างประชาชนกับชุมชน มีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาและเจตนารมณ์ของการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้การมียุทธศาสตร์การดำเนินงานการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนที่แตกต่างกันการพัฒนาโดยใช้ความรู้เป็นฐานระบบสาธารณูปโภคที่ครบครันการออกแบบชุมชนเพื่อการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับบริบทมีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงชุมชนและระหว่างชุมชนอื่น ๆ ได้เช่น การมีเว็บไซต์ชุมชน มีระบบการสร้างคุณค่า

ของพลเมือง มีการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม มีระบบการประกันสิทธิสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ของประชาชนการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการพัฒนาและการมีองค์กรหรือหน่วยงานศูนย์ความเป็นเลิศเฉพาะที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนตั้งอยู่บนฐานทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน มีกลไกการขับเคลื่อนชุมชนทั้งในเชิงโครงสร้างทางสังคมและเชิงระบบหรือสถาบันสำคัญของสังคม มีการบูรณาการการเรียนรู้ตลอดชีวิตการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ยึดชุมชนเป็นฐานของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเป็นหลักให้ประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานและ การสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้จะทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็งอันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

๒) หลักการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ หลักการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน ได้แก่ ๑) หลักความร่วมมือแบบหุ้นส่วน ๒) หลักความร่วมมือและการมีส่วนร่วม ๓) หลักการติดตามความสามารถในการดำเนินงาน ๔) หลักความจำเป็นของการเรียนรู้ ๕) หลักความสำคัญของชุมชนหลักการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา ๖) หลักการพัฒนาโดยใช้ความรู้เป็นฐานการพัฒนา ๗) หลักการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ๘) หลักการจัดกิจกรรมที่ผสมกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต ๙) หลักความเสมอภาค ๑๐) หลักความต่อเนื่อง

๓) กระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ กระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนได้แก่ ๑) การสร้างความตระหนักรู้และเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้การพัฒนาโดยใช้ความรู้เป็นฐานการพัฒนาและคุณค่าของการศึกษาตลอดชีวิต ๒) การจัดตั้งคณะทำงานเรียกว่าคณะกรรมการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ขึ้นโดยชุมชนเองเพื่อทำหน้าที่วางแผนการดำเนินงานพัฒนาและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โครงการการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้การดำเนินการและการประเมินผลการดำเนินงานรวมทั้งรับผิดชอบการประสานงานร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้องและเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบุคคลในพื้นที่เป็นต้น ๓) วิเคราะห์สภาพชุมชนโดยรวมได้แก่สภาพชุมชนในปัจจุบันปัญหาความต้องการและความสนใจรวมทั้งการวิเคราะห์สถานะชุมชนในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ๔) กำหนดแผนการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ได้แก่การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายโครงการและกิจกรรมการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้รวมทั้งแนวทางการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ๕) พัฒนาแผนปฏิบัติการอย่างละเอียดสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้สำหรับชุมชน ๖) แสวงหาความร่วมมือจากกลุ่มเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ๗) ดำเนิน การจัดกิจกรรมโครงการเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ๘) กำกับติดตามและประเมินผลความสำเร็จ ๙) สรุปรวบรวมองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการดำเนินงานกับสมาชิกภายในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ๑๐) ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลการดำเนินงานการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

๔) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนประกอบด้วยองค์ความรู้ที่เป็นประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนและแนวทางปฏิบัติ สำหรับการนำองค์ความรู้ไปใช้และบทบาทหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปสู่การปฏิบัติ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้สามารถสรุปได้ดังนี้ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาบุคคลแห่ง การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มี คุณภาพเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาองค์ความรู้สำหรับชุมชนเพื่อการ พัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์กร/สถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์ที่ ๖ การพัฒนาการบริหารจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๗ ยุทธศาสตร์ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๘ การพัฒนา กระบวนการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๙ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของ สังคมเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ยุทธศาสตร์ที่ ๑๐ การพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายเพื่อการ พัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

๕) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนได้แก่ ๑) การมีผู้นำชุมชนที่ดี ๒) มีการสนับสนุนงบประมาณ ๓) มี เครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง ๔) มีขนาดชุมชนที่เหมาะสม ๕) ชุมชนมีแผนชุมชนและเป้าหมายการพัฒนา ที่ชัดเจน ๖) มีแนวทางการดำเนินงาน ๗) มีการออกแบบชุมชนเพื่อการเรียนรู้ ๘) มีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ๙) มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๑๐) สมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ๑๑) มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ๑๒) มีระบบ สาธารณูปโภคที่ครบครัน ๑๓) มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ๑๔) มีระบบการประกันสิทธิความรู้เช่นการมี เว็บไซต์ชุมชนรวมทั้งการมีระบบการสร้างคุณค่าของพลเมืองมีการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคมการเมืองค์กร หรือหน่วยงานศูนย์ ความเป็นเลิศเฉพาะที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนตั้งอยู่บนฐานทุนทางสังคมที่ แตกต่างกันกลไกการขับเคลื่อนชุมชนที่สำคัญนอกจากองค์ประกอบทั้งในเชิงโครงสร้างทางสังคมและเชิงระบบ หรือสถาบันสำคัญของสังคมโดยมีการศึกษาและการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญต่อการแก้ปัญหาและการพัฒนา มี การบูรณาการการเรียนรู้การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืนยึดชุมชนเป็นฐาน ของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเป็นหลักให้ประชาชนและทุกภาค ส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรม สาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชนท้องถิ่น การสนับสนุนให้สังคมทุกส่วนและทุกระดับได้รับการพัฒนา เต็มตามศักยภาพและการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้อันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้าง

สังคมแห่งการเรียนรู้กลุ่มคณะทำงานเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ระดับชุมชนมีบทบาทโดยตรงในการสร้างชุมชนให้มีบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบรวมทั้งการพัฒนาองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาความรู้ทักษะทัศนคติที่ดีและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเป็นองค์รวมของประชาชน

ดังตัวอย่างที่ปรากฏในบทความของหนังสือพิมพ์คงชัดลึก เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๖ ในบทความเรื่อง ปัญหารากหญ้าต้องพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น โดยมาใจความว่า การจัดการศึกษาภาคประชาชนนั้น ทำได้หลายระดับจากบ้าน หรือ home school ซึ่งหมายถึงการที่พ่อแม่ผู้ปกครองขออนุญาตจัดโปรแกรมการเรียนการสอนให้ลูกหรือหากจะเปิดเป็นโรงเรียนก็เริ่มได้ตั้งแต่มีเด็กนักเรียน ๕๐ คนก็จัดเป็นโรงเรียนได้หากมากกว่าร้อยคนต้องผ่านการอนุมัติจากบอร์ดของคณะกรรมการเขตพื้นที่การ ศึกษา ก่อนหรือขออนุญาตกระทรวง นั่นจึงเป็นโอกาสที่ทำให้เกิดโรงเรียนเล็ก ๆ ขึ้นมาที่มาบเอื้อง

โรงเรียนมาบเอื้องมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติที่มาบเอื้อง” หรือชื่อที่เรียกกันติดปากว่าโรงเรียนปุทะเลย เนื่องจากเป็นการประยุกต์แนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเผยแพร่แนวคิดในหนังสือพระมหาชนก โดยยึดเป้าหมายสี่ประการที่ได้เล่าไปแล้วโรงเรียนนี้พัฒนาได้เพียง ๑ ภาคเรียน เพิ่งเปิดภาคเรียนที่ ๒ เท่านั้นแต่ประสบผลสำเร็จอย่างมากจนเขตพื้นที่การศึกษาได้เชิญคณะผู้จัดตั้งไปบรรยายแนวทางให้ฟัง นอกจากนั้นได้มีจิตอาสาเป็นพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินท่านหนึ่งถ่ายทำนำลงเผยแพร่ในยูทูป (youtube) และรายการสถานีสี่เขียวได้ไปถ่ายทำออกรายการทางไทยพีบีเอสเป็นที่ประทับใจของนักบริหารการศึกษาที่วิธีการศึกษาได้ยึดปรัชญาหลักของพระเจ้าแผ่นดินเป็นปรัชญาการศึกษาและการเรียนรู้แบบ learning by doing ให้นักเรียนได้มีทักษะก่อนแล้วสรุปสาระความรู้ความเข้าใจจนครบทั้ง ๘ หมวดสาระที่กระทรวงตั้งนโยบายเอาไว้ แต่ไม่ได้เน้นที่สาระอย่างเดียวนั้นที่การปฏิบัติเพื่อให้ได้สาระจากการเรียนรู้ เช่น การจัดการป่าด้วยป่าเปียกการสร้างฝาย เป็นคลังน้ำ คลังอาหาร ให้ป่าเป็นคลังอาหารของโรงเรียนได้สามารถที่จะเรียนรู้ที่จะผลิตปุ๋ยให้กับป่าไม้ ป่าของเด็ก ๆ จึงโตเร็ว

จากนั้นพัฒนามาเป็นปุ๋ยจุลินทรีย์สำหรับบำบัดน้ำเสียในแหล่งน้ำ ปลา กุ้ง ก็โตได้ดี นักเรียนโรงเรียนปุทะเลยขณะนี้มีปุ๋ยเป็นของตนเองแล้ว ๒๐๐ กว่าตันซึ่งนอกจากนำไปใช้เองแล้วยังให้ผู้ปกครองได้ใช้นำไปแจกจ่าย ไปทำบุญให้กับวัดและนำมาจำหน่ายเป็นรายได้ให้ตนเอง สิ้นปีเมื่อเด็ก ๆ เรียนจบชั้นประถมเด็กจะมีเงินสะสมเป็นของตนเอง พอจบมัธยมก็มีเงินเพิ่มมากขึ้นสรุปว่าเด็กนักเรียนนอกจากไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายอะไรเลยแล้วยังมีเงินเก็บเป็นทุนให้ตัวเองอีกด้วยสะท้อนให้เห็นว่าเด็กนักเรียนสามารถพึ่งตนเองได้จริง ๆ อีกทั้งเด็ก ๆ ยังได้ฝึกทำอาหาร เรียนรู้การปรุงอาหารไทยโดยมีผู้เชี่ยวชาญอาหารสูตรเด็ดต่าง ๆ ได้เสียสละเวลา มาสอนให้หรือแม่แต่อาหารสากลก็มีผู้ใหญ่ใจดีอาสาสอนแน่นอนว่าเมื่อเด็กได้ลงมือทำด้วยตัวเองต่อเนื่องจะจำขั้นตอนได้โดยอัตโนมัติเมื่อต้องสอบเด็กก็จะจำได้หมด เช่น วิชาคณิตศาสตร์อาจารย์ยักษ์จะเริ่มสอน

คำนวณง่าย ๆ เช่น ข้าว ๑ ไร่ จะมีต้นข้าวที่ต้นมีผลผลิตข้าวก็เมล็ด ข้าวเปลือก ๑ เมล็ดเมื่อเพาะลงไปแล้ว ให้ผลผลิตที่เมล็ดแต่ละต้น แต่ละกอ กอหนึ่งมีกี่ต้นต้นหนึ่งมีกี่เมล็ด เป็นต้น เป็นการฝึกสมาธิในตัว

ส่วนวิชาภาษาไทยก็จะใช้อธิบายขั้นตอนการผลิตอาหาร ไปจนถึงการสำรองเป็นคลังอาหารโดยการเรียนภาษานั้นเด็กจะถูกฝึกให้เขียนให้อ่านให้อธิบาย และนำเสนอเป็น presentation ได้ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเด็กจะคล่องภาษาเพราะได้ผู้เชี่ยวชาญภาษานั้น ๆ มาอธิบายอาชีพเด็กก็จะฟังตนเองได้จริง ๆ เป็นตัวอย่างที่ถือเป็นโอกาสที่ดีของโรงเรียนขนาดเล็ก เพียงเท่านี้ก็จะเห็นว่า หากการศึกษาไทยหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น รู้จักใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ก็จะทำให้ผู้เรียนของเราได้เรียนรู้จากของจริง แทนที่จะเรียนจากกระดานดำ หรือสื่อต่าง ๆ ที่ผู้สอนเสาะแสวงหามาให้ ซึ่งมีหลายบทเรียนที่ผู้เรียนเรียนแล้วไม่สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เลย เป็นแค่การนำความรู้มาสอบแข่งขันเพื่อวัดผลว่าใครเก่งกว่ากันเท่านั้นเอง

การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน

ชุมชนเป็นสถานที่รวมของกลุ่มประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างสม่ำเสมอซึ่งสามารถกลมเกลียวให้คนในชุมชนมีความเชื่ออุดมการณ์และยึดถือในจริยธรรมอย่างเดียวกันคนในชุมชนจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันและมีเอกลักษณ์ของตนเอง ลักษณะและเอกลักษณ์เหล่านี้แสดงออกให้เห็นได้จากความเชื่อทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนนั้น

ชุมชนจะสื่อสารถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์และลักษณะต่าง ๆ ผ่านคตินิยม นิทาน จารีตและขนบธรรมเนียมประเพณี โดยถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง คนหนึ่งไปยังกลุ่มคนหรือจากกลุ่มคนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มคนหนึ่งรวมทั้งจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดลักษณะความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีการปฏิบัติเช่นนี้เป็นการให้การศึกษาของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาชุมชนให้ดำรงอยู่สืบไปอย่างมั่นคงและเข้มแข็ง

ดังนั้น การจัดการศึกษาของชุมชนจึงหมายถึงการสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเชื่อ ค่านิยมขนบธรรมเนียมวิถีการแก้ไขปัญหาและการประพฤติปฏิบัติระหว่างบุคคลในชุมชนซึ่งทำให้คนในชุมชนมีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

๑. เป้าหมายของการจัดการศึกษาของชุมชน

การจัดการศึกษาของชุมชนมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งประกอบด้วยความสามารถในการพึ่งพิงตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และการมีเอกลักษณ์และความยั่งยืนของชุมชนดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษาของชุมชนคือ

๑.๑) ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญา ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้น

๑.๒) ถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมของชุมชนและทำให้สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกันจนเป็น เอกลักษณะของชุมชนนั้น ๆ และทำให้คุณลักษณะเอกลักษณ์ของชุมชนได้สืบสานต่อเนื่องยั่งยืน

๑.๓) เป็นการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของ ตนเองและชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองได้

๒. เนื้อหาสาระในการศึกษาชุมชนเพื่อจัดการศึกษาของชุมชน

ในการจัดการศึกษาของชุมชนจำเป็นต้องศึกษาเนื้อหาสาระของชุมชนเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในบริบทของชุมชนนั้น ๆ จนเกิดเป็นความรักความหวงแหนในท้องถิ่นชุมชนของตนเนื้อหาสาระดังกล่าว ประกอบด้วยภูมิหลังและประวัติของชุมชนสภาพทางกายภาพของชุมชนโครงสร้างของสังคมประเพณีและ วัฒนธรรมของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๒.๑) ภูมิหลังและประวัติของชุมชน เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาชาติพันธุ์ของ ชุมชนเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความหวงแหนในมรดกของชุมชนโดยการศึกษาประวัติการก่อตั้งชุมชน จากคำบอกเล่า ตำนานนิทานที่บอกเล่าประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น บันทึกหลักฐานทางโบราณคดี เช่น จดหมายเหตุ พงศาวดาร โบราณสถานโบราณวัตถุในชุมชน เป็นต้น

๒.๒) สภาพทางกายภาพของชุมชน เป็นความรู้เกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรของ ชุมชนทำให้มีความรู้ความเข้าใจทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเช่น พื้นที่ของชุมชน อาณาเขต ลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แหล่งน้ำในชุมชนทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้าง ขึ้น การคมนาคม สาธารณูปโภค ทรัพยากรธรรมชาติ พืชพรรณไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น

๒.๓) โครงสร้างของสังคม เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเช่น ระบบเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง ระบบความเชื่อ ผู้นำในชุมชน จำนวนประชากร โครงสร้างของประชากร อาชีพ เป็นต้น

๒.๔) ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการศึกษาความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติที่มี คุณค่าที่ได้ถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและประเพณีปฏิบัติอันเป็นการบำรุงรักษาสมาชิกใน ชุมชนให้ดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดีทำให้ชุมชนมีเอกลักษณ์และดำรงอยู่ได้เช่นการแห่นางแมวเพื่อขอฝนของ ชุมชนในภาคกลางและภาคอีสานการทำบุญเดือนสามไหว้พระพุทธรูปของชาวภาคเหนือตอนล่างประเพณี งานบุญยี่เป็งของชาวภาคเหนือ เป็นต้น

๒.๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นนวัตกรรมและวิธีการแก้ไขปัญหาที่ได้ผลที่ชุมชนใช้ในการดำรงชีวิต นับตั้งแต่การประกอบอาชีพ การติดต่อสัมพันธ์กัน ได้แก่วิธีการต่าง ๆ ที่บุคคลในท้องถิ่นนำมาใช้ในการประกอบอาชีพการดำเนินชีวิตประจำวันจนประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับเช่น การทำน่าน้ำตม การทำนาหว่าน การปลูกพืชไร่นาสวนผสม การใช้พืชสมุนไพรเป็นยารักษาโรคหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นคำอบรมสั่งสอน เช่น “เรือนสามน้ำสี่” ที่ใช้อบรมกุลสตรีไทยมาแต่โบราณ “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า” ที่ใช้อบรมสั่งสอนวิธีการครองชีวิตคู่ เป็นต้น รวมทั้งภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาในลักษณะของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง ได้แก่เครื่องปั้นดินเผา เตาเผาถ้วยชามสังคโลก รูปปั้นแกะสลักตุนวัดโพธิ์และภาพเขียนฝาผนังในโบสถ์ วิหารตามวัดต่าง ๆ

๒.๖) นวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นประสบการณ์ของบุคคลที่ใช้แก้ปัญหาโดยใช้นวัตกรรมและวิธีการทั้งใหม่และเก่าจนสามารถแก้ไขปัญหาได้ เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งเก่าและใหม่เข้าด้วยกันในการแก้ไขปัญหา เช่นการทำนาด้วยวิธีเกษตรกรรมธรรมชาติของพ่อคำเตื่อง ภาษี จังหวัดบุรีรัมย์การทำเกษตรกรรมชาติแบบผสมผสานครบวงจรของผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข็มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา ครูชูป ยอดแก้วจังหวัดสงขลาที่ริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของคนในชุมชน เป็นต้น

การศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้ข้อมูลเนื้อหาสาระที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษาของชุมชนนั้น ทำได้โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้นำในชุมชนติดต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมเอกสารข้อมูลที่ต้องการ การสำรวจสภาพพื้นที่ และการสังเกต เป็นต้น

๓. วิธีการจัดการศึกษาของชุมชน

การจัดการศึกษาของชุมชนสามารถทำได้ต่อไปนี้

๓.๑) การใช้บทบาทของสถาบันทางสังคม เป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้ตามบทบาทหน้าที่ของสถาบันทางสังคมในชุมชนประกอบด้วย วัด องค์กร ชุมชน ครอบครัว และโรงเรียน โดยวัดจะถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคคลในชุมชน และเป็นแหล่งรวมในการทำกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนารวมทั้งการเรียนรู้ของชุมชนองค์กรชุมชนจะดูแลเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมพร้อมทั้งเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ เช่น ข่าวสารทางราชการ สาธารณสุขข่าวสารการเกษตรข่าวสารการเมืองการปกครอง เป็นต้น ส่วนครอบครัวจะรับผิดชอบการอบรมสั่งสอนในเบื้องต้นการถ่ายทอดด้านการประกอบอาชีพฝึกทักษะด้านอาชีพและค่านิยมสำหรับโรงเรียนจะเป็นแหล่งเตรียมตัวสมาชิกใหม่ของสังคม มีบทบาทที่สำคัญใน การปลูกฝังความรู้ ทักษะ และเจตคติในด้านต่าง ๆ

๓.๒) การใช้นิทานและคติความเชื่อ เป็นการถ่ายทอดคติความเชื่อและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยัน ความอดทน ความกตัญญูให้แก่คนในสังคมโดยผ่านนิทาน คติ

ความเชื่อที่สะท้อนการเป็นเอกลักษณ์ของสังคมซึ่งรวบรวมได้จากคำบอกเล่าของบุคคลในชุมชน เช่น นิทาน เรื่องกลองข้าวน้อยฆ่าแม่ เรื่องพญาหงพญาพานเป็นนิทานสอนเรื่องความกตัญญู

๓.๓) การใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เป็นการศึกษาและฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี ในท้องถิ่น ความเข้าใจ แปลความหมายในบริบทของสังคมใหม่ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ประเพณีการทำขวัญข้าวซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติของชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อมาได้สูญหายไป ในบางแห่ง ควรจะศึกษาวิธีการปฏิบัติ ความสำคัญความหมายของพิธีกรรมเพื่อเรียนรู้ถ้ายังเป็นประเพณีที่มีความหมายก็อาจฟื้นฟูใหม่ได้จะเห็นได้ว่าในชุมชนท้องถิ่นต่างก็มีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตบางอย่างยังคงความหมายสืบต่อถึงปัจจุบัน ถ้ามีการศึกษาและทำความเข้าใจ อาจทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าไว้ได้

๓.๔) การใช้วัฒนธรรมการประพฤติปฏิบัติ เป็นการใช้จารีตประเพณีที่คนในชุมชนยึดถือ มาทำความเข้าใจแปลความหมายใหม่ แล้วนำมาเผยแพร่ปฏิบัติ ตัวอย่างเช่นการนับถือผี การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ การไว้ผมจุกของเด็กไทย การแต่งชุดไทย

เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาของชุมชนก็คือความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชุมชนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้สามารถจัดการกับปัญหาของตนเองได้ชุมชนจะทำได้ นั้นชุมชนประกอบด้วย อุดมการณ์ความเชื่อ ความสามารถในการประกอบอาชีพ ความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตทรัพยากรที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตและมีโครงสร้างในการบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ กรอบความคิดนี้มาใช้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔. การจัดการศึกษาของชุมชนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาของชุมชนไว้ ดังนี้

๔.๑) ถ่ายทอดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา ๗ ว่าจะต้องมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นและของไทยควบคู่ไปกับความรู้สากล มีความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ แสดงว่าการศึกษาที่จัดขึ้นจะต้องอยู่บนองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนบนพื้นฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจนชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

๔.๒) ยึดถือหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ การเรียนรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นตลอดเวลา นับตั้งแต่เกิดจนตาย เนื้อหาสาระที่เรียนรู้จะเกิดขึ้นเสมอและต่อเนื่อง ดังนั้น ชุมชนจะต้องมีส่วนเข้าไปมี

บทบาทการจัดการเรียนรู้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชุมชนจึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาของคนในชุมชนตลอดเวลา

๔.๓) จัดการศึกษาโดยยึดถือหลักการระดมทรัพยากร เป็นการระดมทรัพยากรทุกอย่างโดย การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรต่าง ๆ จึงจะเป็นแนวทางที่ทำให้เกิด การจัดการศึกษาของชุมชนได้

๔.๔) จัดการศึกษาโดยกระจายอำนาจ เป็นกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นจึงมีภาระที่จะต้องจัดการศึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นกฎหมายที่เน้นการจัดการ การศึกษาของชุมชนชุมชนจะต้องรับผิดชอบจัดการศึกษารวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและ ระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาช่วยการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะต้องจัดสาระการเรียนรู้ที่จะสร้างให้คนใน ชุมชนพึ่งตนเองได้ และสามารถอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๕. แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน

ในการจัดการศึกษาของชุมชนมีแนวคิดที่นำไปดำเนินการจัดการศึกษาของชุมชนได้หลายแนวทาง เช่นการจัดการศึกษาผ่านบทบาทของสถาบันทางสังคมการจัดการศึกษาโดยผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรมการจัดแหล่งการเรียนรู้การจัดการศึกษาในโรงเรียน และการจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นต้น มี รายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑) แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านบทบาทสถาบันทางสังคม เป็นแนวคิดการจัดการศึกษาผ่าน บทบาทของสถาบันทางสังคม เป็นการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สถาบันทางสังคม ได้จัดขึ้นเพื่อกลุ่มเกลาสมาชิกของสังคมอยู่แล้วสถาบันทางสังคมประกอบด้วย

๑) ครอบครัว มีหน้าที่สั่งสอนบุตรหลานให้สามารถประกอบอาชีพได้มีทัศนคติค่านิยมและ ความประพฤติที่ดีงามเป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่เรียนรู้ได้จากการเลียนแบบและจดจำ

๒) วัดมีหน้าที่สั่งสอนทางด้านคุณธรรมจริยธรรมผ่านพิธีกรรมทางศาสนา การเทศนาสั่งสอน และสถานที่ในวัดซึ่งสื่อได้ถึงความศรัทธา ความสงบร่มเย็นวัดจึงต้องนำหลักธรรมของศาสนา มาเผยแผ่ให้กับ สมาชิกของชุมชนได้เข้าใจในรูปแบบต่าง ๆ

๓) องค์กรชุมชนต่าง ๆ จัดการศึกษาโดยผ่านการฝึกฝนอบรมให้ข้อมูลข่าวสาร และฟื้นฟู ประเพณีธรรมเนียมปฏิบัติและจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๕.๒) แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นแนวคิดการจัด การศึกษาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นการศึกษาความหมายและวิธีการปฏิบัติของคนใน

ชุมชนที่ได้กระทำไว้แล้วนำมาเผยแพร่หรือตีความจนเป็นที่ยอมรับนับถือยึดถือเป็นหลักปฏิบัติของชุมชนต่อไป กล่าวคือชุมชนจะมีสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันอยู่แล้วซึ่งสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติเหล่านั้นได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่ามีความหมายต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนโดยใช้ระยะเวลาสืบทอดมายาวนาน สิ่งที่มีคุณค่านี้จะถูกเลือกสรรส่วนที่มีประโยชน์แล้วดำรงรักษาถ่ายทอดต่อมา การถ่ายทอดอาจมาในลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อค่านิยมของชุมชนมีระเบียบวิธีเป็นแนวปฏิบัติอย่างชัดเจน เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งที่ถ่ายทอดดังกล่าวจะมีการอธิบายและแปลความในบริบทใหม่ ทำให้คุณค่าของสิ่งที่ตีงามเหล่านั้นถูกละเลยสูญหายไป เช่นการไปทำบุญที่วัดทุกวันพระของชาวพุทธซึ่งสืบทอดกันมาแต่ในอดีต ปัจจุบันการปฏิบัติดังกล่าวถูกละเลยไปด้วยอุปสรรคต่าง ๆ เนื่องจากการแปลความหมายในบริบทใหม่ของสังคมทำให้การปฏิบัติดังกล่าวกลายเป็นภาระและไม่สะดวกต่อการประกอบอาชีพจึงควรอธิบายคุณค่าและวัตถุประสงค์ของประเพณีทั้งหลายกันใหม่ ดังเช่นการทำบุญวันสารทซึ่งไม่นิยมปฏิบัติในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของการทำบุญวันสารทเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุพการีและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ขอขอบคุณเทวดาที่ปกปักรักษาและบันดาลผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์และแสดงความภูมิใจในผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้นอกจากนี้ เช่น ประเพณีการทำบุญข้าวขวัญซึ่งแสดงความกตัญญูต่อแม่โพสพประเพณีลอยกระทงที่แสดงถึงความกตัญญูต่อแม่คงคา เป็นต้น

๕.๓) แนวคิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ เป็นแนวคิดการใช้แหล่งการเรียนรู้เป็นการใช้แหล่งภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเช่น วัด ภูเขา สวนสัตว์อุทยานพิพิธภัณฑสถาน หอสมุด แหล่งน้ำ โบราณสถาน เป็นต้น เป็นแหล่งการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้โดยตรงด้วยตนเองอย่างถูกต้องและเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ผู้เรียนจะได้ศึกษาสภาพที่จริงของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน อาทิ พืชพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ลักษณะของดิน หินแร่ ทั้งแหล่งการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม สามารถใช้แหล่งการเรียนรู้เหล่านี้มาหล่อหลอมคนในชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนเป็นการสร้างเจตคติ ค่านิยม ความภาคภูมิใจ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

๕.๔) แนวคิดการใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการจัดการเรียนรู้ เป็นแนวคิดการใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการจัดการเรียนรู้เป็นการให้โรงเรียนนำสาระการเรียนรู้ของชุมชนไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจชุมชนซึ่งจัดทำได้โดยการจัดการบริหารโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนจัดบทเรียนหลักสูตรสถานศึกษา กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และการเข้าไปมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน โรงเรียนมีหน้าที่จะต้องสร้างพลเมืองใหม่ให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมต้องการโดยถ่ายทอดคุณค่าความรู้ที่มีอยู่ของชุมชนสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ฝึกฝนทักษะ เตรียมตัวผู้เรียนเพื่อในอนาคต นอกจากนั้นยังเป็นผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโรงเรียนจึงเป็นผู้นำการถ่ายทอดบริบทของชุมชนและรักษาชุมชน

การใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ทำได้โดยให้โรงเรียนเป็นที่จำลองสภาพปัญหาในชุมชนสภาพของชุมชนในแง่ของความดีความงาม นำสิ่งที่มีคุณค่าเข้ามาไว้ในโรงเรียน สามารถจัดให้เกิดการเรียนรู้ใน

โรงเรียนได้ การกระทำในลักษณะเช่นนี้เป็นการบริหารจัดการทั้งโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ชักนำให้ครู และผู้ปกครองเข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน วิธีการนี้จึงเป็นการจัดทำในลักษณะกระทำทั้งโรงเรียน มีการจัดเนื้อหาสาระในบทเรียน จัดหลักสูตรสถานศึกษาสร้างกิจกรรมเสริม และมีความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน

๕.๕) แนวคิดการจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นแนวคิดการจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้โดย องค์กรชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อศึกษาปัญหาใดปัญหาหนึ่ง พร้อมทั้งแสวงหาวิธีการแก้ไขจัดเป็นกิจกรรม การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้สมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึง

ชุมชนประกอบด้วยคนที่มีธรรมชาติหลากหลายมีบทบาทที่สัมพันธ์กัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน วิธีการ จัดเวทีการเรียนรู้เป็นวิธีที่มีการประสานงานประสานความคิดซึ่งทำได้โดยการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและเป็น ที่สนใจร่วมกันของคนในชุมชน ศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันให้เห็นถึงสภาพของปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุของ ปัญหา จากนั้นช่วยกันหาวิธีแก้ไขปัญหา แล้วร่วมกันแก้ไขปัญหา เช่นการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นกับ เยาวชนในชุมชน การแก้ไขปัญหานี้ คนในชุมชนต้องเรียนรู้ถึงสภาพปัญหาคือสภาพความรุนแรงของ ยาเสพติดที่เกิดขึ้น โดยประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและช่วยกันหาแนวทางแก้ไข ปัญหาโดยร่วมกันตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา จากนั้นดำเนินการแก้ไขปัญหตามแนวทางที่ตัดสินใจ ร่วมกัน ดังนั้น การจัดเวทีการเรียนรู้จึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันดำเนินการและร่วมกันรับผล

๖. บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษาของชุมชน

ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาของชุมชน โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของชุมชน โดยดำเนินการดังนี้

๖.๑) การบริหารโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนทำได้โดยร่วมมือกับชุมชนกำหนด เป้าหมายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ออกแบบและวางแผน ดำเนินการ จัดการเรียนการสอนและใช้แหล่งการเรียนรู้จากทุกส่วนของชุมชนเป็นการสะท้อนลักษณะ การดำรงชีวิตของชุมชนให้เป็นบทเรียนของนักเรียน และขณะเดียวกันเป็นการจัดโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ของบุคคลในชุมชนด้วย แนวคิดดังกล่าวโรงเรียนต้องศึกษาบริบทของชุมชนว่า มีสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร มีกลุ่มประชากรประกอบด้วยกลุ่มคนใดบ้าง กลุ่มชนเหล่านั้นมีชาติพันธุ์อย่างไร ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี มีลักษณะอย่างไรภูมิปัญญาและนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพ เป็น อย่างไร เป็นต้นการศึกษาบริบทเหล่านี้จะทำให้เราสามารถวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน พร้อมทั้ง กำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาต่อไป

คณะครู ผู้บริหารโรงเรียน และชุมชนจะต้องร่วมกันกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาโดยการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของการจัดการศึกษาพร้อมทั้งกำหนดแผนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายโรงเรียนจะต้องออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน คณะครูจะออกแบบบทเรียนหลักสูตรการเรียนรู้อำนาจให้กับผู้เรียนของตนเองคณะผู้บริหารจะวางแผนกำหนดกิจกรรมการบริหารโรงเรียนของตนโดยทั่วไปแล้วการบริหารโรงเรียนที่จะตอบสนองต่อชุมชนลักษณะนี้จะต้องจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นการเรียนรู้ควบคู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนด้วย ตัวอย่างเช่นโรงเรียนหนองน้ำดำซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนการเกษตร เป็นชุมชนโบราณ มีอาชีพทำนาเมื่อว่างจากการทำนาก็จะทำอาชีพถนอมอาหารมีความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถ่ายทอดมายาวนานในการบริหารจัดการโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน คณะครู ผู้บริหาร และผู้นำชุมชนได้มาร่วมประชุมพร้อมกันเพื่อกำหนดบทบาทและแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียน โดยได้กำหนดให้โรงเรียนเป็นแหล่งศึกษาและถ่ายทอดความเชื่อของชุมชน ถ่ายทอดอาชีพ และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสั่งสอนอบรมคนในชุมชนให้สามารถทำอาชีพการถนอมอาหารได้ด้วย โรงเรียนจัดสภาพแวดล้อมโดยนำเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรการถนอมอาหารและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของวัสดุสิ่งของจัดวางไว้ในโรงเรียนและโรงเรียนก็มีแปลงนาทดลองทำการเกษตรทั้งหมดนี้มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนการเรียนรู้ของนักเรียนและบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนโรงเรียนจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนนอกจากนี้การเรียนการสอนในโรงเรียนยังนำเนื้อหาสาระจากชุมชนทั้งด้านวิธีการประกอบอาชีพ ความเชื่อ ค่านิยมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเรียนรู้ในห้องเรียนอีกด้วย

๖.๒) การจัดการเรียนการสอน ที่ใช้เนื้อหาสาระในชุมชนทำได้โดยจัดเป็นบทเรียนรายวิชาหรือหลักสูตรสถานศึกษาโดยนำสาระของชุมชนเข้าไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน การเรียนรู้ชุมชนเป็นการนำเอาเนื้อหาสาระในชุมชนมาเรียนรู้เนื้อหาสาระประกอบด้วย สภาพทางกายภาพของชุมชนได้แก่สภาพทางภูมิศาสตร์ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้และแร่ธาตุ เป็นต้น ประวัติ ความเป็นมาของชุมชน ลักษณะของประชากรและชาติพันธุ์ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมทั้งที่แสดงออกในรูปแบบของนิทาน สุภาษิต และประเพณี ตลอดจนสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ของชุมชนเป้าหมายสำคัญของการจัดการเรียนรู้ คือ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง รู้จักสภาพความเป็นอยู่ เข้าใจความเป็นไปในชุมชนของตนจนทำให้เกิดความรักความภาคภูมิใจและรักหวงแหนความเป็นชุมชนของตน

วิธีการจัดการศึกษาที่ได้ผลสามารถนำเนื้อหา มาจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้เป็นหน่วยใดหน่วยหนึ่ง หรือเป็นเนื้อหาในบทเรียนใดบทเรียนหนึ่งก็ได้ ในบางเรื่องสามารถจัดทำเป็นเนื้อหาใหญ่ใช้เวลาในการเรียนหลายคาบมีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้มาก สามารถจัดทำเป็นหลักสูตรระดับสถานศึกษาที่มีเนื้อหาเฉพาะของท้องถิ่น หรือในบางเรื่องสามารถจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงเข้าไปเรียนรู้และ

แก้ปัญหาของท้องถิ่น นอกจากนั้นยังสามารถจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่มีลักษณะบูรณาการ โดยใช้ประเด็นปัญหาหรือเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่งเป็นแกนในการบูรณาการก็ได้ ตัวอย่างเช่น การจัดหน่วยการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน อาจจัดหน่วยการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากลักษณะสภาพแหล่งน้ำในปัจจุบัน ประวัติความเป็นมาและการก่อสร้างแหล่งน้ำ ผลดีผลประโยชน์ของแหล่งน้ำ การบริหารจัดการดูแลแหล่งน้ำ ปัญหาอุปสรรคในการดูแลรักษา สาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหานั้นเป็นต้นรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยใช้บทเรียนนี้อาจจัดในรูปของบทเรียนแบบฝึกหัด โครงการ เอกสาร ตำรา หรือหลักสูตร ก็ได้

๖.๓) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นอกเหนือจากบทเรียนมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ การร่วมกิจกรรมประเพณีของชุมชน การเขียนคำขวัญ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ชุมชนแล้วยังปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนด้วยเป็นการกำหนดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง นอกเหนือจากบทเรียน การกระทำนี้อาจทำในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ได้ ลักษณะกิจกรรมเน้นที่การปลูกฝังทัศนคติหรือเป็นการฝึกทักษะในทางปฏิบัติที่ขยายมาจากบทเรียน ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ การจัดทำแปลงปลูกผัก การทดลองเลี้ยงไก่ที่บ้านการจัดกลุ่มผลิตสินค้า เป็นต้น

๖.๔) การจัดแหล่งการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนและเป็นการให้บริการจัดการเรียนรู้กับชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนเป็นการให้บริการจัดการเรียนรู้กับชุมชนสามารถทำได้โดยการจัดทำศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน การจัดสวนสมุนไพร การจัดทำอุทยานต้นไม้ในวรรณคดี การอนุรักษ์มรดกไทยในวัด เป็นต้น โดยแหล่งเรียนรู้นี้อาจอยู่ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้ การจัดทำแหล่งการเรียนรู้นอกจากจะจัดในโรงเรียนแล้วอาจจัดภายนอกโรงเรียนก็ได้ การจัดภายในโรงเรียนทำได้โดยการจัดห้องสมุด การจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นอุทยานต้นไม้ การจัดป้ายนิเทศการบริการข่าวสาร ข้อมูล เป็นต้น สำหรับการจัดแหล่งเรียนรู้ภายนอกเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจัดพื้นที่แหล่งโบราณสถานหรือแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นแหล่งสาธิตแหล่งอนุรักษ์เผยแพร่เรื่องราวสำคัญของชุมชน ตัวอย่าง เช่นการจัดแหล่งสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดจัดเป็นแหล่งเผยแพร่จริยธรรมคุณธรรมโดยผ่านภาพเขียนและบรรยากาศ การจัดทำอุทยาน สวนสาธารณะ เป็นต้น

๖.๕) การจัดกิจกรรมระหว่างโรงเรียน วัด ชุมชน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนสามารถทำได้โดยดำเนินการ ดังนี้

๑) การจัดทำโครงการรณรงค์แก้ไขปัญหาของชุมชนเช่นโครงการต่อต้านยาเสพติด โครงการอนุรักษ์มรดกของชุมชน โครงการป้องกันภัยของชุมชน เป็นต้น

๒) จัดเวทีการเรียนรู้โดยร่วมกับวัดและองค์กรชุมชนจัดเวทีการเรียนรู้ขึ้นในชุมชนในเรื่องที่จะต้องแก้ไขและพัฒนา

๓) จัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนโดยจัดทำป้ายนิทรรศการ พิพิธภัณฑวัตถุภูมิปัญญาท้องถิ่น และหอกระจายข่าว เป็นต้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

สรุปได้ว่าวิธีการจัดการศึกษาของชุมชนนั้นสามารถจัดได้โดยใช้โรงเรียนเป็นหลักโดยการจัดการเรียนการสอนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดแหล่งการเรียนรู้และการจัดทำกิจกรรมเพื่อร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้สมาชิกของชุมชนได้เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๗. บทบาทของครูกับการจัดการศึกษาของชุมชน

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของชุมชนครูมีบทบาทดังนี้

๗.๑) ศึกษาชุมชน ครูสามารถศึกษาชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจลักษณะและบริบทของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจริยธรรมอุดมการณ์ประเพณีและวัฒนธรรมและปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่น ครูจะเริ่มศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชนให้เข้าใจขอบเขตลักษณะธรรมชาติของดินน้ำ แร่ธาตุป่าไม้ที่เป็นทรัพยากรหล่อเลี้ยงชุมชนศึกษาสภาพทางสังคมซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชนโครงสร้างประชากรลักษณะการประกอบอาชีพประวัติความเป็นมาของชุมชนชาติพันธุ์ของชุมชนว่ามีภูมิหลังและพัฒนาการอย่างไรเข้าใจถึงเครือข่ายชุมชนซึ่งแสดงออกมาในรูปของตำนานนิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก เรื่องเล่า ประเพณีการปฏิบัติเพื่อนำไปประมวลเป็นสาระที่จะถ่ายทอดจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ได้หรือนำมาจัดเป็นประมวลสาระความรู้ที่จะให้ชุมชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ ตัวอย่างของนิทานพื้นบ้านเช่น “พระยากง พระยาพาน” ตำนานหนึ่งในการสร้างองค์พระปฐมเจดีย์ ความว่า พระยากงผู้ครองเมืองศรีวิชัยหรือ นครชัยศรี พระมเหสีได้ประสูตพระกุมารออกมา โหรทำนายว่ากุมารมีบุญญาธิการมาก แต่จะทำปิตุฆาต จึงรับสั่งให้นำกุมารไปฆ่าทิ้งในป่า ราชบุรุษสงสารนำกุมารไปทิ้งไว้ในป่า ยายหอมพบจึงเก็บมาเลี้ยงจนโต เมื่อเติบโตใหญ่จึงลายายหอมขึ้นไปเมืองเหนือถึงสุโขทัย บังเอิญพบช้างพระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยอาละวาด สลัดหมอบควายหลุด และไล่แทงผู้คน กุมารจึงฆ่าช้างเสีย ความทราบถึงพระเจ้าแผ่นดิน จึงขุบเลี้ยงกุมารเป็นบุตรบุญธรรม จนกระทั่งกุมารยกทัพมารบกับพระยากง พระยากงเสียที่ถูกกุมารฟันคอขาด กุมารได้ยกทัพเข้าไปตั้งอยู่ในเมือง และต้องการพระมเหสีของพระยากงเป็นภรรยา แต่มีเหตุตลใจให้ทราบว่าเป็นพระมารดา จึงตั้งอธิฐานว่า ถ้าหญิงผู้นี้เป็นมารดาจริง ขอให้น้ำนมไหลออกจากถันทั้งคู่ ถ้าไม่ใช่อย่าให้ปรากฏเช่นนั้น แต่แล้วก็เกิดน้ำนมไหลจากถันทั้งคู่จริง เมื่อแม่ลูกรู้จักกันและทราบว่าพระยากงคือบิดาก็เสียใจ โกรธยายหอมที่ไม่บอกตั้งแต่ต้น จึงจับยายหอมฆ่าเสีย ต่อมาเกิดสำนึกให้อำมาตย์นิมนต์พระอรหันต์มาบิณฑบาตในวัง และถามไถ่ถึงวิธีแก้ไข ได้ความว่า จะต้องสร้างเจดีย์ใหญ่สูงเท่ากับนกเขาเห็น กรรมจึงจะเบาบางลง จึงรับสั่งให้สร้างเจดีย์ดังกล่าวไว้ที่นครปฐม แล้วบรรจพระบรมธาตุพระเขี้ยวแก้วไว้ในเจดีย์ใหญ่ด้วย (ตำนานพระปฐมเจดีย์ นครปฐม, ๒๕๕๗)

๗.๒) จัดทำเนื้อหาสาระบทเรียนและหลักสูตร ครูสามารถจัดทำเนื้อหาสาระ บทเรียน และหลักสูตรเพื่อใช้สอนนักเรียนทั้งนี้อาจเป็นเอกสารตำรา หรือหลักสูตรสถานศึกษาก็ได้โดยจัดทำเป็นเนื้อหาสาระที่ใช้เรียนเป็นรายชั่วโมง เช่น การประยุกต์หลักการในบทเรียนไปสำรวจสภาพข้อเท็จจริงในท้องถิ่นและสามารถประมวลเรื่องราวของท้องถิ่นทั้งหมดเป็นหมวดหมู่แล้วจัดทำเป็นหลักสูตรที่จัดให้นักเรียนเรียนรู้ หลักสูตรลักษณะนี้อาจเป็นหลักสูตรกลุ่มวิชาหรือหลักสูตรทั้งโรงเรียน เช่น หลักสูตรการจัดทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น นิทานพื้นบ้านเพลงพื้นบ้าน ประเพณี การละเล่นต่าง ๆ หรือ ป่าชุมชน สวนสมุนไพรในชุมชน การรักษาแหล่งน้ำของหมู่บ้าน ในการจัดทำหลักสูตรอาจทำเป็นสื่อการสอน สื่อการเรียน ประเภทเอกสาร ตำรา วิดีทัศน์ เทปเสียง เป็นต้น การจัดการเรียนการสอนให้เกิดความรู้ทำได้โดยการใช้ปัญหาท้องถิ่นหรือเรื่องราวในท้องถิ่นเป็นแกนในการจัดทำหลักสูตร แล้วบูรณาการเนื้อหาสาระอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและทั่วไป ใช้ในการเรียนรู้ปัญหาและเรื่องราวเหล่านั้น

๗.๓) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูสามารถจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จริยธรรม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนมาเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมการเทศน์มหาชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน การเพาะเลี้ยงไก่ในบ่อน เป็นต้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นการสร้างอุดมการณ์ จิตสำนึกของผู้เรียนที่มีต่อชุมชน โดยจัดสถานการณ์ให้นักเรียนไปพบกับปัญหาหรือสภาพที่เป็นจริงของชุมชน จัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้หรือกลุ่ม การเรียนหรือจัดทำเป็นชมรมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนจะเข้าไปเรียนรู้ปัญหาของชุมชนได้โดยตรง เช่น กิจกรรมการเพาะปลูกพืช ผัก ผลไม้ การร่วมประเพณีของหมู่บ้าน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ เป็นต้น

๗.๔) จัดทำแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ครูสามารถจัดทำแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ จัดทำห้องสมุดชุมชน จัดสวนสมุนไพร จัดนิทรรศการประเพณีวัฒนธรรม หรือ พิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น อาจทำได้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน กรณีจัดทำแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนสามารถทำได้โดยการจัดบริเวณต่าง ๆ ในโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น สวนสมุนไพร สวนรวบรวมพันธุ์ไม้ อุทยานเทคโนโลยี สวนไม้ดอกไม้ประดับ การจัดทำห้องสมุด ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น แฟ้ม ป้ายการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น กรณีจัดทำแหล่งการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนทำได้โดยร่วมมือกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ในการจัดกิจกรรมโดยใช้สถานที่จริงเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ หรือจัดสร้างสถานการณ์หรือสถานที่ขึ้นมาใหม่ เช่น การใช้วัดเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยทำให้ร่มรื่น มีภาพเขียนที่สอนคติธรรม จัดสถานการณ์ให้เกิดศรัทธา เป็นที่พึงพอใจให้กับชุมชน หรือ การประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ของบุคคลที่ประสบความสำเร็จ คนในชุมชนสามารถเข้าไปเรียนรู้ การทำสวนผลไม้จากวิทยากรที่มีประสบการณ์ได้โดยตรง นอกจากนั้นสถานประกอบการอื่น ๆ เช่น ฟาร์มเลี้ยงไก่ บ่อเลี้ยงปลายังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดี การจัดสร้างแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ยังอาจเป็นความร่วมมือระหว่างครูกับชุมชนที่จัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนโดยจัดสร้างขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ ชุมชน

สวนสาธารณะห้องสมุดประชาชน และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น ครูจะเป็นผู้ที่ให้ความคิดชักนำชุมชนร่วมจัดทำและเป็นผู้ดำเนินการหลักในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

๗.๕) ใช้ชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ของนักเรียน ครูสามารถใช้ชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น เรียนรู้ธรรมชาติจากสถานที่จริงในชุมชนใช้วัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสถานที่เรียนรู้ เป็นต้น ในการจัดการศึกษาสมัยใหม่ การเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง โดยนักเรียนเข้าไปศึกษาชุมชนและนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ซึ่งดีกว่าการเรียนรู้โดยวิธีการท่องจำจากเอกสารตำรา ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงใช้แหล่งข้อมูลในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนชุมชนจึงเป็นแหล่งที่ให้ข้อมูลการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การสอนเรื่องการประกอบอาชีพของชุมชน ครูสามารถใช้สถานประกอบการในชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดีให้กับนักเรียน นอกจากนี้ สถานประกอบการในชุมชนยังถ่ายทอดถึงสถานการณ์การทำงานจริง การเรียนรู้เรื่องการปฏิบัติงานที่ประสบผลสำเร็จ แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาบุคคลจะสามารถให้ข้อมูลและสั่งสอนนักเรียนได้ดี ส่วนแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทางวัตถุเช่น โบราณสถาน ภูเขา ป่าไม้ ถือว่าเป็นสภาพการณ์จริงที่นักเรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลได้ ดังนั้น จึงเป็นบทบาทของครูที่ต้องสร้างบทเรียนให้นักเรียนเข้าไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นสถานที่ บุคคล องค์กร ตลอดจนภูมิปัญญาต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ได้

๗.๖) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ตัวอย่างกิจกรรมเหล่านี้ เช่น การรณรงค์การรักษาความสะอาด การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การจัดเวทีการเรียนรู้เรื่องปัญหาของชุมชน เป็นต้น ปัจจุบันนี้ถือว่าครูเป็นผู้นำชุมชนในการเชื่อมโยงข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาผนวกกับชุมชน ดังนั้น ครูจึงมีบทบาทเข้าไปส่งเสริมและอำนวยความสะดวก การเรียนรู้ของชุมชน โดยทำหน้าที่เฝ้าระวังปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เข้ามาศึกษาปัญหาของชุมชน แล้ววิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจเลือกปัญหาแล้วดำเนินการแก้ไขปัญหา แล้วร่วมกันรับผล เช่น การแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนในประเทศไทย โดยครูกระตุ้นรื้อให้คนในชุมชนวิเคราะห์ปัญหาในด้านเศรษฐกิจ เช่น วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายว่ามีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี จะทำให้เห็นภาพสาเหตุที่คนในชุมชนต้องใช้จ่ายเงินไป ทั้งที่คุ้มค่าและไม่คุ้มค่า ขณะเดียวกันครูจะให้คนในชุมชนวิเคราะห์รายได้หลักที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี ซึ่งจะให้เห็นภาพรายได้ของชุมชนว่าเกิดขึ้นจากแหล่งไหน แล้วเปรียบเทียบรายรับรายจ่ายว่าสมดุลกันหรือไม่ แล้วจึงกำหนดแนวทางให้เกิดความสมดุลของรายรับและรายจ่าย ดังนั้น ประชาชนในชุมชนต้องร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่จะต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาร่วมกันดำเนินการ ร่วมกันรับผลของการแก้ไขปัญหานั้น นอกจากการกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหาแล้ว บางกรณีครูจะมีบทบาทช่วยในการรณรงค์กระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น เช่น การรณรงค์ด้านภัยยาเสพติด การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาความสะอาด

เป็นต้น ครูจึงมีบทบาทในการทำหน้าที่เฝ้าระวังปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น แล้วใช้กระบวนการกระตุ้นเร้าจัดเวทีการเรียนรู้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นที่สุด

๗.๗) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ครูสามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สมาชิกกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เนื่องจากการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน ต้องอาศัยข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนต้องรวมพลังจากกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหา ดังนั้น เครือข่ายการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายการแก้ไขปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อาจจะประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนที่ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันแล้วแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแก่กันและกัน ทำให้เกิดการวิเคราะห์และเข้าใจปัญหามากขึ้นหลายมุมมองได้ข้อมูลที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นเครือข่ายการเรียนรู้ยังเป็นพลังทางสังคมที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ เมื่อมีการดำเนินการร่วมกันแล้วจะทำให้เกิดพลังทางสังคมในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสถานศึกษากับชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยกันตั้งแต่สมัยอดีต ที่เกิดจากการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่า “บ-ว-ร” ดังที่ เพชรอุมา สุขเกษม (๒๕๕๓, หน้า ๑๑๕) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดเทศบาลในจังหวัดราชบุรี พบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดเทศบาลในจังหวัดราชบุรี คือ ผู้บริหาร ผู้ดูแลเด็ก และกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงาน แสวงหาความรู้ มีความรับผิดชอบ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรสาระการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ สื่อการสอน การวัดและประเมินผล วิธีการสอน ความเสียสละและความตั้งใจในการปฏิบัติงาน ควรจัดสภาพแวดล้อมที่สนองความต้องการ ความสนใจและพัฒนาการของเด็ก ควรร่วมมือกันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีคุณธรรม จริยธรรม ดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของไทย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบปัญหาในการร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชนอยู่บ้าง ดังที่ สุพจน์ ไวยรัตน์ (๒๕๕๔, หน้า ๕๘) ได้ทำการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการจัดการศึกษาโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาประโคนชัย ๕ และ ๘ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษารบุรีรัมย์เขต ๒ ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีกรอบอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานอย่างกว้างขวางและครอบคลุมงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง ๔ งาน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ถ้าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขาดความตระหนักในสำคัญของ

การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่และขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาสถานศึกษาอย่างถ่องแท้แล้วจะส่งผลให้การบริหารงานขาดประสิทธิภาพและเกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีบทบาทการมีส่วนร่วมสร้างความตระหนัก และสร้างองค์ความรู้ในการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ถึงเวลาที่หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาทุกระดับจะต้องร่วมมือกันกำหนดวิสัยทัศน์ในด้านการจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา และสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน ในการจัดการศึกษาด้านวิชาการมีข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ คือ ควรจัดหาวิทยากรผู้มีความรู้ความชำนาญในการอบรมในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาให้กับบุคลากรทางการศึกษาและกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อที่จะได้เกิดความรู้ความเข้าใจตรงกัน สามารถนำมาวางแผนในการจัดการศึกษาด้านวิชาการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในด้านวิชาการของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ในด้านงบประมาณควรเปิดโอกาสให้กับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการควบคุมการก่อสร้างเพื่อที่จะส่งผลให้การจัดการศึกษาด้านงบประมาณมีความถูกต้องโปร่งใสตรวจสอบได้และมีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมกัน สำหรับในด้านการบริหารงานบุคคลนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการประชุมสัมมนาให้ความรู้ในเรื่องการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่งของบุคลากรให้กับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้รับทราบนโยบายด้านการบริหารงานบุคคล และสุดท้ายด้านการบริหารทั่วไป สถานศึกษาควรร่วมมือกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหาแนวทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมกรลงโทษนักเรียน ร่วมสนับสนุนทุนการศึกษา จัดแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นแก่สถานศึกษาส่งเสริมสนับสนุนในการจัดบรรยากาศและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้สถานศึกษา

ดังที่กล่าวมาในข้างต้น เพื่อให้คุณภาพการศึกษาไทยได้พัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศไทยต้องเผชิญกับภาวะที่จะต้องเร่งรีบต่อการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีผลมาจากปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทยที่ประสบอยู่นั้นรุนแรงและเร่งด่วน ด้วยเหตุผลต่าง ๆ หลายประการ เช่น สมรรถนะและศักยภาพในการแข่งขันของคนไทยด้อยกว่าหลายประเทศ ปัญหาทางสังคม ปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจนปัญหาความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการศึกษาไทยยังมีข้อจำกัดและข้อถ้อยอยู่อีกมาก ทำให้ไม่มีบทบาทและพลังที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพของคนไทยให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น ความล้มเหลวของการจัดการศึกษาที่ไม่สามารถสร้างคนให้มีจิตใจที่ดี มีศักยภาพเพียงพอในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุข การบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้ประชาชนและชุมชนไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมในการบริหาร

จัดการสถานศึกษา ทำให้ขาดเอกภาพ เพราะการจัดการศึกษาไทยถูกมองว่าเป็นหน้าที่ของรัฐของสถานศึกษา ของผู้บริหารและ ครู ทำให้การศึกษาไทยแตกแยกออกจากวิถีชีวิต ขาดการตรวจสอบ ทำให้การจัดการศึกษา ขาดคุณภาพ ดังที่ รุ่ง แก้วแดง (๒๕๔๐, หน้า ๒๔๕-๒๕๙) ได้กล่าวถึงปัญหาของการศึกษาไทยไว้ว่า ปัญหา การรวมอำนาจสู่ส่วนกลางของสถานศึกษาทุกแห่ง ต้องขึ้นตรงต่อกรมหรือสำนักงานกลาง ซึ่งเป็นนิติบุคคล สถานศึกษาไม่มีอำนาจในการบริหารตนเองทั้งด้านวิชาการ บุคลากรและงบประมาณ ผู้บริหารโรงเรียนไม่มี อำนาจในการตัดสินใจ ชุมชนและผู้ปกครองไม่มีบทบาทในการจัดการศึกษา การเรียนไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้พยายาม ที่จะกระจายอำนาจการบริหารทางวิชาการ โดยให้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น แต่ก็ปรากฏว่าไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเท่าไรนัก เนื่องจากเมื่อร่างหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว ต้องส่งมาให้กรมวิชาการตรวจเพื่ออนุมัติก่อนการจัดการศึกษาใน สถานศึกษาของประเทศไทย มีปัญหาค่อนข้างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหาร จัดการ

สรุปว่าการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์ชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔, หน้า ๖๕-๗๖) ได้กำหนดไว้ ดังนี้

- ๑) แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากจะเน้นการกระจายการพัฒนาที่ระดับฐานรากคงไม่ เพียงพอ ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ที่รุนแรงจะต้องมีมาตรการเชิงรุกที่มีพลังมากพอในการป้องกันและปกป้อง ชุมชนมากขึ้น โดยจะต้องระบุให้ชัดเจนว่า อะไรห้ามทำ อะไรที่จะต้องกระทำ และกระทำโดยใคร เพื่อให้ ชุมชนมีภูมิคุ้มกันสอดคล้องกับภาวะคุกคามทางสังคมที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่น
- ๒) กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นและการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนนั้น จะต้องใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งประสานบูรณา การกันทุกระดับ โดยมีกลไกทุกภาคส่วนเข้ามาสนับสนุนและให้ชุมชนและท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการ ตัวเอง รวมทั้งผลักดันให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาต่อไป
- ๓) การสร้างการเรียนรู้ในชุมชนต้องเปิด กว้างให้ชุมชนกำหนดรูปแบบของชุมชนได้เอง เพราะในแต่ละชุมชนมีความแตกต่างทั้งในมิติของ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ขณะเดียวกันก็ต้องนวัตกรรมการความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ควบคู่กับ การจัดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งต้องไม่กำหนดจำนวนเป้าหมายที่จะ ดำเนินการ เนื่องจากการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนต้องใช้ระยะเวลา
- ๔) การใช้พลังชุมชนในการพัฒนา เพื่อ แก้ไขปัญหาความยากจน จะต้องมีความชัดเจนในคำจำกัดความของความยากจน เพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับภาคส่วนต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนด้านการศึกษาและการ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
- ๕) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคม เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร ผู้นำภาครัฐ รวมถึง เด็กและเยาวชน มีความรู้และความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็น การสร้างต้นแบบที่ดีต่อไป
- ๖) แนวทางการพัฒนาให้ชุมชนยึดตามความเป็นจริง ความถูกต้อง และความเป็น

ธรรมโดยใช้แผนชุมชนเป็นกลไกในการสร้างการเรียนรู้แก่ชุมชน ๗) พัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดสังคมเป็นสุข เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ความสำเร็จที่ชัดเจนและผลักดันให้มีการอ้างอิงเพื่อเป็นกรอบให้เกิดการเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ เช่น การวัดจากเงินออมที่วัดทั้งระดับครัวเรือน ชุมชน วัดจากมีทรัพย์สิน มีปัจจัยสี่ ใช้จ่ายเหมาะสม ไม่มีหนี้สิน และทำงานอย่างเป็นสุข ซึ่งเป็นการสะท้อนทั้งเศรษฐกิจพอเพียงและความมั่นคงของครัวเรือนและชุมชน ๘) การใช้พลังของทุนต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล ไม่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และการสร้างรายได้เป็นเป้าหมายหลัก โดยเฉพาะการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมน่าจะมุ่งการอนุรักษ์มากกว่าไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ จะเห็นว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ต้องเชื่อมโยงกับหลักแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนับว่าเป็น เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

เศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการศึกษา

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำ แนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลง ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษานั้น จะต้องมุ่งพัฒนาที่ตัวครูก่อนเป็นอันดับแรก เพราะครูถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังสิ่งต่างๆ ให้แก่เด็ก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมครูให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อน เพราะเมื่อครูเข้าใจ ครูก็จะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กได้ ครูจะสอนให้เด็กรู้จักพอ ครูจะต้องรู้จักพอก่อน โดยอยู่อย่างพอเพียงและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีสติในการเลือกรับข้อมูลต่าง ๆ ที่เข้ามา รู้จักเลือกรับและรู้จักต่อยอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ หมั่นศึกษาเพิ่มพูนความรู้ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ไม่ก้าวกระโดด ในการเลือกรับข้อมูลนั้น ต้องรู้จักพิจารณารับอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รู้จักแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ประเมินความรู้และสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา จะได้รู้จักและเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสภาพ และผลจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบและระมัดระวัง เป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อน คือ การทำให้เด็กรู้จักความพอเพียง ปลูกฝัง อบรม บ่มเพาะให้เด็กมีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยสอดแทรกแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร สาระเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อสอนให้เด็กรู้จักการใช้ชีวิตได้อย่างสมดุล ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ

แบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมค่านิยม ความเป็นไทย ท่ามกลาง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รู้ว่าตนเองเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของโลก การกระทำของ ตนย่อมมีผลและเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในโลกที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมาย ดังกล่าวข้างต้น สำคัญคือครูจะต้องรู้จักบูรณาการการเรียนการสอนให้เด็กและเยาวชนเห็นถึงความเชื่อมโยง ในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งความเป็นองค์รวมนี้อาจเกิดขึ้นได้ ครูต้อง โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นปัจจัยใน การขับเคลื่อนมีหลักพิจารณา ดังนี้

กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมี พื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิง ระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืน ของการพัฒนา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ มหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) มุ่งเน้น นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนา ประเทศจึงจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อดำเนินโครงการขับเคลื่อน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิต ที่พอเพียงเห็นคุณค่าของ ทรัพยากรต่าง ๆ ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมและเห็น คุณค่าของวัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของความเป็นไทย โดยมีหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกันรับผิดชอบเพื่อให้มี ความต่อเนื่องและยั่งยืน นำวิถีชีวิตของประชาชน สามารถพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคม ได้ตามแนวพระราชดำรัส และนโยบายรัฐบาล รวมทั้งเป็นจุดเริ่มต้นของการผลักดันให้ประเทศชาติ โดยรวมพัฒนาต่อไปอย่าง เต็มศักยภาพ โดยใช้รูปแบบการจัดการศึกษาบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง รวมถึงนโยบายการศึกษาของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มีนโยบายครอบคลุม ภารกิจการพัฒนาทั้งด้านความมั่นคง การพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการบริหาร ราชการแผ่นดิน ซึ่งตั้งอยู่บนหลักปรัชญาของการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยส่งเสริมให้ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ซึ่งหากประสบความสำเร็จการศึกษาจะสามารถพัฒนาได้อย่างเห็นผลเป็นรูปธรรม ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

๑. ความหมาย

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการ ดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชนมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ท่ามกลางมรสุม เศรษฐกิจที่ต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน สรุป ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดังนี้

๑) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๑) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๒) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น แนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ ดังแสดงในภาพที่ ๖.๑

ภาพที่ ๖.๑ กรอบแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๐, หน้า ๒๗)

๒. ยุทธศาสตร์และแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้สถานศึกษานำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกระดับได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล เกิดการปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์ ในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างต่อเนื่อง โดยมียุทธศาสตร์การดำเนินงานดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๐)

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการขับเคลื่อน

๑.๑) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยแนวทางการนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษา

๑.๒) จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน ทุกระดับการศึกษา โดยสอดแทรกสาระเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามลำดับโดยเริ่มให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้อัตนุบุคคล และครอบครัว รู้จักนำไปประยุกต์ใช้ นำไปขยายผลในครอบครัวและชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศ

๑.๓) จัดทำแนวทางการจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาบุคลากร

แนวทางการขับเคลื่อน

๒.๑) อบรมสัมมนาผู้บริหารการศึกษาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๒) ฝึกอบรมและพัฒนา ผู้บริหารสถานศึกษาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษากลุ่มเป้าหมาย ให้สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปบูรณาการสู่การเรียนการสอน และการบริหารจัดการ

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การขยายผลและพัฒนาเครือข่าย

แนวทางการขับเคลื่อน

๓.๑) ให้สถานศึกษาที่เป็นแบบอย่างเข้าไปช่วยเหลือพัฒนาสถานศึกษาที่เข้าร่วม โครงการ ๑ : ๑๐ แห่ง ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ

๑๙๔ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

๓.๒) ให้มีระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งเสริม สนับสนุน ประสานการดำเนินงานของ เครือข่าย

๓.๓) จัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศและเชื่อมโยงเครือข่ายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

แนวทางการขับเคลื่อน

๔.๑) เผยแพร่การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการศึกษาโดยจัดทำ สื่อรูปแบบต่าง ๆ

๔.๒) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ความก้าวหน้าของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนากระบวนการติดตามและประเมินผล

แนวทางการขับเคลื่อน

ในการติดตามและประเมินผลเพื่อทราบการดำเนินงานด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหาร จัดการและการพัฒนาเครือข่าย โดยมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

๕.๑) จัดให้มีคณะกรรมการติดตามประเมินผลระดับกระทรวง ระดับภูมิภาค และระดับ สถานศึกษา โดยให้คณะกรรมการมีหน้าที่ติดตาม ประเมินผลและรายงานผล การดำเนินงานในภาพรวม ระดับภูมิภาคและสถานศึกษา

๕.๒) กำหนดรูปแบบ แนวทาง เครื่องมือและคู่มือในการติดตามและประเมินผล

๕.๓) ดำเนินการติดตามประเมินผลและรายงานผล

๓. การนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้

แนวทางการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินำไปใช้ในโรงเรียน การบริหาร โรงเรียนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาท และ เป้าหมายการดำเนินงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ โดยมีแนวทางการดำเนินการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำ ดังนี้

แนวทางการประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตดังนี้

๑) รูปแบบการจัดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงมี ๓ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ เป็นรูปแบบสำหรับโรงเรียน หรือบ้านเรือนของนักเรียนที่มีพื้นที่สำหรับการทำ นานา และการเกษตร มีแหล่งน้ำพอเพียง สามารถจัดกิจกรรมโดยการจัดแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ตามแนวทางของ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามขั้นตอนที่ ๑ เต็มรูปแบบ

รูปแบบที่ ๒ เป็นรูปแบบสำหรับโรงเรียน หรือบ้านเรือนของนักเรียนที่มีพื้นที่ไม่มากนัก ไม่มีพื้นที่ในการทำนา โรงเรียนสามารถจัดแบ่งพื้นที่ให้นักเรียนปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกพืชสมุนไพร ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โรงเรียนอาจมอบหมายให้นักเรียนไปทำกิจกรรมนี้ที่บ้านของนักเรียนได้ด้วย

รูปแบบที่ ๓ เป็นรูปแบบสำหรับโรงเรียนที่มีพื้นที่น้อย โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนทำการเกษตรแบบใช้พื้นที่แคบ เช่น กะลามะพร้าว กะละมัง ล้อยางรถยนต์ การปลูกพืชสวนครัวยังได้ เป็นต้น นอกจากนี้ โรงเรียนยังสามารถส่งเสริมให้นักเรียนประดิษฐ์ชิ้นงานจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การสานเสื่อ การทำเครื่องใช้จากกะลามะพร้าว เป็นต้น

ในการจัดกิจกรรมทั้ง ๓ รูปแบบ สามารถฝึกนิสัยในการประหยัด การลดรายจ่าย การมีผักปลอดสารพิษไว้รับประทาน โรงเรียนควรจัดกิจกรรมช่วยเหลือด้านการตลาด เช่น จัดตลาดนัดจำหน่ายผลผลิตของนักเรียน หรือจัดกิจกรรมสหกรณ์ เป็นต้น

๒) การนำแนวคิดด้านทักษะในการทำงานเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน เช่น การทำงานเป็นการมีนิสัยรักการทำงาน การรู้จักวิเคราะห์งาน การวางแผนการทำงาน และการรู้จักปรับปรุงงานอยู่เสมอ

๓) การนำแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีใหม่พบว่า ทฤษฎีใหม่นี้มีศักยภาพที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในศาสตร์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี (คณะกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑-๑๓)

หลักสำคัญที่ทุกคนสามารถน้อมนำหลักปรัชญาฯ มาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือการเกิดจิตสำนึกมีความศรัทธา เชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม และประเทศชาติต่อไป

๓.๑) ความพอเพียงในตนเอง

แนวทางปฏิบัติ โดยเริ่มจากตัวเองก่อน ด้วยการฝึกจิต คุมใจตนเอง และอบรมเลี้ยงดูคนในครอบครัวให้มีคุณธรรม กินอยู่ตามอัตภาพ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่ยังให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น การหาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ประหยัด แต่ไม่ใช่ตระหนี่ ลด ละ เลิกอบายมุข รู้จักคุณค่า รู้จักใช้ รู้จักออมเงิน และสิ่งของเครื่องใช้ดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมนอกข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งบริหารความเสี่ยงด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ตัวอย่างที่ยึดหลักพอมีพอกิน โดยปลูกพืชสวนครัวไว้กินเอง ปลูกไม้ผลไว้หลังบ้าน พอที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือน แบ่งให้เพื่อนบ้านบ้าง เหลือจึงขายไป โดยพออยู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ ปราศจากสารเคมี กลิ่นเหม็น ใช้แต่ของที่เป็นธรรมชาติ รายจ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น (ประหยัดค่ารักษาพยาบาล) คุณพ่อของฉันและฉันมักเน้นเกี่ยวกับเรื่องไฟฟ้าและน้ำประปา ท่านให้พวกเราช่วยกันประหยัด ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านหรือโรงเรียน ก็ควรปิดน้ำ ปิดไฟ เมื่อเลิกใช้งานทุกครั้ง พอกพอใจ โดยเราต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากใคร่มีเช่นผู้อื่น เพราะเราจะหลงติดกับวัตถุ ชีวิต โดยจะอยู่ในกิจกรรม “ออมวันนี้ เศรษฐีวันหน้า” เมื่อมีรายได้แต่ละเดือน จะแบ่งไว้ใช้จ่าย ๓ ส่วน เป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในครัวเรือน รวมทั้งค่าเสื้อผ้า เครื่องใช้บางอย่างที่ขาด เป็นต้น ยึดความประหยัด ตัดทอนรายจ่ายในทุก ๆ วันที่ไม่จำเป็น ลดละความฟุ่มเฟือย

๓.๒) ความพอเพียงในสถานศึกษา

แนวทางปฏิบัติเริ่มจาก ครู และผู้บริหารสถานศึกษา เล็งเห็นความสำคัญและน้อมนำปรัชญา มาปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง เป็นแม่พิมพ์/พ่อพิมพ์ที่ดีทั้งในด้านการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักคุณธรรม อาทิ ขยันอดทน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการพนันและอบายมุข ไม่ฟุ้งเฟ้อ เป็นต้น และพัฒนาระบบการเรียนการสอนตามหลักปรัชญา อาทิ ตั้งใจสอน หมั่นหาความรู้เพิ่มเติม เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกับนักเรียน กระตุ้นให้เด็กรักการเรียน คิดเป็น ทำเป็นและปลูกฝังคุณธรรมเพื่อเป็นการสร้างคนดีคนเก่ง ให้แก่สังคม

สำหรับนักเรียน นักศึกษา ต้องรู้จักแบ่งเวลาเรียน เล่น และดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและพอประมาณกับตนเอง ใฝ่หาความรู้ ใช้หลักวิชาและความรู้จริงในการตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ รู้รักสามัคคี ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ แบ่งปัน กตัญญู รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้แก่ตนเอง อาทิ ไม่ลักขโมย ไม่พูดปด ไม่สูบบุหรี่ และไม่ดื่มสุรา

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น ครู ต้องเป็นต้นแบบที่ดีให้เด็กเห็นและนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ด้านการบริหารและการเรียนการสอนของโรงเรียนควรปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของแต่ละแห่ง โรงเรียนในเมืองก็ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในเมือง โรงเรียนในชนบทก็ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตในชนบทสอนให้นักเรียน นักศึกษา รู้รักสามัคคี เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักการทำงานการปลูกผักสวนครัว การใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นสินค้า/งานหัตถกรรม มีการฝากเงินในธนาคารออมทรัพย์ของโรงเรียน จัดกิจกรรมลด ละ เลิก อบายมุข ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส สำหรับนักเรียน นักศึกษา ต้องมีวินัย เป็นเด็กดี มีความกตัญญู ตั้งใจเรียน และใช้เงินอย่างประหยัด รู้จักอดออม โดยใช้หลักรายได้ลบเงินออมเท่ากับรายจ่าย ขยันหมั่นเพียร เรียนรู้ พัฒนา โดยใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบ เป็นต้น

๓.๓) ความพอเพียงในชุมชน

แนวทางปฏิบัติ คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รักสามัคคีสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์หรือองค์กรการเงินชุมชน สวัสดิการชุมชนการช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์สุขได้อย่างเหมาะสม

ตัวอย่างความพอเพียง คนในชุมชนร่วมกันศึกษาข้อมูลในชุมชนเพื่อให้รู้จักตัวเอง ชุมชนทรัพยากรในชุมชน โลกภายนอก และรู้สาเหตุปัญหา ที่มาของผลกระทบต่าง ๆ แล้วร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาและวางแผนป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงพัฒนาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ แล้วนำมาต่อยอดเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนในทางที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีความ “รู้รักสามัคคี” มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน รอบคอบมีความเพียร มีสติปัญญา และที่สำคัญคือมีความสุขบนความพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่โลภ ไม่ติดการพนัน ไม่เป็นหนี้ ไม่ลุ่มหลงอบายมุขดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ชุมชนที่ไม่ปฏิบัติเช่นนี้ก็ไม่รอด ตรงข้ามกับชุมชนที่ปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็สามารถคงความเข้มแข็งและยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง

๓.๔) ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชน

แนวทางปฏิบัติ เริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปัน มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงานด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ค้ำกำไรเกินควร ไม่ลงทุนเกินขนาด ไม่กู้เงินเกินตัว รวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเอง รู้จักลูกค้า ศึกษาคู่แข่ง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ ผลิดในสิ่งที่ถนัดและทำตามกำลัง สร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อสังคมและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญต้องสร้างเสริมความรู้และจิตสวัสดิการให้แก่พนักงานอย่างเหมาะสม

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น นักธุรกิจที่กำลังริเริ่มโครงการใหม่นอกจากต้องมีความรอบรู้ที่เหมาะสมที่จะศึกษาต้นทุนของตัวเองพร้อมกับศึกษาตลาดและคู่แข่งขั้นแล้วต้องสร้างฐานของธุรกิจให้มั่นคงด้วย ในช่วงแรก ๆ ต้องเริ่มแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่โลภมากต้องอดทนมีความเพียร มีสติปัญญา เป็นต้น และเมื่อประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้วจึงค่อย ๆ ขยายกิจการต่อไป แต่ต้องมีความรอบคอบ ระมัดระวังในการลงทุน ไม่เสี่ยงผลเลิศจนเกินไป โดยใช้เงินที่เก็บออมไว้ มาขยายกิจการหรือกู้เงินมาก็ได้แต่ต้องประเมินแล้ว

ว่าสามารถใช้คืนได้นอกจากดูแลผู้ถือหุ้น และคืนทุนให้ลูกค้าแล้ว ต้องพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เป็นผู้มีความรู้ให้ผลประโยชน์ตอบแทนและสวัสดิการแก่พนักงานอย่างเป็นธรรม รวมถึงช่วยเหลือสังคมตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น การบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ การบริจาคเงินให้แก่องค์กรสาธารณกุศล เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสหรือการให้พนักงานร่วมเป็นอาสาสมัครออกไปช่วยเหลือสังคม เพื่อเชื่อมโยงธุรกิจเข้ากับสังคมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

๓.๕) ความพอเพียงในองค์กรภาครัฐ

แนวทางปฏิบัติ ยึดมั่นในจรรยาบรรณข้าราชการที่ดีโดยระดับองค์กร หรือผู้บริหาร บริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาล โปร่งใส มีคุณธรรมประหยัด คุ่มค่า มีการบริหารความเสี่ยง ไม่ทำโครงการที่เกินตัว ปรับขนาดองค์กรให้เหมาะสม และจัดกำลังคนตามสมรรถนะ ความรู้ ความสามารถถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติงาน มีการพัฒนาทีมงาน และสร้างผู้สืบทอดที่ดี เก่ง ยึดประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ระดับเจ้าหน้าที่ ควรปรับวิถีและใช้ชีวิตแบบพอเพียง รู้จักพอประมาณและมีเหตุผล ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า เหมาะสมกับรายได้พัฒนาตนเองและความรู้อยู่เสมอ หลีกเลียงอบายมุข รักษาวัฒนธรรมไทยยึดประโยชน์สุขของส่วนรวม รู้รักสามัคคี แบ่งปัน ให้บริการและช่วยเหลือประชาชนด้วยน้ำใจไมตรี อย่างรวดเร็ว เสมอภาค และสัมฤทธิ์ผล

ตัวอย่างความพอเพียงในระดับองค์กร หรือผู้บริหาร สร้างวัฒนธรรมองค์กรตามหลักปรัชญา ให้เป็นแนวทางปฏิบัติเน้นการสร้างปัญญาให้คนในองค์กรเพราะว่าคนเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์กร การดำเนินงานคำนึงถึงประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ บริหารจัดการการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใส ประหยัด มีประสิทธิภาพ ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน เงิน และคน ระดับเจ้าหน้าที่ ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่เข้าใกล้อบายมุข ใช้สมรรถนะความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เอาใจใส่ให้บริการประชาชนอย่างรวดเร็วสัมฤทธิ์ผล เสมอภาค ยิ้มแย้มแจ่มใสไม่รับสินบน ใช้ทรัพยากรของหน่วยงานอย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น การใช้กระดาษรีไซเคิล และการประหยัดพลังงาน เป็นต้น

๓.๖) ความพอเพียงระดับประเทศ

แนวทางปฏิบัติ เน้นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกิน และพึ่งตนเองได้มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รักสามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดความพอเพียง นำสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” อย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

ตัวอย่างความพอเพียง เช่น การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศและการเปิดเสรีควรกระทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเน้นการเพิ่มภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างทุนมนุษย์ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังคุณธรรม ความสามัคคี ความรู้ ความเพียร ความอดทน เกื้อกูล แบ่งปัน ความซื่อสัตย์และความกตัญญูให้กว้างขวาง การดำเนินนโยบายการเงิน การคลัง และการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนต้องดำเนินการอย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวังคำนึงถึงความพอประมาณ คุ้มค้ำมีเหตุผล โปร่งใส สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และพอดีกับทรัพยากร รวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริงมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญาแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักการแห่งความพอเพียง รู้รักสามัคคี ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับต่าง ๆ นั้น ต้องมีพื้นฐานคือ การพึ่งตนเองได้ โดยพิจารณาถึงความพอเพียงในการดำเนินชีวิตทุกย่างก้าว ได้แก่

๑) ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างมีเหตุผลและคุณธรรม รอบรู้ รอบคอบระมัดระวัง เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ด้วยการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมสัมฤทธิ์ผล และทันกาล

๒) ด้านจิตใจ เข้มแข็ง กตัญญู มีความเพียร มีจิตสำนึกที่ถูกต้องมีคุณธรรมอันมั่นคง สุจริต จริงใจ คิดดี ทำดี แจ่มใส เอื้ออาทร แบ่งปันเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

๓) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานสัมพันธ์ รู้รักสามัคคี เสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

๔) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาด ประหยัดและรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และคงอยู่ชั่วลูกหลาน

๕) ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมตามภูมิสังคม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า

“สังคมสีเขียว” ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ นี้ จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท

แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญของไทย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ในส่วนที่ ๒ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๑) ความว่า “บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคง ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ”

นอกจากเศรษฐกิจพอเพียงจะมีประโยชน์ต่อประเทศไทย ทั้งยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาในต่างประเทศ การประยุกต์นำหลักปรัชญาเพื่อนำไปพัฒนาประเทศในต่างประเทศเหล่านั้น ประเทศไทยได้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน ผ่านทางสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ โดยมีหน้าที่คอยประสานงานรับความช่วยเหลือทางวิชาการด้านต่าง ๆ จากต่างประเทศมาสู่ภาครัฐ แล้วถ่ายทอดต่อไปยังภาคประชาชน และยังส่งผ่านความรู้ที่มีไปยังประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๔. หลักสูตรสถานศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในปัจจุบัน สถานศึกษาทุกแห่งจำเป็นต้องนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการกับรายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาฯ และสามารถนำหลักคิดหลักปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการสู่การเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของทุกระดับได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และเป็นรูปธรรม โดยสาระหลักของ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน อยู่ในสาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ภายใต้มาตรฐาน ส ๓.๑ ซึ่งกำหนดให้ “เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและ การบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ” โดยมีมาตรฐานช่วงชั้นแยกได้ดังนี้

๑) ช่วงชั้นที่ ๑-๒ ส ๓.๑ (๔) เข้าใจระบบและวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้

๒) ช่วงชั้นที่ ๓-๔ ส ๓.๑ (๕) เข้าใจเกี่ยวกับระบบและวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปใช้ประยุกต์กับชีวิตประจำวันได้

การจัดทำตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้เริ่มจากการจัดทำร่างหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง โดยกำหนดมาตรฐานเรียนรู้ในแต่ละชั้นปี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสาระเรียนรู้วิชาต่าง ๆ ในแต่ละชั้น แล้วจึงจัดทำหน่วยการเรียนรู้หลัก ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักคิด และหลักปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบบสหวิทยาการ หรือบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้อีก ๗ กลุ่มสาระ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษาและพลศึกษา การงานอาชีพและเทคโนโลยี ศิลปะ และ ภาษาต่างประเทศ

การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ และแผนการเรียนรู้ ได้เน้นกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม และปลูกฝังวิธีการคิด และการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ หลักการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนพื้นฐานของการใช้ คุณธรรมนำความรู้ ซึ่งรวมถึงความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน ความเพียร การใช้สติ ปัญญาในการดำเนินชีวิต และการใช้ความรู้ทางหลักวิชาการอย่างรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน

๑) แนวทางการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๑) วิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๑.๒) วิเคราะห์สาระ สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ มาตรฐานและตัวชี้วัด ส ๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิต และการบริโภคการใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

๑.๓) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระ /มาตรฐาน /ตัวชี้วัดชั้นปี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับหลักแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง

๑.๔) จัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖

- ๑.๕) กำหนดตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้
- ๑.๖) จัดทำหน่วยการเรียนรู้ บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียง
- ๑.๗) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

๒) ขั้นตอนการจัดทำตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ / แผนการเรียนรู้บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เคร่งครัดในรูปแบบของการเขียนหน่วย / แผนการเรียนรู้ สามารถปรับใช้ได้ตามธรรมชาติของวิชา ระดับชั้น ตามบริบทของโรงเรียน แต่คงหัวข้อสำคัญไว้ ได้แก่ (๑) ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง (๒) สาระการเรียนรู้ (๓) กิจกรรมการเรียนรู้ (๔) สื่อ / แหล่งการเรียนรู้ (๕) การวัดและประเมินผลการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีขั้นตอน ดังนี้

- ๑) เริ่มจากการกำหนดหน่วยการเรียนรู้ โดยศึกษา และเลือกมาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระ และกำหนดขอบข่ายของเนื้อหาสาระที่จะเรียน แต่สามารถยืดหยุ่นได้ในแต่ละสถานศึกษา
- ๒) วิเคราะห์เนื้อหาให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ๓) จัดกิจกรรมการเรียนรู้
- ๔) เลือกสื่อและแหล่งการเรียนรู้ประกอบการจัดการเรียนการสอน
- ๕) กำหนดเครื่องมือ วิธีการวัดและเกณฑ์การประเมินผล ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ที่ผู้เรียนได้รับ ได้แก่ (๑) นักเรียนได้รับความรู้ที่ชัดเจน (๒) นักเรียนมีแนวทางในการประยุกต์ใช้ความคิดในชีวิตประจำวัน (๓) นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง (๔) นักเรียนได้รับการวัดผลตามสภาพจริง

๓) ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

มาตรฐานที่ ส ๓.๑ มีจุดมุ่งหมายผู้เรียนเข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ตามมาตรฐานช่วงชั้นที่ ๑ ให้ผู้เรียนเข้าใจระบบวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ ดังอย่างดังต่อไปนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ : ปฏิบัติตนดีมีความพอเพียง

- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ การทำความสะอาดร่างกาย
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ การใช้สิ่งของที่มีอย่างประหยัดและคุ้มค่า
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เงินทองของมีค่า
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ การแบ่งปันต่อผู้อื่น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ : ชีวิตสดใส พอใจเศรษฐกิจพอเพียง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ บ้านที่น่าอยู่

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ จิตสำนึก

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ ซื่อดีมีสุข

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ จิตสาธารณะ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ การเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ : พื้นฐานชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ บันทึกรายรับรายจ่ายใช้จ่ายอย่างพอเพียง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เพาะเมล็ดสู่กลเม็ดเศรษฐกิจพอเพียง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรียนรู้ค่านำสู่การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ การซึ่งผลผลิตจากการเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง

บทสรุป

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย ไม่หยุดเพียงแค่นี้ให้มีการกระจายโอกาสทางการศึกษาโดยเสมอภาคเพียงเท่านั้น แต่นโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการยกระดับโรงเรียนที่มีความพร้อมสู่มาตรฐานสากลเพื่อเป็นโรงเรียนที่มีระบบการพัฒนาการเรียนการสอน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตร การเรียนการสอนที่เอื้อต่อผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ มีความสามารถวิเคราะห์ แก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณธรรม รักความเป็นไทย แนวทางในการบริหารงานโรงเรียนมาตรฐานสากลดังกล่าวหากจะมีการบูรณาการหรือผสมผสานแนวคิดที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศที่มีสภาพเหมาะสมกับสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศ เพื่อให้การพัฒนาโดยใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความสำเร็จคุ้มค่าและตรงเป้าหมายต่อการพัฒนาประชาชนในประเทศอย่างแท้จริงแนวคิดด้านธรรมาภิบาลซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีและถือเป็นแนวคิดที่ความสัมพันธ์ต่อการบริหารงานในทุกกระดับของประเทศเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและแนวคิดด้านการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทในการจัดการศึกษาในปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นการจัดการศึกษาที่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องปรับบทบาทในการบริหารจัดการให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การบริหารงานโรงเรียนมาตรฐานสากลจึงต้องมีแนวทางสำคัญในการบริหารจัดการในการจัดการศึกษาที่เน้นต่อยอดความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกรวมถึงการแข่งขันกับนานาประเทศ

เป็นกระบวนการบริหารโรงเรียนที่เป้าหมายสำคัญ คือ การบริหารงานโรงเรียนให้บรรลุถึงคุณภาพการศึกษา และสนองต่อต่อแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการจัดการศึกษาการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพการพัฒนารูปแบบในการบริหารงานโรงเรียนมาตรฐานสากลโดยพัฒนาแนวคิดจากแนวปฏิบัติในการบริหารงานโรงเรียนมาตรฐานสากลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและนำแนวคิดดังกล่าวมาบูรณาการผสมผสานกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาที่มีความเหมาะสมกับบริบทของประชาชนภายในประเทศอันประกอบด้วยระบบธรรมาภิบาลและการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ผนวกกับการวิเคราะห์จุดเด่นในการจัดการศึกษาของประเทศที่ประสบความสำเร็จในแต่ละภูมิภาคของโลกมาดำเนินการเพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบในการบริหารงานโรงเรียนมาตรฐานสากลที่ก่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทการบริหารงานโรงเรียนมาตรฐานสากลให้มากที่สุด

ดังนั้น สรุปลงได้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศที่สำคัญเร่งด่วนประการหนึ่งที่ทางกระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญคือการรณรงค์ส่งเสริมให้มีการสร้างความรู้และความเข้าใจในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม สันติวิธีจิตสาธารณะและจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อให้แก่นคนไทยซึ่งก็คือคุณสมบัติหนึ่งของความเป็น “พลเมือง” ที่จะช่วยแก้ปัญหาของสังคมในระดับต่าง ๆ ที่ตนเกี่ยวข้องทุกระดับ ตลอดจนการเป็นพลเมืองโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๔) สำหรับการเตรียมความพร้อมของการศึกษาไทยนั้นกระทรวงศึกษาธิการมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างประชาคมอาเซียนด้วยการศึกษาให้ประเทศไทยเป็น education hub มีการเตรียมความพร้อมในด้านกรอบความคิดคือแผนการศึกษาแห่งชาติที่จะมุ่งสร้างความตระหนักรู้ของคนไทยในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างคนไทยให้เป็นคนของประชาคมอาเซียนพัฒนาสมรรถนะให้พร้อมจะอยู่ร่วมกันและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการศึกษาโดยให้มีการร่วมมือกันใน ๓ ด้าน คือ ด้านพัฒนาคุณภาพการศึกษารขยายโอกาสทางการศึกษาส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริการและจัดการศึกษาขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนด้วยการศึกษาดูแลการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียนความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์หลักสิทธิมนุษยชนการส่งเสริม การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศเพื่อพัฒนาการติดต่อสื่อสารระหว่างกันประชาคมอาเซียนมีการเพิ่มครูที่จบการศึกษาด้านภาษาอังกฤษเข้าไปในทุกๆระดับชั้นการศึกษาเพื่อให้นักเรียนไทยสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้อย่างสร้างสรรค์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยกำหนดการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพภายใต้โครงการว่า “โรงเรียนมาตรฐานสากล (world-class standard school)” เพื่อรองรับสำหรับการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๒) และจากการประเมินผลการปฏิรูปการศึกษารวมทั้งการศึกษาวิจัยทิศทางการศึกษาและปัจจัยที่ส่งผลต่อการศึกษาไทยอนาคต และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร พลังงานและสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของ

สังคมโลก โดยกำหนดประเด็นสำคัญของระบบการศึกษาและเรียนรู้ที่ต้องการปฏิรูปอย่างเร่งด่วนได้สี่ประการ ดังนี้ พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ และพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ ในการบริหารงานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาทั้ง ๔ ประเด็นดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่รับผิดชอบจัดการระดับศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงควรตระหนักการสร้างวิถีการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ให้เข้มแข็งโดยสร้างการเรียนรู้ ความรู้ นวัตกรรม สื่อเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อให้คนไทยทุกคนมีโอกาสและทางเลือกที่จะเข้าถึงปัจจัยและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วยรูปแบบและวิธีการหลากหลาย และ ชิดความสามารถของคนไทยในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ นอกจากนี้ยังพบว่า ผลการประเมินในมาตรฐานการศึกษามาตรฐานที่ ๓ แนวการสร้างสังคมแห่ง การเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้ พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วมีคุณภาพระดับดีมากเป็นส่วนใหญ่ แต่มีบางแห่งที่ไม่ได้ดำเนินการ หรือดำเนินการไม่ครบขั้นตอน ซึ่งเป็นจุดอ่อนของการจัดการศึกษา ได้แก่ ๑) ชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งขององค์กรที่ให้บริการทางการศึกษามีสถานภาพเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้ มีความปลอดภัย ลดความขัดแย้ง มีสันติสุข และมีการพัฒนาก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ๒) ศึกษาวิจัยสำรวจ จัดทำ และจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ๓) ระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากภายในและภายนอกสถานศึกษาในการสร้างกลไกการเรียนรู้ทุกประเภท เพื่อให้คนไทยสามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้จริง ๔) ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และการพัฒนาประเทศ และ ๕) ครอบครัว ชุมชน องค์กรทุกระดับ และองค์กรที่จัดการศึกษามีการสร้างและใช้ความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งความรู้ดังนั้นจะเห็นว่าวัฒนธรรมองค์กรของสถานศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะส่งเสริมให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป

ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดโครงการในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาขึ้นมาเพื่อสนองต่อแนวทางการปฏิรูปการศึกษา สนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐบาล และโดยรวมเป็นการยกระดับการพัฒนาการจัดการศึกษาของประเทศให้เท่าทันต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงทั้งปวงในโลก จึงได้กำหนดเป็นโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล (world-class standard school project) ขึ้นมา และเป็นโครงการที่ถือว่าเป็นนวัตกรรมในการจัดการศึกษาที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีมาตรฐานคุณภาพเทียบเท่าสากล ผู้เรียนมีศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันทัดเทียมกับผู้เรียนของนานาชาติได้ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพศึกษาให้ครบทุกมิติ เพื่อก้าวสู่การมีมาตรฐาน ความเป็นสากล ดังมีนักวิชาการกล่าวถึง “การศึกษาไทยในศตวรรษที่ ๒๑” นั้นเอง

บรรณานุกรม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (๒๕๓๘). การศึกษาตลอดชีวิตการศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์.

กรุงเทพมหานคร: ศุภสมาคมสตรี.

กรมสามัญศึกษา. (๒๕๓๕). แนวการพัฒนาหลักสูตรพิเศษสำหรับเด็กร่างกายพิการเนื่องจากสมองและ

สติปัญญาในระดับอายุ ๐-๗ ปี. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๕). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

_____. (๒๕๔๖). พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ และ

กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

_____. (๒๕๕๓). กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ.

๒๕๕๓. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๗ ตอนที่ ๒๓ ก วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๓. หน้า ๒๒-๓๕.

_____. (๒๕๕๔). โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์. ค้นเมื่อ มีนาคม ๑, ๒๕๕๔, จาก

<http://www.moe.go.th/5DEC/index.php>.

กองการศึกษาเพื่อคนพิการ. (๒๕๔๒). สภาพการจัดการเรียนร่วมสำหรับเด็กพิการในโรงเรียนปกติใน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.

กีรติ บุญเจือ. (๒๕๒๓). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๕). บันทึกการศึกษาไทย ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา. (๒๕๕๔). เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

๒๐๘ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑. (๒๕๓๙). **การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน.** แปลจาก Learning: The Treasures Within. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะศึกษา “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์”. (๒๕๓๙). **ความฝันของแผ่นดิน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตะวันออก.

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (๒๕๕๐). **การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ความหมายของการศึกษา. ค้นเมื่อ มีนาคม ๒๑, ๒๕๕๖, จาก <http://www.pwa.co.th>.

จรรยาพร ธรณินทร์. (๒๕๕๐). **แนวโน้มการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยุคใหม่ ทิศทาง กศน. ยุคใหม่ ปี ๒๕๕๑.** เอกสารการประชุมผู้บริหาร กศน. ทั่วประเทศ วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๔๑). **๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชการ วิวัฒนาการของอำนาจรัฐ และอำนาจการเมือง.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

ดวงเดือน พิศาลบุตร. (๒๕๓๙). **ประวัติการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (๒๕๕๕). **พื้นฐานปรัชญาการศึกษา: ภูมิปัญญาของตะวันออกและตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ทิตนา แคมมณี. (๒๕๔๕). **ศาสตร์การสอน (พิมพ์ครั้งที่ ๔).** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (๒๕๕๐). **ศาสตร์การสอน (พิมพ์ครั้งที่ ๖).** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีระพล อรุณะภสิกร (ผู้รวบรวม). (๒๕๔๒). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๒). **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๑). ประชาคมตำบล: ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ.

กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ประสิทธิ์ ธีรกิจ. (๒๕๔๙). **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง.

**ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. (๒๕๔๗). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของ
ครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.**

ผดุง อารยะวิญญู. (๒๕๔๑). การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพมหานคร: แวนแก้ว.

พนม พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๕๖). ค้นเมื่อ ตุลาคม ๑, ๒๕๕๖, จาก <http://www.moe.go.th/web-panom/article-panom>.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๓๙). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (๒๕๔๐). **คนไทยสู่ยุคไอที**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พัชรวิวัลย์ เกตุแก่นจันทร์. (๒๕๔๑). **การบริหารสมอง**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาพิเศษ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (๒๕๔๔). **ปรัชญาการศึกษา: แนวคิดของนักปรัชญาการศึกษา**.

กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง.

ภิญโญ สาร. (๒๕๔๖). **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วิจิตร ศรีสอ้าน. (๒๕๓๐). **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (๒๕๓๘). **คำบรรยายพิเศษการพัฒนาการศึกษาไทยในทศวรรษหน้า**. สุรินทร์: ชมรมส่งเสริม
การศึกษาและพัฒนาวิชาชีพครู.

_____. (๒๕๔๓). **การพัฒนาและการศึกษาเรียนรู้**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

๒๑๐ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

วิชัย ตันศิริ. (๒๕๔๓). **คำอธิบายพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒** (พิมพ์ครั้งที่ ๓).

กรุงเทพมหานคร: สายธาร ๒๕๔๓

วิชัย ราษฎร์ศิริ. (๒๕๒๖). **หลักสูตรและแบบเรียนมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

วิทย์ วิศทเวทย์. (๒๕๔๐). **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ ๑๔).

กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

_____. (๒๕๕๕). **ปรัชญาทรรศน์: ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริยุภา พูลสุวรรณ. (๒๕๔๕). **รายงานการวิจัยเรื่อง การติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบาย**

การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักประเมินผลการจัดการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม.

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย. (๒๕๔๔). **การศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอกพิมพ์ไท.

สังต์ อุทรานันท์. (๒๕๓๒). **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม.

สันต์ ธรรมบำรุง. (๒๕๒๗). **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

กรมการศาสนา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทย ฉบับที่ ๒. (๒๕๕๖). **ระดับการศึกษา**. ค้นเมื่อ สิงหาคม ๒๔, ๒๕๕๖, จาก

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?page=main&book>.

สาโรช บัวศรี. (๒๕๔๔). **ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย: จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับ**

ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สยามสปอร์ต ซินดิเคท.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๑). **การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด ๕ ทฤษฎี**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียน สแควร์.

_____. (๒๕๔๓). **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อพร้อมรับ**

การประเมินภายนอก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๕). **บันทึกการศึกษาไทย ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

_____. (๒๕๔๕). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (๒๕๕๐). **แผนการพัฒนาศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔)**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์สุตรไพศาล.

_____. (๒๕๔๕). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙)**. กรุงเทพมหานคร:
พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (๒๕๔๕). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙)**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

_____. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ.

_____. (๒๕๔๔). **รายงานการประชุมแนวคิดและประสบการณ์การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็น
ฐาน**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

_____. (๒๕๔๒). **เอกสารจากการประชุมเรื่อง “แนวคิด และวิสัยทัศน์การปฏิรูปการเรียนรู้ ตาม
แนวคิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”**. วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ ณ โรงแรมเซ็นทรัล แก
รนด์พลาซ่า. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๔). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (๒๕๔๙). **คู่มือ
การประเมินคุณภาพภายนอก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุดทอง.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๓). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง
(พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙): ฉบับสรุป**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

๒๑๒ เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พื้นฐานการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๘). **มาตรฐานการศึกษาของชาติ.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหทัยบล็อกและการพิมพ์.

_____. (๒๕๔๘). **รายงานการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นฉบับสรุป.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สิน ทวีกุล. (๒๕๓๓). **การศึกษาไทย.** ยะลา: วิทยาลัยยะลา.

สุนีย์ ภูพันธ์. (๒๕๔๖). **แนวคิดพื้นฐานการสร้างและพัฒนาหลักสูตร.** เชียงใหม่: โรงพิมพ์เดอะโนว์เลจเซ็นเตอร์.

เสนห์ จามริก. (๒๕๔๐). **บทวิเคราะห์ว่าด้วยการศึกษากับการวิจัยและพัฒนาในการศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อัครอฟ ไต้ะซอ. (๒๕๕๖). **ความสำคัญของการศึกษา.** ค้นเมื่อ ตุลาคม ๒๔, ๒๕๕๖, จาก <http://miftahbandon.org>.

อาชัญญา รัตน์อุบล. (๒๕๔๐). **กระบวนการฝึกอบรมสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: ประชาชน.

อุดร รัตน์ภักดิ์. (๒๕๒๓). **แนวความคิดเรื่องโลกในปรัชญาอินเดียสายอัสติกะ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (๒๕๔๐). **ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดเพื่อการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (๒๕๔๔). **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพมหานคร: สายธุรกิจโรงพิมพ์.

Capra, F. (1997). **The web of life.** London: Flamingo.

Kneller, F. G. (2001). **Introduction to the philosophy of education.** Retrieved January 22, 2010, from <http://www.librarything.com/author/knellergeorgef>.

Landon, B. E. (1997). **Preparing teachers as professionals: The role of educational studies and other liberal disciplines**. Retrieved January 22, 2010, from <http://www.bookfinder.com/author /landon-e-beyer/>.